(90)

(+) II 343

(uxeo 7 gwun)

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ

СРБА-ГРАНИЧАРА.

САКУПИО И ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО

НИКОЛА БЕГОВИЋ,

У ЗАГРЕБУ.
ТИСКАРСКИ ЗАВОД „НАРОДНИХ НОВИНАХ“.
1887.

Великодушни добротвори народни.

Част ми је велика и, дужност најсверднија на овоме мјесту да се захвалим свој високопоштованој гг. претплатницима на ово дјело моје. Одазиву толикоме одличноме, као и многобројноме пригрљају овога труда мога ја се доиста нијесам у први мах повеселити усуђивао. (Та прилике наше, и свакојаке неприлике нашега народнога живота . , . и сувише су тужне, а да бих се још обмањивати могао.)

Па ипак очајавати не смијемо!!

Нарочито сретан сам, што могу да се подичим овдје са штедром и родољубивом наклоношћу према овој нашој народној књизи, те се из дубљине душе своје још захваљујем и сљедећијем свијетлијем добротворима, славно који усрдствоваше дарежљиво припомоћи ми, да се може подмирити скупа штампа и сва опрема цијеле ове радње моје! А на поштовање и за вјечни спомен нека су љубави и миловању вас цијелога народа све-србинскога и све-словенскога, нарочито нас Срба-Граничара похваљена овдје и ова свијетла имена:

1. Честита браћа и велетржци овђе у Карловцу гг. Коста В. Барако, власник ордена Његовог Величанства краља од Србије Милана I. таковског крста V. степена croix de chevalier, и са братом својим благочастивим Јованом В. Барако;

2. Благочастива млада Српкиња, госпођа Меланија Зец, рођена Вркљан, вилогојна супруга г. Милоша Зеца,

*

главнога уредника „Народнијех Новина“, власника царскога реда Фрање Јосипа, и народнога заступника на сабору Троједнице у Загребу.

Евала! и Бог да им благослови и умножи! Иљадили нам се оваковi узор-Срби и православни родољуби!

У Карловцу (горњем) на Ђурђевдан 1887.

Никола Беговић.

ПРЕДГОВОР.

Иза пок. дједа Вука ја не ћу да ударам у онај обичај стари, па овђе да пишем одуљен предговор. То не ћу. Ја сам доста рекао од своје стране у овој радњи, како је гдје чему била прилика и повод. Па толико је доста.

Овђе имам само да потсјетим на неколике ствари. Прије свега упазиће свако, да сам дао име и наслов овој радњи онакови, какови се је сам по себи баш из ове радње разавити и приказати морао. „Ж и в о т и о б и ч а ј и С р б а-Г р а н и ч а р а“, то је тај наслов. Па тако и јест овдје!

Најдуже се је одржало ово надјенуто име „Граничара“. Ушло је било готово у нарав нашу ово име. Оно је искључивало готово свако друго име, управо је — ово име — истоветно постало са нашим народним именом с р п с к и м. — Тек је неприродно то било. А зашто? Ево зашто: Значило је ово име п р е д ј е о, у коме становаху стари „Граничари“. Значило је оно з е м љ е д ј е л ц а, наш опанак. Попо је писао у црквенијем матицама свакога, ко није „господин“ био, овим именом, а као предикат. —

И више бих могао изредати, али је и ово доста. — У пјесму чак уздизаше неки ово име несуђено. Познат је онај лабави рефрен:

„Та славно је бити Граничар“.

„Ја са овим именом обиљежих само прошлост нашу. Обиљежих у једно и п р е д ј е о овај, у коме станује огроман огранак народа српскога, коме износим на видјело његов унутарњи живот и обичаје — и з л и ј е в а м о в д ј е н а ш е

срце и душу! Овакови смо из давне прошлости. (Овакови смо ми и дана данашњега.)

Па ово да посвједочим, ево сам од сакупљене грађе толико давао, колико сам држао да је довољно па да ми слика и прилика буде потпупа и здрава цјелина. О томе ће се увјерити свако, ко прочита цијелу ову радњу моју. — Мислим да смијем свакога замолити, да ми толико и вјеровати може у напрво. Та нијесам ја из туђега свијета дошао, нијесам пројурио Крајином, па тек заграбио не знам од кога и што, те брже боље истрчао у тај велики свијет а са бомбастичним именом: „Ово су вам Граничари“. Јок! Ја сам рођен од крви и духа овога народа. Сав свој дуги вијек проживио сам ја са овим народом. У служби мојој имао сам прилике сав живот народни познавати и запамтити све што здраво одијева чисти дух народни — дух србински!

Елем; овако спреман све од млијека матере моје, у кући родитеља мојијех, у кући мојој, у селу и на посијелу, у школи, цркви и општини, у весељу и жалости, на забави и пошалици — — ма свуда и на свакоме мјесту ето претакало се је у срцу и души мојој све и сва што се само звати може народним животом и обичајем. Па у зрелије доба моје још сам пријањао свом снагом ума и разума свога око изучавања и познавања нашега народнога живота и цијеле судбине наше. —

Да, да, овако ступам ја пред јаван суд народни! А износим дивне врлине србинске, које зајемчавају нама, е ћемо се опет и опет усјетити, да смо крв од крви најчеститије — да смо кост од кости најпречишћеније! Усјетићемо се вељу, онога златнога правијека нашега, гдје се оно некада громогласно орило на све четири стране славе Душанове:

„Овакови је адет у Србљака,
У Србљака добријех јунака.“

Па да богме! Е, а како се присјетимо и сами себе се прихватимо, одмах ће и многе наше ране и љуте мане на нашем народном тијелу извидати се, губити се. А рањени јесмо у дно душе наше србинске!!...

Само овако, и само обарским скупљањем свега што се од искона носи и предаје из уста у уста по народу — то може нас повратити опет здравоме и правоме животу народноме. Одмах ћемо опет бити и Срби и људи!!

Са овом обоженом мисли и ватреном љубави до вас цијелога народа — мислим најпре Србинства, па и човјештва — и писао сам ја ово народу нашем. (И са овом горућом својом жељом наканио сам бар у миран свој гроб лећи. —)

Врло је ласкаво по нас када чујемо кога туђинца, гдје он упознаје нас Србе а са једне само цигле ријечи наше. Таково свједочанство изнесоше наши „Граничари" некада из бијелога Париза. Забиљежише умни французи у књигу своју оно наше својствено и искључиво српско дозивање. Рекли један другоме „брате". Ово мислили паризлије да се тако зове врста војске, те и они звали наше солдатиће „Braten Regiment". — А наравно, да су Руси боље и више познавали нас. У златоглавој Москви н. пр. често ми рекли умни Руси: „Греничари ето стойный народъ." (Граничари су јуначки народ.)

Нека ми је слободно овдје надовезати само ово свједочанство у прилог овога нашега рада. Тако учењак и брат наш Чех, др. Ванкел, из Оломуца, жури своје једноплеменике, Славене, па да скупљају све што се односи на народни живот и обичаје. Међу осталим ово каже што вриједи бисер народни:

„Све што од искона носи се од уста до уста по народу, па била то само цигла ријеч, или биле приче и пословице, загонетке, народне пјесме и попијевке, приповјетке, обичаји сваке врсте, одијело и ношња, ткања и вез — једном ри-

јечи сва одржана народна памет и радња, то има у главноме вавијек здравога основа и извора свога. Ту ћеш наћи ма најмање зрнце, које се лијепо слаже са истином. Па ово обретено зрнце посвједочиће ти што је туда било и како се свило“. И тога више. (Сравни: „Parlamentär“ ове године.)

Ајме, туго наша! а како ли га је то у нас? Са прочеља грми испод земље на све што је народно благо . . . . врбују се црне чете . . . ратује се са библијском крвожедношћу . . . Подлаци се мазе и туткају се, па чим се прије може . . . „Српско“ име спрдњу покрива . . . Жарко осјећање и здрави понос народни убија се немилице . . . и кад ти пружи своју фарисејску руку, и он ти другом на затиљак очи вади . . .

Хм . . . Ово су ти наши дрвени „политичари“ и свиленорухи „дипломати“. — Ови и овакови глорифицирали су „Јањичаре“ . . . „Граничаре“ . . . Сваки гога имао је свога бога . . . Како браћа подијелила своје куће, одмах нијесу били више браћа — него „рођаци“. Отуда потекла зла ријеч: „Личани су благочестиви — Бановци су горделиви“. — И више тога горопада носи се од уста до уста по (овоме) биједноме народу. — —

Ове јаде наше као да је духом својим прозирао онај наш хилендарски испосник, те је на печату своме урезао четири криве. Измучени народ као иза сна још подиже овај биљег српскога крста, дјетешце види то на крсној летурђији, па лијепо проговара:

„Крстом и слогом
За милим Богом“.

Слика и прилика ова колико је по нас утјешна, толико је и очајна. Одпјевавамо у цркви „Општеје воскресеније“ са дјецом јерусалимском, а онамо очеви држе тајне договоре, како ће најбрже да разапну народнога учитеља. — Жив се

човјек зграјжа на то легло, коме је обијесна спрдња и највећа светиња народна. Па ево као куријозум има прича некога савјеснога брата Србина. Он зна попа из даљне даљине, који зна и више; али ово ми подјемчаваше. „.... Тако бијадох у цркви, гдје заклињаху .... на пријестолу Арсеније и Максима .,.. У заклетви дошло да рече „... и честнаго креста“. Па лијепо; ово је ријеч наше књиге свете и молитве не лицемјерне! Ма ту се више то, не хоће тако. „Ваља ту српскије окренути ... све је то ру ... ру ... па сохрани Господе, зазорно је миндиг, зазорно.“ — Најпослије говорио је угурсуски, пуном збиљом „... и честнаго крста“.

Табло.

Ето, на ситније ствари мислим да не морам потсјећати. Овуда н. пр. Срби не изговарају писме Х. Или се никако не чује, или га изговара као к. Овако најрадије у црквенијем молитвама. На ово сам ја пазио. И на цркву нашу и њезин православни дух узимао сам сав обзир.

Једном рујечи могу на своју савјест узети, да ја нити сам што овђе измислио, нити сам изврнуо. Ко су моји помогачи и сарадници, те сам ја одмах уза грађу именовао, а и све крајеве од куда је што донесено такође. Млади ови Срби и Српкиње сушти су „фотографи“ већ по своме добу и васпиту и науци. Они заиста нијесу могли ништа искривити. — А толико сам ја опет могао цијелу работу њихову надгледати и измјерити. Њихов родољубиви труд заслужује моју најсрдачнију хвалу.

Хвалу одавајући овдје мојима сатрудницима, још могу пожелити, да им воља и младачка снага порасте, па да и продуже са истом савјесношћу овај посао. Желим, да се

ово младо коло наше и проширава и ојачава! Сваки млади Србин и Српкиња највећу ће заслугу стећи за свој народ, а највјерније ће свој „испит зрелости“ одостовјерити, премјеравајући своју стечену науку у народу и пред народом својим!! Највише пак у томе, што се дотиче нашега српскога језика и наше народности. Иде причица по устима: „Рекла мати своме сину из школе текуће: Мој синко, све нешто хахачеш, пиришкао гусак“. — А то ће све тако бити, док се и школа народу не приљуби. —

* * *

Из Босне долазе лијепе ствари народне у књизи нашој. Вук је покојни жалио што није могао Босну пропутовати за народним бисером. — Но, хвала Богу, онамо се појављују млади радини, чак и од Срба Мухамедоваца већ се истиче ваљано српско перо на видјело. — Па тако има живе вјере, да ће ове двије сусјетке т. ј. Крајина и Босна мало по мало приспјети на књизи нашој, па да их пригрлити буду могли и Медаковићеви „Црногорски обичаји“ и Милићевићева „Млада краљевина Србија“.

Једно само има: овамо по Крајини не ће „баке“ да одавају своју тајну. Ово већ знамо и за што не ће. Ма то ваља њима на свакоме кораку објасњавати и њих поучавати у доброме смислу и правцу наше народне књиге. Нешто таково, а и онаково има још и по Босни. Наш „даица“ и „лала“ мргоди се одмах, ако се из куће преноси на књигу нешто што је њима „срамотно“.

Е па с тога и подижем ја овђе свој глас а у прилог књизи нашој. Лијепо молим ја све наше „лале и везире“ — нека не би они претјецали у томе нашу лијепу књигу

народну! (Та за бога! и ми знамо што је стид и срам, и те како ми то знамо, па и држимо се тога српскога закона!) Ма наш је српски језик и поникао из стида и поштења, те можемо и најосјетљивије ствари из живота тако описати, е наша књига може стати отклопљена у свакој кући српској. — Па не треба само са османлијским зловичајима и са тајанственошћу „харема„ . . . тући књигу нашу у заметку одмах по врх главе!!

Љуте ране наше ваља сви сложно да откривамо и видамо, а не да их притајивамо и, од њих пропадамо. Показа ли ја овдје, да нас толики гадни „црви“ на живо точе, и у морално гробље ваљйвају нас.

Е па да богме!

* * *

Знам ја, знам врло добро, да у Крајини и по Босни има и друге вјере, осим православне наше. Ја сам се и на ту страну обазрео, те сам исте вјере и удостојио часнога мјеста у овој радњи мојој. Више не може се од мене ни тражити, особито гдје ударах основу овој радњи поглавито на народности нашој. А и казао сам, што се овако сабијено само казати може, и што ја разумијевам под именом народности. Српска народност живи (еминентно и апсолутнно!) по Крајини, Далмацији, Ерцеговини и Босни. У овоме смо ми сви једна породица!

Е! а ко хоће да кроји н прекраја народност како друкчије, него што то сами закон ове идеје заповиједа — томе осгају двије воље а четири ћуди. — Ја сам ље своју рекао, па то и не поричем. Овдје пружам ја и документе за своју ријеч. Ово је из живијех

уста народнијех узето. Ово живи у кући српској, и овим кућа наша мирише и віси се!

Па ово се утврђава и на столу најозбиљније науке! Излишно би било да трошим још и више ријечи. Али — у подмукле спекулације увлачити светињу народну, језик и народност, па ту аспирацију своју још прикривати са којекаковим фантазијама и фалсификатима — а онамо испод дуге сукње провирује копито забудаљавајућег фанатизма — то је тек подло и срамотно!! . . .

Ма на ту познату страну, и на те зле слуге . . . још горега им госе . . . ја не ћу трошити свој дивит и артију. — Више ми је стало да речем о самој књизи народној. Књига је слична пушци. Ако пушка нема ко ће њу понијети, она је залуду набита. — И књига је такова. Ако књига нема свога вијерннога носиоца и проповједника, она је залуду писана и штампана. — Више и боље ја уздам се у Бога, да се књига српска залуду не пружа народу. Срби су знали вијерно послужити кроз вијекове своје господаре. Одселе ред је да се постарамо и за себе! И за то је највиша воља хтјела да се историја „Граничара“ смјести међу старине; а исто име да се склони у музеум, па да не смета оно нашем правоме и здравоме имену народном, нашој народности и свакоме упитомљењу и културноме развитку овога честитога племена! За које су ови Срби и способни, и вољни су томе!

Јесмо ми вољни нашој бољој срећи и напретку у свакоме бољем погледу. Нас управо као да је пред духовитијем очима својима имао наш слављени пјесник Змај Јован Јовановић, онда када је овако изрекао се:

„Хај, што Србин још се држи,
Крај свих зала —
Пјесма га је одржала,
Њојзи хвала!

Евала Змају нашем!

* * *

Под крај још само једну. Сви јавни листови наши српски, без разлике правца и становишта свога, уважили су мој достављени њима „оглас“ ове народне књиге наше. Ја управо нијесам доспјевао да читам то све сам собом; али су ми се хвалили тако са свију страна многи поштовани уписници на ово дјело моје.

Е па да богме да су водићи јавнога мишљења народнога мене тако обвезали на искрену хвалу. Одајем ја овдје свакоме славноме уредништву српскијех гласила своје топло „Евала!“ Ма више то вриједи, ако је воља Божија. Мислим, да ту огласује се више увјерење и признање са свнјех страна: Да је дошло доба, па да сложки и јуначки умнија браћа запредњаче народу своме. Има богме ко, а има баш и коме!

И само на овај начин може наш народни ђеније огласити се нама по ново: „Срби испунише завјет свој!“ Ма не дај ми Боже, прије свијетом мијењати, док не видим ја сву браћу широм миром до мора измирену и у једно коло загрљену. Ох! ала ћу радо рећи: „Збогом сретна Србадијо! Сави и Душану за вас цјеливаћи скуте . . . .“

У Карловцу (горњем) у очи Благовијести 1887.

Никола Беговић.

Имена гг. претплатника.

Баја: г. Ник. Б. Ђорђевић, варошки сенатор, присједник сирот. стола 1 књигу.

Бјелобрдо: г. Павле Бојић, трговац, за себе и сестру гђицу. Лепосаву (пошта Szarvoš) 2 књ.

Бјеловар: г. Томо Богојевић, контролор 11 књ.

Беч: г. Јован Радивојевић-Вачић, слушатељ права и скупљач („Српско ак. друштво Зора" VIII. Langengasse Nro 42); Н. Пајић, медик; Ђорђе Ивковић, медик, Милан Ј. Пећанац, правник; Коларовић, философ; Милош Мојић, медик; Пера Лазић, техничар 8 књ.

Беч: Dr. Friedrich S. Krauss (VII. Hofstallstrase Nro. 5.) 1 књигу.

Биоград (краљ. Србија): Валожића књижара 100 књига. Др. Војслав Бакић 20 књ.

Бочар: (пошта Беодра, Торонтал) скупио пречасни г. Лазар Удицки, за сина Чедомира; Арсе Маркуш за сина Васу; Васа Стануловић, за сина Максима; Мита Стојаков, за сина Милутина; Мита Јанков, за сина Ивана; Аћа Маркуш, ратари 6 књига.

Бихаћ (Босна). Скупио г. П. Марковић, управ. учитељ у Бихаћу: гг. Пајо Грдић, трговац: Тодор Боснић, трговац, за кћер Милку; Симо Јаковић, трговац, за кћер Сару; Ђоко Калаба, трг., за кћер Милку: Јово Судчевић, трговац; Ристо Калаба, трговац; Јелена Гаћеша, српска учитељица; Милан Летица, трговац; Стево Алексић, трговац; Милош Новаковић, гостионичар; Тодор Сучевић, писар; Магдалина Михајловић, за сина Ђоку; Стипо Чубелић, трговац; Ристо Грбић, трговац; Лазар Попов, рач. велбаба; Павао Керештени, општ. биљежник; Сава Новаковић, гостионичар, за кћер Олгу; Јово Ловрић, лиферант војнички, за сина Богдана, кћери Даранку и Јелену 3 књ.;

Јово Радошевић, котар. канцелиста; поп Коста Ковачевић; Милан Мрђеновић, гостионичар за кћер Олгу; поп Стеван Ковачевић; Мишо Живојновић, Пêро Ступар, пекар; поп Вајун Ковачевић, управ. протије; Јово Михајловић, трговац, за кћер Драгињу; А Поповић, надтавничар. Сви укупно 29 књига.

Б о б о т а: гг. Глишо Шпановић срп. учитељ; Раде Ивичић, начелник 2 књиге.

Б о в и ћ (пошта Виргинмост): г. парох Миле Стрика 1 књ.

Б р ђ а н и: (Жељез. станица Блинскикут) пречасни г. Пајо Пајић, парох и члан конзисторије 20 књига.

Б у д и м: (Габан, Burgbazar) високопреподобни Свлщеникъ г. Кардасевичь 5 књига.

В а л и ш с е л о: (на Горњи Карловац) Српкиња Јелена Матијевића, народна учитељица 4 књиге.

В а р в а р и н: (краљевина Србија). С к у п и о г. К о с т а Н и к о л и ћ с а с у п р у г о м г ђ о м. М и л и ц о м: Госпођице: Даринка Малетића, учитељица обрешка; Круна Теофиловића, учитељица варваринска; Милева Димитријевића; господа: Коста П. Јовановић, званичник среза темнићког; Данило М. Чонкић, званичник округа јагодинског; Стево Димитријевић, учитељ у Варварину; Милош Поповић, свештеник бачински; Коста М. Поповић, богословац из Бачине; Аксентије Миличевић, свештеник варварински; Тимотије Марковић, свештеник орашки; Лазар Поповић, свештеник катунски; Мијаило Џабић, свештеник башњански; Глигорије Миловановић, свештеник падешки; Коста Урошевић, свештеник в. дреновски; Све озар М. Станковић, свештеник цркве јасичке; Живојин Стојковић. свећеник цркве своринновачке; Стеван Х. Поповић, свећеник беловодски; Филип Јовановић, учитељ варварински у миру; Милисав Ценић, писар среза темнићкога; Васа Тодоровић, преседник општине в. дреновске; Светолик Трифуновић, ђак 3. разреда основне школе коњушке; Михаило Мијаиловић, писар општине поточке; гђа. Милица Бајшевићка, учитељица у Варварину, за кћер своју Љубицу; Андрија П. Димитријевић, из В. Орашја, окр смедеревско; Карија, кћи Ђорђа Настаснјевића, ученика 2. разреда осн. школе варваринске; гђице: Јелена Поповића, учитељица бачинска; Ружица Филиповића, учитељица ресничка, окружје београдско; гг. Ђорђе Чепурац, народ. посланик из Обрежа; Јован Чепинац, рачуновођа суда општине

јасичке; гђица. Милева Радуловића, учитељица прћиловачка. Сви укупно 30 књига.

Високо: (Босна) г. Милан Шумоња, оврховодитељ код порез. уреда 1 књ.

Војнинћ: (на Гор. Карловац) скупио пречасни г. Егњатија Малобабић, парох у Коларнћу: Благорођена гг. Симо Мраовић, котарски претстојник; Иван Гомерић, котарски пристав за кћер Китинку; Владимир Васиљевић, кр. шумар, за сина Владу; Никола Шкргић, умир. поручник за кћер Анку; Мориц Рехницер, трговац; Фрањо Косина, котар акц., за сина Фрању: Марко Новаковић, умир. финанц. пригледник: Миле Маријан, финанц. пригл. за сина Луку; Лазо Бањеглав, кр. надлугар; Станко Радуловић, умир. ф. надстражар; Гајо Јакшић, подворник; Лука Пајић, опанчарски мештар; Стеван Кнежевић, ратар, за сина Станка; Нинко Арлов, виномјер 14 књ.

Врачевгај (Фехéртемплом) скупио пречасни г. Емануило Кадић, парох: гг. Александар Николић, парох паланачки; Арсеније Јовановић, парох крусићки; Јован Вијатовић, парох кусићки; Стефан Жинжар, економ; Георгије Милосављевић, бележник; Георгије Радовановић, гостионичар; Јосиф Бранковић, тутор; Стефан Јунгић, тутор; Максим Ивановић, економ; Арон Стојачовић, економ и црквени певчика; Риста Јовановић, касир 12 књига.

Вуковар: (Сријем.) Скупио г. Аћим Радошевић. Пресвијетли г. Ервин пл. Чех, велики жупан сријемски; веле-можни г. др. Јован Ђурић, поджупан жуп. сријемске; пречасни г. Илија Перкаћански, парох вуковарски; гг. Ристо Михајловић, кр. јав. биљежник; Миша Рогулић, одвјет. за сина Влајка; др. Александар Пејичић; Алекса Пауновић, за сина Радивоја; Теодор Станић, за сина Жарка; Јован Петровић; Перо Трбојевић, кр пристав; Ника Малешевић, кр. пристав; Саво П. Лазић, кројач; Димитрије Бира; Живко Радак; Јосип Рукавина, начелник: Јакша Блажевић, ресбар; Тоша Илић, гостион.; Милан Петровић; Стева Станишић лецетар; Јован Поповић, абаџија; Вилимар Бингулац, кројач; Ника Петровић, опанчар, за сина Милана; Гавра Вујић, кројач; Тоша Шећерковић, за сина Александра; Јоја и Ката Јоановић; Миша Рајновић, за сина Ивана; Ђорђе Миросављевић, угост. за кћер Катицу; Младен Дражић, бравар, за кћер Ангелину; Коста Матић, кројач, за сина Миливоја; Васа Остојић,

опанчар; Лазар Јоановић, за кћер Мицу; Младен Стојковић, начелник у Јазку; Паја Арсенић, трг. и посланик на зем. сабору у Загребу; Михаил Романић, стаклар; Павле Дамјановић, казанџија; Душан Смиљанић, богослов; Василије Лазић, поштар; др. Крашковић; др. Иван Рогулић; Адам Јасић, надпор.; Ђорђе Станковић; гђица Љубица Стефановић, Смедерево; Јован С. Марковић, фотограф; Васа Михајловић трговац; Крста Којић, Миклушевац, за сина Светозара; Лазар Марковић, трг. у Кумани, у Банату; Сима Радивојевић, за Сина Перу; Стева Бингулац, лицитар, за сина Лазу; Сима Тепић, трговац; Илија Панић, за сина Владу; Александар Панић, благ. штедиоонице; Милан П. Јовановић, члан друштва „Sociéte de legislation compané de Paris“, витез ордена Данила I. Сви укупно 52 књиге.

Гомирје (Гор. Карловац.) Пречасни г. Исак Дошен, патријарш. протосинђео и настојатељ св. манастира Гомирја 2 књ. Ђорђе Мамула, искушеник; Никола Кукић, питомац манастирски и скупљач; Марко Вукчевић, питомац манастирски; Никола Мрвош, начелник и трговац 2 књ.; Петар Маравић трговац; Милош Томашевић, учитељ; Петар Мамула, трг.; Лазо Вучковић, трговац; Перо Вујновић, трг. из Врбовског; Илија Мамула, трг.; Васиљ Есановић, главар постаје; Миле Узелац, надлугар; Раде Косановић, надлугар; Миле Мамула, жељ. стражар; Раде Мамула, жељез. стражар; Никола Грачанин, жељ. стражар; Стево Трбовић, постолар; Никола Вучковић, опћ. писар; Раде Зелић, газда; Никола Мамула, жагар; Марко Мамула, газда; Јосо Мусулин, газда; Симо Мрвош, газда; Симо Мусулин, кбр. 92 газда; Душан Вујновић, ученик 2. разреда; Симо Мамула, газда; Стево Мамула, опанчар; Алекса Мамула, газда; Вајо Докмановић, жељезнички стражар. Сви укупно 32 књиге.

Грахово. (Црна Гора, пер Рисано) скупио брат Србин С. Ст. Радуловић, брзојавник: браћа: Марко Вацковић, народ. учитељ; Никола М. Баничевић, трг.; Сава П. Бјелопољац; Станиша Ст. Радуловић; Саво Станов Радуловић; Божо Ђ. Самарџић, трг. 6 књ.

Градишка (Босна.) г. Ст. Н. Давидовић, свешт 1 књигу.

Ргуревци (Велики Радинци) г. Ђорђе Марковић, парох 1 књигу.

Дабрина (Глина) Георгије Лукач, стражмештар 1 књ.

Дивосело (Госпић) г. Јоцо Лукин Богдановић, парох 1 књигу.

Дрвента (Босна) Скупио г. Раде Свилар: гг. Лазар Трифковић, из Прњавора; Васо Качавенда, Душан Костић, Васо Јакшић; Михаило Костић; Јово Костић: Исо Џакула; Вид Милановић, Марко Арнаутовић, Гавро Јовановић, Саво Пјешчић 12 књигах.

Жировац, (Глина): Алекса Остојић, парох, и брат Самуило 12 књигах.

Житомислић (Ерцеговина, крај Мостара): Милан Ђ. Ћосић, Пајо Ћосић 2 књиге.

Дубраве (Вишњићбрдо, Карловац) г. Исо Кијурина српски свештеник 1 књигу.

Задар (Zara Dalmatien) Скупио омладинац Петар Л. Плавша, ученик VIII. гимназије: Давид Поповић, богословац; Милош Парента Богдан Доброта, Андро Басарић, Марко Костић, Тодор Говедарица, Милош Кончаревић, Павле Кулишић, Никола Суботић 10 књига.

Завала (Херцеговина, Slano, Dalmatien) г. Ристо Маркичевић, финанц. стражар 1 књигу.

Илок (Syrmien) Тимо Тадић, кр. поштар; Владимир Бајић, словослагач 2 књиге.

Јазак, манастир, (на Ириг, Syrmien). Преподобни брат Серафим Гоинчић, јеромонах 1 књигу.

Калиновик (Босна) Живојин Хорваћанин, учитељ комуналне школе калиновачке 1 књигу.

Карловац (горњи) високорођени г: Станко Пајић, ц. кр. пуковник у миру; г. Стево Момчиловић, посједник; г. Миле С. Париповић, ц. кр. учитељ у миру, школи у Дугој Ријеци (гђе је његова покој кћер Милева учитељица била; онда за себе; па за синовца свога Буду 3 књиге. Скупа 5 књига.

Карловци, (Syrmien.) Скупио богословаб г. Јован Решковић за себе и своје другове гг.. Димитрије Грујић, Зобеница Андро, Александар Каменковић, Стеван Кодић, Георгије Орлић, Јефтимије Петровић, Данило Преспљанин, Жарко Ђукић; Тодор Милакара, Живко Миличевић, Драгомир Радошевић 12 књ.

Корјеница. (Оточац) г. Дане Кнежевић, српски свештеник; г. Илија Вукадиновић, поручник 2 књиге.

Котор (Cattaro, Dalmatien.) Његово високопреосвештенство г. епископ Герасим Петрановић 5 књига. Ђакон О. Макарије Милановић 1 књигу.

Книн (Далмација) г. Милан Јовић 1 књигу.

Крагујевац (краљевина Србија), г. Стево Чутурило, професор 20 књига.

Крњешевци, (Стара Пазува, Сријем) г. Ђорђе Цар-Радовановић 1 књ.

Крстиња, (Војнић, Карловац.) Скупио пригодом крштења кћери г. Миле Мартиновића,) г. Игњатије Малобабић: гг. пречасни Мојо Мајсторовић, кум и парох клокочки 5 књига; Мићо Вујаклија, парох крстињски, власник злат. крста за заслуге 3 књиге; Миле Мартиновић, учитељ крстињски. Јово Поповић, учитељ војинићки; Стево Здјелар, учитељ дуњачки; Раде Тепавац, учитељ купленски; Коста Басара, биљежник опћине крстињске; Иван Петричевић, шереж. поштовођа; Мишо Вила, газда, за сина Нинка; Марко Сикирица, газда и Петар Шпановић газда, за сина Милића; Ђуро Царевић газда; Тимо Каран, газда на Кестеновцу; Стево Царевић, вјештак на Широкој Ријеци; Лазо Павић, жанд. стражм. у миру; Миле Вујашковић, надлугар у миру; Јуре Стајдухар, трговац; Васо Новковић, газда, за сина Ђуру; Никола Шаула, газда, за сина Драгића. Укупно 26 књига

Лудбрег (Хрватцка) скупио Буде Беговић, грунтовничар за себе и гг.: пречасни парох Мојо Магош, на Болфану; Милан Милановић, учитељ на Болфану; Милан Михић, официал у Вараждину; Милан Херок, рачун. града Вараждина; Милош Вучковић, акцесист на Лудбрегу 6 књига.

Мали Градац, (Глина) скупио пречасни г. намјесник Симо Теодоровић за себе и гг.: Милан Гламочлија, парох драготински; Гајо Тривановић, учитељ: Стојан Бранковић, учитељ; Тане Бранковић, учитељ; гђица. Милка Јовић, учитељица: Мишо Самарџија, други начелник; Ђуро Шесто, биљежник; Стево Крковић, рачуновођа; Стево Теодоровић, писар; гђа. Драгиња Јузбашић, љубитељица српске књиге; Стојан Комленовић, писар. Скупа 12 књига.

Медак, (Госпић) скупио Миле Оклобџија, учитељ у Медку за себе и гг.: Никола Циганович, трговац; Дане Вуксанoвић. биљежник. Скупа 3 књиге.

Мирковци (Винковци) г. Кузман Пејић 1 књ.

Мостар, (Херцеговина) скупио брат Србин Тошо М. Иванищевић, и за браћу: Ђорђа Ш. Зеца, Петра Гвозденовића, Илију Иванишевића Михаила Самарџића, Николу Јанковића, Лазара Милићевића, Илију Ђ. Иванишевића, синове В. Шоле, Игњата Р. Гатало, Јову Р. Пешута, Перу Р. Мисита, Милу П. Дугоња, Саву Врга, ц. кр. официјала; брата Јову Ш. Зеца, Луку Г. Бјелокосића, Матију Кривошића, Алексу Р. Шаптића, Душана С. Вилића, Владислава Г. Билића, Манојла Станића, ц. кр капитана босан.-херцеговачке 4. пуковније, Ђуро Митровић, ц. кр. капитан 1. босанско-херцеговачке пуковније. Скупа 22 књ.

Мохово (Опатовина). Скупио Гедеон И. Вурдеља, свршени богослов и учитељ у Мохову, за себе и гг.: Владимир Бугарски, за нећака Душана; Сима Топаловић, Ћира Петковић. Скупа 4 књиге.

Слобоштина, (Пожега, Каменско, Славонија.) Скупио Србин Коста Драгосавац, народ. учитељ: Пречасни г. Јово Грубић, парох на Слобоштини; Владо Зорац, инџинир; Душан Кушевић, трговац: Нићифор Грубић, јеромонах. Скупа 5 књига.

Скрад, (Крњак, Карловац) г. Богдан Добросављевић, учитељ и љубитељ народне српске књиге 5 књига.

Даље: скупио пречасни г. парох Мојсије Сарапа; Милић Газибара, пресједник српске црквене опћине скрадске; Јанко Газибара, цркв. појац. Милић Велемировић, газда; Теофан Подкрајац, газда; ђаци: Душан Вучковић, Милован Дојчиновић, Миле Вучковић, Матија Вукдраговић, Милован Дојчиновић, Миле Вучковић, Матија Вукдраговић, Никола Поповић. Скупа 10 књ.

Љесковац (Раковица, Карлстадт) скупио пречасни брат Лазо Одановић, српски свештеник за себе и браћу: Миладин Пјевац, пресједник српске црквене општине; Јово Милић, трговац, перовођа; Јосип Ковачевић, газда; Коста Гравора, црк. пјевчика; Миле Докић, газда; Ђуро Пјевац, оруж. у миру; Српкиња Марта Секулић, супруга финанц. пригледника, љубитељица своје књиге; Српкињица Софија Одановића, ученица; Пане Петковић, Стево Богдановић, (оба из Босне); скупа 11 књига.

Набрђе. (Дјаково, Славонија). Ватрена Српкиња гђа. Љубица Мештеровић 1 књ.

Нови Сад, Neusatz.) Српска књижара г. Луке Јоцића и друг 10 књ.; г. Аркадије Варађанин, управитељ срп. дјев. школе за себе и библиотеку школску 2 књ.; г. Милан Андрић 1 књ.

Ормож (Фридау, Штајерска) браћа Словенци љубитељи ћирилице, гг. Вјекослав Кранјц, бележнишки конципијент; Марко Врлењак, биљеж. урадник 2 књиге.

Острвица (Госпић) г. Исо Димић, српски попо 1 књигу.

Осијек, (Славонија). Високорођени г. ц. кр. пуковник пл. Будисављевић 2 књиге; г. Јован Курија пл. Богетић, ц. кр. сатник (Подравина број 378 у доњој вароши 1 књ.

Оточац (Карловац), Скупио г. Исо Влаисављевић, учитељ за себе и гг.: Матеј Перенчевић, кр. контролор; пречасни брат Србин Илија Машић, парох оточки, посланик на српском народнсм цркв. сабору; Ђорђе Комленовић, управ. поште; Вајо Ћурчић, листоноша; Дане Вуксан, трговац; Самуило Војводић, трговац; Глишо Обрадовић, обртник. Скупа 8 књига.

Пакрац, (Славонија) г. Симо Милеусник, учитељ 2 књиге.

Панчево (Банат). Пречасни г. прото Васо Живковић за себе и своје свештенство 10 књ.; Ђока Н. Мандрино, с братом Марком и Сејом Катицом 3 књиге.

Патровиће (Kastel-Lastva) Бока Которска: брат Никола К. Давидовић, народ. српски учитељ у манастиру Режевићу; Жига Поповић из Будве, оба 2 књ.

Петрово Село, код Панчева, (Банат) скупио брат Србин Драгомир Поповић, за себе и господу: Јова Ристић, за кћер Даницу; Илија Ерић, за кћер Зорицу; Никола А. Јовановић, за сина Светислава; Коста Јовановић, Васа М. Јовановић, за сина Александра; Ника Константиновић, за сина Светислава; Васа Смедеревац, за сина Светислава; Ђока Милићевић, за сина Бранка; Марко Лолин, за унука Бату; Мита Гоба, гостионичар, за кћер Милу; Љубомир Игњатовић, столар. Скупа 12 књига.

Радуч (Госпић). Скупио Мита Вуковојац, народни српски учитељ: Пречасни г. Исак Калинић, српски православ. парох на Радучу за себе и за четири села своје парохије 5 књ.; Српкиње љубитељице своје рођ. књиге: Милка Миличевићка, из Ловинца; Марија Омчикус, из Св. Рока; Милош Мандић и Јосип Пејновић 10 књига.

Раковац, Св. Обитељ, (Каменица, Срием). Преподобна браћа: Иларијон Коларовић, јеромонах; Сергије Попић, монах 2 књиге.

Раквице (bei Kostel, Mähren) г. Јосип Олд. Бартон, учитељ 2 књиге.

Рача аустр.: г. Игњат Вељков, кр. надлугар 1 књигу.

Рац-Алмаш (ту је пошта) пречасни г. парох Григорије Амидшић 1 књигу.

Рељево, код Сарајева (Босна) скупили млади богословци Срби Митар М. Пантић и Никола Л. Скакић за себе и честите своје другове: Марко С. Поповић, Симо Ј. Ћиповић, Владимир Гвозденовић, Јован Новаковић, Теодосије Поповић, Пантелија Соколовић, Коста С. Поповић, Ђорђо П. Стајић, Миле Миловановић, Софро Чалмић, Шћепан Шимиковић, Миле К. Јовичић, Ђорђо Грабеж, Остоја З. Гајић, Никола Шкорић, Саво Породић, Стево Михаиловић, Ђорђо П. Пиповић, Лазар Марковић, Симо Муратовић, Лазар Ожеговић, Јосиф Кочевић. Скупа 24 књиге.

Рума (Срием) г. др. Душан Ј. Дима, физик трговишта Руме 1 књигу; др. Миша А. Поповић, адвокат 1 књ.; г. Јосиф Миљковић, апотекар код Козијака 1 књигу; омладина српске велике гимназије сремско-карловачке скупио Стеван Мирковић, ученик IV. разреда: Емил Јаковљев IV., Данило Адамовић IV., Пера Јефтановић IV., Михаило Медаковић IV., Павле Милићев IV., Петар Мајсторовић IV., Душан Миљушевић III., Љубомир Мрђеновић III., Константин Красојевић II., Тоша М. Јаковљевић, обућар из Руме, 12 књ.

Санад (на Оросзламош к Сана́ду, Торонтал) скупио г. Ђорђе Богосављевић, учитељ: пречасни г. Ђорђе Иконић, парох; Раде Михаљев, начелник; Лаза Надрљански, пресједник црквене општине; Ђурица Надрљански, потпресједник и пјевач; Макса Бирдић, општ. заклетник; Миша Надрњански, за унуке Саву и Николу; Ђука Олушки за сина Душана, ђака; Глиша Олушки, за сина Лазу, ђака. Скупа 10 књига.

Сарајево. (Босна) Млади Срби и ученици велике гимназије: Танасије Х. Ристић; Душан С. Поповић 2 књ.

Слушница (Слуњ, Карловац) пречасни г. Перо Грба, намјесник и посланик на зем. сабору у Загребу, катикета и члан конзисторије у Плашком, 10 књига.

Смедерево, (краљ. Србиј.а) Скупио г. Коста В. Стефановић, солар, гг. Сава Станковић, агент; Милош Давидовић, директор ђимназије; Пера Максимовић, адвокат; Томо Дрманић, адвокат; Никола Ћирић, судија; Јован Аћимовић, судија; Јован Бадомлић, окруж. начелник; Љубомир Јовановић, мајор; Велимир Јовановић, шеф жељез.; Ђорђе Арменулић, трговац; Лука Лукић, адвокат; Милорад Петровић, професор; Спира Станишић, професор: Риста Петровић, комисионар; Коча Јовановић, пивар; Јања Флорић, чинов.; Јосиф Марковић, прота; Глигорије Х. Поповић, директор банке Смедер; Лаза С. Ристић, благај; Љубомир Кујунџић, књиговођа. Скупа 21 књига.

Стара Молдава (Банат) г. Тоша Мијатовић, мерник 5 књига.

Старо Село (Глина, Топуско) г. Марко Добрић, учитељ 10 књига.

Суботица (Бачка.) Госпођа Катарина Коларић, рођена Добројевић за јединца свога Радивоја 1 књига.

Тител (Шајкаши) г. Јован Јанић, државне грађ. школе учитељ 1 књигу.

Товарник Горњи, (Срием.) Г. Адам Георгијевић за свога унука Стеву 1 књигу.

Тирол, Инспрук, г. С. Мирковић, ц. кр. сатник у главном стожеру 1 књигу.

Тузла Доња (Босна.) Скупила Српкиња учитељица Милка Сајчића: гг. Ђорђо Адамовић учитељ, за кћерцу своју Зорку 2 књиге; Васо Одавић, трг.; Алекса Благојевић, трг.; Владимир Максимовић, трг.; Ђорђе Ј. Јовановић, трг.; Јово Митровић, трг.; Јован Р. Ђукић; трг.: Јован Марковић, трг.; Ристо Ј. Јовановић, трговац 2 књиге; Танасија Настић, Српкиња Јованка Марковић: Српчићи ђаци: Акса Бајић I. разреда, Алекса Марковић IV. Михаило Михајловић III., Ратко Стојковић IV. Скупа 18 књиса.

Удбина (Госпић.) Скупио брат Србин Илија Чанковић, трговац, за свога сина Душана и гг.: Станко Корać, за сина Милу, Милош Узелац, Милош Цапишлак, за сина Перу — Каменко; Дане пл. Будисављевић, Симо Кончар, Јово Грбић, за сина Милу; Никола Јелић, Милош Матић, Томо Стилиновић, Милош Дрча 11 књига.

Ужаник, (Славонија) г. Јован Добријевић 1 књигу.

Утиња (Карловац.) Скупио г. Симо Газибара, учитељ српске школе: Пречасни г. Радивој Живковић 4 књиге; ђаци: Ката Басара I., Марко Каргалија I., Миле Клипа I., Вид Пекић I., Милош Мандић I., Милош Лончар II., Милић Пекић II., Раде Пудрља II., Ђурађ Ћосић II., Јанко Живковић II., Јанко Пудрља III., Даринка Лончар IV., Симо Живковић IV., Нико Малешевић IV. Скупа 19 књига.

Цвијановић-Брдо, (Слуњ, Карловац.) Пречасни господин Филип Пајић, српски прав. свештеник 10 књига.

Чепин, (крај Осијека, Славонија) г. Милан Ђукић, равнајући учитељ за унуку Зорицу и кћер Катицу, удату за Милана Грубића, ц. кр. управитеља испоставе у Херцеговини 1 књигу.

Послије пријавили се.

Бузета, (Глина). Скупио брат Србин Станислав Јакшић, народни учитељ, за себе и гг.: Петар Јакшић, ц. кр. поручник на Селишту; гђа. Катарина Јанковић, рођена Мартић, љубитељица српске књиге; Петар Мартић, газда, скупа 4 књиге.

Вараждин, (Хрватска) г. Ђорђе Зелић, краљ. финанц. надстражар 2 књиге.

Велики Зденци, (у обсегу загребачком) г. Илија Мућурлија 1 књигу.

Гола, (ту и пошта) г. Никола Накарада, кр. жандарске постаје водник 2 књ.

Горњи Милановац, (краљевина Србија, пошта аранђеловачка) г. Андро Дрињаковић, народни учитељ 10 књига.

Градуса, (пошта Бедник, на Сисак) г. Јово Галијаш 10 књига.

Загреб, (Бериславићева улица бр. 15) г. Јово Мащић 2 књиге. Мирослав Цугшверт, равн, учитељ пучке школе 1 књигу.

Карловац горњи, гг. Симо Мартиновић, за сина Драгана; Филип Купрешанин 2 књиге. Гђа. Олга Радуловићка, учитељица на српској народној препарандији за своје кћерке Радану и Миљану 3 кжиге.

Крњак (Карловац) скупио г. Јоаким Мркаљ, кр. судбени канцелиста за себе и за господу: Манко Брозовић, кр. судбени канцелиста; Михајло Кресијевић, судбени писар; Нинко Пеурача, Милош Томић, Илија Перић, пјевач српски, скупа 6 књига.

Нова Градишка, (Славонија) г. Вјекослав Лановић 1 књигу.

Огулин, (Карловац). Благорођена госпођја Ката Матијевићка, рођена Катића, љубитељица српске књиге за себе и за своју кћерцу Софију, и за своју братичину Даринку Катића 3 књиге.

Пакрац, (Славонија) г. Милан Борковић, кр. финанц. натстражар; Данило Марчетић, пригледник кр. финанц. страже 2 књиге.

Панчево, (Банат) г. Ф. Винклер 2 књиге.

Пожега, г. Стјепан Каламарић, капелан 1 књигу.

Сисак, г. Стево Лончар, кр. порез. протуставник 1 књигу.

Сењ, (Карловац) скупио г. Мојо Тонковић, кр. финанц. пригледник, за себе и браћу Србе: Тодор Маљковић, кр. финанц. натстражар; Никола Никшић, Дане Калинић, Раде Ћеранић, Миле Поповић, Мане Маричић, Драгутин Крга, кр. порезни официал, скупа 8 књига.

Стари Мајдан, (Босна, Сански Мост.) Скупио брат Србин Ђорђе Свитлић: Савка Свитлић, Драгиња Поповић, љубитељице српске књиге; честити поп Лазар Ћулибрк, замјеник протопопа; Миле Љубоја, Миладин Глушац, српски свештеници; Дионисије Маринковић, српски народ. учитељ; Симо Зурнић, трговац 7 књига.

Терезовац, (Сухопоље) г. Ђура Бабић, чиновник код кр. соларе 1 књигу.

Тузла Доња (Босна.) Благорођена гђа. мајорица Марија Беговића, рођ. Сигур, за кћерке своје: Љубици, Катаринку, Меланку, и за сина Милана, ученика V. разреда гимназије 5 књига.

Косињ, (Оточац) Пречасни г. Перо Муњас, српски свештеник 4 књиге.

Гђе је што?

Страна.

I.

Одијело.

Срби по варошима немају свога народнога одијела, већ се одијевају мушко и женско, мало и велико као и остали што но ријеч: „по моди“. — Него у старија времена Срби долазећи у ове крајеве, доносили су и своје одијело, како се је већ онамо носило откуда долажаху. Још се приповиједа, е је ово одијело било златом искићено, и врло је драгоцјено било. О празницима Срби одјевеии у ово богато руво своје, дојахивали су на својима коњима цркви. — Тако н. пр. по варошима сачувале су богатије куће образе својијех отаца, те се видити могу ове ношње старосједилачке. Жене српске носиле су „шамије“. (У Петрињи, Костајници, и по другијем варошицама још за моје памети ове су ношње биле у обичају. Ма данас то је измијенито и окренуто по моди. —)

Српски свештеници одијевају се већ по стојећем пропису. — Њихове жене и кћери већином (Боже прости!) оставише лијепо своје одијело српско, па прихватише се моде и параде . . . И по кућама Срба официра крајишкијех тако је исто прошло све на моду . . . У свој Банији (по „Горњој Крајини“), најдуже одржао се је стари обичај код „господскијех“ жена и женске дјеце. —

Српскијем свештеницима прописао је покојни српски митрополит Мојсије Петровић (1730. г.) данашње грађанско одијело: двије антерије, дугачке једнаке од главе па до пете. Чоха је по реду угасито модра са црнијем ранцима“ а постава је с приједа плаве свиле, једнака са свиленим појасом, који се привеже нешто ужом једнаке боје траком. Привезује се на кукаљ до лијеве руке, па те траке још висе крајевима нешто сниже кука. Има и црвене поставе и појасева. Ово је „одличје“ за роте и намјеснике, или већ које владика одликује.

(Има ту̑ нешто што се приновиједа како је постало. Тако ови одличњаци долазећи у владичин двор, па виђели они од калуђера, гђе ови окрену траке онако с леђа, ма да се знаде ко је — то и кичељиви свештеници тако се накинђуре. Па онда нијесмо „прости“ попови! . . . И ја сам ту био.)

Покојни владика Л у к и ј а н М у ш и ц к и силно је ревновао и дотјеривао ову „униформу“. У градове није смио попо долазити иначе обучен него „званично“, па по зими туда не би му слободно било огрнути се топлијом оћећом, н. пр. кабаницом! — Мала капица, названа „шепица“ или „ћелепуш“ од црнога баршуна, полу кружно скројена и круто постављена „фелбером“ — велим овај ћелепуш, ма да је од латина узет, али то је био саставни и неизбјежан дио попине униформе. — О к р у г а о шешир од зечије чупе тако исто. — Обућа је утврђена на „чизмама“. —

Други владика Ј е в ђ е н и ј е Ј о в а н о в и ћ тако је исто строг био; него овај је разблажио у толико, да се „шуба“ може носити, само од „шест палаца“ к р а ћ а не би смјела бити. —

У опште настојала је власт духовна о б а р с к и око боље духовне дисциплине: забрањивао је браду бријати, па било само подбријавати; него б р ц и су пострижени и, перчин на „цолове“ мјерен. —

Р у к а в и ц е могао је попо навлачити; али пред владику н и ј е смио у рукавицама доћи.

Тако је које градски обичај, које пак „господска“ кућа врло штетно упливисала на сами народ! . . . И сама политична власт правила је своје рачуне отуда. Што се није дало мра̊ком, а оно је ишло шаком. Неки ђенерал Шерцер над Крајином заповједао је: „Д а с е с р п с к о о д и ј е л о с к и н е и о д б а ц и“. Прве куће у народу, (наш цвнјет!) тако су на нишан тај долазиле. —

Само ради примјера да наведем кратку причу народну. Ово је:

„Капитаница дочекивала обрстара, па спремила се као госпоја: ударила по себи рокље, (к)уте и свакојаке цепендије; натакла на главу шешир, подбила у једну руку лумбрелицу, а у другу лепезу, турила метлу покрај себе, и већ посадила се за столићак. Понављала у себи како је учио капитан да рече обрстару: „динерин“. Ево ти обрстара, долазио у кућу, куцао на вратима, а она се огласила: „рајлин“. — Обрстар правио онако сугребе (комплимент), а госпоја ће њему одвратити: „Брајо

обрстаре, откад ја тебе чекам!“ Одмах додала она свој отпоздрав, ма помела се и, мјесто онога динерин, рекла: „Дирни ме“.

Обрстар је толико знао српски, па хтјео да се извини и говорио: „Милостива госпо.... А капитаница ће на то: „Ајде ти к врагу, нијесу ни моју мајку варали!... Имам ја мога лијепога Јову капитана!...

Да! вријеме и околности стекле су се, те помагале ову жилаву и трајну струју, а на штету српске народности, народнога благостања, живота и обичаја! Што се све најјаче осјећа, а и видити се може на поломљеноме одијелу народном! Тужно слика народна пјесма ову сиротињу:

„Мили Боже! има ли јунака
Та јунака а над граничара?
Сва му срећа — милост је царева!
А имање — то голо камење . . .
Двори су му — ниска колибица:
Сва светиња — дрвена црквица;
Крсна слава — просена је слама;
Сав завичај — гробови зелени. —
Давор' сине, више с' заслужио
— — — — — — — — — — — —!“

Елем — оволико могадијах рећи што се одијела дотиче о нашијем варошанима и свој господи, ближе о њиховој женскадији! јер је управ женскиње остајало највјерније на бранику српске народности и православља! Одмах како су Српкиње пољуљане у прађедовској вјери — подметали њима римпапину, било то латинаштвом, или тако названом „унијом“ — одмах је губио се туда сав народни живот и обичај. Тако је. Споменуо сам ђенерала Шерцера. Овај давно још године 1751. издавао је такове наредбе своје. Има међу осталијем и ово: „Буњевци су иначе честити, само ваља њих склонити, па да женскиње њихове не одијевају се по српском обичају, већ нека се угледају у остале Крањице, крањоки нека се и оне носе“.

И кршћена имена морали су польепшавати, н. пр. мјесто Вук „Волфганг“ и т. д. И цркве српске морале су бити мање и ниже од „крањскијех“. —

*

(Споменуо сам ово с намјером; јер је заповијед Шерцерова остала и вјечна приповиједка у народу, а остала је та струја и мјерило упорнога ратовања на све што се само српско зове. Тако по цијелој Крајини виђено је, да је ношња народна дотјеривана и окретана по политичкој подјели земље и окружија. — Биће риеч и о овоме на своме мјесту, а овђе дајем мјеста самој о с н о в и народнога одијела.)

а) П р т и ш т е и с у к н и ш т е.

Пртиште је бијело и вежено. а сукниште је и бијело и чињено (бојадисано). Пртиште се готови од кетена и конопље. Сукниште се добива од острижене вуне овчије. Од пртишта готове се рубине мушке и женске, и сва бјелина како то већ кући требује: ручиници, рупци, плате и поњаве. Од сукништа ткају шаренице, биљце; прегаче, торбакове, торбе и бисаге, ћилиме, појасеве, канице; кроје лаче, беневреке, шкариће, аљинце и кабаиице. Мијешају и костреши по нешто, јер је тврда и оштра; него од костреши (козија длака) оплету к р п љ е па натичу по врх обуће да је зими топлије ногама, а и по снијегу и поледици лакше се у крпљама ходи.

Само пртиште ријетко се гђе бојадише. У Карловцу н. пр. гледао сам да Српкиње из С ј е н и ч а к а, и онијех крајева онамо око воде Купе, доносе такове робе на продају. Ове бојадисане пртене бисаге и торбе пролазе највише у Хрватску и по Крањској, а скупе баш нијесу. И ц р в е н е торбакове купују они тамо. Оће и шалове такове да праве особито по онијем крајевима, куда је понестајало вуненога власа. Ја сам гледао оваковe шалове, н. пр. на Перни. (И у мојој кући готовила се је оваковa шарена роба.)

б) М о р н и л о н а ц.

Док су задруге држале се, свака је кућа имала своје ситно благо. Господар је стригао овце, па вуну раздијелио на кревете. Свака жена добивала је како је право било на своју бригу. Па тако је ту било по толико морнијех лонаца. Него откад су се задруге поиздијелиле, ту је и блага омањило, па и морни лонци постадоше суређи. Данас је морни лонац само у које старице, те ова обавља женама такове наручбине, а њојзи поплате по пешто за њезин труд.

Ја сам познавао бабу Стеванију Поштићку, на Перни, она је била такова морилица. Сјећам се да сам ја од ње њезину „фабрику“ на перо узимао, те сам то у „Господарском листу“ у Загребу на видик износио, мислим било је то године 1860. А и послије прикупљао сам и с друге стране ову пародну кемичку вјештину. Па ево овђе неколико и од тога:

Написао ми је поп Мојо Мајсторовић из Дуњака, како баба Даница Опачићка, из Мњољске, у Слуњској Крајини, с вуном поступа. Ево тога:

У повелик лонац налије се чисте воде с врела, одмах у ову воду врже се камен видријон, а за тијем помеће се пређа која се мори, и тако то стоји и типса се равна три реда, дан и ноћ. На измаку трећега реда пређа се повади и осуши на сунцу. Међу тијем нагули коре јошикове или јасенове, па ову кору стрпај у типсало, морни лонац, ако ли је мало воде, а ти додај још бистре воде, или не браним осоке, сјере. Вуна, или већ од чега је пређа, опет се у тој кори типса онолико дана као и први пут. Па опет се пређа извади и осуши. По три пута пређа се вади и суши у осмици, а мор се преварује.

Ма пазити ваља, да не метнеш канчеле у кључалу воду морну; него у млаку воду мећи, колико ти рука подноси. У преврућој води може пређа премђети, изгорети, па онда нема вијека свога.

Овако је готово црнило.

в) Плаветнило.

Типсало се налијева најбоље дјетињом мокраћом. Кад се ова мокраћа уштави, а ти успи чивита, па кад се чивит растопи, а ти мећи у лонац пређу. Плаветниш ли на зраку, ван куће, а ти окрени лонац према сунцу због топлине; оћеш ли крај ватре, а ти чувај да се не ошури пређа. По далеко од ватре мора лонац стати, и ваља га често окретати. На дан по два пут типсало се циједи, и опет се тијем цијеђем налије. Преврће се сваки пут тако, да доњи крај дође горе, а горњи на дно лонца. Тако се осам дана уради, у осмици два пут се пређа осуши.

г) Зеленило.

Зеленило се прави од плаветнила. Узми коре од паси-лијеске, зановијети, или из дућана корице. Напуни лонац чистом водом

с врела, па успи киселог камена бијелога. Сукпиште се извади из плаветнила, преметне се у овај лонац од зеленила. Ту се остави колико је од првог звона до другога, по прилици четврт уре. И тако је готово зеленило.

д) Црвенило

Узми чисте воде с врела, налијевај у лонац, успи стученога броћа и бијелога камена киселога, и одмах мећи сукниште у то типсало. Мора топлине бити и овђе, а стоји пређа ту до три реда. Послије примакни лонац к ватри, па на брзу руку преварӣ пређу, најдуље вари се за четврт уре, док би поп летурђију отпочео. Па извади вуну те је осуши. Онда узми луга, пепела, од винове лозе и од просене сламе, ово помијешај, и ту полужи пређу, па у тој лукшији подржи онолико док би очатао „вјерују“.

Сада испери канчеле на потоку, исциједи воду, и осуши вуну на плоту. Ако ли ти још није по вољи цржленило, а ти узми корице рибате. И то најбоље узми из дућана Стеве Борчића, у Карловцу, јер те неће преварити. — У чистој бистрој води ова се корица за се свари, па онда у ову воду врзи плетиво нека се ту кисели за дан и ноћ (24 уре). Кашње извади, осуши па опери на потоку, врзи на плот нека се осуши. Ма видићеш да ће бити право црленило.

е) Жутило.

Уради овђе онако као и код црленила, само пређу не треба лужити, нити у корици киселити, већ овако начини: Узми чађи, најбоље од старе куће, па начини лукшију од те чађи, ту остави да се прокисели док очиташ пет „оченаша“, па извади и опери на потоку. Заувано је тако жутило ваљано.

ж) Модрило.

Ко хоће да му је пређа модра, нека узме ону која је већ у плаветнилу била, па сложи канчеле у лонац од зеленила. Пригледај да то све не позелени, већ само у полак, тако да се зеленило привати. Ето тако ће бити омодрено.

з) Бјелило.

Ово је најлакше. Вуна је сама од себе бијела, па ту не треба никакове друге варбе.

То ћу рећи, да узмеш од свега, што у које типсало иде, баш добрано ваља узети; јер са малицом не да се бијелило удавити, ето не може оно умријети.

Најпослије упази још и ово: сваку оварбану пређу, или комад робе, иза типсала ваља на потоку чисто изапрати, па осушити. Па онда слободно сакрој што ти ваља, или плети како ти потребује.

„Наша српска вуна баш је погодна за варбање, неће никада до задње жице повалити, изблијеђети. Бечка вабрика није тако сигурна . . ,“

Још је додала баба Даница и ово: „овако се је радило и спремало руво ђевојачко, док смо моћни били. Док су ђевојке на вјенчање у зубуну и под капом пулијашом долазиле. Али данас је тога бога ми таман нестало; јер на сву нашу жалост ево нас је затекла још и наша чемерна диоба, па и самоћа!!“

Из Слушнице поп Перо Грба намјесник, од своје жене написао ми је типсало лијепо и кратко овако:

Мор се прави од коре са црног јасенића, и да је бољи дода се нешто дућанске корице, провари се добро, и видријон се успе.

Црвенило. Вуна се типса око девет дана у млакој води, додаје се киселога камена, за тијем се посипље стученим или самљевеним броћем, или дућанском корицом; него броћ је много бољи од корице.

Жутило. Ово се типса као и црљенило са киселим каменом, па тако се у свареној рујевини за два дана осуши. (И у Плашком узимљу рујевину.)

Модрило. Ово се прави са чивитом и овчијом сјером. Но мјесто сјере узме се дјетиње мокраће, боља је од женске дјеце мокраћа.

Зеленило. Прије се малко премодри, набере се и угњечи смрдљиковијех јагода, па то се у тој спреми озелени.

Вриједан српски народни пјевач Илија Перић, из Будачкога, Слуњске Крајине, има неке додатке, а важни су, с тога и ово додајем:

Црвенило. Најприје се бијело плетиво метне у типсање са киселим каменом, ту стоји осам дана. Послије извади се из лонца и осуши, па онда опет у лонац, успе се броћа и бирсе већ према плетиву колико га има, налије се прилично врућом водом, и ту остане осам дана. Радилица посипље више пута бирсом и броћем, по нешто преврће и окреће, онда извади и осуши, најкашње у винову лугу (или и у буковом лугу) залужи, опере и осуши, па ето је лијепо црљено.

Зеленило. Свари се зановијет траве, и додаје се бијелог киселога камена, у ову воду само се замочи већ готово плаветнило, и тако постаје зеленило.

Црно. Растопи се зелени камен, видријон, у води, врже се плетиво и стоји три до четири дана, па онда се суши. Свари се коре јасенове и јошикове, сваке по нешто, са истом бојом се плетиво залије два три пут. И црно постане.

Плаветнс. Увати се дјетиња мокраћа (или овчија сјера) у лонац, па стоји док се не укисели, додаје се чивита, па кад се и чивит растопи, онда се меће плетиво. Ово се јутром или вечером прецијеђује, а увијек се топло држи. Кад се метне прилично чивита, за четири дана може бити лијепо плаветнило.

У Вуковој књизи „Живот и обичаји народа српскога“ нема о одијелу ништа, а види се да је покојни дјед Вук и на то помишљао; али је њега у томе смрт претекла. Па ево мислим, да ће ово што додадох, послужити млађем нашем нараштају, те ће се моћи и више тога по народу напабирчити. Ја се сјећам да узимљу н. пр. дивље јабукове или крушкове коре за жутило.

и) Три цвијета.

Три су главна цвијета на одијелу народном — на српском одијелу, које се готови у домаћој кући. — Ови цвјетови јесу: бијело, модро и црвено. Остале боје мјешају се онако да је пуније. Па и ако се купује мавез, на ова три главна цвијета гледа се.

По овијем цвјетовима обиљежена је српска народна особина, а према другијема н. пр. сроднијем племенима. Цвјетови ови изводе се тако да они лијепо стоје, ни за длаку не дрече и не

вријеђају ока. Даје се ово изводити од добро и умјетно израђенијех икона по нашијем српскијем црквама. А и народне пјесме и сви умотвори народни ово дивно потврђавају. И сама змија, која се зове „кљечан“ или „поскок“ на књизи назива се обично „српском змијом“ мислим „vipera illirica“. —

Споменути ми је наше шережане. Ови су одјевени били у народно одијело, а све синови народа, Срби по избор момци! и за то је ова кордунска стража омиљена била у народу. Према познатој тенденцији ђенерала Шерцера можда те је ово и нехотице измакнуло се крајишкој владавини; али је ово богме ишло у прилог српској народности, те је подржавало душу народноме самосвојноме поносу и, српскоме руву и одијелу!

Познато је с књиге како су наши шережани примани код Нијемаца. Давно и давно „Тренкови пандури“ онамо су остали горопадним страшилом. Већ од самог импозантнога одијела шережанскога страх и тренет морио је, куда су они пролазили. Називљу и данас Нијемци у својим књигама ове „пандуре“ „људождерима“ и „црвен-кабаничарима“ (Menschenfresser und Rothmäntler).

А из новијега доба мислим године 1848.—49. знамо како су шережани са баном Јелачићем онај стари страх поновили, куда су само пролазили...

На своме мјесту биће и више ријечи и о овоме, а овђе нека послужи кратка народна пјесмица.

Ево те пјесмице, у Тоболићу прибиљежио Ђуро Грубор:

Сив соколе, сива тицо моја!
Вијај ми се небу под облаке:
Одби мени перо од лабуда,
Да га вијам свилом свакојаком,
За највише бијелом и црљеном.
Да га шаљем брату у Павурје:
Јер Павури бијело перје носе.

(Овако лијепо народна ова пјесма изражава чежњу србинску а за братом. Не одбија Србин брата свога, већ шта више спрема му дар овај искићени, па и поноси се с братом и његовим „бијелим перјем“. Да! овако је народност утврђена на осјећању народном, те пуном душом ето затрпава онај црни јаз, који су

копали сви Шерцери и другови цијепајући брата од брата, и ништећи свету народност, а служили се вјерском мржњом и огавном надувеношћу . . .)

Из Босне.

(Прибиљежио Симо Вуксан.)

Гором јаше турско момче младо,
На вранчићу ноге прекрстило
У руци му седефли тамбура.
Ситно куца шанко попијева,
Све са горе лишће полијеће.
На њему су од чохе чакшире,
Чоха била па се подерала
Чоха спала постава остала,
Кроз поставу кољена пропала.
На њему је фесић меџедија,
На фесићу кита стамболија,
Нова била па се подерала:
Кроз фесић му перчин пропануо.

Из Плашкога.

(Прибиљежила Каменка Пувар.)

Дђевојка се сунцем надметала,
  Да ј' од сунца и виша и љепша,
Рукатија, рувом богатија!
  То сунашцу врло жао било.
Па се сунце крајем горе краде,
  Милостивом Богу тужбу даје:
Мили Боже! што бих од дјевојке?
  Како бих јој на жа' учинило?
Бил ја њојзи лице опалило?
  Немој, моје прежарано сунце,
Доста смо јој на жа' учинили:
  Узели јој и оца и мајку,
То је њојзи задости жалости!

II.

Како се носи одијело.

Позната је српска стара ријеч: „Боље да село пропане, него адет у селу“. Потсјетио сам већ мало прије, како цвјетови на одијелу слијевају се и лијепо стоје (хармонирају). Има и у ношњи врло укусан адет, лијепа стидљивост, или како на књизи мудре главе зборе, (па у паметном и поштеном свијету то и вриједи!) владају у српској ношњи строги закони јестетични!

Ова наслијеђена стидљивост слила се је (ако је слободно говорити) са одржаном здравом и правом црквом хришћанском, са миомирисним Православљем! Ово је српска вјера! — Пјесник српски машио се је небу под облаке, па учио тајне божијега свемира, па дух духа нашао ... И ово је Србин уобразио „свијетској ружи“. (Пјесме Лазе Костића.) Овђе само малко (са дозволом!) од тога:

„Васиона пукла пуста.
 Већ у мени душа суста,
А срце ми силно бије,
 У главу ми крвца лије,
Ал' ми вила лице мије
 Ладом свога крила мека,
И још нека блага река,
 Нека струја из далека:
Свети мирис памтивека.

— — — — — — — — —

„Ој, давори, јадни слуше,
 „Бела вило, ој давори,
„Од куд звуци, збори, збори;
 Очима ме вила кори:
„У тебе су очи, руке,

Звезда има зраке, звуке;
Ти су звуци, мили друже,
Реч начелна свију вера
Први прозбор неразмера,
Рајски кротник дивљег звера, —
Армонија сфера“.

— — — — — — — — —

Прозорна се румен пружа; —
То је, то је свецка ружа.

Јест цвјетнасто одијело, лијепа стидљивост и здрави људски и народни понос — то је животно бйло све коликога народа српскога! Око овога бйла сабирају се сви народни обичаји! Што је живо тијело души — то је одијело народно Србину и Српкињи! Што је цвијету мирис — то је човјеку стид и поштење! Што је царујућему лаву у гори срце, — то је људима (док су људи!) људски понос и српско јунаштво! Ово је на земљи та с неба скинута свјетска ружа — српскога свијета ружа!

Па да богме да српскијех народнијех покрајинах има више, а села још и више. И то је близо памети, да свако село има свој адет. И то боме остаје широко поље за српску омладину, за младе Србе и Српкиње, па да они попуњавају књигу народну ходајући од куће до куће, од села до села, па све најбрижљивије пазећи и биљежећи народну ношњу, и све обичаје народне.

Ја не могу овђе у тој мјери тачан бити, а не могу ето тако, јер је и најдужи вијек једнога човјека сувише кратак а за толико огромно дјело и рад!

Све што имам ја грађе, то ћу поредати овијем показанијем правцем, и у назначеном смијеру. Ево па да започнем од Баније!

а) Од Јасеновца овамо н. пр. упливише обичај Сријемски и већ Мачвански (онамо из Србије), а састаје се туда са варошким, укусом Босанскијем. — Туда је мало прегаче-загледаче уз Уну; него Српкиње носе понајвише куповно руво, сукње шарене: дјевојке више веселога цвијета, а жене више плаво бојадисано платно. Обувају се како ко може, неко ципеле и чарапе, а неко опет опанке и чарапе. Прслучић је пристојно скројен, на грудима поизрезан, па се виде ошве вежене, око врата

има гердан од новаца, у кога злато, а у кога сребро, ко тога нема, тај носи струку од ђинђува.

Минђуше и сапињаче су у обичају, и већ прстење. Ђевојке плету перчин, па у дну је трака свилена, обично иду гологлаве. Жене носе мараму на глави. Огрћу се бијелом аљином прилично сниском, а око врата је поуздигнут колијер. Има и ћурчића и ћурака, па лијепо извезенијех

У Јасеновцу и Дубици, па и по околини Српкиње су на гласу прење и ткаље. Ту се ткају сваке врсте дугалије, уснови, и сади-платно — српско платно. Кошуље везу црвеним и плавим мавезом, с бокова дуж цијелога стана од кука па до поруба. Засторе преткивају неколико изнад поруба црвеним мавезом.

б) Прегача. Онамо по Црквеном боку, Стрмену, и већ дуж Саве-воде, носи женскадија лијепу вунену прегачу са јаким поткитом. Такође по Меминској, Кукурузарима, по Бијелнику, Брђанима, по Староме Селу, Градуси и Свинци, Боројевићима и Комоговини; Јошавици, Јабуковцу, Беговићима, Пастуши, све до воде Петриње.

Дјевојке плету витице и савијају око главе. Жене носе бијелу печу и праве „кљун". Печа поуздигнута је поврх чела.

Мушкарци носе рубенину бијелу, гаће уска тура поуже, ногавице шупликане са ројтама, кошуља хвата до кољена, мало гђе има веза око руке и на колијеру, већ је прошивено, по прсима поруб је гђе уски гђе широки. Шкриљак сви носе округао, неки широка обода па уздигнутога, а неки и мањи. У Посавини омотавају ноге крпама па натичу опанке с пријеплетима, а има и с капицама. Има туда цокула, а има и чизама. Аљину црну, аљинац сукнени, кабаницу солдачкога кроја, ћурак, и прслук преметач.

д) Торбак је вунени, лијепе грађе, сав извежен. Обично се носи преко рамена на ремену, а има и каница. Опасују се обично ременом, или каницом, па на страни висе ките вунене мјешовите боје. (Распас нико не иде, то је срамота!)

Него уза воду Уну, што се кордун зове, туда је стари обичај задржан: Има црвене капе, ђечерме, и широкијех лача, на босанску пошло. Чарапе су оморене, опанци куповни. Припашај од више залистака гђе се (од прије —) оружје носило. Прслук

од домаћега сукна сур, извежен црном вуницом, нема колијера, већ мјесто илика имају путаца, ма не пењу прслука. Аљину од домаћега сукна оморену. и она нема колијера. (Рујевчане зову у Петрињи обично „без колијера“, па боје се од овије кордунаша“ . .)

Торбак је на реду, па ово се носи, да се поноси! Дјевојке носе лијепу џ е ч е р м у од модрога сукна, хвата ниже кољена, има ранце и с пријед је испреплетена гајтаном свијетло-плаве боје. Са стране виси шарена рида, у гђе које и по двије. У коло удаваче носе вијенце од куповнога цвијећа. (Било је за мога времена и капе п у л и ј а т е, с новцима сва је капа покривена, највише старијем грошићима.)

Жене носе бијелу повезачу као по свој Крајини. Једва која стара бака да веже повезачу око главе од домаћега платна; али све млађе жене носе од „крамарца“. Које су господскије, оне носе мараму у жуто шарену.

г) З у б у н је одјећа од вуне домаће, нема рукава, већ се тако облачи. Ризом веженом и срмом зубун је прекрасна ођећа. Пуна је Црна Гора, Босна и већ они пријеђјели српски овога зубуна. Ддјевојке носе б и ј е л и зубун, а жене о м о р е н, плаветан. Овако и чарапе разликују: дјевојке носе бијеле грлиће па извежени, а жене црвене грлиће. Још имам к о с у да споменем: Онамо по Љубини и већ ближе Босне дјевојке носе перчин сав окићен сребрнијем новцима, а неке спуштају витице низ леђа; жене спуштају витице низ прса, па ту су у в о ј ц и и у к о ш њ а ц и, по дну има накита: н. пр. рибије кости, по који новац, ђинђува, уплетњак цвјетнаст, а свршује са више иглица и трепетљика. (Овај прибор звечи када млада журно ходи —)

Повезачу опартају ц р в е н о м траком, и тако носе младе п р в е године. Послије преко повезаче над вратом ухвате црвеном траком па задијевају за сапињачу. (Ово сам гледао онамо ближе Саве у Б р ђ а н и м а.) Ту су Српкиње као и свуда здраво поносите, радо се чисто носе, па и ћурчић наручују такови, на коме у грађи има комадића од о г л е д а л а. Ово одсајује баш пркосњиво . . Застор с пријед носе цвјетнаст од жуте или црвене свиле, а ко не може, тај носи бијело,

д) М а ђ а р й“. Овако се зове насеобина близо Б л и њ е, то су Срби превјерени, онуда сами реку „ш о к ц и“. Ма село им се пише „Мађари“. Ови се разликују од „мужа“ у свему: жене носе прегачу, ма крађушну, поткита окусанога, па више црвенкасту,

никада не запрежу, већ само крило застиру. Повезачом бијелом подбрађују. Овако је и у Мајуру, и већ куда живе ови људи око Костајнице. „Мужи“ су у Комареву, па већ онамо до Сиска и Петриње. Ово су кајкавци. Они носе бјелину, само на глави „поцулица“ има црвенкаста цвијета.

Ова је женскадија гиздава, радо се заките иза ува грудом смиља, пауновим перјем. Остало на причи нешто баш весело, па да се одморимо ево за шалу:

„Так је пошла невеста по тиквање в кукурузу, је руњак напунила, бил је тежек, здигиула на пањ, па спетила зеђи реп; пограбила весела и затекнула за вухо. Так весела подигала руњак, запела рубача, па ходила без гаћа... По путу сретала људе, свакога упитала: „Јес' ли ја лепа — — — — —?„ Сви јој се исмехавали, а она бедак, дошла хижи как бедак. Срам ју је било“.

е) Онамо око Глине не чини ношња велике разлике. Једна повезача, све до воде — Глине и у Чемерници упада у очи: Мјесто уздигнутога кљуна овуда носе повезачу „на ћоје“, пресомите крајеве, па врх са три кутића надноси се изнад чела, прикапчају иглама за косу и тако се држи повезача, а сва је на порубу „шлингована“. Онамо на Перни повезача савија се око главе од прилике као „шамије“, или „Чалма“. Жировац, Бојна, Обљај, руком у руку са Босном ови држе строго стари адет српски. Дјевојке сада највише носе мараму на глави. —

ж) Слуњани сви су на длаку оваковн, једно има: жене савијају косу на потиљку па прибадају иглама, што не стоји хрђаво. Исто тако и дјевојке, ма ове носе суцрвену мараму. Кабанице од модрога сукна овуда се више виде, има и зубуна око Вељуна, и даље, у старе чељади, а млађија богме граби за „либаду“ српску; али кројачи не знаду по жељи њиховој удесити, те тако спало на неке „визитле“, врло неспретне, јер поклапају много прегачу и појас, па невидиш дивну грађу златоруке Српиње на овијем комадима!

з) Гомирје. Овуда нешто као да се је почела прегача крити, па бијели скути превлађивају. — Појас оките цванциком до цванцике, и тако носе у збор, гђе је много свијета. (Ма нико ни дотаћи се као „светога уља“!...) Прслук је опточен широком златали срмом, па ово блиска се. — Српске Моравице,

Поникве, Дубраве, Мариндо, Бојанци — све је ово отворени и очити — „род с родом, руши сваку незгоду“. — Јасенак има српску цркву, стоји под управом из Гомирја, калуђер служи туда. И ту на Јасенку готово прегаче српске некуда ето, понестаје! . . .

м) Жумберак. Овуда живе стари Срби, они љути некадашњи „Ускоци“, који су односили мегдане — и то односили јуначку славу, бијући некада зорне Турке и хајдуке! — Ови наши православни Срби ето су „поунијаћени“. На неку особиту руку поунијаћени су они послије тије турскијех ратова, зар од године Шерцерове 1751. па до смрти српскога владике Данила Јакшића. — Прошло је иза тога фамознога унијаћења зар некијех више богме година, те онако по нехари диже се српски јеписконат те просвједоваше код царскога двора у Бечу . . . али одговор бијаше — (сав одговор гласио је по г. Швикеру, који је описивао ову „унију“ кратко:) „Кад вама за толико времена није било криво, то сада још мање може да смета вама унија на Жумберку“ . . .

Жумберчани наши (осамљена оаза између Крањске и Хрватске) још су задржали стару своју српску ношњу. Мушки купују у Карловцу српске торбаке, и носе их онако виђено с пријед више на бедри. Остало одијело њихово је као и у Крањаца: бијеле тијесне лаче, прслук, аљинац „гуњац“ бијели, у некијех „камижола“ како ко купује црну или модру, цокуле или чизме, шешир је округао, или шиљаста дна.

Дјевојке носе црвену капицу, тракама испреплетану, трепетљикама начичкану; кошуља је широко извежена на ошвама, по колијеру и на рукавима широкима. И прегачу носе, неку више жуте боје прегачу ократку, краћега поткита, па носе с пријед опружену, не загрежу је. Ћурче бијело, па изврну вуну с пријед. Жене носе повезачу бијелу, прикопчану иглом по врх чела, па крајеви шепире се, те се види коса по слијепијем очима нечéшљана. Гердан носе од ђинђува. На ногама куповне чарапе бијеле или црвене, па цокуле, а код куће носе опанке куповне. (Сиротиња иде боса. —)

Крањци и Хрвати зову ове људе „власима“, па и они сами тако реку. По школама уче дјеца већ по римском обичају молитвице, крсте се петерицом, старије баке још се српски прекрсте. Знаду још за неку омају од крснога имена. Сви говоре

српски, али мијешају н. пр. „вазам“, „Језус“, „пет црквени“, и т. д. обично клече у цркви, једу бијели смок у сриједу и петак.. (ко има).

И они Срби, који су покатоличени око Сења, н. пр. Крмпоћани и други, носе прегачу некакову, па отишло све у дисциплини духовној тако исто на све вањске обреде римске. —

Жумберачки свештеници држе некоји тип источни, носе пуну браду, округао шешир, двије антерије, само је доња долама с пријед разрезана и попењата; а некоји опет држе латински тип. Једни се жене, а једни држе „целибат“. Владика се њихов не жени. А да ли је калуђер, не знам. Сва је прилика да је калуђер, као и сви свештеници латински. Не мислим оне фраторе, који су по клоштрима.

— (Познавао сам неку Српкињу са Жумберка, она је била кћерка, или бар родица мислим попе Хрњаковића, па она је негђе научила по коју стихару црквену! — Кажу, да је она правилно појала негђе у нашој цркви! — Најодушевљенија је „Српкиња“ она мени се приказивала, а ја био у кући код ње у Валишселу. Него онамо (иза леђа) она је била живи „мисијонар“ — те њихове уније, а у друштвима српскијема!... Има и учитеља римокатолика, који су овако вјешти... Но ово колико даје лијепо лице пред нашијем добричинама, опет је то само — и опет велим само фриволан занат, а никако то није оно што се право рече карактер, као што је и сва та — „унија“!! . . .)

г) Плашки. Ово је сједиште Србаља у Горњој Крајини. Овђе сједи српски владика-јепископ Дијецезан. Па овђе сутјечу се двије струје: она, што је речено доња, Сријемска и Мачванска, а са горњом, из Далмације. — Таласање ово смета — здраво смета православноме духу! — особито у новије ово вријеме, гђе је политични и језуитички странчарлук опет и опет разрогачио се... Овоме у пркос долази нека врста опреке од нашега „Сиона“. Па незграпно, јер вјерским оружијем дохватају се обојица. — На одијелу народном опажа се јака ломљавина, а на штету карактера србинскога! У Плашком н. пр. отима мах — мода! . . . Опопастила је женскадија и овуда, те купују неке црвене сукње!.. Ове сукње не само да носе у цркву, него иду тако као одерано говече и у поље на рад. —

к) Оточка Крајина, и горе Лика и Крбава, колебају се у томе вртлогу. Родољубиви Срби изнемажу под свакојаким притиском . . . Хаметице губи се српско одијело! Свакојаки назив тамани српско име и народност! —

Ајде — има у тијем крајевима још српскога одијела: По Плашком, онамо на Модруши, по Лучанима, највише на кордуну има старога „калпака“. Ово је крута шубара, а са превјешеном црвен-капом у врху. Ткају вриједне Српкиње платно и сукно; везу кошуље, плету чарапе кљечане, бијеле и оморене; има прегача иверача и колашица; има пријеснијех опанака дивно испреплетанијех, а има и „виљара“. (Ово су опанци с капицама.) Дјевојке носе бијеле повезаче; него Српкиње не носе минђуше. —

(Од Коренице бијаше ту неке године баш лијепога рува на изложби у Новоме Саду, све сукњиште вежено као да је писар вјештом руком то израђивао. Ма мало тога! — Ја сам се увјерио о пропадању народнога одијела по (овоме) народу широм цијеле Крајине, увјерио сам се још и поводом етнографичке изложбе у Москви године 1867. Са свију страна добивах одазиве „. . . Нема више црикварскога одијела, стајеће руво све је понестајало, изједе нас сиротиња и потреба свакојака“. Једва сам набавио шережанско одијело на Перни, и више баш ни крпице из цијеле ове некада богате и рувом поносите Крајине — највећега овога у Српству владичанства, које броји око три ста иљада душа!! . . .)

л) Вараждинска Крајина. Ево и отуда по нешто. Неко је описивао ову покрајину, ако не ће бити покојни Коста Рајачић, па мени је додао све старе папире покојни мајор Рацо Вуцелић, а живио је као капетан у Вирју, те ми је и приповиједао о онамошњем народу више тога.

Срби онамо око Ђурђевца и Крижевца носе своје старо народно одијело, но највише од домаћега платна, зову их онамо „власима“. Српкиње носе на глави неку врст шешира, а покривено је бијелом марамом. То се зове „рида“, код Крижевчана зову „чалма“. Него ова се ношња почима губити, а мјесто тога носе „шамију“. (Лијепо савијена марама око главе, па то се зове шамија.)

По селима: Буковју, Бршљаници, Ступовачи, Поповцу, Дишнику и Подгорићу носе на глави неке парте

осуте ђинђувама, па имају нанизанијех туда сребрнијех и златнијех новаца. (Ја сам ову ношњу гледао у Кутињи, а биле жене из Миклеушке, па ове парте превезане су преко чела, на њима новци, а по врх тога речена рида бијела.)

Туда је прегача сукнена, коју саме ткају. Сви онамо носе струке гердана око врата „бисер", и већ минђуше у ушима. Прслук сукнени, и кожух без рукава, мараму на врату, па прикапчају прслуком; кожух с рукавима, кратку аљину „ментен", а зову то и „мандолинком". Носе према времену дугачку аљину од даровца с рукавима, има два низа путаца, шареним врпцама извежена на просто; а носе и кабаницу модра сукна са јаком мало по крађом. На ногама опанке и црвене чарапе.

У Подравини носе ципеле, и како смо већ чули, бијело платнено одијело преткано је више са „тифтиком", црвеним мавезом.

Црвена капица види се онамо највише у кога Личанина, који су се онамо доселили; иначе носе шкрљаке.

Римокатоличке жене носе „поцулицу". Обично иду тежатником босе. Губи се у њих бијело одијело, него опопастиле па купују плаве тканине, носе сукње такове и већ засторе. У некијех је ово руво краће, (ваљда од Мађара узели), а у некијех је до пете. Носе оне „оплећак". (Ово је кратка кошуљица, не држи се сукње, него се онако накалаби, па види се испод оплећка голо месо, чак вријеђа то стид (у нас). У Посавини уздижу скуте чак изнад кољена. (Таман овако носе „мужице" по Суњи, Греди, Комареву, и онамо преко Саве.)

У нас овамо Шерцер задирао у српско одијело. Ма овај је био ђенерал. — И опет овај силовити Шерцер није кадар био у коријен сатрти Србаља, па ни оније, које су свакојако поримили. — Него по вараждинској Крајини другојаче је оглашено. Туда је прости Чивутин завео модро руво, а истријебио сву бјелину! — Овако прича мој извјештач.

„Од прије жене су саме бојадисале своје засторе у некаквом типсалу, које су из шешарица цијединле, а лице је сиње добивало. Не лези враже, али ето се појавио Чивутин из Хатата, у шомођкој вармеђи. Овај засукао се по сајмовима, по цијелој Подравини, а са својом плаветном робом. Ту навалиле жене као луде, па трговцу ишао пазар баш како је њему ваљало... У прилог овоме намакао се неки ђикета, најприје у Коприв-

*

ници, па послије и у Ђурђевцу, те је овај бојадисао женама платно и сукниште.

Па ево овако је пропадала бијела ношња, а настајала плава. Ма̇ на томе не остало; него свјетина намсчена на моду; већ проста њима била и плаветна ношња, па опопастили куповати шаренило па шаренило, да се само даље види... Чивутин упазио луду свјетину, те их послужио до миле воље, а себи за увар". (Дани су нам све то блеђи!...)

III.

Грађевине.

Народни умотвори прославили су српске грађевине народне. Жив је народ овај! Овај овђе приказивани „морни лонац“ заједно са цвијетом и вијеком народнога одијела даје на руку мислећем човјеку, е је пјесма народна на живо ухватила јавни дух српскога народа. И данас стоје дивне грађевине народне по народу на све крајеве, куда само Србин стоји, и своме Богу пјесму поји. — Одвело би далеко да редам „свете манастире, српски цара дивне задушбине“. Ове светиње држе побожну душу народу српскоме! Онамо по Црној Гори и Албанији познато је то. По Боки Которској и Херцеговини, по Старој Србији и по Косову; по Маћедонији и Србској Бугарској; по новој краљевини Србији, и по Босни; по Сријему, Бачкој и Банату; по Барањи све до више Будима, по Славонији и Хрватској; по Крајини, па преко цијеле Далмације — жива је молитва света!!

Али то све овђе не може стати у овај узани оквир. Имам толико даречем што наше српске православне општине стварају и одржавају, па да сачувају своју прадједовску лијепу вјеру и закон. (А уза то и бољем се надају!...)

Дивне храмове Божије подизао је, подиже и краси овај побожни народ на овоме простору, што га овђе зашестарих, а с висине ове молим се Богу правде, мира и љубави са литурђистом нашим: . . . „за мир цијелога свијета, за благостање светијех Божијех цркава и, да се све саједине.“ (О мирје всего мира, благостојанији свјатнх Божијих церквеј и соединенији всјех: Господу помолимсја!)

Ма камо се окренуо по народу, то ће уман човјек наћи и увјерити се, е је ово овако, а не инако. Од Јасеновца — па „широм миром“ преко Грачаца — наше су општине по градовима врсне па да их приподобим ономе пјеваноме духу побожнијех

Немањића. Тако дивни храмови туда засвједочавају велику душу србинску! И сеоске општине никако не заостају иза овијех својијех матица и чуварица!!

Једну само од свега да споменем нашу цркву у **Плашком**. Ова је црква саграђена у крст са препратама и дуплим олтаром, грађена је године 1756., а посвећена светом ваведенију пречисте Богородице. У дужини има $18^1/_2$ хвата, у ширину 6 хвата. Натпис има овај: Сија свјатаја церков ваведенија пресвјатија Богородици основасја љета 1756., мјесеца јуниа 3. дана. Јеј же основатељ бих аз грјешни Данил Јакшић, епископ Карлштатски. Родил се во селље Моравица љета 1715. од благочестивих родителеј, оца Милете, и матере Стојне, декембра 25."

Иконостас израђивао је српски академик и сликар Михаило Поповић, родом из Петриње. У новије вријеме постављен је у звонику сат нов, и муњовод. —

До ове цркве је одмах са источне стране **двор** владичин. Кућа је ова на спрат озидана од тврдога камена, има дужине $15^1/_2$ хвата, а ширине преко 7 хвата. Па лијепа је и **школска** зграда, на спрат озидана у новије вријеме.

Овако у врлетним крајевима, куда је стећавога камена више него родне земље, подижу задруге своје куће и стаје све од тврдога камена. По Банији благословеној куће су од растовијех пиленица на подрум грађене, и са вајатом провиђене. Кров је растова даска у чаво, а такова су и остала стања сва дрвена. Не би туда ни подашто узели сламе па да покрију кућу. То не. Него цријепом хоће.

Гледао сам сеоске ове куће по **Блињскоме куту**, по **Брђанима**, по **Живаји** и онијем крајевима, то је све срезано као од сира у „слијепи сјек". Па на шљемену види се од лима „пијетао". Ово купују у варошима, па за то што се купити може, а свијетли се у први мах... Допада се нашијем добричинама. (Срби ови ради су нешто лијепо, ма сами неразумију свега и свашта, па тако испада баш свашта!... Да ли је н. пр. пијетао какови симбол српски, ја сумљам се, а држим, баш када би и био то, да те робе не би се могло купити по варошицама, куда одуран злодух мрази и кужи све друштвене слојеве...)

Давно, давно вајка се народна пјесма на старе јаде наше:

„Није мени до твоје ракије;
Већ је мени до моје невоље:
Ђе мој драги другом дворе гради! . . .
Урезује јаворове греде;
У рогове очи соколове;
У шјекове крила лабудова.“

Лијепу кућу овако пјевају у Банији, прибиљежио покој. поп Лука Мандић, парох Мемински:

„Растовачко моје поље равно;
За луду ми што је поље равно,
Кад у њему није моје драго . . .
Доље ми га под Дубицом кажу.
Кућа му је лимом покривена;
Соба му је скерлетом престрта;
Троја врата од сувога злата;
Три пенџера сребром преплетата.
Мој се драги по скерлету шеће,
Вас дан шеће, обазрет се неће.
Ја се за њим јабукама бацам,
А он на ме ни каменом не ће.
Жалосна му и камена мајка!
Која га је срдита родила;
Јер га није весела родила?
Кó што ј' мене моја мила мајка.“

Одмах око Петрове Горе, и већ даље горе до Велебита зар други је обичај. Оће кућу под „шопу“ покрити. (Ово је отучено ражено снопље.) Па ови су кровови добри, и потрају дуго и дуго. Код Слуњана по различнијем селима гледао сам ја оваково куће. Туда на кућама горе на шљемену виде се различне зламенке од дрва истесане. У Дуњаку н. пр. имају „четири криве“ а у сриједи кличак. Има „брадва“, звијерка на „лисицу“ пошла, и т. д. На Батнози, код града Цетиња (село је „крањско“), гледао сам биљеге: у сриједи повисок крст, а око крста четири криве. — На српској цркви у Коларићу, крај Војнића, има у гвозденом крсту на великом торњу, и на мањем, над олтаром, са свим правилан грб српски народни. Ова је црква

саграђена године 1804., а ови крстови ковани су кажу послије. (Истом ове знаменке преграђују врло племенито то неко ново агирање противу свега што само задише на српску народност.) —

Ајде, па да вас уведем у коју српску цркву, у кућу сеоску, па онда и у куће варошке и господске. Прије свега да пођемо у цркву, јер је ово српски адет и закон! Ево нас у цркви на Слушници! Иконостас је нови, обновила га она честита општина у договору са својијем вриједним поп Пером Грбом, парохом и намјесником, кога смо већ овђе са врућим поштовањем спомињали, а имамо и зашто, јер се у кући његовој српски живи. Перина попадија не носи „шешире“ ... — ни „мантиле“; већ ова честита Српкиња има своје „типсало“, она тка платно и сукниште, музе краве своје и овце бијеле! —

Елем, овако се и црква богме, обнавља и пољепшава! На овоме иконостасу виде се српски светитељи: Св. Сава, Стеван Немања; краљ Милутин, па Стеван Дечански, и други, међу отвореним Св. јеванђељем. — Св. Петка у српском народном руву, са прегачом, зубуном, с капом пулијатом, а кошуља се бијели, као оно преображ на Тавору ...

Тако да!

На Љесковцу има тако исто, и више: Свеци су српски у пуном одијелу народном, каково већ напријед очи нам раздрагава, а срце у грудима бије веселије. Па на Мариндолу и Сјеничаку исто овако је светиште србинско!

Српска црква у Карловцу од вајкада је украшена пуним „Србљаком“. — У саборној цркви у Сријемским Карловцима са икона чисто проговарају типови онамо живећега народа. Портрети су ову!

И оволико је доста. Али да не оставимо прве цркве, а да се не сјетимо још и имена те чаробне наше Слушнице! Име је ово лијепо; него изопачују га незналице, пишу ово име Sluinčica, бајаги од „Sluin“. Љепше онамо Срби своје име познају, ово ми причаху: „Дошли Срби онуда давно, па слушали млађи своје старије. И тако је остала и данашња — Слушница!“

Кућа сеоска. Од Саве — воде па до Зрмање, онамо на погледу питомој земљи Јанковић Стојана, бројимо ми до тридесет иљада српскијех благословенијех кућа. Па коју од тијех да

ухватим за кључаницу и, да вас уведем у нутра? Дозволите ви мени, па да ја изберем. На Перни живи кућа Јоје Радетића. Ово су ти бијели двори, у које сам ја главом доста пута улазио ту се Богу молио, па „Збогом“ опет се повраћао.

Мене су лијепо у тој кући примали. Већ дан прије знало се је да ћу ја доћи „с водицом“. Домаћин је начинио најбољи ред: испред куће снијег је очишћен био; псето привезано; кућа почишћена, водени суд опран и очишћен; столица чиста као стакло, на столици пуна букара чисте воде, уза то љеба, каковога је Бог дао; простирачи очишћени и лијепо покривена ложница. А што је још вриједило, то је била пећ Јојина. Јојо, старац, себи је по више ложио, јер је голушаво оно ситнице у кући, а и његове су старе кости више требале топлине. —

Ма Јојо је знао, да ја не подносим толико; па већ из јутра пећ је залађивана. Е! сада да унићемо. Ја сам вавијек морао се добрано посагнути, (јер је мени више накисивало). — На врата Јојина ја улазим раменом на прво, па тако у поребар могао сам уљести и изићи . . .

Ево! ово су ти бијели двори, а ја у тај час ту сам сретан био; та бога ми сретнији и од самога султана у његовоме бајном „Илдис кијоску“, или гђе већ он сједи.

Још мало. На моме путу по водици свуда сам ја толике пажње и среће био. Знао сам затећи браћу моју, а они се рано, рано састали и отворили обарску „радионицу“. Сваки је опослен био: неко теше, неко струже, неко ножем ђељка, неко бургијом врти. И т. д.

Видите, овако сам ја налазио куће мојијех честитијех Срба Перњана, а они одостовјеравàху, што смо сваке недјеље послије службе Божије на „продици“ учили и својски се договарали. —

Ово вам је српска сеоска кућа!!!

Варошка кућа. Јој, овђе је то све другојаче. И овђе има Јојине браће . . . Ма опет разишло се је. Има бар по која „икона“, на папиру нашарано, па натпис некуда „српски“ опопастила та негђе јежовитска фабрика . . . Осим — на очима и лицу што познајем Србина домаћина, и Српкињу домаћицу — ту више нема што би оријиналнога Јоју премашивало. —

Него у богатијем кућама све је свијетло! Па што је однијела та мода, и унификација западне културе — то се накнадило лијепијем иконама, кандилом, књигом српском, воштаницом, кољивом

крсним, василицом окиђеном, божиђњом сламом . . . . . Дјечица поју тропар богојављенски. Па тек одушевљено родитељи с дјецом у глас сложе:

„Ускликнимо са љубави
  Светитељу Сави;
Српске цркве врховној
  Светитељској глави:
Тамо вјенци тамо слава
  Гђе наш српски пастир Сава,
Појте му Срби пјесму
  И утројте!

Драга наша Банијо!
  Лико и Крбаво!
Са сви страна сви Срби,
  С мора и Дунава! и т. д.

Господска кућа. У овој је кући помијешан варошки обичај и сеоска милина. Ту се вари „кава“ и једу „сосови“ . . . . Али ту је српски босиљак и божиђна печеница, Срби смо у пјесми и поносу, у сав мах бруји кућа од лијепе девизе, н. пр.:

„Само слога Србина спасава“.

„Није име да се стидим ш њиме,
Већ је име да с' поносим ш њиме!“

У госпоштине наше бога ми је, лијепа залога српске свијести — одабрана књига! Има туда врло често потпунијех баш књижница. Српски свештеници не заостају иза овога напретка, ма да су им материјална сретства доста оштакла; али попо се отима од свакојаке своје „кубуре“! Оно, што је у неко вријеме бивао „Поп владичина рана“ — од тога се отимљемо . . . Некада попадија нашла седми глас у куђељâ, а сада знаде га из књиге!

Најпослије: Да ли је ту сав исцрпљен мотив српске народности и самосвојне културе — да ли је ово што се каже наш народни тетик — „perpetuum mobile“ — ја остављам то другима!

Још обраћам пажњу на стари споменик, а додао ми га је поп Мојо Мајсторовић из Дуњака. Ево тога споменика:

„Сија книга глаголемија Минеа Празничка, иротојереја Драгића — Јереа Јоана Сударевића — и сију книгу обнови рукоју Јеромонах Исајија Сремац за осам шестиц, лета воплоштенија 1748. Протојереј Симеон Судар у прво вријеме купи сију книгу од калуђера за коња — учинище книгу дванаест цекина, и коња десет. Два му нададе на коња. За то книга сија купи се у оно време“.

(Новим правописом исписах овђе, па да се лакше чита).

IV.

Календар.

Осим онијех који су ишли у школу, нико не ће рећи „календар“; већ обично реку: „Бабе гатају“. Срби броје дане и године по звијездама, ту је мјесец мјеродаван; по сунцу се одмијерава дан, а по звијездама — ноћ. Ово носи пјесма народна, у загонеткама иде то на различне врсте и називе. (Ја сам овога бисера по више прикупио у књигу „Српске народне пјесме из Лике и Баније.“ У Загребу године 1885.) Има тога (овамо). по народу много, те ћу мало ниже неке умотворе народне додати, а овђе нека је најприје мјесто што спада на сами календар.

Мијене мјесеца зову овако: стари мјесец. или мијена; млади мјесец, или млађак, пун мјесец или уштап; мало мјесеца, или задња четврт, близо до мијене.

Сунце се рађа и почива, и звијезде тако исто.

Дане зову овако: Неђеља, понеђељак, уторак, сриједа, четвртак, петак, субота. Мјесеце зову у години обично по свецима и годовима: Септембар = око мале Госпе; Октобар = око Дмитрова дана и Лучински; Новембар = око Аранђелова дне; Децембар = око Св. Николе. и око Божића; Јануар = зимски или око Јовања дне, око св. Саве; Фебруар = вељача; Март = сушац; Април = мали травањ; Мај = велики травањ; Јуни = Петровски; Јуни = Плијнски; Август = око велике госпе.

Јесен настаје око Мале Госпе, а свршује са Божићем,ријеч је: „Божић је јесенски светац“. Зима настаје око младога Божића (не знаду за „ново љето“. то је тамо „шокачко“ или „крањско“,) а свршује око „Мученика“. Прољеће настаје од Св. Трипе или од Мученика, па траје до Ђурђева дана; љето почима од Св. Ђурђа па до Дмитрова дана. Ту је још кратко „бабино љето“.

Година црквена почима 1. септембра, ту је највећи светац Божић, ко што га зову „јесенским свецем“; с тога од Божића и рачунају (гатају) цијелу годину, ово је кључ или „ера“. Бо-

жиһњи пост узимљу округло са шест неђеља. У који дан Божић, у онај дан је Ђурђев дан; од Божића до Ђурђева дана седамнаест неђеља. Кад је месојеђа десет неђеља, онда Св. Ђурађ водене неђеље (свијетле). Што је месојеђа мање, то је од ускрса до Св. Ђурђа даље. Св. Ђурађ пада најраније на велики петак. Прикоризмић зове се оно вријеме од ускрса до Ђурђева дана.

Божића су три дана: божић, божиј дан, и Стјепандан. Од старога божића до младога осам дана. У који дан бадњи дан, у онај је Јовандан и св. Саво. Покладе поста св. Саве на Јовандан. Богојављење шести дан по младоме божићу. Крстовдан, зимски, у очи богојављења. Благочасне вериге по Св. Сави одмах. („Св. Саво је средозимац, колико ране у амбару, и колико крме у котару до Св. Саве, толико још треба и послије“.) Месојеђа неђе вишеј неђе мање: најдуље десет неђеља и два дана, а најкраће шест неђеља.

Неђеље уз месојеђе:

Трапава, задушна, месне покладе, па бијеле покладе. Сретеније и обретеније од божића на по шесте неђеље. („Срела се зима и прољеће“.) Трипундан одмах други дан, па Св. Симеун богопримац.

Неђеље часнога поста:

Чиста, пачиста, крсту поклоњена, (или „безимена“), средопосна, глувна, цвјетна, велика.

Мученици (по божићу) на по једанаесте неђеље. Колико од меснијех (црнијех) поклада до мученика, толико Петрова поста.

Од Мученика до Благовијести двије неђеље. На Мученике једнак дан и ноћ. (На књизи црквеној то је Евдокија.)

Благовијести најраније падају на велики Петак.

Седам неђеља часнога поста, па онда ускрс. Три су дана ускршња: Неђеља, понеђељак и уторак, зову се ови дани свијетли или водени дани, све до Томине неђеље. Млади ускрс осми дан „Млада неђеља“.

Спасов дан у седми четвртак (рачунајући од великога четвртка). Ови четврци свете се од града. Безвоцима слободно је помоћи плугом и мотиком. Бијело се не стере по плоту.)

Од Спасовадне до Дуова десет дана. (Четвртак у те дане зову онамо ближе Костајнице — „покрижак“, узели од некуда са стране, ма то нема мјеста за православне Србе!)

Дуови иду овако: Субота, задушнице, = отац; неђеља = син;

понеђељак = дух; уторак = Амин. Свете се три дана, у цркви се клечи у неђељу. Дуовска се осмица зове „бијела". (Дуњак.) Осми дан петрове покладе.

Петрова поста најдуље шест неђеља, а најкраћи девет дана.

Вратоломије треће неђеље пред Петров дан.

Јелисије просо сије, дође виде да обиђе.

Видов дан, српски цар Лазар, у тринаести дан пред Петров дан. Ивањдан у четврти дан пред Петрово.

Од Петровадне до Св. Илије три неђеље и два дана.

Танасија нотопљеник (Атанасије атонски) по Петрову дану. (Ово је „вучији светац", завјетују се због блага.)

Огњевити свеци:

С. Илија, Св. Прокопија, Огњена Марија, Мироносна Марија, и Св. Пантелија.

По Св. Пантелији пети дан Госпојински пост. Поста има четрнаест дана. Покладе ако падају у сриједу или петак, онда дан прије, (с тога петнаест дана поста обично се каже.) Преображење шести дан госпојина поста.

Лупе по Госпојини прве неђеле. (Ако мраз не пане око Лупа, онда га не ће за дуго бити.)

(До преображења не ваља се грожђе зобати. Послије Цреображења не ваља се купати, јер се преобразила вода и гора.)

Од велике Госпе до мале три неђеље и три дана.

(На Малу Госпу једнак дан и ноћ.)

Крстов дан (јесенски) по Малој Госпи шести дан.

„Миољдан" треће неђеље по Малој Госпи. (Ово је „Киријак отщелник".) Мијољско љето.

Задушнице (јесенске) у прву суботу по Миољдану.

Пост Св. Богородице око Задушница. (Ово је Покров Св. Богородице 1. Октобра.)

Од Мале Госпе до св. Петке пет неђеља и један дан. Од Петковице до Дмитровадне 13 дана. Бабино љето.

Лучин дан четврти дан. Свети Лука у прсте хука.

Од Дмитров дана до Аранђелова дне 14 дана. Од Аранђеловдана до поста (божићнега) пет дана. Веденије девети дан поста. Јандрије пред Николдан шест дана. (Вучији светац.) Св. Никола четврте неђеље поста. (Варица, Савица, Николица.) Материце. Оцева. Пророк Данило (вучији светац.) Св. Игњатија богоносац пети дан пред божић. Туцин дан у очи бадњега дана.

Овај календар ја сам најприје написао на Перни, од Глише Поштића, а знаду га обично у свакој кући старија чељад. Послије сам пропиткавао још ближе, те ми је особито за „вучијега свеца“ казао поп Никола Орловић из Подова, а прије тога више ми је казивао покојни поп Тане Драгосављевић. Онамо на Шегестину и већ око Зрињa обично питају за „Танасију Потопљеника“, а ја не знам зашто тако зову.

Нијесам дознати мого да реку н. пр. „седмица“, него обично кажу „осмица“, па ови прости дани зову се „нећеља“, а светац је нећеља за себе.

Овако стоји и са часним постом, само се прости дани броје и називају онако, како је напријед речено. Суботе и нећеље не броје се у те дане, јер су светковине! Четрдесетница завршује се у цвјетни петак. Цвјетна нећеља је самосталан празник скупа са Лазаревом суботом. И велика је осмица самосталан празник, одијељен за себе од часнијех поста.

Па тако приброје се четири дана од бијеле осмице: понећељак, уторак, четвртак и субота „заклопита“, то је пун број 40 дана у часном посту. (Ма од велике осмице не узимају се у нас дани за докнаду. То је код Латина ....)

Влашић Раде и Латинка Дјевојка.

(Из Слуњске Крајине).

Није зоре ни бијела дана,
Ни Даница помолила лица,
Воларица обасјала поља,
Два су драга гору прејездила:
Влашић Раре и Латинка дјевојка.
Кад су били на сред горе црне,
Под дјевојком коњиц поклекао,
Она паде у зелену траву.
Још говори Раде момче младо:
Што је теби Латинко дјевојко,
Хоћеш душо да те на твог коња бацим?
Је — л' је тебе љуто забољела глава?

Није мене забољела глава;
Већ ја гледам јесам ли ти драга.
— Дража си ми него сунце драго!
— Дража си ми него срце из њедара!
(Приложила Милка Ивановића.)

Мјесечева женитба.

(Из Дабра, Оточке Крајине.)

Кад се жени сјајна мјесечина,
Он узимље преодницу звијезду,
Купи свате сјајна мјесечина:
Кумом куми бога јединога;
За прикумка светитеља Ђурђа;
За ђевера Петра и Николу.
Кад је било поћи по пô поћи,
Стаде зв'језда дарове д'јелити:
Богу даде све небеске дворе;
А прикумку светитељу Ђурђу
Њему даде горе и дубраве,
Да од'јева листом и травицом;
А ђеверу Петру и Николи,
Она Петру даде рајске кључе,
А Николи да му жеже св'јеће.

Сјајна пера.

(Из Плашкога, од Каменке Пувар.)

Oj Јагодо нево моја!
По чем сам ја нева твоја?
Кад ја не знам брајна твога?
Лако ј' знати брајна мога:
У скерлету на коњицу,
На њему је купа [1]) капа,
А за капом троја пера:
Прво перо сјај мјесече:

---

[1]) Какова је ова капа ја не знам, а често долази у народнијем пјесмама. Вух мислим није знао за ову капу.

Друго перо жарко сунце;
Треће перо мрк облаче.
Мрк облаче за кишицу,
Кишица је за шеницу,
А шеница за колаче.
Колачи су за дјевојке,
А дјевојке за јунаке,
А јунаци за господу,
А господа за правицу.

Момче болује.

Сунце моје мене боли глава!
Не боли ме од шта боли глава,
Већ ме боли од велика јада:
Коју оћу, оне ми не даду,
Коју не ћу, ону ми намећу:
Наместкиња кућна разметкиња,
Што наметну, то кућу разметну!

Сјајна кошуља.

Град градила бијела вила,
На облаку на размаку,
Троја врата саградила:
Једна врата бијела платна;
Друга врата од скрлета;
Трећа врата сува злата.
Ђесу врата бијела платна,
Онђе вила ћер удаје;
Ђе су врата од скрлета,
Онђе вила сина жени;
Ђе су врата сува злата,
Онђе вила сама шеће.
Она гледа кроз ковиље,
Кроз ковиље на босиље,
Кроз босиље на сватове.
У сватови младо момче,

На њему је тан кошуља
И сунчана и мјесечна,
Звијездами је извежена.
Питала га бијела вила:
Окле теби тан кошуља,
И сунчана и мјесечна,
И звијездами извежена?
Одговара младо момче:
Не будали бијела вило!
Мајка прела за јакости;
Снаје ткале за младости:
А сестрице училе се вести

Загонетке.

(Из Плашкога, од Каменке Пувар.)

1. Јела у крај пута сјела, у њој дванест гњезда, у сваком по четири јаја. (Мјесец, недјеље, година.) То исто:

2. Посла цар царици у зеленој горици дванаест златни јабука, у свакој јабуци четири сјеменке, у свакој сјеменци седам зрна.

3. Пуна љеса проса, нит' се љеса угибље, нит' просо просипље. (Небо и звијезде.)

4. Жлица масла свему свијету доста (сунце).

5. У вече се шеница посија, у јутро се обра, нијђе зрна не оста. (Звијездано небо.)

6. Коњ зеленко све поље прекаса, нијђе копита не покваси. (Мјесец.)

7. Трчи мрка око врта, за њом лети вук напајдук: стани мрка златна трка, одгризем ти реп. (Зора, јутро, ноћ.)

V.

Крсно име.

1. Шта је крсно име?

Крсно име је Србину прирођени светац. Друго је крштено име, а са свим друго — крсно име. Особа, (човјек, жена, дијете) носи крштено име, а кућа, породица, цијело племе има своје задружно крсно име. Ови су међу собом рођаци по презимену, а духовна својта по — крсноме имену. (Од иновјераца у правилу је крсна слава затворена. Ко је превјерио, тај по реду не може бити званица у српској кући.)

2. Од када је крсно име?

Крсно име је врло стара и часна слава. Од када је Србаља, од тада је и крсно име. Крсна је слава света молитва самога имена српскога. Ово је вјера српска, ово је летурђија српска. Обиљежје је ово живе православне вјере, и српске народности. У кући прослава крснога имена — то је одлична служба Божја, овим домаћим обредом Срби православне вјере одликују се од свију осталијех, који су с нама једне вјере, као: од Руса, Грка, Бугара, Романа, и другијех. И ови имају свога домаћега свеца, носе кољиво у цркву; али они немају домаћега обреда, као што је у нас Србаља.

Славити н. пр. у крчми, у гостионици, на црквенијем зборовима — то није крсна слава, то је проста пијанка, којом се вријеђа светиња крснога имена!

Храм цркве — то је крсна слава оне општине; доносити свецу кољиво — то је лијепо и од закона је. Али крсно је име у породици, у кући, пред иконом крснога имена. Ту се поји тропар свечев, пали се крсна свијећа, причести се крсним кољивом. Ту је прва црква српска: Отац, мати и дјечица!

*

Ово је од вијека и вијекова. С тога је крсно име врло стара и часна слава у нас Србаља.

3. Како је постало крсно име?

Учени људи тару главу, како је постало крсно име. Знаде ово књига наша. Кратко да речем, али ћу додати пјесмицу народну, па ће ова то лијепо разјаснити. Ето овако једни мисле: Срби су крштавали око различније светаца, па ове куће узеле послије те славе тај дан и тога свеца. Други опет другојаче говоре. Ово кажу: Прадјед једнога племена крштен је на име кога свеца, њега, свога прадједа, поштовали као свеца, (што и само наше св. крштење доноси тако), па родови и племе поштују име и свога прадједа под његовим именом, и зато се прозвало к р с н о и м е.

Лијепо је једно и друго мишљење, могло је бити и тако и овако. Али је ово друго учење много љепше. Ево одмах обећане пјесмице, па она најбоље знаде. Ово је:

Љуља мајка Дејана чејака,
Па је своме Деји бесједила:
Успи, заспи, вриједан ми узрасти!
Да отмемо цару царевину;
И нашему краљу краљевину.
Слушале је зле цареве слуге,
Па су цару своме бесједили:
Бога теби царе господине!
Љуља мајка Дејана нејака,
Па је своме Деји бешједила:
Усни, заспи, вриједан ми узрасти!
Да отмемо цару царевину,
И нашему краљу краљевину.
Говори им царе господине:
Нос'те Деју у тавну тавницу!
На њег мећ'те деветера кључа!
Нека тавни девет годин' дана!
Кад пасало девет годин' дана,
Онда дошла Дејанова мајка
Бога теби царе господине!

Дајте мени од тавнице кључе,
Да отварам деветера врата,
Да покупим кости Дејанове.
Кад је она отворила врата;
Али Дејо светог Ђурђа служи!

4. Какови је обред на крсном имену?

Крсно је име света служба Божија, као и најсветија служба у цркви. Кољиво и летурђија (колач) виђено је обиљежје кућне светковине. Кољиво је варена пшеница, а колач је по закону квасни хљеб пшенични. Кољиво украшено жгарнцами од ораа и љешњика (у варошима слаткишима) па надарено сребрним новцем, заједно с колачем и свијећом воштаницом доносе у цркву, и ту се на служби освјештава нарочитом молитвом (у рускоме служавнику). И у кући свештеник освјештава ове даре, ако службе тога дана нема.

Кољиво се послије из цркве кући повраћа, гђе наштесрце окусе сви редом, као да је причест.

5. Какова је слава у кући?

На Перни у Банији под Петровом Гором овако славе: Сто је прострт бијелим стоњаком, који је испреткиван плавим и црвеним мавезом. Кумови, пријатељи и званице посједају за сто. Дан доноси каково је јело, посно или мрсно. Закон је светиња! Домаћин не сједи, он служи. Вариво донесу овако: Здјела пуна, покривена самуном, метне се на сто. До ње ведрица вина. Свијећа крсна ужежена стоји на самуну, (а неђе на ведрици прилијепљена.) Свијећа је од домаћије пчела. Упале тамјана. Сви устају у славу. Један чати у глас славну молитву, сви се крсте и поклањају ниско. Старци и старице до земље. Домаћин метаније меће. На свршетку сви одговоре: Амин.

Онда долази здравица. Сви се обреде чашом љубави од благословенога вина. Послије здравице прекрсте се и, сједа сваки на своје мјесто. И домаћин смије сјести. А растају се братински захваљујући један другоме на гозби, на посјети. Прије свијеће не ваља се растајати. Имају јествину, већ према дану, иза које се растају. „Купус у леђа, кабаницу на леђа“. Зову ову славу онуда још и — „пиће“. Опити се, срамота је!

Има лијепа ријеч: „Учио отац сина“: „Гђе ручаш, гледај да код куће вечераш“ (т. ј. немој се лакомити, да ти не реку, е си дошао од глади).

Крсни колач бива и погача. На лицу лијепо ишарају као и чесницу божићњу: чашом ударе колобарове; на сриједи начине крст, око крста четири криве. Овај крст праве телућим од стонога ножа, а криве чашом, или гвозденим кључем, петљом што се у руци држи.

6. Славна молитва.

Ва славу иже ва тројици: Бога оца, његова сина и пресветога Духа. Ми славимо Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа. Ва славу иже свете Богородице, пречисте ђеве Марије, светодухе матере Божије.

Ва славу иже часног и животворнога крста. Светије Арађела и свију Анђела небеснијe сила. Светије пророка: Мојсије видовита, Илије громовита, Николе бродовита, и Јове крститеља.

Ва славу иже богоноснијe отаца три ста и осамнајест, иже ва Никеју сабраше се, састаше се, Арију оборише, прозборише, ришћанску вјеру утврдише, према славној српској вјери. Да хвалимо закон православни, за мобе мољене.

Ва славу иже четири ’ванђелиста: Марка, Матије, Луке и Јована. Светије апостола Петра и Павла, свете Петке и Неђеље младе, које оне често долазе, а ми још чешће прегрешујемо, и врача Кузме и Дамњана. Свију мученика, који прођоше боси и голи кроз огањ и воду: Ђурђа, Дмитра, Мратиндана, Тодора стратилата и Јована крилата, свију мученика и мученица и Огњене Марије.

Ва славу иже српскије светитеља: Симе старца мироносца, Саве свеца, Арсеније учитеља, Максима владике, Стевана првог краља, Милутина, Стевана Дечанског, и цара Уроша Душана младог; цара Лазара нашега витеза и Милоша јунака, на Косову пострадаше, на Видовдан главе изгубише за вјеру ришћанску и род српски. И још за светога Јована Деспота, Мајке Анђелије српске госпоштине, Стевана Штиљана. Они подигоше цркву Јерусалимску у Сријему земљи равној и Крајини славној. Да се весели Петрова Гора, Велебит-планина, и свети нанастир Комоговина.

И још ћемо се помолити, крсној слави поклонити за овога поштенога дома домаћина, домаћице, све чељади и ђечице, кумова и пријатеља, па и за непријатеља, да их освиjести и просвијетли Господ Бог, или свети Илија са својим громовима. Тако нас помогло данашње крсно име (име свеца), весела нам била ова крсна свијећа, родила нам шеница бјелица и винова лозица, паројчиле нам се челице и блязниле овце. Виђено нам било свето кољиво и српска летурђија. На здравље живима, на спасење покојнима. Много љета и година. Амин. И да Бог да̂!

7. Здравице.

1. Сада браћо! Са првом чашом напијамо за славе Бога, који се не боји никога. Помого нас милостиви Бог, и небесни двор. Све браће добре среће око овога стола сједеће! И до године се састајали и сабирали к овоме дому и домаћину. Да би га браћо, Бог помого и свето његово крсно име св. Ђурађ (или већ који јест).

2. Другом чашом а љубави нашом за свете Богородице, Мајке Божје, која сједи на пријестолу божијем. Она Бога моли за нас, Бога нашега и сина свога, да се ми не би поримили, поунијатили. Већ да живимо и умремо по вољи божјој као православни Србљи, и ришћани часнога крста од три прста — прва на десници.

3. Трећа чаша — срећа наша. Бог помози за крсније имена, небескије војвода, ђе који кресне да и поможе. Да поможе црквене туторе и приложнике, наше свештенике, красне српске молитвенике а за нас грешнике. Да поможе Христос Бог и ова слава ваљане тежаке, и рабре војаке за јуначки образ а на душманина, који српску вјеру гази да не погази. Ако Бог да!

4. А и четврта — није шепртља: Дај Боже овоме дому сложну дружину, ваљане радине, добре господаре. У биртију не свраћали, на путу не преваљивали. По судовима се не ћерали, а будали опростили. Туђе међе не преорали, туђе муке не жељели. Туђа мука готово проклество! Што имали то братински дијелили, од сироте и просјака не заклонили: па што удијелили кљасту и слијепу, то Бог видио и намножио. Да Бог да!

5. Ево пете — па што нам пријете? За кратко је турске силе, проклете невјере и латинске мудрине, али за навијек лијепе српске славе. Да Бог да! Дај Боже дому овоме сретан подмладак,

највише мушкије глава. У благу вилашастије волова, зубатије прасаца, виторогије овнова, дугорепије крава, чилатије коња и бијелије чела. Била вам маца — ловица, а не била снаша — татица.

6. Па на шестој — и честој, рећи ћу: Бог је створио небо и земљу, а нама дао у главу памет и разум. Па ајде брађо да речемо да се закунемо: тако нама долибашио св. апостоле Павле, који нађе часне крсте, и посрами све Ијуде. — И ми о чем гођ радили, од̓а зла се и муке бранили. Бога се бојали, душе не огријешили, живе помињали а мртвијем спомен чинили. Људима се не омразили, а образа не оцрнили. Душманину се не умолили. Наше слуге не сукратили, наше сироте не заборавили, већ се за њи молили, да их Бог избави луга простирача и пепела покривача. Ђе брат наш још робује и тугује, по звијезди га познали, ми га не издали, већ „за грм друже" — помагали му. Дај Боже да се ослободи сваки сужањ и невољник тавнице проклете и тиранске руке. Да Бог да!

7. У седми дан Бог је почивао. И ја велим: вита јело узви горе гране, дај нам Боже свима скупа здравље. Благослови Боже, код овога шљемена све двадесет и четири сјемена. Брађо! Вино је слатко а грло је глатко. Сви здрави и ја с вами. На много љета и године. Амин. И да Бог да!

---

8. Проскурно слово.

Овако се зове печат, који се утискива у тијесто од кога се послије пече просура (просфора). Печат је у дрво урезан, има по сриједи крст, двије равне црте, около је натпис, српска слова, а чита се Исус Христос, Ника = побједа. Изгледа то овако:

ІИС	ХС
НИ	КА

Обично пет слова овијех може се виђети на крсном колачу, јер тако се меће и на просуру, па ово је летурђија. Ово

слово не ће ударати у обични хљебац, који се једе у кући. Ако ли домаћин пође некоме угледнику у походе, он обично понесе са собом пшеничан колач, погачу, па частвује „господина“. Е, на овај колач од образа онда ће доћи и ови свети биљези. Ово је поштовање управо вјером обиљежено, па тај колач ваља угледник и да пољуби. А прије тога лијепо се прекрсти и љуби.

(Ја сам оваковe српске љубави до миле воље науживао се на дивној мојој Перни! Знао сам запитати, што значе ове шаре на колачу? а они би ми одговорили: „Такови је наш адет“. И ништа више. Лијепо сам ја похвалио овај адет, и обећавао сам, да ће то све њима дјеца њихова из школе прочитати. И тако је богме и бивало.)

Ово проскурно слово режу обично вјештији људи онуда. Свака оџачка кућа има своје слово, а ко нема, тај отиде па позајмљује и послужи се, па поврађа опет као праву светињу.

На Перни куће Вучетића, Поштића, Кљајића, Орешчани, и многе друге куће овим су одличне. Арамбаша Ристе Вучетић знадијаше лијепо изрезивати „слово“; жлице за господски сто он је прекрасно израђивао. У овима кућама о крсном имену служи се обично дрвенијем жлицама, а имају и кованије, па и сребрнијех.

9. Крсно слово.

И ово је изрезано у дрву, има исти крст, око крста су четири полу кружна биљега, а читају се обично овако: „Само Слога Србина Спасава“. „Крстом и слогом за милим Богом“. Овако изгледа:

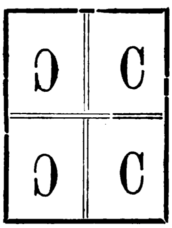

Овај печат утисне се на тијесто, од кога се пече крсни колач, а метнуће га и на чесницу и на „Милошту“ гђе образ гори. Иначе не.

На Дуњаку, често спомињаном, живи Србин **Јандро Шаула**, ваљан господар. Овај по зими насуши трешњева дрвета, па од тога изрезује обадва слова. (Мени доносио је он ово своје ремек-дјело, па лијепо обоје на врпци од коренита три цвијета мавеза: бијелога, модрога и црвенога повезана, а са стране у ружу се развило. — Вриједна Јандрина домаћица овако то знаде накитити. — Многима сам ја поклањао од овога дара. — А кад сам уцао наговарати доброга Јандру, да би он тога и више израђивао, па могао би на зборове износити и продавати свијету, то би се куповало врло радо. На ово би ми сваки пут Јандро одговорио: „Ето не могу, срам ме је, имам ја, вала богу, моје живљењице . . .“)

10. Крсна свијећа.

Крсна свијећа је обично од домаћега **воска** око урежњака, или влакна сашуљана међу дланима. А има и „дуплирић“ куповни. Овом свијећом се и заклињају: „Тако ми крсне свијеће“. „Тако ми крсна свијећа весела била“ (т. ј. жив пламен био).

Ову свијећу на слави ужиже **славослов**, долибаша, онај који чата Славну Молитву и здравицу! па овај послије и трне свијећу. Обично покваси у вину мало хљеба, па овијем притисне стијењ. (Ово на Дуњаку.)

11. Крсно кољиво.

Знамо већ да је кољиво варена пшеница. Господар обично пребере чисто пшенично зрневље, у чист лонац налије чисте (цијеле) воде, врже пшеницу и пристави к ватри. Варено сјеме међу да се излади, додају меда, па сасипљу на тањир, здјелицу, и већ такову посуду, озго начичкају жгарицама од ораа и љешњика. Ко може меће и комадића од цукра, шећера. Радо ће у доба године узети овелику јабуку, под цвијетом прережe јабуку тако, да то заклопац буде. Онај већи дио јабуке изврти ножем, па у ту шупљину сасипље варену пшеницу, заклопи онијем јабучним поклопцем, и тако носи у цркву. У цркви ова се посуда отклопи ради молитве.

Кољиво носи у цркву главом сам **господар**, иду ш њиме и сви узовници. Него може и најстарији син оца замијенити, а може и **кћи**. Кољиво се носи у бијелој чистој марами поврзено.

Чело кољива гори воштачица. Негђе благослови кољива на вечерњи. (У Сарајеву.) Онамо по босанскијем варошима (слушао сам) крсним кољивом погосте своје честитаре. Ко не може доћи да честита, томе шаљу кољиво у кућу. (Ово ми је приповједао брат мој капетан Пајо Беговић из Травника. А други су ми још из другијех мијеста овај лијепи обичај причали.)

12. Крсни колач.

Онај колач што се у цркву носи, тај остаје свештенику, а свијећа цркви. У кући је други крсни колач. Овамо (у нас) нема обичаја „резати колач“, а сва је прилика да је то изгубило се. По Славонији одржао се овај обичај. Из Слобоштине, крај Пожеге, прибиљежио је млади српски народни учитељ Коста Драгосавац онамошњи обичај, а лијеп је, те га могу овђе одмах додати.

На колачу је пет проскурнијех слова. Колач са горње стране прорезан у крст.

Доња кора остаје не пререзата. Ови дијелови расклопе се, издуби се рупица па у сваку улије вина. Свештеник са домаћином срчу ово вино, а попа говори: „Христос по средје нас“; домаћин одговара „јест и буде“.

Лијеп је сав обред, а кратак, иде овако: Освети се водица, послије доносе колач на сто, на колачу је јабука. Свештеник благослови, иза Амина чита се Трисвето, и узглас. Поју: Бог је господ јавио се нама, па Тропар и кондак. Гости приступају, опруже руке, а свештеник врже колач на сложене руке, и поји: Исаије ликуј .... Сва три тропара као код вјенчавања. Док се ово поји, попо окреће колач на дланима а према сунцу; људи подижу и спуштавају на дланима колач управо љуљају са колачем.

Најпослије кад је свршена причест реченим сркутањем, свештеник завршује обред са „отпустом“ дана.

Него овај обичај врло је церемонијалан доље по Сријему, Бачкој и Банату. Правило су придесили некада свештеници на црквеном језику, има и молитва онамо нарочита, коју читају, а домаћин клечи, над главом његовом. Ова је молитва по прилици онакова, као што је позната на „малој“ водици. —

Колач је под марамом, а нема јабуке као у Слобоштини, пререзат је у четири четврти, па у сваку лију вина. Ово вино

ркуће свештеник са домаћином у накрст и љубе се. Када сврше то, онда попо благослови домаћина, и овај њему пољуби десницу. (Мало је сумњиво што ми рекоше, да ж е н с к о не смије резати колач Ово је нешто калуђерски . . . .)

Све је ово лијепо, само на обред не упливише народ. — С ове стране показани обред (наш овамо) вриједи више, народнији је. С р п с к и ј е !

(Овђе уписах ове обичаје са стране, на да знати можемо, како Срби по разнијем предјелима имају и разне обичаје своје, а свима је основа једна те иста у дарима светиње! Па нека приме искрену хвалу моју овђе сви спомињани, међу тима и драги брат наш Пајо Димић, свештеник на Башајиду, онамо доље око „Југ Богдана, и његовијех девет Југовића" — [1]) око Кикинде и, њезинијех прослављенијех Диштрикћана!!)

Овамо доље по Банији богатије куће о крсном имену позивљу више свештеника па да им дођу. Ту се и „Масла" свјештају — благослови се кућа. Крстићи од воска лијепе се за греду, а на жлицу дрвену зарезује здравице и чаше. — У старо вријеме јунак је био који је пуном в е д р и ц о м нагибао, па ко више прстâ одпио — тај је био момак на мегдану.

Ово је оно пјевано доба, а није баш тако ни престарило, јер сам ја као дечачић ову славу гледао, н. пр. у кући код мога дједа попа Ђурђа, и у кући Саве Драгосављевића, на Пастуши. („Ма притисла орла зла година"! . . .)

13. К р с н а м о л и т в а.

На Перни мени је прва брига била, да дјеца у школи науче лијепо Славну Молитву. Они су и научили како ваља. Данас још сјећа се тога многи, међу тима је и др. В о ј с л а в Б а к и ћ. Али праведно може се запитати: откуда по народу ова молитва? Ја сам распитивао многе наше људо гђе они научише Славу. Одговор је кратак: „У штукаузу" . . . (Овако се зове у Крајини ариште.) Па и послије учи један од другога.

И жене знаду славу. М и л и ј а П о п о в и ћ к а, из Брезовца, позната је нашој књизи. Имам такође име М а т и ј е М а т и ј е в и ћ а, из Петрове Пољане, у парохији Клокочкој, код Слуњана. Овај прича, да је научио Славу од Антоније Бућана, из Свињице, а научио, гђе се нико омишљао не би. Та бога ми, ова школа

[1]) Овако М и л е т и ћ говораше поносито.

нигђе није, него право на „кордуну". Стражећи на пошти Мартиновцу ево чиме се баве Србљи! (Боже мој! да дивније Србаља: ако је свога зла допао, ево се Србин бави својом вјером; ако ли је на мртвој стражи, он се и ту јагми па да научи вјеру своју. О диван ти је овај измучени народ!!...)

Па овај честити Матија баш лијепо милује своју свету молитву. „Он чати Славну о крсном имену, он чати њу о великијем годовима: на божић велики и мали, на богојављење, св. Саву; о крштењу и водици; па и на пиру сватовском." (Овако пише поп Мојо Мајсторовић.)

У мене има овога текста са толико и толико страна, од дну Баније па онамо до Петрова Села. Од многијех Србаља могу захвалан именовати покој. попу Лазаревића, из Јураковца; попа Пају Пајића; попа Гњатију Малобабића; покој. попа Кузмана Котура; попа Перу Грбу, из Слушнице; попа Милу Барађа; капрола Ворканића; Мишу Вила, из Пресјеке. И више њих има.

Врло вриједан сакупљач народнијех умотворина и обичаја Милан М. Делић, од Корјенице, увјераваше ме, да на Бунићу има неки старац, који да знаде Славну, ма у збирци Милановој ова је рубрика остала празна, све и данаске...

(Од манастира Гомирја па онамо преко свијех горњијех крајева све до Далмације нешто је тамно, као да се је почела трнути српска крсна свијећа!... Простодушан Србин Лазо Томановић примјетио је ово у Српском Далматинском „Магацину" онамо по Далмацији, те је врло сходно предавање држао о важности крсногa имена. — Мени барем не знадоше сви (до данас) млади Срби, који отуда долазе у школе овамо, та не знадоше рећи баш ни словца од крсне молитве, а младићи су ови богме одрасли људи, гђе би се од њих толикој свијести с правом надати могло! —)

Елем — повраћајући се на питање откуда по народу ова крсна молитва — мора се признати, да је некада било некога, ко је народ томе учио. Тако је. Ма како је обамирати почела ова љубав — то су и ове молитве на многијем мјестима до жалости помршене, изопачен је смисао, поткрао се је туђински уплив и туђи зловичај...

Побожни Срби чате све тако, а свога зла не слуте, кресте се најпобожније, а овамо изговарају све само што руши и обара вјеру православну. Та бога ми баш је то тако!!

14. Гозбе.

Сиромашни Срби по Црној Гори и онамо даље по Херцеговини и Босни знаду своје „Пуње и шеницу". На против у сретнијем кућама има гозбе о крсном имену. Гозбе су ове на вољи, ко може, па нека се и погосте. Што није достојно, то је овђе наглашено, а није лијепо да отац и мати оставе дјецу своју код куће, па отиду некамо у „бертију", [1]) и онђе проведу тако свето крсно име своје јадне куће. (Ко има срца, нека тај зловичај исправља, или такве хулитеље народне светиње ваља брисати из пописа српскијех крснијех имена!!) А гозба је оваква:

Опет кажем, да се према дану и закону равнају ове гозбе. Тако уз пост мора бити „риба од Орида" — купују „бакалара", и ово се готови са рижом и купусом; граа сваке „веле" има, и од граа и грашка спрема се чорба. Па толико.

Прво је јело иза кољива суве шљиве и крушке, јабуке и већ воће са ракијом. Послије иду чорбе једна за другом, а засладе са рибом. Ако ли је живе рибе, онда се једе рибија чорба прва.

А у мрсне дане донесу сира и ракије. Послије чорба и резанци с говедином; па чорба и кораба с овчетином; чорба с крумпиром и „вришком" свињетином; купус и суво месо; печења су различна: туке, прасци, јањетина, кокоши. Вечера је од живади кисела чорба, па топле и ладне печенке. Ко шта воли, има пун сто. Управ онако иде као код првијех кућа, н. пр. у Новоме Саду: код дра. Натошевића, Вучетића, Јојкића, Рајића, Пере Матића, госпође Савићке. И код другијех.

Та Срби су свуда једнаки, гостољубиви, па до ижице. — Јесам ли заборавио казати да се и вино на гозбама пије? Нијесам. Све да ја и заборавим, не да мене корити дивна здравица и колач

[1]) По Дубравама, и онамо горе до Далмације, зловичај овај увукао се је.

крсни. Пије се вино и редају се здравице најљепше, игра коло, пјева се и пуца из малијех пушка највеселије . . . .

Мало ниже додаћу неколике пјесме које се пјевају и причају, а овђе одмах истичем: Намијерница (па ко он био) прима се и погости, сиромашак и просјак дочекива се као први сваки гост. Особито ако се деси слијепац с гуслама ех, тај је баш добро дошао. Ту се редају пјесме јуначке: О Милошу и Марку, о цару Душану и Лазару. На жаловите пјесме све се расплаче, мислио бих, е у гроб лијеже кућно шљеме и подумијента . . .

На овијем весељима многе пјесме запамте момчад и дјевојчице, па тако се и ковачи наша лијепа народност. (Ово је школа српскога сокола!)

Ко крсно име служи томе и помаже.

Што протужи рано у неђељу,
У неђељу прије јарког сунца,
У Соколу граду бијеломе
У тамници Петра Мркоњића?
Огласује да је соко сиви,
По истини војвода Тодоре
Ако тужи, за невољу му је:
Сјутра му је крсно име свето
Крсно име свети Ђеорђије,
А нема га чиме прославити,
Пак брати ми капиџију млада:
„Богом брате, капиџија млади!
Отвори ми на тамници врата,
Да ја идем Петру Мркоњићу,
Да се молим Пери господару,
Да ме пусти на Бога на јемца,
Да отидем на нашу чаршију,
На чаршију тамо међ' трговце,
Да попросим и љеба и вина,
Ради Бога и крсног имена“.
Капиџија за Бога примио,
Па он пусти војводу Тодора.
Пусти њега Петру Мркоњићу,
Пусти г' Петар на Бога на јемца.

Оде Тодор тамо на чаршију,
На чаршију тамо међ' трговце;
У Тодора није ништа нема.
Разма једни ножи позлаћени,
Сребрни су, пак су позлаћени,
Он изнесе ноже међ' трговце,
Трговци му цијенили ноже;
Та један му два дуката даје,
А други му три дуката даје,
Трећи смисли и Бога и душу,
Те му даде четири дуката.
Дукат узе љеба бијелога,
Други дукат вина и ракије,
Трећи дукат сваке ђаконије
И убаве оне јасне свеће,
А четврти дукат оставио,
Да дарује сужње по тамници
Ради Бога и крснога имена.
Па је Тодор ужегао свећу,
Па отиде доље у тамницу,
Те ставио сужњем вечерати;
Вечерају, пију вино ладно,
Сјетише се лепе славе Божје,
Уста Тодор, у славу напија:
„О убава лепа Славо Божја!
„Свети Ђорђе, крсно име моје!
„Опрости ме проклете тамнице!“
Истом Тодор у славу напија,
У то доба јунак пред тамницу!
Па дозива војводу Тодора:
„Чујеш брате, војвода Тодоре!
„Оди к мени брате пред тамницу,
„Да ти кажем до две до три речи“.
А бесједи војвода Тодоре:
„Опрости ми, незнана делијо,
„Ја би каил пред тамницу доћи,
„Ал' је пуста синоћ затворена.
„И кључеви двору однешени“. —
„Оди к мени, војвода Тодоре!

„На тамници отворена врата,
„Отворена врата деветера
„И десета брава Дубровничка“.
Тад изиђе војвода Тодоре,
Пред тамницом чудан добар јунак
На витезу коњу зеленоме,
И на њему чисти зелен скерлет,
На глави му красан самур-калпак,
За калпаком ноја птића крило,
Те сен чини коњу и јунаку,
Да му лице не смагне од сунца;
Па Тодору јунак проговара:
„Чујеш брате, војвода Тодоре!
Ти се дижи ноћас из тамнице,
Па не иди покрај мора сиња,
Јер су честе у Латина страже,
Пак се бојим, да те не увате,
Већ ти иди преко горе чарне,
Докле дођеш двору господскоме“.
Осврте се војвода Тодоре,
Да јунаку даде чашу вина,
Ал' нестаде коња и јунака!
Оде Тодор доље у тамницу,
Те казује међу сужњевима,
Кад видеше тридесет сужања
На тамници отворена врата,
Оставише и лебац и вино,
Отидоше свак на своју страну.
Оде Тодор преко горе чарне.
Када дође двору господскоме,
Али љуба крсно име служи,
Сазвала је госте и званице,
И кумове и све пријатеље,
Па госпођа крсно име служи,
И госпођа у славу напија:
„Помоз' Боже! и свети Ђорђије,
„Крсно име господара мога!
„Опрости га тамнице проклете!“
У то доба Тодор у дворове,

Од госпође чашу приватио,
Те напио у славу Божију,,
Послужио крсно име своје
А у своме двору бијеломе,
Почастио госте и званице,
И кумове и све пријатеље.

Дјевојачке жеље.

Жито жела за гором дјевојка,
  Жито жела, житу бесједила:
Јечам жито, име племенито!
  Ја те жела, али те не јела,
Сватовски те коњи позобали,
  Али моји али брата мога,
Прво моји него брата мога!

Да је мени моје виђет' драго,
Волила би нег царево благо!
Што ће мени све царево благо?
Кад ја немам што је срцу драго,
Драго ми је момче нежењено:
Кој не пије вина ни ракије!
Кој не пуши луле ни дувана!
Већ се држи плуга и орања!

Овце пасе лијепа дјевојка,
  Туд пролази Краљеаићу Марко,
Божју јој је помоћ називао:
  „Божја помоћ лијепа дјевојко!
Чије овце, чија ли ливада?
  Чија ли си лијепа дјевојко?“
Дјевојка му лијепо одговара:
  — Овце јесу Вука Бранковића;
— А ливада Марка Краљевића;
  — А дјевојка ком суђена буде!

Дјевојка је крајем горе стала,
Сву је гору лицем обасјала:
Своме лицу млада бесједила:
Лице моје бијело и румено!
Да ја знадем тко ће те љубити:
Оће ли те стар јунак љубити?
По пољу би пелин сабирала,
Па би своје лице умивала,
Да би било грче полубити;
Ако-л ће те млад јунак љубити?
По пољу биље сабирала
Па би своје лице умивала,
Не би-л било слађе пољубити.

Дјевојка цркву саградила.

Колико је Бечко поље равно,
Не би њега прелетио орле,
Да камо ли да га пр'јеђе солде,
Њега прешла Јагода дјевојка. —
Кад је Јага у гору долазила,
Сама собом говорила:
„Да ја смијем од цара господина,
„Ја би овђе цркву саградила,
„И у њу би често долазила,
„На нећељу по четири пута,
„Још би боље цркву даривала,
„Сваки пут по рушпију злата".
Мисли Јага да нитко не чује,
То слушале цареве делије,
Па казују цару господину.
Још говори царе господине:
„Ватите Јагоду дјевојку!
Измјерите русу косу њену:
Ако буде дуља од анџара,
Довед'те ми Јагоду дјевојку;
Ако буде краћа од анџара,
Донес'те ми Јагодину главу." —
Ухватише Јагоду дјевојку,

Измјерише русу косу њену:
Трипут коса дуља од анџара,
Доводе је цару господину,
Цар је баца на дну од тамнице...
Тавнила је девет годин дана,
Кад десета на саоду била,
Ал ти иде Јагодина мајка,
Па говори цару господину:
Отвори ми царе камену тамницу,
Да ја берем Јагодине кости,
Да и(х) перем у рујену винцу,
Да и(х) сушим на жарену сунцу,
Да и(х) мећем у њедарца своја
Ка од жеље Јагоде дјевојке
Цар отвара камену тамницу,
Ал' се не ће да отворе врата...
(Сама су се мајци отворила! —)
Пред Јагодом божја купа вина —
Купа вина Божја литургија!
Пита мајка Јагоде дјевојке:
„Тко ти дао Божју купу вина?
„Тко-л ти дао Божју литургију?"
Одговара Јагода дјевојка:
— Божја Мати Божју купу вина —
— Свети Нико Божју литургију —
Она иде својом старом мајком,
Те долази своме бијелом двору,
У гори је цркву саградила,
И у њу је често долазила
На нећељу по четири пута,
Још је боље цркву даривала:
Сваки пут по рушпију злата.

Дјевојка испрошена па остављена.

Нешто цвили у зеленој трави,
Ал је вила ал је љута змија:
Нит је вила нит је љута змија:
Да је вила у гори би била,

Да је змија у земљи би била,
Већ је оно дјетелина трава,
Покошена па је остављена.
То не била дјетелина трава,
Већ то била дјевојчица млада:
Испрошена — па је остављена. —

Дјевојчица — варалица.

Ој дјевојко! дуго болована!
Боловала — јер си ме варала:
По све љето оћу драго за те,
Кад у јесен: не ћу гаде за те. —

Кућа Дамјанова.

У Дамјана кућа од тамјана,
Зелена му гора око двора,
И у гори зелена ливада,
У ливади коло уваћено,
И у колу Дамјанова љуба:
Све је коло главом надвисила,
А љепотом коло зачинила!
Али виче Никола из кола:
„Покри лице љубо Дамјанова!
Данас ће ти Дамјан погинути:
Да би за што, не би ни жалио,
Већ раз твога бијелога лица“ ..
Пуче пушка из другога кола
И завати Дамјана сокола.
Дамјан паде а љуба допаде:
— Ајме мени, уда срећо моја!
— За мало ти вијек вјековасмо!
— Ајме мени моје сунце жарко!
— Било си ме јако огријало,
— Ал ми брзо за горицу зађе..“

Бијело лице у бијелој погачи...

Драга моја! (ја жалости моја!)
Пошаљ-де ми слатка уста своја,
Слатка уста — у слаткој наранџи —
Пошаљ-де ми црне очи своје,
Црне очи — у црљеном вину —
Пошаљ-де ми бијело лице своје,
Бијело лице, — у бијелој погачи!

Дјевојка куђена.

Бога моли лијепа дјевојка:
Дај ми Боже! очи соколове;
Дај ми Боже! крила лабудова;
Да узлетим на вр(х) Погледника;
Да угледам свога суђеника!
Бог јој даде очи соколове,
Бог јој даде крила лабудова,
И узлети на вр(х) Погледника,
И угледа свога суђеника,
И уз њега до три куђеника:
Један вели љута као гуја.....
Други вели рода нељупкога...
Трећи вели сана и дремљива...
Љуто куне лијепа дјевојка:
— Који вели „љута као гуја",
— Гуја ми се на срце савила
— И на срцу зиму зимовала
— На Ђурђево тиће изводила!
— Који вели „рода нељупкога",
— Не имао од срца порода!
— Који вели „сана и дремљива",
— Не имао санка до Ђурђева данка!
— Сануле му кости од болести!

(Из Плашкога све ове пјесме сакупила Каменка Пувар.)

Свеци пију вино.

(Из Дабра.)

У Дамјана кућа од тамјана,
У њој свеци рујно пију вино:
У вр(х) стола Петар и Никола,
У дну стола Петка и Нeђеља,
Међу њима блажена Марија;
Точи вино блажена Маријо:
Пуни чашу светитељу Ники.
Измаче се светом Ники чаша,
Нит се проли, нит се чаша разби.
Ал' говори блажена Марија:
Од отоле Светитељу Нико!
Не пије се дремајући вино;
Већ се пије пјевајући вино.
Још говори светитељу Нико:
Ја не дремљем блажена Маријо,
Већ ја гледам преко воде Саве:
Ђе јунаку вране коње краду. —

Најтежа грјехота.

(Из Дабра.)

Кад умире Деспоте Лазаре,
  Не би сунца три бијела дана.
К њему иду оци дуовници;
  Кажи греке, деспоте Лазаре!
Мали грјеси лако ћу казати:
  У цркву сам коња угонио,
Калежом сам рујно пио вино,
  Погазио свету литургију;
Кад је друго јутро освануло
  А жарано не ограну сунце,
К њему иду оци дуовници:
  Кажи греке, Деспоте Лазаре!
Мали грјеси, лако ћу казати:
  Убио сам девет побратима;
Обљубио девет посестрима;

Кад је треће јутро освануло
А жарано не ограну сунце,
К њему иду оци дуовници:
Кажи греке, Деспоте Лазаре!
Мали грјесс лако ћу казати:
Вратио сам просце од ђевојке.
Све ти оћу опростити греке,
А тије ти опростити не ћу
Што си враћа просце од ђевојке.
(Кућеник — је готов осуђеник!)

(Из Оточке Крајине, од Симе Вуксана.)

VI.

Побратимство.

Побратимство је духовна својта у нас Србаља. Црква српска је наше побратимство освештала, а пјесма народна процвјетала је овим готовим рађањем духовнијем! Од небрата — брата правити — то је позив и послање Христове цркве. И само овако је могло православље свога корјена захватити у срцу и души различнијех народа у давнашња поганска времена.

Стара је ријеч српска: „На муци познају се јунаци". На муци и Срби су нашли своје дивно побратимство! Ову духовну везу народ је проносио кроз крв и ватру, и само овако одолијеваше Срби свијем мукама својијема а кроз најцрње вијекове љутога робовања у „крста" .. и „некрста" .. На „коцу" .. и „конопцу" ... душу је своју изпуштао наш мученик, а гроб му опојао, и главу осветио његов најпрви побратим. —

И данас је живо и познаје се побратимство у (овијем) нашијем крајевима, за које и пишем ја ово. Мало ниже неколике народне пјесме ја ћу додати, а овђе имам при руци стари књижевни споменик — споменик цркве српске, те ћу га овђе уврстити, из кога може се виђети, да је побратимство у нас исто онако свето и важно, као што је нама света најсветија служба Божја. (Само нестало књиге — па нема благослова ...)

Споменик овај открио је млади Србин Никола Шумоња, те га је лијепо описао у српском „Забавнику". (У Загребу године 1885., у бројевима 6., 7. и 8.) Књига ова нашла се је у српској цркви у селу Липовчанима (крај Бјеловара), а некада бијаше својина манастира Марче. — Овако гласи овај споменик:

„Чин братотворенија."

Предлежашчу св. Евангелију и честному кресту, станут хотјашчи братити сја посредје церкве, держашче киждо их по

свјешчи в руках својих. Начинајет Јереј: Благословен Бог наш. Таже Ектенија.

Миром Господу помолимсја.

О совокупљајушчих сја с љубовију житија неразлучна: Господу помолимсја.

О рабјех божијих Н. Н. и јеже о христје совокуплениjи их:

Јако да Господ Бог наш совокупит их в љубов совершенују и житије неразлучноје:

О јеже дароватисја им цјеломудрују и љубви нелицемјерној:

О дарјех прежде освјашчених, честнаго тјела и крови Господа нашего Исуса Христа:

О јеже причаститисја има бескверно пречистих Тајин, и собљусти братство независтноје:

О јеже избавитисја им от свјакија скорби, гњева и нужди:

(И тако до узгласа велике јектеније.)

Господу помолимсја.

Господи Боже наш, дави нам прошеније к спасенију и заповједава нам љубити друг друга, и отпушчати друг другу прегрјешенија: ти владико благодатељу и човјекољубче, рабом Твојимсим (имјарек) возљублшимсја духовноју љубовију, и пришедшим во свјатују Твоју церков, свјатињу и благословеније Твоје хотјашчим пријати, дажд вјеру непостиднују: јакоже дал јеси свјатим Твојим учеником и Апостолом. Мир и љубов своју даја им всја прошенија ко спасенију и жизан вјечнују. Ти бо јеси жизан наша и свјет истини, и Тебје славу восилајем и проч.

Молитва вторaја.

Владико Господи Боже наш, лик свјатих всјех апостол избрави в једино братство, послави их в конци вселенија проповједати Твоја повељенија: Ти и ниње благослови раби Твоја сија, ихже благоволил јеси представити пред свјатоју славоју Твојеју, и братијам бити духовним: собљуди их во Твојем имени, освјати их во истиње Твојеј, да поживше по заповједем Твојим, наследници будут небеснаго царствија Твојего. Јако Ти јеси податељ благих, и Тебје славу возсилајем: и проч.

По сем Јереј глаголет:

Вонмем, Мир встјем.

Прокимен глас 4. Се ниње што добро или што красно, но јеже жити братији вкупје. — Стих: Јако заповједи Господ благословеније и живот до вјека.

Апостол к Римљаном зачало 99. VIII. стих 28—39.) Братије, вјеми же јако — конец: јаже о Христје Иисусје Господје нашем.

Аллилуја. Стих: Праведник јако финикс процвјетет.

Таже глаголет:

Премудрост прости, услишим свјатаго Евангелија. Мир всјем.

От Јоана св. Еванг. зачало 56 (глава XVII. стих 1—13.) во времја оно: возведе Исус очи своји на небо: конец: Да имут радост мoју исполнену в себје.

Таже ектенија.

Рцем вси от всеја души, и от всего помишљенија нашего рцем:

Господи вседержитељу Боже отец наших:

Помилуј нас Боже по велицјеј милости Твојеј:

Јешче молимсја о преосвјачењејшем Архијереји:

Јешче молимсја о рабјех Божијих (имјарек) о здравији и о спасенији их:

Јешче молимсја за всју братију, и за всја православнија Христијани:

Јако милостив и човјекољубец Бог јеси, и тебје славу возсилајем:

Господу Помолимсја!

Таже молитву сију:

Госпзди Боже вседржитељу, сотворими человјека по образу својему и по подобију, и дави јему живот вјечни: изволиви славнија своја Апостоли, Петра и Павла, Филипа и Вартоломеја братију бити, не со узом рождественим, но духовом своја, љубовију: сподобиви свјатија своја Мученики, Сергија и Вакха братома бити им, благослови и раби Твоја сија (имјарек) не со узоју рождественоју, но вјероју и љубовију дажд има љубити друг друга независтно и без соблазна: да будут во всја дни живота својего; укрјепи их силоју свјатаго Твојего Духа, молитвами пречистија владичици нашеја Богородици и присно дјеви Марији, и всјех свјатих Твојих угодивших Тебје от вјека. Јако Твоја держава и Твоје јест царство:

Вкупје всјем:

Глави вашја Господеви приклопите!

И молитву сију тајно:

Господи Боже наш, љуби совершитељу, и миру наставниче

и всјем Спасе, подажд и нама љубов Своју, совершеније закону, и даруј всјем нам дарованија сија, о Христје Исусје, Господје нашем: сподобиви нам самјем приматисја в љубовје јакоже Јединородни Син пријат ни, и подажд нам междусобнoју љубовију служити Тебје, и совершити закон Христа Твојего со всјаким дерзновенијем.

Возглас: Јако Твоје јест царство и сила:

По сем цјелујут свјатоје Евангелије, таже и сами себе цјелујут, нам појушчим:

Господи, Господи, призри с небесе и вижд, и посјети виноград Свој, и соверши јего, јегоже насади десница Твоја, Господи.

Стих: Паси Израиља вонми, водјај јако овча Јосифа. Глас 8. Се ниње што добро или што красно, но јеже жити братији вкупје: о сем бо Господ објешча живот вјечни.

(Упазимо, да је овђе неколико испуштено а вриједи, с тога по другом извору, што но га је Милан Ђ. Милићевић саопштио у својој књизи „Живот Срба сељака“. У Београду године 1867. ево иа да допуним:)

Испред Апостола ово долази: И премјењает им крест в десную руку а ва љеву свјешчије. Тропар о винограду поју три пут. Таже: Слава: Мученици Твоји Господи вјерoју утвердише се и надеждеју жизни укрјепише се љубовиу же крста Твојего душевно сајединивше се вражије мучителство раздруживше, и улучише вјенце са безплотним да молет се за душе наще. — — И ниње: Богородице помошчнице васем мољешчим ти се Тебје се надјејем и Тобоју се хвалим и о Тебје все уповаиије наше јест моли рождшаго се из тебје за присни раби Своје.

(Још имам додати: Иза сугубе јектеније и по том молитве наведене, и послије иза како се љубе. ово долази врло дивно). По том свештеникваздвиг руцје и чашу с хљебом глаголет: вонмем, света светим; причашчајет их от просфорје и јем поп старјего брата и ти того маншими и обводит их около налога трижди на нему постављену крсту. појушче глас 1. тропар винограда . . . . .

А за тијем иде „отпуст“ дана.

(По Банији има побратимства, они казују једно другом било свој сан, или у невољи на јави ако се рече „Богом те великим братим“; па послије даривају се како ко може. Ово, се поштује јер је род духовни. У Србаља је рече духовно него и крвно родбинство!)

Два побратима.

(Из Дољана.)

Овце пасе Милин момче младо,
Ш њим пореди Милчине чобане,
Поредили девет годин' дана,
Кад девета на саоду била,
Говорио Милин чобанине:
Ој Милчине, мој по Богу брате!
Ак' осване ведро без облака
Јави овце у Пролом планине,
Осване ли ведро са облаком
Јави овце крај сињега мора;
Ал' свануло ведро брез облака,
Јаве овце у Пролом планине.
Кад су они наручали стадо,
Стадо њима у пландиште стало:
Јаловење под јеле зелене,
А музење у зелено горје;
Сјели јесу они ужинати.
Кад јунаци млади ужинали,
Међу се јесу спомињали,
Милчину је Милин говорио:
Ој Милчине, мој по Богу брате!
Поредимо има девет годиница
Никакве се шале не ватамо,
Не бацамо камена с рамена;
Не скачемо скока јуначкога.
Бацаше се камена с рамена,
Милчину је Милин одбацио;
Скакали су скока јуначкога,
Милчину је Милин одскочио.
То Милчину врло жао било,
Ђе је њему млађи одбацио,
И лаганим скоком одскочио;
Пак узимље ноже оковане
Пак обрани Милина јунака,
И он ми се од крви препаде,
Паке бјежи кроз гору зелену.

Дозивље га Милин момче младо:
Поврати се Милчин чобанине,
Поврати се те крвцу устављај,
Вјера моја одати те не ћу!
Милчин се је назад повратио,
Па он бере по гори машину
Па уставља крвцу Милинову,
Ал' се крвца да устави не ће:
(Јер крв види тко је крв пуштио. —)
Говорио Милчин момче младо:
Ој Милчине, мио побратиме!
Ти дојави на попасак овце,
А ја идем двору бијеломе.
Далеко га сестре угледале
И старицу мајку дозивале:
Ој Старице, мила наша мајко!
Ето нама брата јединога
Нити свири у јасне свирале,
Нити жвижди широкијем жвиждом,
Од некога ј' ране задобио
Ал' од Турак', али од ајдука; —
Ал' Милчина свога побратима; —
Мал' га ближе сусретала мајка:
Вај Милине, мој једини сине,
Од кога си ране задобио:
Ил' од Турак' или од ајдука,
Ил' Милчина твога побратима?
„Нијесам мајко рана задобио
„Од Турака нити од ајдука,
„Ни Милчина вијерна побратима;
„Већ угледа јабу на јаблану,
„Пак се припе јаблану на грану
„Да уберем до двије јабуке,
„Једну теби, једну мени мајко,
„Пукла грана од крта јаблана,
„Ту сам мајко ране задобио....
„Него иди у горње чардаке
„Пак ми стери мекане душеке,
(„Не стери ми дуго ни широко

„Јер ти не ћу дуго боловати..)“
Кад је било на заоду сунце,
Милин своју дозивао мајку:
„Ој Старице, мила моја мајко!
„Ево теби ножи оковати
„Па и(х) подај Милину чобану,
„Не би-л мене чешће спомињао“.
То изусти а душицу пусти.
Мало тога пасало времена.
Јави Милчин на попасак овце,
Сретала га Милинова мајка.
Ој старице! Милинова мајко,
Је ли Милин ране преболио?
Не будали Милчине чобане,
Давно ти је Милин преминуо,
И теби је ноже оставио,
Не би-л њега чешће спомињао.
Кад то чуо Милчине чобане,
Трже своје ноже иза паса
Па удара себе у срдашце:
Мртав јунак црној земљи паде.
Лијепо и(х) саранили мајке:
Напоредо један до другога —
Да не жали један на другога!

Грјехота је Побратима увриједити.

Јово брате! жао ми је на те!
Моја драга оће поћи за те;
(Не узми је, мој по Богу брате!)
Свему ми је роду омиљела:
Моме баби дворбом и угодбом;
А матери родом и племеном:
Мојој браћи лијепим узрастом;
А сејама дугијем косама;
Мен' јунаку црнијем очима.
Не узми је, мој по Богу брате,
Сабљи ми се сама вади на те!..

(Из Тоболића, од Ђуре Грубора.)

Марко Краљевић и цар Сулејман.

(Из Слуњске Крајине, од Милке Ивановића.)

Овце пасе Краљевићу Марко
Овце пасе у свиралу свира,
Марко свира танко попијева:
„Мили Боже чуда големога!
„Љубљен ти сам, љубити се не ћу;
„Миљен ти сам, милити се не ћу;
„Већ ћу ићи цару Сулејману
„Ићу њег'вом двору бијеломе:
„Његову ћу љубу обљубити,
„Ћери ћу му на вјеру окренут";
Марко свира, у никог' не дира,
Марко пјева, а на зло не мисли;
Ал' су њега слуге царске чуле,
И то своме цару дојавиле.
Љутит царе разасла телале:
Тко ухвати Краљевића Марка,
Даће њему своју ћерцу дати,
И бијелу кулу сазидати;
Али срећа ником не послужи
Да ухвати Краљевића Марка.
Што је Марко кано овчар пјево,
То ка јунак сад је учинио:
Спремио се, цара поодио,
Три је дана до цара одио,
У трећи је с царем бесједио,
Ту му русу одсјекао главу,
И љубу му њег'ву обљубио,
А ћери му на вјеру окрену.

VII.

Три вјере.

Три су вјере у српскоме народу: Православна, римска, Мухамеданска. Ова подјела има своју историју, те се знати може од како је овако по вјери и закону поцијепан народ наш. — Свака од ове три вјере има своју за себе богомољу, има свака своје црквено уређење, свој закон и обичај; има свака свој језик на коме служи, а има свака и свој „календар", по коме се равнају црквене светковине, јавне молитве, задушбине, постови и вјерски обреди. —

Па како народ нема своје књиге-водилице, из које би учио и познавао своју прошлост, то је по предјелима, куда се носе ове три вјере, утврдило се и различно мишљење о томе, а и различно је називање. На Перни н. пр. слушао сам ово: „Законе је раставио Саво и Паво". Саво је — Србин, а Паво је — римац. Први се зову „ришћани", а други су „кршћани". Обоји зову Мухамедовце: „Турцима". —

Језик је у православној цркви стари српски језик, књига је стара српска, писмо је српско, или Ћирилова азбука; у римаца је латински језик (осим оно нешто око Сења); у Мухамедоваца је језик арапски, помијешан са Перзијским.

Римци сви пишу латинскијем словима, па (овамо) зову „хрватским" писмом; у Славонији то је „славонски"; у Далмацији је „далматински". Од прије правопис је овамо био „мађарски", а на обали јадранскога мора правопис је „талијански". Ову смјесу од правописа дотјерао је покојни Гај по чешком начину, зове се код некијех „рогашица" а то за то, јер међу на некоја слова знакове по пут рогова, н. пр. č, ž = ч, ж.

Од тога доба туда је натегнут језик српски — (народни језик?) а слова на писму и књизи су латинска, такова обиљежена

слова. — Службена писма воде се по Хрватској и Славонији по овој форми, а по Далмацији је талијански језик службени.

Срби Православни — стојећи под овом власти тако се и они служе службеним начином јавнијем. Једина је црква, и оно нешто што школе српске још има — ту је цигло наго уточиште српске народности и писмености са здравим својим карактером. —

О Мухамедовцима с ове стране мало се има рећи, али и то што је мало, опет је похвално. Овијех Србаља врло мало има који изуче арапски језик и писмо, па да се служе са том књигом. Него они су задржали међу осталим још и писмо и језик српски, па овако се и служе њиме, Босанци честити прекрасно зову ово своје писмо лијепо „ћурулским“ писмом, „ћурулица“. У имену овоме носи се име светога Ћирила апостола и творца наше књиге свете и писмености, која спаја у народном и просвјетном животу све Србе и Словјене по широкоме свијету, а броји ова велика породица у Јевропи преко својијех осамдесет милијона душа. —

(Овђе је Србима Мухамедовцима у њиховој постојбини на тај начин отворен пут, па да се свијетла образа показивати могу, а међу корјенитом браћом својом; јер ето, нијесу репа без коријена, нијесу тиква без свога грљкв! . . .)

Вјера православна.

Вјера ова зове се православном с тога, јер учи Бога право и здраво славити. На светијем саборима у Никеји (325. г.), и у Цариграду (381 г.) утврђена је православна вјера и закон. Наша молитва „вјерују“ — ово лијепо казује; наша „Славна Молитва“ на крсном имену ово све дивно ишчитава! Биљег крста од прва три прста на десници — ово је цвијет православне вјере.

Римска.

Римском шљедбом зове се за то, јер у граду Риму (у Италији) сједи њихов прво свештеник — римски Папа. Сви се римци или „Латини“ крсте са пет прста, и мећу прије на лијеву сису, па онда на десну. Календар свој имају од године 1582., те

тако су растављене светковине црквене. До овога времена држали су Грци и Латини то једнако.

1. У своме вјеровању (credo) читају „filioque“, т. ј. да Дух свети исходи од Оца и Сина;

2. Чашу причести и читање св. писма свјетовњацима забрањују, служе неквасним хљебом (опресноком);

3. Чисте грјешне душе ватром, зову то „пургаторијом“. Имају „лимбуш“ — гђе иду душе које су без крштења остале.

4. Римски папа је први и пуновластни (непогрјешиви) господар цркве и својијех вијерника по свијету. Из пургаторије може ослободити запале душе.

5. Само у римској цркви је спасење, нико се други не може неба и спаса достати;

6. Свештеници се не жене (cölibat);

7. Клоштрова има много, и разнијех редова;

8. Вазам прелази различно, па може да дође и са јеврејском пасхом, а ово је противно Никејскоме сабору (325 г.)

9. Пости суботе; од бијелога смока нема поста;

10. Човјек нема никакове заслуге код Бога;

11. Плаћа папи данак, зове се „Петров новац“;

12. Латински језик држи строго и ван романске народности.

Р и м с к а у н и ј а.

Унијати су много касније постали. „Унијатима“ зову се с тога, јер вјерују римскога папу, његовој су цркви подложени. — Србаља има врло мало поунијаћених, оно нешто на Жумберку. Више има Влаха, Романа, у Банату и Ердељу; исто тако има Руса у Галицији и по Угарској.

М у х а м е д а н с к а.

Срби потурчени зову себе „Излам“ — т. ј. правовијерни, књигу од закона имају „Алкоран“, ово је њихово свето писмо. Прво свештеника именују Шејик-ул-Излам; Султан је „калиф“ — господар вјере, закона над свијема вијерницима.

У алкорану овако пише:

Само је један Бог „Алах“, који свијету заповиједа и хоће, да га поштују, и у његову се вољу предавају. Побожно клањати, сиромаху подијелити, путника примити, ријеч задану држати, чисто живити, не опијати се, прати се водом, рабро војевати и

за вјеру и главу изгубити. Тко ове дужности изврши, тај вјерује, тај је „муслимин“, и долази у џенет (рај). У рају вијерни наслађавају се гледом лица божијега, отуда и заклињу некога: „По лице божје, учини то и то“. Рај је попут лијепе увијек зелене баште, гђе потоци жуборе, и ту станују небесне дјевојке заљубљенијех очију (хурије).

Мухамед је светац послан, да поврати што су други покварили. он је печат свијех пророка . . . .

Џамија је проста из нутра, нема икона ни другога украса, а с поља има високе отанке куле (мунаре), на врху је шиљак. Обред је сав прост, али тежак и мучан. Дневице мора пет пута клањати, а и по ноћи; прати се, гђе воде нема, ту пијеском; мјесец „Рамадан“ мора све до звијезде сушити, па и од луле и воде чак пости; у аџилук у Мекку под врло тежкијем обичајима мора путовати бар једном у животу; од свега што има мора платити десетину што вриједи, и још милостиње неке. Многоженство је у закону. Вјерују, да је Бог све напрво одредио, што ће коме бити.

Народност.

Народност је стара ријеч а нова идеја! Име, језик, вјера, сав живот и обичаји народни сачињавају свето име народности! Народност је чисте културне нарави, она — народност — је животни услов здраве просвјете и среће народне! Српско је име цвијет народности; по језику једном народност се не одређује; по земљи и имену земље не иде народност; по вјери самој не познаје се народност! Српско ја име најстарије у свијем једне крви племенима. Срби сачуваше своје древно име. И свако је име племенско лијепо; али ми Срби немамо потребе мијењати или замијењивати наше народно име! (Са државнијем идејама и уређењима (овђе) наше име и народност нема никакове свезе; али имамо ми Срби (овђе!) као народ и народност законита права на одржавање и културно развијање свијех својијех просвјетни услова!! — —)

Исус и Марко.

Исус мили са небеса пише
Књигу пише Марку преко мора:
О мој Марко вјерна слуго моја!
Справи мени господску вечеру,
Ти не кољи ни јање ни прасе,
Веће сина јединог Стевана
Млађанога од седам година.
Књигу штије Марко преко мора
Књигу штије грозне сузе лије,
Гледало га дијете Стеване:
О мој бабо! моја мудра главо,
Откле књига, од кога ли града?
Ти си и до сад књиге добивао,
Али нијеси сузе пролијевао.
Ал' говори Марко преко мора:
Исус мили са небеса пише,
Да му справим господску вечеру,
Да не кољем ни јање ни прасе,
Веће синко, тебе јединога;
Како ћу те јадан прегорети!
О мој бабо, моја мудра главо!
Ти ми справљај господску вечеру,
А не жали мене јединога:
Свежи мени руке наопако,
Веж' ми очи у свилене рупце
Да ја не би(х) бабо, у те ружно погледао —
Да ја не би Богу сагрјешио!
Он му веже руке наопако,
Веже очи у свилене рупце.
Мачем маче светитељу Ђурђу,
А измаче нејака Стевана,
Па подмаче млађано јањешце.
(Мисли Марко да је закла сина..)
Кад сједоше свеци за вечеру,
Нујан Марко по табору шеће;
Исус мили Марку проговара:

О мој Марко вјерна слуго моја,
Вјера ј' тебе сретна учинила:
Јединог ти сина сачувала.

Никола чобан и цар.

Овце пасе Никола чобане,
А попијева танко гласовито:
Да-с не боји до Бога никога;
Ни у граду цара честитога;
Да су њег'ви двори самотвори;
Испред двора мост од сувог злата;
По њем шеће девет паунова,
А за њима девет пауница,
А пред њима једна видра мудра,
А за њима искићена куна.
Пита њега царе господине:
Је-л истина, Никола чобане,
Је-л истина што говоре људи?
Све истина царе господине:
Да-с у мене двори самотвори,
И пред двором мост од сувог злата,
Што туд шеће девет паунова:
То је моји до девет синова,
Што за њима девет пауница:
То је моји до девет снашица,
Што пред њима једна видра мудра;
То је моја превијерна љуба,
Што за њима накићена куна:
То је моја Драгомана кћерка.

Опет то мало другачије.

Пасе овце Никола чобане:
Куда јави, туда и пројави,
Нити пази жита на ливаде;
У руци му златна свиралица.
Доказују цару господину;

А цар њима одговара:
Довед'те ми Николу чобана!
Њега пита царе господине:
Је-л истина Никола чобане!
Је-л истина што говоре људи,
Да ти пасеш своје бијеле овце,
Куда јавиш, туда и пројавиш,
Нити пазиш жита ни ливаде?
Одговара Никола чобане:
Истина је царе господине
Истина је што говоре људи.
Ал' говори царе господине:
Каквом волиш смрти умријете
Какве муке да ударам на те;
Или волиш да те огањ гори?
Или волиш да те вода топи?
Одговара Никола чобане:
Ајдук нијесам да ме огањ гори;
Нити оћу да ме вода топи;
Јунак јесам, јуначки ме губи!
Већ ми подај коња одметника;
И подај ми сабљу одметкињу;
И свежи ми наопако руке,
Пак ме пушти низ то поље равно,
За мном пушти три стотин Турака —
Ђе ме стигну нек ми главу сијеку.
Цар му свеза руке наопако,
И даде му коња одметника,
И уз коња сабљу одметницу,
Па га пушти низ то поље равно,
За њим пушта до триста Турака. —
Кад Никола на сред поља дође,
Он подвикну канда јелен рикну:
Пребер! к мени три бијеле виле!
Али сада али већ никада!
Виле су му брзо долетиле:
Једна му је руке одријешила;
Друга му је коња заиграла;
Трећа му је сабљу наоштрила;

Стотину је сабљом посјекао,
Стотину је коњем сагазио,
А стотину цару догонио:
Ето царе! то ти за јабуку!
Ако ли ми и још драго буде,
Ни тога ти оставити нећу. —
Још говори царе господине:
Ајд' Никола своме бијелом двору,
Па ти паси своје бијеле овце,
Па ти паси — куд си до сад паса.

(Из Плашкога, од Каменке Пувар.)

Дјевојка и господа.

(Из Плашкога).

Лијепо ти је под ноћ погледати,
Ђе господа рујно пију вино,
Служила им лијепа дјевојка:
Свијем редом чаше додаваше,
Никакав се чаше не ваташе;
Већ дјевојку за бијелу руку.
Ај! — говори лијепа дјевојка:
— Ако морам свијем бити слуга,
— Ма не могу свијем бити љуба.

Света освета.

(Из Плашкога).

Никола се на рај наслонио,
Преко раја у пако гледао,
Али у паклу три душе горе:
Једној гори лице до очију;
Другој горе руке до лаката;
Трећој горе ноге до кољена.
Којој гори лице до очију:
Тај љубио Богом посестриме,

Којој горе руке до лаката:
Тај је туко своје родитеље,
Којој горе ноге до кољена:
Тај је туђе међе преорава.

„Нема Срба!“
(1866. г. од Змај Јована Јовановића.)

Даклем, нема Срба! — Нема, нема, нема!
Веле наша браћа, велики Хрвати;
А бог би знао, — можда нас и нема,
Можда већ одавна трухнемо у гробу,
Можда већ ни црви нема, шта да пију,
У сухој цеви српских последњих костију! — —
А ко је оно што-с у Црној Гори
За слободу бори?
А ко је оно, тужна ли му мати,
Што у сузној Босни за крст часни пати?
А ко је оно око Глине, Саве,
Што диже барјак светитеља Саве?
А ко је оно, што прикупља моћи,
И мач свој оштри на Вељковој плочи?
А ко је оно од Пеште до Срема!
А ко је оно што се Сремом шири.
Па чак и у Загреб јато му завири?
—Ваљда су вампири!
Ил' мртви дуси косовскога доба,
Танане сенке из србинског гроба,
Па дошли брату, великом Хрвату,
Моле га лепо нек се сети брата,
Нек се сети покојних Србаља,
Нек пали свећу за покој им душе,
А ради братимства и љубави верне,
Нек српски народ кад и кад спомене,
А братско срце — — — — — — — —,
Кад спази слике, грозница га хвата,
И следи му се она крвца врела,
Ледене капи капљу му са чела:

„Све ћу учинит', — све ћу, све ћу, све ћу,
  Само му имена споменути не ћу!“
Чудно ј' то братство — — — — — —,
  Та оно се боји свога мртва брата,
Страшљив брале, де се ојуначи, —
  Ил' шта та мука, шта та страва значи!
Шта те у тако очајање баца,
  Данашње доба не боји с' мртваца.
Или можда нису ово мртве сени —
  Ти можда знадеш боље него и ко,
Да Србин живи, живи у велико.
  Па стрепиш за своје саможиве цели,
Да братац с тобом баштину не дели.
  Ал' српско име нису стрли мрски
Тирани јачи, ни векови турски.
  Будућност српска чедоносна ходи,
Можда ће опет Немање да роди,
  Не бојте се у напред за име Хрвата,
Србин зна братскије пригрлити Хрвата!

VIII.

Школа.

Неколико ће занимати ова рубрика, јер Срби имају своје народно мишљење у опште и о школи. Тако се приповиједа много по народу о најдавнијем начину здраве и праве школе. У чланцима које сам до овђе изредао, то се дивно огледати може, а и мора се то уважити! Мислим да није то прости случај, да се српски народ одликује својијем н. пр. Одијелом, Ношњом, Грађевинама, Календаром, Крсним именом, Побратимством, својом вјером и црквом, својом Народности.

Није ово случај!

Оваква се ријеч носи о школи, а то је све једно што и — вјера. „Некада није било књиге, па остало оно што се каже: „Старија глава од књиге“. Па божије ствари казивали по прилици. Први човјек био одјевен тврдом љуском, сав савцат. Ма сгријешио, шта ћеш, враг се у змију створио. па наведе, сотона. — Богме Богу жао, те ти човјека прокуне: „гô ишо по свијету.“ И на мах је спала она прва љуска, а остали сами нокти. Да нокат, такова је била прва оћећа“. —

„Јева била прва жена. У рају свега доста, воћа од милине не мож' се нагледати. Ма жени ето тај враг не дао мира: наговори змија Јеву нека једе с воћке забрањене. Такови је био њиов закон — Бог њима забранио. Јева послушала змију, устргла јабуку, па дала Адаму. Богме ти Адаму присјела јабука, не мога прождријети. Е — проклето било! — И од тадај у свакога има „јабучица“, види се на гркљану кврга. — Ма у жене нема јабучице, жена је кривља била. Бог је тако њи разлучио.“ —

Оваковога народнога бисера имам ја при руци и више; али су приповијетке подугачке, те ћу их додати на другом мјесту.

Овђе ми је ради бољега прегледа мало прече да о књизи наведем, што је живо по народу. Ово је:

Тако око Босиљева поримљени Срби цјевају нашу азбуку овако:

„Буки аз = ба — — — слово како људи мисљете, мислиш дико, волим те? Јаћ, не волим“.

И онамо даље по Банији ја сам слушао, (а и сам пјевао сам за младости моје) овакову азбуку. Па несташници знали и на шалу своју окретати. Особито познајем мајора Мату Сигура, у Петрињи и сада он живи, а весео човјек од нарави, знао је своју шалу извалити доста масно. — Све би се њему смијало; али тек „азбука“ је на језику остајала.

Па онамо око Глине свакога окретнијега Србина називали би Швабови — по своју већ „... Тај је азбуки“. Стево Цар, честит Србин, бијаше један од оваковијех жарача, и био официр у првој банској Крајини. Стеву су обично онако подмукло иза леђа крстили „азбуки“. (Ово је означавало свагда Србина православне вјере. та онаковога, што га већ „под уво“ шупље персоне зову „влајом“. —

И на одијелу српском може се разабрати по које наше старо слово. Врло често у везу виде се савијуци слични писму С, I, О, Ж. И више тога без сумње. (За вријеме мога школовања ја сам ово гледао сваки дан у Плашком; послије опет на зборовима, куда сам само пролазио по народу. —

Наше ткаље и везиље немају редовне школе за ручне послове своје, њима је српска кућа сва школа, оне уче једна од друге ткати и вести. Па има се богме шта и виђети! Ту су прегаче различне врсте: низаче, прућкашице, ивераче, крсташице и колащице; ту су различни везови: водице, крстићи, пијавице, зубићи, и други; ту појасеви од сваке врсте, канице, струке; шаренице, шалови са грудицама, па биљци различни.

Све се ово израђује на број жица, чисаница, пасама: ма не смије нит да се поремети. Ова домаћа вјештина и вредноћа слови: — е је некада било школе и поуке у народу нашем.... А све је ово тако удешено и измјерено, да је сам народ ову науку завијао у своју дивну загонетку, н. пр. ону познату:

„Три ста јаше, три ста каше, један пуче сви стадоше“.

У народнијем пјесмама има о овоме небројдоказа, овђе нека је мјесто поуци у вјери, како се то носи на народном осјећању,

а из свега дознаје се, да је народпа школа свагда била српска и православна. Ово имам:

Кад се Србин Богу моли:
  На Истоку према сунцу
Лицем гледа на Тројицу!
  Па икону — Крсно име —
Поцјељива свак' за тиме.

* * *

У тројли су први прсти.
  На десници закон чврсти!
Два су мала длану пала,
  Својој души покој дала.

* * *

Па на челу: слави Оца,
  Вишњег Бога свога Творца!
На појасу: Божјег' Сина,
  Измучена на крстима.
А на груди од деснице
  Крст се сврши са љевице:
Да Дух Божиј срце грије;
  Свету вјеру стародавну,
И од Бога православну!
  Амин, Боже, не дај муке!
Теби скрсти б'јеле руке.

С крстом и слогом
  За милим Богом.
Нема моћи
  Без Божије помоћи!
Нема крста
  Без три прста.

Ја сам Србип,
  Српски читам пишем,
Српским духом:
  Своме роду дишем!

IX.

Обичаји око светаца и годова.

Мртва јесен.

Под јесен почима већ сва природа малаксавати: љетина је дозрела, па сакупља се једно за другим и, справља се под кров за зимницу, и већ цијелу годишницу. Лишће жути, спада са грана, те покрива корјен и жиле око дебла да не озебе у зими. Вриједан радиша притјече у помоћ и од своје стране, те огрће лозу у винограду земљом; носи поздер и буњиште, те настире по воћару и јабучару; умотава младо дрвеће што јаче сламом по цијеломе деблу. Ово је здраво и право, а оно је пуста сујевјерица, н. пр. божићњу сламу по шачицу натиснути у рашље, па оставити тако на вересији божијој. —

И ма да се знаде, да природа у српскијем земљама не умире, него се она код нас само успављива; то и пак зове се тај сан матере земље „мртвом јесени“. Ово је свршетак народне године; а даљи рад и живот одпочимље опет својијем колом и окретом. Са овим одпочетком народне године састао се је и отпочетак наше црквене године, која отпочимље 1. септембра. Па ово је народна пјесма лијепо прихватила:

Крештелица криjешти
  На поповој лијески:
Гони попе волове
  Да оремо долове;
Да сијемо шеницу;
  Да женимо Грујицу,
Да просимо Милицу.

У разговору уџа рећи о мртвој јесени: „Није брате, јесен мртва, јер има свега доста; већ је мртво прољеће, јер се у

прољеће све измиче и отанчава пуста година". Овако се суди и пресуђује од једнога доба године па на друго, а све се окреће око грла и трбува. —

Мала Госпа.

Ово је прочелан год а у отпочетој години. Велики (храмови) зборови купе се на све стране код цркава; дјевојке и момци загледају се, пријатељи нови удешавају се: Нови људски вијек и овчији смијес оће да се измјере и разлуче по закону Божијем, и већ свако по својој природи. На здравље у кући и у стоци гледа се!

Зла је грозница, коју зову „госпојињачом". Ова грозница зове се још и „троједтницом", јер уда по три године потрајати. Ко ће некога врло ружно да прокуне, тај рече: „Госпојињача, или трољетница те ватала, и не пустила те." — Од ове и које друге грознице казивају добар лијек онамо по оточкој Крајини: „Вина с Јањче, и печенога меса овнујскога и бијелога лука, па не бој се грознице". — Онамо око Оточца и још по некијем нижијем селима тешка је пијаћа вода, а и слабо се хране ти људи, па овај „рецепат" то свједочи, а и није баш са свијем шаљив, како наше народне пјесме познају благословени и обилати живот Србаља на све стране. —

И стока оће да завати тешке болести у ово доба: **метиљ** добивају овце. С тога пастири одбијају своје благо од низина и баруштина, јер туда имају неки црви по трави, па увлаче се благу на ноздрве, ту се тиће и послије у прољеће скапава ова отрована животиња. Слушао сам, да је добро благу давати „седре", коју налазе по шпиљама, гђе се камен отапа, па тако се прави ова седра, мислим да се зове њемачки „Tropfstein".

Нијесам чуо да овамо зову ово доба „Međудневице", па ни „криjеснице"; него обично реку: „Међу госпојине". Ваља да кажем нешто и хрватско. Чуо сам од покојне **Нанчике Половића**, (овђе у Карловцу), њихову пословицу, није баш пристојна, истом ово је: „вел'ка маша — рити паша; мала маша к огну припаша; Михоље рит закоље", (све се под кључ меће).

Света Петка.

Дан свете Петке предсретају они који су завјетовани са постом, посте осмицу, па иду овако испоштени на зборове, ту

доносе свијећу воштану, колач и сребрен новац, тамјана, лијепо израђене ручинике и друге тканине за часну трпезу, па и кољиво често доносе и ако нијесу кршњаци тога дана. Ове даре прима свештеник, записује имена овијех поклоника на нарочити за то папир, те чини службу и помен за њи. По Банији ови су „завјети“ по цркви врло издашни: Доносе живади, свакојакога жита, телаца, прасаца, кетена, конопље и т. д. Па долазе и оближњи римци, и доносе своје дарове. Они клече у цркви под службом, пузају на голијем кољенима око цијеле цркве у цимитору. Овај груби обичај оће и Српкиње да примају, особито из онијех села, куда помијешани живе. Владика Мушицки забрањивао је овај несрођени адет. — Али то је давно било, па позаборавило се, те се може тога и опет упазити, а оће Српкиња и да „поклецне“ на једну ногу, па онда се крсти. — (Ово сам ја гледао онамо из околице у Топуском)

У кући пази се обичај да на Петковичине покладе мећу купус у кацу, иначе је лоша кућа, која не држи тај обичај, да хоће купус и да се исквари, ако тако не поступи. —

Свети Арањео.

Зборови народни јењавају већ до Арањеловадне. Кршњаци ови не доносе колача и кољива у цркву, а и не спремају кољива, ето тобоже рекли калуђери: „да Анђелима не иде кољиво“, а не иде с тога, јер Анђели немају тијела, нијесу поумирали као други свеци“. — Ово је и опет једна сујевјерица више! У ове дане служи се служба, и дијели се навора у цркви. То је једно; а друго је одмах исто тако. Крсно кољиво, летурђија је, оно слиши кући и племену, па доноси се за живе и упокојене, што јасно свједочи још и иста молитва, гђе се ово кољиво благосиља.

Црква наша одбија све сујевјерице! Па овако то ћораво тумачење арањеловскога кољива нема мјеста у српској цркви и крсноме имену. Него кољиво своје ваља да арањеловштаци лијепо и доносе у цркву!

У овоме врло важноме питању морам још нешто припоменути. Знамо ми врло добро, да су сви Немањићи славили св. Арањела. Особито српскога цара Душана силнога наша народна пјесма приказује нама за узор на његовој крсној слави. Па из ове пјесме види се, да је овај велики Србин врло савјесно пазио и поштовао народне своје обичаје. Елем ту је и кољиво бивало!

Друго: Св. пророка Илију познајемо ми из св. Писма. Овај светац није умро по књизи, и по народној пјесми: Он грми и сијева по облацима. — Али црква православна, поје њему оваково величаније: „Величајем тја, свјати пророче божиј Илије, и чтем свјатују памјат Твоју, Ти бо молиши за нас христа Бога нашего". (Овако свијема свецима!)

Свети Никола.

Никољдан је на сриједи божићњега поста, а у свијести је народној ово прави биочуг овога доба од вјере и закона испред Божића. Није ово тај неки западни „Nikolo" или њемачки „Knecht Ruprecht", каковога граде по варошима римци, а на име св. Николе!... Гледао сам гђе се неки мустељега обуче у свакојаке дроњке, објеси по себи тешке ланце, подбије велику буџу, а већ прилијепио дугу бијелу браду, и на главу устакао неку ћелепушу — па овако накажен по мраку трнапи у кућу међу дјецу. — Ту јадна дјеца морају упрестрављена клечати, и — дрхћућим гласом кроз стравишан плач муцају тамо неке њихове молитвице, како их испитива тај бајаги „бискуп Николо"...

Правоме Србину је св. Никола добротвор и чувар! По варошима матере оће ово да обиљеже дјеци својој са ситнијем даровима, а узимљу од живота свечева, па по ноћи подмећу ове даре на прозоре, чему се дјеца много радују и хвале се: „Како је њима св. Нико богме донио слаткиша, новаца, школскијех спрема". Већ како је које дијете дорасло. Ма ако мати и отац овако ураде, а пропусте одраслију дјецу и поучавати, онда богме оће дјеца и да укебају своју мајку, па коре је „... Ти си то подметала, а нас преварила..."

(Е! онда је ово веља погрешка од родитеља, јер уче дјецу своју лагати и варати, па истом све на име свечево! — Овај обичај није лијеп!)

Испред Никољдана долазе Покладе божићње. Дјевојке, које се нијесу те јесени удале, оне мијењају своју ћуд. До поклада дјевојка је окретна, ко куца на вратима, она ће се огласити „... Ко је Божиј?" Послије поклада друга је. Ко куца послије поклада, а дјевојка набусита пита: „... Ко то лупарда?"

Дан св. апостола Јандрије много се пази: Не ће наметнути тару, ето да не би вука кући присновала. —

(**Варица, Савица, Николица.**) У очи Никоља вари се „варица“. Негђе варе саму пшеницу, а негђе додавају граа и куруза. Па ово се скупа вари. Дјеца сједе око ватре и пријаривају, једва чекају да се свари. Старији пазе како увире овај јеџек, па на коју страну жито нагиње, на тој ће страни родније бити поље. Дјеца пјевају:

Варица вари,
Савица лади,
Николица куса.

Мати не ће дати дјеци вруће варице, него с јутра дан, кад се излади. Одраслије дјевојке уране, узму са собом у посуди варице, па иду на најближу воду; ту заграбе варице и просипљу у воду а говоре: „Ово рибици у води“; опет просипљу крај воде и реку: „Ово црвку у земљи“; па сипљу по путу, и намјењују: (Милан М. Делић скупио око Корјенице.)

Ово тичици богомољици:
  Која Бога моли
Да нам шена роди;
  Да нам буде клас
Колик' мушки па̂с;
  Да нам буде сноп
Колик поп;
  Да нам буде стрњика
Колик' врљика;
  Да нам буде влакно
Колик' попина брада.

Одмах ту увате коло па играју и пјевају ове пјесмице, у томе лијепоме колу затече њи већ и бијели данак. Ту посједају (ако је ора за то), једу варицу, и онда разилазе се носећи свака својој кући чисте воде.

Ово је (у нас) варица, која се зове по свецима тако. Једе се ладна варица по осам дана послије Никоља, све до „Малога Нике“. (Ово је народно одавање овоме народном свецу.) А варе многи варицу и послије преко године. (На Валишеслу [код Слуњана) десих се једном, упитах крчмара: оће ли ми дати што за вечеру? Он ми је одговорио: „Наће се барем варице“. Љето је

било, а тај газда је римац, као и цијело оно село. Ово се мени допадало, гђе ти људи знаду још за свој српски обичај.)

(Походи.) Пооди зову се они који иду у походе, а саме особе које иду зову се поођачи, или поођани. Око Никоља иде се у пооде за дјевојком, која се те јесени удавала. Обично иде Мати и још која жена од рода. Дјевојке не иду у ове прве пооде; јер поођаче зову бабами: „Иду бабе у пооде". Смушењаци оће да праве и своје шале, а лијепо намјештају, па се онда смију сви. —

Ове „бабе" иду у госте; али и оне понесу са собом н пр. погачу, граа угњеченога, па рибе какове се може добити; пијћа да како, ваља узети са собом ракије и вина. Воћа свакојакога. Све су ово „милоште" младој снаши.

Ту остају како је гђе прилика дан, два. Мати испитује кћерку о свему н свачему: да ли јој је вично и обично? — Она хвали свекра и свекру, и цијелу кућу. Кад упита мати за зета какови јој је, а она срамежљиво заслони руком очи, или повезачу навлачи, а одговара: „Вала богу, онај ми је добар и предобар, у њедрима би ме носио. Вала Богу, пуно ми је срце".

Познати су ови пооди из нашијех народнијех пјесама до миле воље. Па лијепи су. На повратку кћерка испрати матер далеко далеко, па гледа за њом док се гођ видити може. Обећава мајци да ће о Божићу доћи, па да сви виде своју „одиву". (Овако зову њу у очиној кући, а они су њојзи сада — род.)

(Чаројице.) Чаројичари зову се који иду у „чаројице". Од Никоља па до Божића иду чаројичари. Скупи се њих по неколико „вирауна", — вели вриједни Делић — омашкарају се, угаре се, а једнога начине као „јарца", привежу му браду од кучина, објесе му звоно, бронзе, или носи у руци, па клепеће тако, идући од куће до куће, те просе. Ко их оће да пушта у кућу, они играју, скачу по кући, јарац мекеће, а они пјеваіу:

Отвор дворе домаћине!
  Тешке су нам обућине;
У блату смо до кољена;
  Ни на руку рукавица,
Ни на плећи кабаница;
  Отвор'те нам, удјелте нам:
Лијеп конак и дјевојку,

*

К томе воде и вечеру;
Смилуј нам се домаћине!
Удри главом о наћвине...

Ако ли их не пуштају у кућу, они пјевају пред кућом, ту им износе варице, и већ ко што може. Него овај обичај губи се. Једва да још гђе има тога. Иду „Крањци“ по Вељуну, и онамо око Мариндола, па иде се на божић, како ће прије омрска добити. —

За мога дјетињства било је овога обичаја и у Беговићима. ма цигани ходили. По Тремушњаку има сиротиње, ови Маровци наличе доста циганима, црне масти, зидају лонце, радо ударају у бубањ и свирају. Двојица обично свире, а један буба. Овако иду у сватове свирати, па љепше зову их „мектерима“ — „весељацима“, иначе „цигом“, „циганима“. —

Ови почму на Николље, па до Божића иду од куће до куће, те „казивају за Божић“ — честитају. Ја сам се бојао овије казивача, па сјећам се, да сам у снијегу бос и голушав одцвокотао негђе за шталом, док су они своје „комплименте“ обавили. — И у Петрињи за мога времена било је оваковијех честитара, онђе има цијело село цигана. Него ваљда се је и онуда то измијенило у каково ново друштво; јер је тамбурица лијепо покренута!

Па да богме да ова штркљавина и чаројичара и свакојакијех честитара није главна ствар; али и ове ситнице спадају у оквир овај. А биће овијех муктојелица у свакојакој форми по народу, док год народ не створи законите лијекове за толику поквареност и безобразлук свакојаки!... Ево, овамо но варошима крећу се читави чопори тијех „честитара“ о свецима и годовима, ово им је најљепша њихова „орација“: „... Ја њим гратурерам, просим сексер“. —

Љепше богме славе српске куће св. оца Николу. Ово је најраширеније ваљда по Српству крсно име. Овамо (у нас) бар тако је. — Па строжији Срби хоће то тијем Николштацима у нечем и да позамијерају, а без сумње ради поста; јер се ту више једе, пије, цјева, и већ весело се проводи. — Ову примједбу своју баш су и појаче заоштрили, говоре: „То је циганска слава; поитили бајаги брже боље, док је оно нешто крушца на тавану, и вина у тиквици“. —

Истом: Никољдан је брат Божићу!

Божић.

„Нема свеца без Божића."
(Српска народна ријеч.)

Три су дана Божића̂, па с тога се у множини и говори, иначе ред је овај: први дан је Божић; други дан је божиј дан, а трећи је — Стјепандан. Овај год пада 25., 26. и 27. декембра по српскоме календару. Зове се овај год још и „стари Божић", а ваљда тако од онога доба, од како је сунчана година уведена са 1. јануаром, те тако узима се то у стару годину, што не постоји по народном мишљењу. (Гледај на пријед чланак „Мртва јесен". А има и друго мишљење о томе. Ја држим, е је стари Божић назван од старога завјета, јер се је Божиј Син родио под старијем законом. Српски зовемо овај год Божићем, јер овђе је спојена ријеч Бог и Син, па долази у опште по обичају нашем кратко и красно. (Њемачки језик нема оваковога својства, а близо је нас, па не треба да се варамо ни у чему и никада! —)

Овђе ја ћу ставити на прво мјесто српске обичаје, како их држе нащи варошани, и већ госпоштина; јер по овијем кућама има што је много уљепшано, а опет и нема, чега по народу налазимо, а баш је китњасто и лијепо.

У Срба варошана иде обичај н. пр. о „материцама" и „оцевима", о „Туцин дану"; ма по народу овамо не бих рекао, да тога обичаја има, барем ја га не запамти, а и не нађох. — Па како наши варошани радо се угледају у Српске обичаје из доњијех крајева н. пр. из Српске војводовине: то ја не примјети нигђе баш врло лијепога обичаја н. пр. износити на сто „вареник" и мед „варак". — (Ово сам ја гледао по Новоме Саду, нема томе једва двије три ли године на зад. — Дакле жив је овај обичај онамо баш по бијелијем дворовима, а вика се диже у ковитлац: „. . ето бајаги, Срби интелигентни не маре за православну вјеру и народни свој живот".)

Него кратко да одпочнем: Бадњи дан строго се држи постом; у вече се једе вариво. Сламу уносе са свијећом запаљеном; већ ако кућа жали, онда прве године то изостане. Отац поји „Рождество", а дјеца пропијучу неколико, па и они сложе. Прије вечере моле се Богу, па узме отац ораа у руку, и баци према истоку први, а рече: „во имја Оца"; други на запад — „и Сина";

трећи на југ — „и свјатаго Духа"; четврти на сјевер — „Амин". Окусе по мало медене ракије, загризу бијелога лука с медом. Тако се ваља. Вечера је посна. Послије вечере забављају се „количањем" на ораје и љешнике, особито дјеца, а стари разговарају. Неки држе госте. Сви желе да им „вертеп" дође, па богато надарују ово импровизирано позоришно друштво, а са божићњом представом и пјевањем познатијем. Српски учитељ води вертеп. Чесница и Василица је на реду; већ ако кућа жали, онда и ово изостаје, како мало прије напоменух. Ови су обичаји заслађени материн „катихисис". — Особито Василицу баш умјетно иските: Ту се види сав „витлејем"; па ту је н. пр. „квочка и пилићи"; „одојак", „јагњешце"; „дијете у повоју", „судић под обручевима" — и такове домаће прилике, које се ја усуђујем баш из српскога живота кући нашој присвајати. —

Василица стоји сред стола, на колачу је „Тројица", па у прочељу велика воштаница. Ово знаду: „Један Бог и три лица". По колачу има новаца како ко оће и може: злата у сребра; а на около воћа, меда и главица бијела лука. Под ручком свијеће горе, а трну их пред печењем; узму комадић хљеба, замоче у вино, па тако. Пази на дим, а и на сузе од свијећа. Слуте по томе на здравље и болест. —

У цркву наравно, иде велико и мало. Здраве се обичиим поздравом божићњим: „Христос се роди" — „ваистину роди". Љубе се. Посипљу црквaре у кући пшеницом, неки пиринџом. Ко нађе сребрен новац у чесници, тај је сретан и весео. —

Василица се једе на млади Божић; глава од печенице у некијех остаје до св. Саве. Слама се чисти трећи дан Божића. Неки од новијега доба оките бор. Ово је препоручивао наш омиљени пјесник Змај Јован Јовановић, па тијем слободније прихваћено је. Још праве родитељи својој дјеци весеље са новим одијелом, па иду радо у полаженике. (Д а о Б о г, т е ј е с р п с к а к њ и ж и ц а п о с т а л а „б о ж и ћ њ и м д а р о м"! — —)

Иновјерци, на име богати и госпоштина, немају народнијех обичаја, него нижи слојеви славе у главном као Срби. — Дјеца њихова, сиромаси, носе „бетлехем", пјевају пјесме божићње неки кајкавски а неки српски. Ма у господске куће не смију, него пред вратима, или под прозором. (На жалоситом одјеку овијех пјевача малијех изчитавао сам уду судбу наше тако поништене народности!...)

Па оволико нека је доста о варошком обичају. Више ћемо из народа читати.

Плашки.

По народу ови су обичаји мање више свуда једнаки, та једнаки мислим у основи по осјећању и по свијести; а све је остало различно цвијеће, чиме је основа ограђена и окићена. — Ово ћу ја овђе са више страна и поредати, па ће се виђети да се све с'лијева у познату дивну пословицу српску: „И птичица у гори Божићу се весели". Сви философи по свијету да се састану на једноме мјесту, па да они ову нашу пословицу проуче, они би се поклонили пред народом, и сваки би се врло радо приљубио имену и поносу србинскоме!

Та бога ми, из душе ми кипе ријечи саме, те морам овђе гледом на уду судбу народа нашега, а знајући чиме душа србинска мирипи — морам пустити из пера ову сузу: — Ако нијесмо лијепи за гледање, али јесмо за приповиједање.... Дуго би било, да редам све и све припремање за божићну славу, ма нећу: љепше је то народ сам испричао у својима умотворинама, а пословица је пресудила, е нико боље од Србина не може рећи, а још мање исту ријеч одмах у дјело претворити. Ево н. пр. „преко љета спрема се божићњи ручак"; од зла времена вата се ручак божићњи". „У оча божића печеница се не урани". —

Чујмо дакле како се на црквеноме средишту нашем — у Плашком — за божпћње свеце спремају. Овако је то прибиљежила вриједна Српкиња Каменка Пувар, а биљежила честита, од онамошње школске дјечице, (што баш највише и вриједи!)

Н а б а д њ и д а н у јутро рано диже се мати из кревета, наложила је ватру, па узела сточић, троножац, и носи га на таван кућни. Однијела и вргла столић онамо под рог, у буџак, гђе никоме не смета. Узела и крпом омотала свој троног, па концем повезала по тој крпи. Дијете пригледа за матером, види што мати ради, па пита матер: „Шта то радиш? а мати одговара: „Ево вежем рамоту свему благу преко године дана". Елем: кад је ово профилактично средство утврђено овако питањем и одговором, онда мати силази с тавана, па прихвати се посла, који је на реду. А на реду је наравно ручак.

Иде мати па из стублине захвати брашна пшеничнога, а ко нема пшенице, тај узме. ај.но, и курузнога брашна баш, што је

чоче, Бог дао. Носи брашно у наћве, просије га на копрено сито, замијеси и укува погачу. За тога је дан одјутрио, послови су посвршивани, чељад се прикупља у кућу, а и погача је већ готова печена, са огњишта дигнута, па оперушкана од прпе, или умивена. На столу пуши се погача, око ње има ораа; отац иде из подрума, носи у боци ракије.

Вариво се не једе до вечере. Сви се најприје помоле Богу по закону лијепо говоре: „Помози Боже! и свети бадњаче!“ „Благослови сјутрашњи годе и Ристе Спасе!“ Прекрсте се по више пута а говоре: „Ва име оца, и Сина и Духа светога. Амин“. Стари посједају за сто, а млађи једу и стојећи. (Особито ако је млада у кући, она не ће сјести; већ гледа да послужи чиме ко затреба, једнако дијете и старца. —)

Послије овога блажибожнога доручка сви Богу захвале: „Не сукрати Боже тичици у гори, и сужњу у тавници“. Па иде свако за својим послом. (Упазити ваља јаки закон, да нико никога не смије на бадњи дан ударити, јер ће чирове добити!) Момци иду по „бадњак“, ако дотле није довежено то дебело дрво из шуме; други нацијепају дрва, што ће доста бити преко светаца, (јер на Божић не ваља се тај посао радити.) Отац приправља сводак и ражањ, коље печеницу, обично свињче, а негђе и дебелу овцу уза то. Дјеца се скупе око овијех месара, па чекају, да им даду мјехур, те га напире и осуше; пси и мачке помијешају се па пиждре, е да би што гођ и њих запало, а добију дакако. — Варе џоладије, пиктије, ладетине. —

Мати опет пребира свакојаке граове, „мора бити свашта као у очи Божића“, ријеч је стара. Вариво се приставља прије по дне, ето сретније је рано вечеру да се иставља. — Живад коље: туке, кокоши, гуске, раце; цуре перушају, доносе воду, и, већ матери помаже млађа женскадија. Цуре велике не ће изјести ништа, оне једанче по вас дан, у вече спремају се па да у сну виде срећу своју, свога суђеника. Некоје лијевају восак у воду, а које се дочепају пометнутога олова, оне опет олово точе тако. (Ма Божић зна и поручује свакомс, како ће коме бити преко године!)

(В е ч е р а.) Велики сутон је доба вечери, кад се луч упали, онда је доба ово. Најприје намире благо, па стаје позатварају. Уносе сламу. Слама је пшенична најпреча. Отац унесе сламу: пуну кроцању сламе доноси. На кућном прагу сретају га са

лучем упаљеним, он улазећи говори: „Добар вече! Честит нам Божић доша!“ Овако идући квоче, а дјеца за њим пијучу. (Ово за то, да буде више пилића.) Обноси сламу око ватре, па носи у собу дружинску. Најприје врже сламе на сто у накрст, па са истока стере по цијелој соби. Млада приправила је стоњак па држи на рукама раскриљен. Отац највише сламе стере пода сто, онда прими стоњак, те сам га простре по столу.

У прочеље, а према истоку, врже на сто сито, у њ положи „божићњак“ — колач, на колач тројицу т. ј. три воштанице, око божићњака свакојака жита, лука бијелога, чашу меда, јабука, ораа и љешника. Прекрсти кућу орасима баци ора према истоку (а говори као и у варошкијем обичајима.) Суне овога воћа и по слами испод стола. За тијем се сакупи чељад око стола, помоле се Богу по обичају и, вечерају. Послије вечере протурају псе кроз прозор, а то за то, да не би побијеснили преко године. Печеницу уноси господар у кућу, прислони онако на ражњу у мљечарицу, па ту остави. Мачке ишћерају ван, а мљечар, киљер, притворе. Бадњак, дебело дрво прислоне ватри, посипљу га житом и полијевају вином, све у накрст, па подјаре ватру. По ноћи чељад се мијењају и чувају ватру. У пећи гори цијелу ноћ, а и свијећа лојана гори цијелу ноћ у соби. Дјеца се коликају на љешнике и ораје. Младија приправља луче, зубље, буктиње, са овијем иде се по пô ноћи на воду за чесницу, а и цркви идући на уранку зубљами запаљенима свијетле момчад, па иду тако из различније села и панога цијеле литије, што је по снијегу врло лијепо гледати.

Женскадија весела приправља себи руво и одијело стајаће, у коме ће цркви уранити. Стари сједе око стола до касне ноћи, разговарају у славу Божићу и о чуду божијему. — На своје благо помишљају, „ето благо говори између себе, па најстарије казује што ће од њих коме бити преко године“. Овај говор блага страшан је, нико не смије тога чути од страве Божије“. Обично и не спавају у очи Божића; већ ако је неко болан, стар, немоћан, и нејака дјеца. Опити се не ће нико пошто је жив и здрав!

На воду отимљу се ко ће боље уранити. Понесу жита са собом, па посипљу око воде, укрше по двије жескове шибе и то понесу кући, па са овијема шибама замијеси чесницу. И ове шибе зову се бадњак. По житу познаје се да је неко воду начео, па

дознају ко је први био, и томе је част и поштовање, јер је боље уранио.

Ове Водаре дочекивају у кући са житом, из рукавице посипљу њи, а здраве се: „Честит Божић, Ристос се роди — ваистину роди“. Обично иду на воду по двоје: брат и сестра, или које млађе од чељади

(Јутро на Божић.) На уранку иде сва дружина цркви на јутрењу, па и на служби остану, јер се обје службе к једну свршавају у цркви. Мати остане код куће, она мијеси чесницу, приставља ручак.

(Чесница.) Чесница је од пшеничнога брашна, погача је ово. У чесницу умијеси сребрен новац. Са тјестанима рукама иде у пчеле, па тресне више сваке трнке а говори: „челице моје, биле ми здраве и веселе, ројиле ми се и не губиле се“. На чесници у тијесто с лица најприје зареже ножем „крст“, за тијем прави и остале зарезе. Ове шаре намијени разноме житу. Чесница се не пече под неквом, него на огњишту па застире хљеб пепелом и жератком, преће дрвенијем штапићи.

(Ручак.) Црквари враћају се од цркве, доносе навору, и напору, врата су кућна притворена, момчад огласује из пушака да долазе црквари. Мати дочекује за вратима, па из ненада посипље свакога са житом (са божићњака) по три пута. Они здраве са „Ристос се роди!“, у кући одговарају: „Ваистину се роди“. Огрију се. Млађи помажу матери, па износе ручак на сто. Отац донесе „печенице са бедрице“, он поставља својом руком јествине у здјеле и пореда по столу, и тако сва три дана божићња. Ракију и вино такође. Је ли готово и приређено све, онда иду столу. Отац нажеже тројицу, сви стану испред свијеће, мушки најприје па онда женскадија, дјецу држе матере око себе, а нејач у наручају.

(Молитва.) Отац прекрсти се, сви за њим па помоле се Богу. (Онако као и на вечери.) Са господарем ижљубе се и „мирбожају“, па онда једно с другим. Млађи пољубе руку оцу и матери, говоре: „Мир Божиј — Ристос се роди“. Ово је мирбожање. (Има случајева — вели честита Каменка — да између дружине има злу вољу једно на друго, по читаву годину не проговоре; али на Божић се заборавља на све, на најцрње увриједе. Све се измири и опрашта, не само у кући, већ и у селу, ако је

неко с киме у завадњи, то се све на Божић заборавља!) — И у цркви се љубе на мироношању. Послије и у кољу.

Послије молитве и ове дивне љубави посједају за сто. Отац у рукавици прихвати колач, они други голијем рукама, па преломе. Ко највећи комад откине, тај је сретан; а ко нађе новац, тај је баш сретан. Свако добије чеснице. Овај залогај пољуби се, и прекрсти прије па меће у уста.

(Ц и ц в а р а.) Отац узме жлицу, завати једном цицваре, па остави жлицу у цицвари, врже ту зђелу на греду, и ту остаје до трећега дана. Трећи дан узимље господар ову посуду, искладе цицвару и жлицу у сјеме, па кад почне орати, а он метне под прву бразду жлицу и цицвару. —

Ужина тече својијем редом. Купус и месо опет обреде ј е д н о м жлицом сви ма ж м и р е ћ и. (Ово због птице да не чини квара.) Код печенице наздрави отац Божићу, свој дружини и благу. Чашом љубави сви се обреде За ручка вршани је конопац на гувну савијен, мати узимље код свакога јела жита са божићњака па сипље живади у конопац, еда би тако свагда у јату остајала живад. Ту дођу и птице, па и оне знаду за Божић. — Свијеће потрну послије здравице. Намијене свијеће господару, господарици и дружини. Пазе на дим и сузе. (Ако свијеће танко сузе, биће година добра; ако ли се кладе, онда није добро. —)

(Б л а г о.) Послије ужине пуштају благо на појиште. Овако ураде: Господар, или пастир, узме свијећу са божићњака у десну руку, а у лијеву читаву главу крува; тако исто и друго чељаде, они стану на стругу куда благо пролази. Овако пропуштају благо између себе и уждивенијех свијећа. На задњем блажчету потрну свијеће, пољубе се, а свијеће поврате опет на божићњак.

А кад благо дође с воде, онда дају свакоме соли, и по комадићак из средине од чеснице (онај колобар што га чашом шупљом утискују у тијесто.)

(П о л о ж н и к.) Вола најљепшега уведу у собу, ту га покрију кићеним биљцем, жене га наките још и власом, привежу му повјесмо црвеном траком, вуницом, за рогове. Ту му даде господар комадић чеснице и чашу вина. (Залију га вином.) Па тако накићена изведу га опет у шталу, остаје такови на Божић и Божиј дан; а трећи дан кад дође с воде, онда му пастир скида накиће, те од тога наплеће бич, камџију. (Ововаља код орања.)

Ко из села први дође у кућу, тај је Положник (не реку полаженик), воле да им дође мушко, но женско, ето због бољега берићета... Послије цркве ко долази, тај је примљен. Лијепо га угосте, жене га наките повјесмом свака, објесе му и плеће од печенице на прси, (ма замашан је овај „орден"...) Само у касну ноћ положника ће пустити кући.

(Коло.) Први дан Божића само господар не иде из куће, они остали послије ужине иду у коло, то се ваља, родиће година. Ма коло се мора уватити па било на часак и пред црквом.

(Стјепањдан.) У трећи дан слама се износи, и чисти се кућа. Господар покупи божићње свијеће и грош" из чеснице, замота у платно и, остави у сјеме, послије са овога насијева се сва љетина. Сламе по шачицу носе у воћар, те мећу у рашље на сваку воћку. Оставе сламе, те подастирају у гнијезда живади. (Да је благословено именом Божића.)

(Вршај.) Још и ово ураде трећи дан Божића: Господар скупи ону сламу са стола, па однесе на гувно, простре око стожера, неколико пута прође по слами; за тијем новраћа се кући и хвали се: „Добро јутро! ја изврo... више жита но сламе". Господарица га дочека са крувом и ракијом.

(Божићница.) Јабуком се даривају, ово је божићница.

На Машвини.

Допуна је ова на Машвини: На бадњи дан у вече пуштају пастири благо кроз свијеће воштанице, њих по двоје са сваке стране стану и држе свијеће запаљене, кад све благо прође, они на задњему свијеће потрну. За ово има парочити колач. Овај колач њих двоје разломе и пољубе се, а подијеле од тога дјеци свакоме по комадић.

(Чесница.) Господар сам собом готови чесницу, у рукавицама просијава брашно, а растањи на столици (синија, с које се обично једе.) Меће сребрен новац, удара шаре у тијесто ножем и чашом у средини. Ове шаре намијени сјемењу, па које најбоље набукти, оно ће те године најбоље уродити. У ватру не мећу чесницу с лопара, као обични крув, него узму по двоје њих а и више на шакама мећу на распретано огњиште, не под пекву, него у пепео; прећу машом, још радије љесковијем штаповима. У рукавицама ово се ради, (а рукавице су сукнене од дебелога

плетива оплетене.) Још има: На запретану чесницу мећу по неколика жива угљена а намијене житу. Који се угљен највише у прпу замота, та љетина ће најболе уродити.

(Ручак.) Господар доноси чесницу у рукавицама на сто, а господарица носи божићњу свијећу и сир, који је на Ивањдан усирен и у скорупу сачуван. Прије свакога јела узимљу навору, коју су црквари донијели. Љубе се.

Док још гори божићња свијећа, а то дјевојке иду и почимљу различна ручна дјела: шити, плести, вести, прести и т. д. Увају се, да ће им те године напредније ићи женски посао.

(Ковртањ.) Послије ручка господарица, планинка, иде кувати божићњак. Ово је ковртањ, шупаљ колач, са квасом је замијешан. Овај колач пече се под пеквом, а пређе се као и чесница са познатијем штаповима. Печен овај божићњак изваде из ватре, натакну га на исте штапове, метну у врх наћава, и ту остане до малога Божића. И сламу дижу у трећи дан, па ону сламу што је под столом била покупе и оставе до малога Божића.

На млади Божић прије зоре пробуди господар дјецу, узме колач и сламу, па иду сви на гувно. Колач натакне на стожер, свеже уже, за уже похватају се дјеца, па хржући по пут коња до три пута облете око стожера, а господар их гони вентом. Отале носи колач у шталу, натакне га волу, који с десна вози, на рог; во мане главом и збаци колач. Ако колач пане управ да се лице види, то ће година родити, ако ли пане на лице, онда слабије. — Најпослије ломе колач, дјеца добију божићњака. (Ово се зове „зоб“.) За ручак спреми планинка главу од печенице, у јуву нареже божићњака, па то је част.

Корјеница.

На бадњи дан у вече благо пропуштају кроз свијеће, ма нема колача, вели Милан М. Делић; него гђе који обноси свијећу кравама око вимена а то за то, да им нико не нашкоди. — Бадњак уносећи у кућу наздрављају: „На добро нам бадњи дан доша и шутрашње Ристово Рожањство!“ Други одговарају: „Боже дај! Чуо те Бог!“ Сламу божићњу не дижу до малога Божића. Прије вечере побацају све мале сточиће и машу на таван (под). Од вечере оставе варена граа, па с тијем послије мажу вратове воловима, да их јарам не убија.

Долазе им чаројице, р и м ц и пјевају овако:

„На добро вам Божић доша,
„И Стевандан и Ивањдан,
„И сви дани по Божићу.“

(Него ови не знају за Божиј дан! па то још пјесмом зову! и траже да им се удијели вечера и подјела!... То је безобразлук; на српски Божић нападати, и — у кућу српску уносити такове своје накараде. Срамота. — Те бајаги „пјеваче“ треба одбијати, а не још трпити их и даривати богме чак!!)

Обично мијесе по д в а колача за мали Божић, ово се зове „веселица“. Ово је божићњак. Брашно за ове колаче мушки најприје промијеси десном руком, а онда господарица кува. Овај један колач намјешта се у решету на сто, а други се натиче на ражањ код печенице, па стоји до малога Божића.

Једући цицвару говоре: „Једна жлица једна тица“. Овако рече свако. Ову жлицу послије оперу, на оставе до другога Божића, а цицвару поједу с другијем жлицама. Одмах како посрчу говеђу јуву, трну свијеће. Господар улије у чашу нешто вина па прска свијеће. На кога дим пође, тај ће оне године умријети. Полазник (овако зову) дође у кућу, он код прве чаше наздравља домаћину:

„Здрав брате! помога те Бог! Да би Бог дао, те ти све ширило и висило! више ти освитало него омрцало; и да би ти Бог дао све, што гођ од њега желио: сваку срећу и лијепо здравље и напредак у свачему. Здрав дакле брате, Ристос се роди!“ Домаћин одговори му: „Чуо те Бог брате и данашњи год“. Онда полазник нагне чашом, искапи све до дна, па посврне чашу и рече: „Оволико ти зла желим!“ (т. ј. у чаши није ништа остало, па не жели му зла.)

Кад уводе вола — полазника, који га води, тај за вола говори: „На добро вам дошло Ристово Рожањство!“ Начупају пун кош, „кроцању“ сијена, даду волу да гризе докле оће, а кад поједе, онда му салију чашу вина у уста.

На Божић свако се дјело одпочима, особито „брезрукице“, ако не знаду ткати, прести, вести и т. д. оне се на Божић уче а вјерују, да се у тај дан може шале научити.

Ко има бравећу печеницу, тај не разглављује вилица све до другога Божића, па не ће вуци чинити квара у благу.

Ко има коњâ, тај на Божић прије сунца иде у амбар, узме жита на пладањ, онда пење се на кућу, разкрије на кући „шимлу“, па туда виче коње по имену: „На вранац, на!“ „На зечко, на!“ „На доре, на!“ И т. д. А то је веле зато, да се коњи паште кући, не ће вук на њи ударити.

Пјесмице.

У Божића три ножића:
Једним реже веселицу,
Другим реже печеницу,
Трећим реже сир Божићу.

О Божићу! брате мој,
Добро ми је на те,
И два дана за те,
Ал' није ка на те.

Божић, Божић бата,
Носи киту злата,
Да позлати врата,
И обоја побоја,
И сву кућу до краја.

На мали Божић на вршају познатом, господар у глас дозивље из села по имену: „О Стојане! оди ми помози вршај растресати!“ Сипљући живади говоре: „Како гођ у скупу зобале, онако у скупу и носиле“.

На Перни.

(Прибиљежила Српкиња Маца Шепа.)

На бадњи дан конак се раније спрема него обично, благо се раније напаја и, кроз свијеће пропушта када иде на воду и са воде. Пољубе се, да је благо мирније. Сламу уноси најстарија **жена**, а господар свијећу. По слами посипље воће: орасе, љешнике и суве шљиве. Мајарица, која кува чесницу и ковртањ за

мали Божиђ, та не иде тај дан никамо од куће. Црквари улазећи у кућу поздрављају: „Честит вам Божић!“ одговарају: „И ти жив и здрав и честит био“. Послије здраве се: „Христос се роди!“ одговор: „Ваистину погоди“. Сви напору чекају из цркве.

Господар пали воштаницу од домаћега воска. Мајарица доноси јело прво на сто. Господар чита „оче наш“, сва чељад полаганије за њим. Пред Божић уче дјецу, па страше свако: „Учи оченаш, нећеш знати на Божић, па не ћеш цицваре јести.“ (Лијеп доиста обичај!) У по ручка (на вариву) сви устају, господар најприје, прекрсте се, па господар наздравља: „У славу Бога и Божића! и данашњега великога года! Да би и до године сви живи и здрави били!“ „Амин“. — реку сва чељад.

Старија чељад сједе за столом, а млађи се играју, пуцају, пјевају лијепе пјесме. Па направе „гегаљку“ о думену од ланца, па се гегају, да леђа не боле (али гђе кога и заболе, јер пане, вели шаљива Маца.)

(П р е с т и ж и ц у.) Дјевојке иду прести жицу, и то на оне љескове младице, које су у јутро прије сунца с водом донесене. Једна држи ковртањ, око ковртања омотано је повјесмо, ступи тако на столац, или клупу, остале доље ниже преду, обично по т р и. Прва је старија, ова пита: „Што ви то радите?“ Одговарају: „Предемо од свиле жицу“. „Зашто?“ Одговор: „Јунаку за кошуљу“. „Преди преди, и опреди“ — „Што не зовете још прељи?“ Онда оне зову по имену оне, којима у селу најбоље предиво рађа. —

Ова жица и повјесмо стоји на ковртању до малога Божића. Жица је ова љековита, ако блашчету вода стане, само овом жицом опасати га, одмах ће проћи. —

(П ч е л е.) Господар иде пчелама, носи пуну чашу вина, па наздравља пчелама: „Честит вам Божић, миле челице, ви мени воска и меда, а ја вама стајину!“ Па здравицу испије.

(В и н о г р а д.) Господар наточи пуну боцу вина, па иде у виноград, стане код првога пања те наздрави: „Здрав и родан ми био винограде, мој лијепи рукосаде! Ти матери цркви Христову крвцу рађао, а мени слатку капљицу давао. Бог ми те чуво и веселио!“ Напије се из боце, па обреже лозу како ваља да се обично обрезује, па онда све оно вино из боце залије око пања. (Овај чокот обично најобилатије уроди те године!)

(Тројица.) Господар намијени себи прву свијећу; другу благу, а трећу — житноме роду и винограду. Отворају на дим и сузе, као што је већ речено.

(Коло.) Веселе се куће ако на њиовој њиви коло игра, та ће њива родити. Богатије куће износе вина колу, часте свако чељаде.

(Полазник.) Ко из јутра дође по случају у кућу, то се не пази, већ послије цркве вриједи полазник.

(Одива.) Пријатељи нови воде своју снашу у род. Одива долази обично на Божиј дан у свој род. Мили су ови гости. Њи воде у кога. Обично мало долазе други дан у цркву. На Стјепан-дан многи су кршњаци. Око Глине онамо опет први дан мање долазе цркви, већ на Божиј дан. Око Петриње, и онамо код моје куће положник (овако реку) онај је, који из јутра први дође у кућу.

(Пјесме.) Пјесме су познате из наше збирке. — На Перни пјевају одушевљено пјесму св. Саве. А пјевају и познате црквене пјесме. Милина је слушати дјетешце које је једва проговорило, а оно већ тепајући научи од своје матере, па пјева. Ја сам слушао малу Анђу, кћер попа Николе Зеца из Кукурузара. Црквене пјесме, Н. пр. ову пјесму:

Дивна је новина:
Ниње дјева сина,
Породила в витлејемје
Марија, једина!

Одраслија дјеца пјевају на сав јек:

Сви јазици восплешчите рукама:
Јако Христос избавитељ јест нама.

Стопи моја направи
По словеси Твојему.

Нова радост нам настала
Јако не бивала,
Над вертепом звјезда свјетла
Јасно восијала.

Онамо од Костајнице брује пјесме божићње јаким баритоном по онијем доњијем крајевима. „Ма нема свеца без Божића!“

Крстовдан и Богојављење.

На Крстовдан у очи Богојављења служи се служба, и свети се водица велика. Послије иде попо у водицу, те свети куће редом. На Богојављење иде литија на воду. У некијем крајевима н. пр. Плашком иду се купати рано у јутро: неки окупају теоце, па не ће добити уши. — Око Корјенице реку: „Бог се јави, цицвара се вари“ Оће неки да су гледали када се небеса отварају. — Ругају се некоме шкртици, који је у тај пар лаком на новце па рекао: Мјесто „дај ми Боже велико благо“ — „дај ми Боже велику главу“. Остао је накажен! — —

Свети Саво.

О св. Сави — овоме српскоме народном свецу — имали смо ријеч напред у Календару. — На Корјеници у онијем крајевима држе осмицу постом, особито дјевојке не би омрсиле па да је за главу — вели Милан М Делић. На св. Саву вари се цицвара, за то се и говори; „Свети Саве масли таве„. Главу од крмеће печенице божићње оставе на тај дан те једу. Дјевојке што их је гођ у селу, па и „ромица“, изађу те ватају коло, играју и пјевају.

Јака је ријеч, да је на име у Русији шљака св. Саве, што су Турци још са другијем стварима за уздарје дали Русима, а то је овако било:

„Облазио један пут турски цар руског, те кад поша кући, испратили га цар и сва царева родбина. Султану допадне се нека руска принцеза, е он богме запита је (запроси) у цара. Русима мучно то било, тешко дати своје дијете Турчину, а још теже не дати; јер међу царевима има обичај, што затражи један од другога, то се мора давати. Овђе ти царска претегне Божију: Руси не смјели кршити обичаја, те даду своју кнегињу лијепо Султану. —

Кад дођи у Цариград, зовне Султан своје већиле Турке, све им каже, те их пита: да они њему савјетују, што би Русима за уздарје дати мога? Ови се сада замислили, те ће говорити: „Ово ћемо — оно ћемо“; али нико не рече цару по вољи. Зовне

Султан од некада Патријара, а овај одговори: „Подај ти њима лијепо царе: Покров св. Богородице, одежду св. Јована и шљаку св. Саве, што је у цркви св. Совије“. Ово се Султану допало. Оће дати, а мислио, а к'о зашто не бих дао, што ће то мени... Одмах покупио све, па опремио у Русију. Овога послоношу упути Патријар грчки, мудра глава, да он не иде правим путем, већ да окрене странпутицом, јер ће се Турци досјетити, да дадоше из Совије ове велике светиње, па ће те уватити и пошјећи. Још му даде писмо своје у коме каже, да ће он — Патријар — за то главом својом плаћати: „Мене ће Турци погубити, и на том и том мјесту у ђубар ће ме закопати“. — Па тако и било. Турке побунио неки њиов оџа — мудрац, да им је из Совије однешена велика светиња, те ови држ' на врат на нос за овијем чојком. Ма не могли стигнути га. Богме помамни Турци навалише на Патрику, те га и посјекоше. Јађан Патријар мољаше на смрти само једно: „Турци! ви мене сијеците, ја ћу крв своју пролити, али учините ми, па не копајте ме у вашој земљи, јер ћу је проклети; већ ме закопајте ако ћете баш и у ђубар, ма само осим ваше земље.“ Јесу му за бога примили и, у ђубар га закопали. — Руси дознали што је све било, па отиду послије, дигну Патријара, свеца. из ђубра и, одвезу тијело са собом у Русију“.

На Перни држе све тако исто. Још мјере дан на св. Саву: „Колико пијета може зинути кад кукуријече — толико је дан помакао.“ — Срби Слуњани побожно служе овај дан, завјетују своје благо светоме Сави, па доносе цркви колач, сребрен новац, тамјана и свијећу. Попо на име господарево чини помен на служби. Посвете цркву своју на име Св. Саве. (У Брлогу н. пр. има оваковн храм. —)

Од новијега доба, Срби су нешто више душом својом преданули... по варошима, а и по јачим селима, слави се св. Саво особито у школама лијепом поуком и сходном пјесмом. — Од старина, још од царице Марије Терезије (1779 г.), Србима је св. Саво народни покровитељ (патрон), ма није уведеио... Још се стравају свакојаки малодушници, па бива на жалост, тај дан онако поткресан!... „Ето страх кости ломи“ — увукла се ријеч у зао час у народ, па је тешко и посоколити се. „Ко ми је оца бијо, није ми никада мио“ — рекли стари Срби. (Љепше св. пророк учи: Страха же вашего не убоимсја!)

*

Задушнице.

По Банији доље реку: „На задушнице иглом се не продијева, избадаш очи мртвима.“ Иде се у цркву, а послије може се који домаћи посао, Бога молећи, и урадити. На Корјеници носе свијеће воштане, намијене за душу свакоме покојнику, свакоме по свијећу, па горе под службом. Кољиво и летурђију доносе. Колаче дијеле сиромасима. Гледају на свијеће: „чија свијећа весело гори, благо тој душици; а чија превећ сузи, та је душа на ономе свијету у стисци и муци.“ (Ово је врло сумњиво. То један Бог само знаде, ко је какови на ономе свијету. Та душа је дух! Више је то подвала у онијем крајевима а од Сењана, који такову пургаторију имаду. —) У Костајници на кољиву око свештеника прикупе се, па прихватају један другога рукама.

Месојеђе.

Месојеђе — зове се оно вријеме од Божића па до поклада. Ово је божићев одсјај, духовно је ово више радовање Спасу! Народ зове омрском то цијело вријеме.

Има причица у народу: „Тако питали некога попу: колико је оче, омрска, месојеђа? А попо шаљиво одговорио: До гужве“, (т. ј. колика ти је сланина, толико и месојеђа.)

Читаве месојеђе онамо око Корјенице (свецем) састаје се омладина код цркве, па ту играју коло и пјевају. Ко може пече уштипке, шаљиво зове се то још и „возибабе“, а неко рече још шаљивије „куревеље“. (Костајница.)

Поклади.

Свечане су покладе двоје: „Месне и сирне, црне и бијеле. Иначе свакога поста навечер зове се покладами, ма ове покладе пролазе на тихо, без сваке церемоније. Али ове двоје на растанку од великога омрска — од месојеђа, оне имају јако народно значење. Црква тога не заповиједа већ је народ сам о себи утврдио прославу својијех поклада.

У нашијем црквенијем књигама, (руске штампе,) нема ове ријечи, тамо не зове се то Покладе, већ „месопуст“ и „сиропуст“. — Једни Срби знаду што су „покладе“ у народном значењу. Ово је српски назив! А што ће то рећи? Неко је говорио да је то од неумјерености, бајаги покладу се јелом и пићем, улијепе се...

Но ово је недостојно по отресите Србе! Љепше је то по духу и животу народа, а према хришћанству православном односити на славлјено братимство и побратимство!

Сви здрави и прави народни обичаји ово мишљење посвједочавају. Ево се на Божић поклађају једном жлицом, и једном чашом. Овако је и на св. причешћу нашем!!

Ма тако је.

Од новијега времена преводе књижевници н. пр. у Загребу оно своје што су од прије држали с Нијемцима: „Fasching“, па пишу себи они „Покладе“. Но то је лако написати; али остала је стара ствар у њих једна и иста. — Ово је тога некога наводило, те је наше српске покладе изводио од тога фриволнога тамо обичаја: од машкара, и које каковијех баканалија...

Па тако подвалио се је туђински „карневал“ и онамо око Корјенице. Изреком пише Милан М. Делић ово: „На покладе послије вечере младеж иде у машкаре“. (Богме није лијепо!)

(Књига наша позвана је да поможе народну здраву мисао! Дакле према овој дужности нашој и ја примједбу ову предајем, а већ оће ли људи из народа, наши свештеници и учитељи, оћемо ли својски и свесрдно послужити своме народу, па да се окријепимо здравим духом и животом србинскијем — то нека је на души свакоме! — Ко српско име оће достојно да понесе, и Православију нелицемјерно служи, тај мора то испред народа и одговарајућијем својијем дјелима посвједочавати! Не можете работати Богу и Мамону“. — —)

Гонетања.

Вечера се спрема у оџачкој кући једнако као и у колибици, свако зна да су покладе, да се растаје са омрском а прелази се на часне посте. Ово су двије диаметралне крајности у животу народном, оно управ што Апостол учи: „обамире тијелом, а да живи душом“. Црква чати из св. јеванђеља причу страшнога суда у ову неђељу, а народ у вече у кући својој претворио је то тако на свој народни обичај! Подушје месу, мрсу, а „збогом остај“ божићњему веселоме обичају овђе се одслави гозбом на столу, и послије веселом тријезном забавом и загонетањем.

Сиромашак — ако нема омрска у тај дан, а он ће то сав обливен стидом казати у бољој кући, па ови даду од свога пошјека њему, а давају и варива и зачине. (Ја сам био тамо....)

Гледао сам ја овај патријархални обичај (овај српски комунизам!) још и у најновије вријеме по српскијем селима, гледао, гледао да! Него има ту врло свијетла тачка, коју не смијем премучати. Ово ћу рећи: Има закон народни: „У нас ко проси, ако круну носи, ваља му дати подјелу“. Ма овај сиромашак на покладе не пише се у „просјаке“; него ће он за ту учпњену „љубав“ истом мјером (а и више и веће) одвратити. Било у делачу, било у помогачу, — ово он одвраћа преко годиве!

На другом мјесту биће више о народном помагању између једнога и другога (модерни називи са запада долазе: „sucialismus“ и „communismus“), а овђе о „прошевини“ имам рећи ово:

На Перни н. пр. не ће на „пут Божиј“ здраво чељаде запросјачити, ама прије ће од глади и потребе скапати! (Оваква је карактерност свуда доље по Банији!) Па онуда не просе ни сами патници, били они слијепци, или иначе богаљи. — (Са запада онамо Талијански „Лазарони“, и Њемачки „Fechtbrüder“ — и, окужили су до зла бога!... Доље по Сријему, Бачкој и Банату гнушавају се од „Кробота“... „Ера„ и још другојаче. У Србији зову (са ове стране) свакога „Швабом“. —)

Елем — да се повратим на саму вечеру: Готови се ту чорба, па ма било само од кокоши, на чорбу иду резанци већ обично; вари се купус и месо; пече се тука; уштипци су посластица (ово су српски „крофни“.) На Корјеници брашненице спремају: „Масаницу“ и „љуковицу“.

Послије вечере посједају сва чељад, ко на кревет, ко на клупе, дјеца око пећи, па се забављају: праве „вјетар“ и „кишу“; разговарају се пословски: Опоћепеш ли пи ти пи — Опоћупу. Уј брање ујтење ујоње ушћење ујвоње ујдење. И т. д.

Дјевојке и снаше сити се напјевају, увате коло, па ваљано буве истресају. — Послије одмора дође ред на гонетање. Свако знаде по коју рећи. Неко се превари, не зна право казати, тога уче, а на шаљиве загонетке прене све у грохатан смјеј и пљескање. Стари испричају лијепе приповијетке; старице опет радо приповједе по коју јуначку пјесму.

Од „казиваћијех“ народни умотворина имамо доста, а овђе да испратим чељад на ноћни починак. Лијепо је матер гледати: Она намаже табане дјеци бијелим луком, а и сама себи. Тако и остала чељад. Дјецу полијеже под поњаву, сама се распаше, у кошуљи иде к вратима, мало ошкрине, па стражњицом прилупи врата а говори: „Ово вјештици, а мени моја дјеца“. „Вјештица к'о конац, а у мене зуби к'о колац.“ —

Мртав вук.

Од свију залуднијех машкара, у којима се људи замлате све до њихова „црквенога‘ звона . . . овај је мртви вук најбоља забава! Обичај овај написао ми је Милан М. Делић онамо око Корјенице. Ово је:

Уз месојеђе гледају да убију вука. Мртва вука одеру, оставе кожу да се осуши, па онда спремају се на „излојбу“. — Кожу вучију набију сламом, направе му црвен језик од ризе, оките га свачим и, оће на покладе да начине шалу, искупе се њих више, носе вука по селу, дјеца се осучу за њима, а они пред сваком кућом стану, окрену вука кућнијем вратима, па ту два и два пјевају ову вучију пјесму:

Вујо ми је остарио,
Планине је оставио,
У поље је салазио,
Грдне ране задобио,
Не мога и(х) носити
Подига се просити:
Дајте вуји сланине,
Да не слази с планине;
Дајте вуји зопчице
Да не коље овчице;
Дајте вуку власа,
Да не коље паса;
Дајте вуји здјелу пира,
И на њему грумен сира —
За кућнога мира;
Дајте свега доста,
Да не коље око моста.

X.

Часни пост.

„Долети шврака преко Биограда,
и донесе рака седмокрака“.
(Српска народна загонетка).

Часни пост — зове се посеђено вријеме од Поклада па до цвијети. У календару речено је неколико о овоме времену, овђе додајем нешто више. Реку још и велики пост, светијех четрдесет дана, васкршњи пост. „Коризма“ слабо ће ко рећи, већ у онијем крајевима гђе помијешани живе са римцима. — По доњој Банији онамо око Костајнице уџају на то рећи: „Коризма је објешена“ . . . Причају за неку жену, име јој било „Коризма“, па ова зло некаково починила, те су Коризму у Петрињи осудили на „галге“ и богме објесили њу. „Од тада не ваља се рећи часноме посту — коризма“. —

Часни пост је духовно хришћанско прољеће! У књизи црквеној од три пјесме „Триод“, тамо се пјева н. пр. овако: „Настало је прољеће посно, разавија се цвијет покајања“. — И народ рече: „Срела се зима и прољеће“, ово стоји у свези са празником „Сретенијем св. Богородице“, па овај дан зове се „Сретеније и обретеније“. Одмах је ту Свети Трипо — птичији светац“. Веле да је то птичија свадба. — Има ова ријеч: „Трипо притрпава, а Стипе прицјењава — зло по моје козе“ . . . Ово разјаснио ми Србин Марко Мишчечтић на Перни овако: „Навалила мећава око св. Трипе, не да ока отворити. У некаковога Стипе онамо око Поникава (крај Топускога), ту живе Крањци, па ето затекло се у њега нешто сламе и лишњака, а доша Србин па да купи ту крму за своје козе. Ма Стипе уватио згоду, и све дизао цијену, како је бура јаче ударала и мела слота. Отегла се погодба до врага, па у томе и козе поскапале од глади. — Па

тако речемо у злу времену: Трипо притрпава, а Стипе прицјењава — зло по моје козе.“

Часни пост одпочимље у в е љ а ч и. Вељаче има девет дана; Мученика девет дана; Бабије ука девет дана, па благовијести. — Зоб се сије уз в е љ а ч у; дјетелина сије се с у ш ц а мјесеца, док још мрав није изиша, јер мрав покупи сјеме. — Дрво се калеми око Мученика. Кетеново сјемење благосиљају на Перни у цркви на Сретеније, па боље рађа. (Жене доносе по шачицу сјемена у цркву, и ово се благослови послије службе.)

Чисти понеђељак.

Са чистим понеђелком одпочимље велики пост. И у цркви је нови ред: обично одпочимље осмица са — неђељом, ово је вакрсан дан, мали ускрс, па тако је преко године. Но у часне посте тај ред се мијења: Овђе одпочимље осмица са простим даном — са п о н е ђ е љ к о м. У чисти понеђељак урани чељад, облаче се чисто, оперу посуде све пијеском, ожижу лонце од мрса, чисте кућу и све стаје, па и благо своје чешљају. Да богме, чисти је понеђељак освануо, па мора све чисто бити!

Квочка.

Ко из села први дође у чисти понеђељак у кућу, тај је „квочка“. Воле да им дође мушко, него женско, па здраво и крупно чељаде слиши крупној и лијепој младини у живади. — Овај је закон познат, те неће онако без обзира свако трнапити у кућу; већ ако има ко посла, а он зове испред куће. — Дакле ко први дође, тај мора одмах сјести на сред собе, покрије га планипка дебелом поњавом по глави и плећима. (Да скоруп буде дебљи.) Посипљу га просом; баце сламе око њега па запале сламу. (Да из гнијезда све жино изађе.) Чврсто мора сједити, да тако и живад лежи на насаду. Гатају на приплод по квочки: Ако је мушко, биће више пјетлова; ако ли је женско, онда ће бити кокице. Колика је квочка, такови ће бити и пилићи: крупни или ситни.

Послије овога веселога насађивања квочке долази ручак. Донесу ракије, вруће погаче, воћа сувога и сировога, па погосте своју квочку, она мора слатко јести, па ће и живад млада тако зобати. Вариво се не једе све до чисте сриједе. У сриједу иду

цркви, па послије посне службе једу и варива. У цркви не бива службе Божје па никако у та прва два дана чисте нећеље. Ни уље се не једе цијеле осмице. Дјевојке булају курузе, па једу те буле, кокице. Туршија је на реду, (ово су укишељене јабуке и крушке дивљаке), буза је угодан квас, ово је курузно брашно попарено врелом водом, па остане док се не укваси. Шербет пију. На некијем мјестима куда је обичај носити гердане и минђуше, па оће за часнога поста тај накит да скидају и остављају за велике годове. Лулу ко пуши тај оставља тај свој занат, ни у нос не ће узети дувана. Пјесму и коло не воде. —

Теодорова Субота.

У Теодорову суботу служба је редовна, иде се у цркву. Кољиво се готови. Ово кољиво по варошима благослови се у петак чисти, а по селима у суботу по највише. Кољиво сјећа на прве хришћане, који су страдали за вјеру, па св. Теодор учио њи, да једу варено жито, јер су погалици зловољно хљебац на пазару подметали опогањеном звјерећом крви. — Ово је први збор црквени. У Комоговини овај збор лијеп је: варошани из Костајнице долазе на збор прочељњој цркви — „Св. Манастиру“. Ту се они и причесте. Ма од народа не ће се причестити док се не испосте: онамо треће нећеље иду на св. исповијед и причест.

Свештеници купе се на измјенце код цркава, служе посну службу сриједом и петком, и народ причешћивају. „Света рука“ — кажу да је Теодора Сладића, који се посветио под Козаром.

Чиста нећеља.

Ово је прва нећеља поста. У све нећеље великога поста служи се велика служба литургисте св. Василије. Прослава је ово св. Отаца, нећеља је ово православља! Сјећа се на велики духовни сабор, држан у Цариграду године 787., а узаконио је да се свето поштују иконе светаца у цркви. Па с тога се и зове ова нећеља — чистом нећељом.

Пачиста нећеља.

Овако се зове цијела нећеља друга по реду. Пачиста је по томе у нас Србаља прозвана, јер народ љуби своје православље, па за то је ово народна Слава! Стоји ово у свези са

утврђеним православљем, а сјећа на свети сабор мали, држан у Цариградт године 1341. На овоме сабору прославио се св. Глигорија првосвештеник Солунски. Овђе на сабору посрамљени су јеретици, неки Варлам и Акиндин, који су са запада од мудријех Латина дошли, хулили на св. преображење Христово, међу осталим говорили: „Да није преображење од Бога, није божанствено“. — Ове смутљивце одбио је свети сабор — и утврдио опет и опет свето Православије!

Кресту поклоњена неђеља.

У ову неђељу износи се часни крст на јутрењи, окићен миомирисним босиљком, правијем цвијећем српскијем! Као што босиљак цвјетава и мирише, тако је и вијенац од трња процвјетао ружом и љиљаном пољским. Часни је крст наш водић до славе Христове! С тога и поклањамо се часноме крсту, и љубимо га, остављајући даре своје крај креста по сићушни новчић. „Мали дарак ал' је велика задушбина“. —

Дивна је пјесмица, која се подиже из православне цркве, па таласа се у све крајеве свијета, чак и међу незнабожачке дивљаке, те их позивљемо, да би се и они поклонили с нами часноме крсти. Ово је:

„Крсту Твоме поклањамо се владико!
И свето Твоје васкршавање славимо.“

Средоносна неђеља.

Зове се тако средоносном неђељом, јер смо достигли средину поста, па у цркви молимо се, да нас укријепи Христос Господ својом милости да и даље не клонемо у вјери, него да се рабримо постом и молитвом. Ове молитве обичај је (овуда) у нас по варошима држати сриједом и петком у вече у ове шљедеће двије неђеље. Нарочито ово бива глувне неђеље: У сриједу одпојава се „Андреов канон“ на част свете Марије Мисирке, која се је покајала за своје грјехе, а то је примљено. — А у петак је нарочита прослава свете Богородице, за то: Њезином помоћи управо у ове дане поста а за цара Ираклија и патријарха Срђа избављена би столица Грчка од Сарацина и Скита, који је бјеху опколили. Овај славопјев зове се грчки: „Акатист“, српски: не

сједећи. Нико не сједи у цркви на овој молитви! (Ово доба има особито за нас Србе врло важно значење народно: Цар Ираклије позвао је народ Српски у помоћ, те су и дошли Срби цару православноме помагати у вељој стисци његовој. Око године 640. Ово пишу старе књиге на част и славу имена и народа нашега.)

Одржава народ ову историју у памети а са својим обичајем. Тако у средопосну сриједу, или четвртак, обично мећу газдарице насаде у млаку воду, те гледају која су јаја жива, па да се излегу. Која јаја љуљкају се на води, та су жива, излеће се, а која тону, та су мртва, мућки су. Особито гушчија јаја мећу се на пробу овако.

Лазарева субота.

Ово је Лазар, којега је Христос васкрсао из гроба. Срби припојме још и цара српскога Лазу, који је погинуо на Косову године 1389. Птица кукавица — то је сестра Лазарева. — Ако закука прије на црну гору, неће година родити, ако ли на зелену, онда је добро. Кад први пут чујеш кукавицу, ваља у глас завикнути, па нећеш цијеле године промукнути. — На овај дан иде се по врбицу", па ове гранчице доносе дјеца у цркву а поју: „Опште васкресеније". Старице прате своју дјецу, па ће узданути: „Да је нама хтјело добро бити, не би Лазо на Косову пао." — Ове гранчице благослове се у цркви јутром на цвијети, те се раздавају народу, а куће држе то за огледалом и иконом, као светињу. У Костајници велико се слави код „св. Госпе" ово кидање врбице. (Бар за мога времена тако је било, када сам ја онђе био учитељем српске младежи. У Петрињи тако исто. У Карловцу велику литију води свештеник.)

Збор код св Лазара на Шушњару купи се са свију страна онамошњијех. Има пословица: „У Комоговини народ лијеп и бијела лица, а код св. Лазара жут и блијед." (Ово је мјера, којом се пошљедице строга поста огледају. —)

Снијег кожар.

Уз часни пост изврне зло вријеме врло радо, запане снијег дебео, а крме је измакло се. Ту погине много блага од толике слоте. Господар барем, да што то штету одклони, иде те сними барем мјешине. — Ови су људи послије толико строги, е они

држе да су се толико опрљали, па да то ни водом опрати не можеш. — Још држе, да су се тијем и огријешили, па не ће иза тога приступити св. причешћу. (Ова строгост није разборита, баш није по закону наше цркве!)

Цвијети.

У очи цвјетне неђеље башка се скупе одрасле дјевојке, па иду брати цвијеће, а свака понесе и посуду у коју меће цвијеће. Тако нека узме букару или чанак; нека здјекицу, пехар. И већ такове ствари. Ово цвијеће не бере се у крило или у рукаве, него у посуду. На Корјеници зову ово цвијеће „јаглика“; на Перни „агајчина“, иначе јагочина, жуте љубичице. Ово цвијеће не уносе у кућу, већ оставе под стрехом, радо код пчела; која се превари, па унесе у кућу, та мора по друго цвијеће ићи. — Посуде с цвијећем налијевају водом чистом, па метну још и пријесно бијело јаје уњ. Тако преноћи. С јутра рано с овијем се цвијећем умивају. Која дјевојка најбоље подрани, њојзи буде јаје. (Цвијећем се умивају да мирише као и цвијеће, а јаје међу да буду бијела лица.)

Идући у цвијеће и повраћајући се кући пјевају пјесме одабране, послије часнога поста прве су ове пјесме, те намичу па само доба од цвијети. Ево нешто мало:

Дјевојка и драги.

Дјевојка је рузмарину брала,
Цвијеће брала а суботу звала,
У неђељу другом драгом дала, —
Драги јој се расрдио на њу...
— О мој драги, не срди се на ме,
— Јер ако се ја расрдим на те:
— Сва нас Босна помирити не ће,
— Ван да душа — добра воља наша!

Дјевојку драги избавио.

Смиље брала Смиљана дјевојка,
Смиље берућ у језеро пала,
Из језера брата дозивала:

Дођи брате! и довези лађу;
Ето брата, ал' не вози лађе.
Из језера мајку дозивала:
Дођи мајко! и довези лађу;
Ето мајке, ал' не вози лађе.
Из језера драгог дозивала:
Дођи драги! и довези лађу
Даћу теби обљубити лице;
Ето драгог и он вози лађу,
Па увезе у то сиње море,
Па он меће пред-а се Смиљану.
О Смиљано! драга душо моја!
Сад смо дошли обали на море:
Дај Смиљана да обљубим лице.
Одговора лијепа дјевојка:
Не будади момче не жењено,
Не љуби се крај мора дјевојка!
Већ у двору твоме јуначкоме!
Вози мене своме бијелом двору!"
То је рекла, то су учинили,
Одвезли се бијеломе двору,
Па је узе за вјерну љубу,
Узело је момче не жењено.

Велика нeђеља.

Велика неђеља одпочиње својијем понеђељком. У цркви ред је сав примјерен овијем данима. „Страшни дани" зову се. Сјеме, које се у те дане посади, биће плод једар — „велики". У велики четвртак дјевојке измивају своје косе, да им буду чисте, здраве и великачке. У цркви на служби вади се „јагањац", послије изреже се на частице и, суши се за болеснике. — Звона се завежу послије службе. У вече (по варошима) читају се страсна јеванђеља; по селима с јутра дан из јутра.

Велики петак.

На велики петак подиже се „гроб" Христов у цркви. Како која црква може, тако и прави. По варошима ови су гробови дивни. У тај дан обично не бива служба Божја. Не пије се вино. У кући јаки су обичаји: Не ће дирати у земљу, не оре и не

копа; вариво се не једе, већ ако хоће може коприва обарити. — До сунца ваља се гукнути по капца ракије. То је добро од грознице. — Некуда је подкрао се био ружан обичај, те су носили ракије са собом, па иза свакога јеванђеља изилазили из цркве, те пијуцкали своју „љековиту“ ракију . . . Овај је зловичај могао се и докинути. Дакле није народни посао био. (Ја сам на Перни за тај обичај дочуо, те сам га одмах и укинути могао. Неко манит морао тако говорити, па свијет јадан послушао. — И у наше вријеме хоће тако нешто да се проноси. Сјећам се да је било у неком српском листу наштампано ово: „У неком селу у Лици на велики петак пије се вино“. По нашем закону ето видимо, да ово не бива, а мимо закона можеш и . . . . .)

Па још нешто има. Читам у једном крају грозан насртај на наше лијепе српске обичаје. Одонуда иза Капеле достављено ми је међу осталијем и то. Овако изреком гласи:

„На велики петак први пут те године почињу тати да краду. У тај дан ако нијђе не може красти, а он украде сам своју хаљину. Овако уради: Поврже гђе гођ за трн хаљину, отиде далеко; па истом шуља се полагано, обазире се, звијера да га ко не види, потрчи па стане, шћућури се земљи, леже и учини се мртав. Из тога пругла ђипари као звијере, појури смртоглавце ономе трну, објеручке пограби своју хаљину па нада у чистац. У томе бијегу устави се као проштац, тргне малу пушку иза појаса, те стави се на обрану . . .“

Бајаги све темпови!

Грдоби овој зна се и за извор; али богме није културне нарави! . . . . . Отуда има више чемернијех пословица. Ево двије три:

„Влах је вкрал пети цавал“.
„Влах ће себе украсти на велики петак“.
„Кога није родила римска мајка,
„Тај нема Бога за оца“.
„И зрак је поунијаћен,
„Ко га пије, тај је већ готови унијат“.
„И сјеме, које роди из земље у Хрватској,
„Оно рани само унијате“.

Гроб Христов.

Овђе у Карловцу гроб је Христов величанствен! На сред цркве — на амвону — подиже се гроб. Ово је сложена мала

црквица. Прострт је сто, око стола сведено је са три стране у округ платно; на платну су израђене кичицом муке Христове; у трокут поуздигнуте су степенице, а обашивене свиленијемаројтама, на свакој дашчици постављена је чаша са цвијећем свјежим; у прочељу је часни крст. Рака је обастрта из нутра платном, на платну су красно израђена женска лица у жалости, види се суза на оку и низ образ. — Ово су св. Мироносице . . . . Око њих је Јосип и Никодим.

На вечерњи у први сутон износе свештеници „Плаштаницу" и положе у гроб. Па око лијепога гроба намјештено је баштено цвијеће у лонцима. Око гроба уждивене су воштанице, а у рапи горе кандила, па свијетлост разлијева се кроз бојадисане стаклене тиквице. Стража чува гроб ради почасти.

Дивну декорацију по врх гроба чини црквено небо (балдахина) са златнима крстовима, тешкијемројтама од злата и са златним словима натпис у тој тајанственој илуминацији разабиреш: „Свјат, свјат, свјат Господ Саваот". С прједа по врх степеница на улазу ка гробу чита се стих из статије: „Достојно јест величати тја Христа Жизнодавца. И Ангелскаја војинства ужасахусја . . ."

Велика субота.

Од свију субота у години ова једна велика субота заповједани је пост, како то закон православни донаша. У јутро рано иде се на „спровод" Исуса Христа. Послије преко дана спрема се у кући за сјутрашњу славу. Кокошија јаја варзилају, па дјевојчице шарају јаја на сваке руке. На служби причесте се који су заостали по случају. (Него у народу замијера се то за сву велику нећељу. Реку: „Разбојницима је слободно" . . .)

Благовијести.

Благовијести су слава свете Богородице. Овај год може **најраније** пасти на велики петак, а преко овога дана не прелази по рачуну православне „Пасхалије" — нашега календара. И свети Ђурађ може доћи на велики петак. (У новије вријеме некакови мудраци хвалили римску пропаганду, међу осталијем ругали се нама Србима свакојако, па и због нашега календара. Шаљив Србин, па одшалио њима овако: „**Наш свети Ђурађ јаше баш добро свога зеленка, ма — јунак! не може**

прескочити даље, него само до великога петка. Па ни макац, онамо Богојављењу" . . .)

У оба ова случаја ред је да се служи служба у цркви. У очи благовијести у сутон међу жлице у млијечни кото, па звечећи иду око куће. (Ово од змије: колико се далеко чује звека, толико далеко бјеже змије од куће.) У јутро прије сунца чисте кућу, па ово сметлиште у дворишту пале. (Ово од бува.) На Перни је овај обичај оживљен; осим Керенице још, не знам да ли је тако још гђе. — Иду пчелами, отварају лета и, међу им меда. Глéдају да увате змију, осијеку јој главу сребрним грошем, утисну у жваље конопљенога сјемена, тако усаде у цвијетњаку. — Конопља ова израсте висока, а кад сазори, огуле кору с влакном, па објесе о веригама. Кроз ово влакно проведу ко грозницу тешку запати, напоје го сланим вином. Па ће грозница проћи. —

Има ријеч: „Благовијести приповијести". Веле да је некакова баба на Благовијести чарала да не буде мраза, ма преварила се, небога. Од тога доба има пословица: „Чарала баба да не буде мраза, а с јутра и снијег освануо". — Стари виноградари почимали би око Благовијести тек обрезивати виноград, па било доста вина. (Мој дјед, поп Ђурађ Беговић, тако је радио свагда за живота свога. —

XI.

Пасха.

„Укрс — уз прст.“ . . .

Пасхом зове се слава Исуса Христа. Овако стоји у нашијем црквенијем књигама! Здравимо се на овај год по закону православноме са празником: „Христос воскресе!“ — „ваистину воскресе.“ Па ово значи наша „Пасха“. Име је ово узето из светога писма. Овако је дао нама нашу свету књигу св. Кирил апостол наш! Руси, највеће племе наше, држе ову књигу, а са књигом и вјеру православну. Руси су чувари књиге и језика Ћириловога. У нашијем српскијем земљама то се је измијенило у неколико. Тако је постало „Ускрс“. Ма овако није свети Саво крњио ријеч свету, него је држао светињу — за светињу. — Па овако ваља и нама да смо досљедни у цркви нашој!! —

И само оволико на овај велики год, а од обичаја народнога, нека је својска ова ријеч вас цијеломе народу прињубљена! Воскресеније свијетло нека се заодијева у васкрс и васкршавање, па ће одмах бити право и свијем законима српскога језика, и нашега округлога Православија! Па ето (по народности) сродни нама западњаци врло осјетљиво држе и на ријечи самој своје цркве обиљежје. Тако они говоре и пишу, уче своју омладину томе, па свако знаде реħи: Н. пр. „Исукрст“ — „Криж“, „Калеж“ — „бискуп“ — „папа“ — и т. д. По овијем ријечима можеш одмах знати с ким посла имаш. — (Само ми морамо да слушамо и гледамо, како сваки надрикњига може да своја мудровања на пазар износи ни мање ни више, него управо испред часне трпезе!!!... Манит поп заслужио је да му дјеца реку: „Игро папа свакојако,

па окрено напако". — Само је жалост веља, да и та дјеца, када огрију очи, мало по мало искорите се, те им постаје сва светиња потамњела „кокарда"... — А сав љепши дух и понос здрави у томе инату губи се! —)

— Бијело а и варзилано јаја обични је дар. Сви се туцају, па ће за столом ољупити и појести прво јаје. На ове љупине не ваља се стајати. Дјеца се туцају и котурају јаја. Ко тврђе има, тај носи оно разбијено. У Лици мијесе плетеницу, „голубачу", па у врх међу бијело јаје, то се испече заједно са тијестом. (Ово ми је казивала дјевојчица Даница Заставниковића. — Гледао сам оваково плетенице с јајем бијелим овђе на пијаци у жена Хрватица.)

На водени понеђељак по варошима раздава се оно цвијеће са гроба Христова. Било је у обичају онога полијевати водом, ко не дође на јутрењу, те је откупљивао се са воском цркви. (Ма овај обичај већ дуго нијесам видио. Бог би дао, да су се црквари пожурили и умножили!....)

Дружичало.

По Банату обичај је у „Побусани" понеђељак (по младоме васкрсу) да иду на гробље, оправе и намјесте гробове, које је преко зиме вријеме оштетило. — Па ту се погосте, проведу цио дан у пристојној забави. Удружи се брат с братом, држе задану вјеру те године. Овај обичај лијепо би било примати, бар што се тиче реда на гробљу. (Нека би (и нама) омилило дружичало српско!)

Ђурђев дан.

„Зелен јунак на зелену коњу."

Светога Ђурђа сретају Срби толиком драгости и милином, те су се отуда развријежили многи обичаји, да човјек не зна ђе да отпочне. У побожној души нашега народа нема прћије! али је св. Ђурађ премашио, зор-јунак на оружју! па то је Србину мило и одушевљава га! Многе куће и племена славе своје крсно име. Прво јагње Ђурђевско је печење, први сир је на столу. Ове кожице даривају цркви, и први сир доносе на благослов. (Ово у

Брђанима, и Јошавици.) С вечера па до с јутрашњега дана све је на ногама, свако нешто зна, и нешто тетура . . . . . Коприве беру, па наките се, а и ожаре један другога, да здрави буду. (Око Петриње.)

Омаја.

Под вечер иду женскадија најближем млину, те хватају „омају“. (Ово се зове вода што но са витлова прска, одбацива воду коло млинско. —) Па на уранку овом се водом умивају, мажу кравами сисе, начупају траве вратича, одољана милодува и друге, те праве напој кравама. У прозорје пале пушке преко блага због сваке нечисти, и зла чојека. — Ватру ложе од сламе и бујади, па играју и прескачу. (Шегестин око Зриња.) Нагуле брезове коре, осуше, па овај лик запале, и трче док траје лика. Ово су „Лиле“.

Водица.

Јаче куће позивљу свештеника, да им освети водицу, у кући и у благу. Попо долази и свршава молитву по закону. (На Перни ја сам гледао овај обичај, по имену у кући Јоце Поштића.) Иде се у тор међу благо, па ту се водицом и босиљком благослови благо, окропи се на четири краја благо, господар клекне, јепитраиљ вржe му на главу, па очита молитву. Свештеника угосте тај дан, а послије даривају му јање и сир Ђурђевски.

Предавати сан.

Прије сунца иду дјевојке па крше гранчице разлистане, обично буковине, и са тијем оките кућу око прозора, врата, а гђе може досећи, затакну и у стреју. И у цркву иду те оките из нутра за коју икону и већ по столицама. Нешто је онамо око Корјенице налико на њемачки „April“. Тако дозивљу једно друго прије сунца и „варају“. Зову: „О Станица!“ ако се одазове, онда предаје чак и буве и санак овако:

„Предајем ти санак
На Ђурђев данак:
Ја летим као тица,
А ти лежиш као клада.“ —

Ко се прије сунца тај дан не дигне, тај ће цијелога љета бити дремован и спаваћив. Рано у јутро иду се неки купати. Праве гегаљку па се гегају. (Ово да не боле леђа.) На гегању дјевојке пјевају пјесмице, н. пр. ову:

Весели се земљо Босно равна!
Ето теби љета и прољећа,
И Ђурђева бијелога данка,
Који носи угодне дарове:
Тије росе, зелене дубраве;
Пролистаће гора Буковица;
Закукаће црна кукавица —
Од Лазара до Петрова дана.

Прије сунца бацају дјевојке преко себе ј а ј е, па не ће их никада забољети леђа. А када се сунце рађа, узимљу млађега брата гаћице, па кроз десну ногавицу погледа на сунце. (Неће глава болити.)

Ранећи на воду прије сунца на заваћа воде и говори:

Добро јутро! моја водо ладна,
На теби су три корита златна:
У једноме церем своје лице;
У другоме руке до лаката;
А у трећем ноге до кољена.

Најљепше ово је:

„Не заваћам тебе водицо,
В е ћ з а в а ћ а м с в е г а с е л а с р е ћ и ц у!“

Ово говори по три пута, узима наливену посуду, па одилази и не обазире се никамо. Не ваља се на трави лежати, ујешће те змија. (Око Вргинамоста.)

Ц о п р н и ц е.

Милан М. Делић описује цопрнице овако: „Које су жене чаратанице, те иду прије него што сване, свуку се голе голцате, ка' од мајке рођене, па узјашу на стап (посуда гђе се масло

мете), и тако јашући обилазе оне куће, којијема желе варенику те године одузети, па говоре некакове басне, или басме. Те басне никоме оне не казују, јер би изгубиле сву моћ, па не би знала чарати, цопрати. То само мати својој ћерци каже, и то онда када већ види, да ће брзо у прашину (умријети.) Док сам још мален био, затечем једну такову чаратаницу, а она јаше на стапу и попијева:

„Дуру, дуру. дуручица,
Свему селу суручица,
А Јелети сир и масло“.

(Јелета, Јела, име њезино.)

Устук.

Него овијем чаратаницама има ко знаде̑ доскочити. Има жена, које знаду сачувати своју варенику, а то ураде овако: Још прије сунца улије у стап мало варенике, па спомене Бога. све свеце, за највише светитеља Ђурђа, и онда говори: „Свети Ђурађ један дан, с јутра два — просјутра три — прекосјутра четири — у петак пет — у суботу шест. —

„Сваки дан у суботу,
„А моје масло у боту„!“
(Тако три пут.)

Још и овако: „Смота уже у колобар (као и на божић), ту успе соли, те благо зобље“.

(Ја сам слушао још и другојачије о овијем цопрницама. (Овако их зову на Перни.) Оне све у таковоме Јевину „аћустирунгу“ јаше на вратилу, зауздају свога дрвенога коња уздом, носе крабљачу празну са собом, па иду неђе на воду. Ту сједу крај воде, па онда грабе крабљачом воду: Себи узима пуну, па излије за се; а већ другоме свакоме само по неколике капи. И ово излијева. Но поборавио сам што још раде и говоре. Можда те тога ружнога зловичаја још гђе има, па би ваљало да се прикупи, и — осуди као свака глупост!)

На Ђурђев дан барем још се спомиње ајдуковање старо, овако рече се око Корјенице.

„Ђурђев данак
Ајдучки састанак,
Свети Лука
Ајдучки растанак.“

Из Плашкога.

(Прибиљежила Каменка Пувар.)

Како се Ђурђев дан веже са божићем са даном, тако и обичаји народни попуњавају тај простор од „седамнаест“ нeђеља. Обично се у то доба краве теле, па ту ово се пази:

У очи дана узме планинка лука, меда, масла, угљена и соли, то метне у посуду, у обућу своју вржe сребрен новац, иглу задије у рубац на глави, узима ту смјесу те иде међу благо а говори: „Чинилица и вјештица, када дошла гвоздене главе, сребрене ноге, и одузела луку љутину, маслу маст, меду сласт, угљену црнину, а соли сланост: онда и моме благу varenику однијела“. Завати те смјесе у десну руку, те начини крст на вимену кравама, и осталоме млијечноме благу. Исто овако уради и на божић у јутро.

Некоје планинке раде и ово: Кад им се крава отели, оне умузу из сваке сисе три пут, и то кроз прстен на крув, па овај крув дају крави одмах да поједе. Још радије оне задрже овога крува преко цијеле године, то дају мало по мало крави у соли. Гђе које опет измузају прву вареникy, па улију крави међу папке, и међу роге. Неке оставе те грушалине, па дају псу говорећи: „На, ћено, ово теби; а оно друго чувај мени“. — И дјецу сазову на грушалине, па их из ненада полију водом. (Ово да буде више варенике.)

Омава.

У очи Ђурђевдана иду у „омаву“. (Овако зову они — омају.) Планинке шаљу које гођ дружинче у омаву. Они доносе омаву, а са водом доносе и три камена са троје раскрснице; па три коприве, три младице од грабра (грабово дрво), и три лозе од купине. Ову траву метну у стап, а камење у ватру, омаву узвари те том водом и усијанијем камењем запари стап, па при томе послу говори: „Купина купи, грвбровина граби, а омава свако зло омавује.“ (То чнне с тога да имаду више масла.)

А на Ђурђев дан у јутро узме планинка траве повратиче; љутике; испод прага наноса; из наћава са четири рогља настружe тијеста, а са огњишта са четири рогља узме луга (пепела.) То све помијеша у сô, и даје прије сунца млијечноме благу. — Благо из штале пропуштају на пашу кроз божићње свијеће.

На Машвини.

На Ђурђевдан устају дјевојке и младе прије зоре, те ките кућу зеленим листом и цвијећем. Господари пак пуцају преко куће и блага. О доручку, кад благо с паше дође, даје сô. А господар опет окренут ка истоку испали пушку преко блага.

На Дуњаку.

У очи св. Ђурђа, да цопрњица крави не нашкоди и не узме вареннке, ради се ово: Планинка завеже у двије крпе соли, бијелога лука, масленаче и вратича траве. Кроз ова два завежљаја пропуште краве, и та им се сô даде у вече и у јутро на св. Ђурђа. Од бијелога лука бјежи вјештица и цопрњица, од масленаче је вареника маснија, а вратич варенику повраћа.

Застор.

Планинка узме свој застор, одријеши га и метне у штали под праг, па преко застора пријеђу краве у шталу; за тијем диже застор и опет га припаше. У јутро када краве из штале пушта, она опет тај застор метне под праг, а краве пријеђу, па опет диже застор и припасује га и носи. Како застор држи, се планинке, тако ће јој вареника од њезинијех крава остати.

Омаја.

У очи св. Ђурђа доносе омаје, у ову воду метне мљечике, купине, грабовине, љесковине, наноса. Берући и купећи траве ѓовори: Мљечика — млијечи; купина — купи; грабовина — граби; љесковина лијечи; а нанос — наноси. Донесе посуду са омајом и сакупљенијем травама, те ју метне у шталу код крава. У јутро на св. Ђурђа полијева сваку краву том водом и говори: Мљечика — млијечи и т. д. као горе.

Пуцање.

На св. Ђурђа прије сунца пуцају преко блага, и то са оловом. (Биће веле благо здравије, а и тјера од њега пушка — вука и ајдука. —)

Од ватре.

Особито младачне краве чувају да не прођу око ватре док год Спасовдан не прође. До тога дана краве чувају, да им не би нашкодила ватра — да не препраже. —

Рано затворати.

У очи Ђурђевдана и Спасовдана краве се сагоне прије него што сунце почине, а с јутра дан не пуштају се док се сунце не роди.

Зелен.

До св. Ђурђа не носи се никакова зелен у кућу. Него на св. Ђурђа ките кућу и цркву са зеленијем гранчицама. Гранчице ове остављају, па износе и бацају на облак кретећи ш њима облак у накрст а говори: „Растули се!“

Жита.

Да цопрњица не нашкоди стрви, то господар у очи св. Ђурђа прије него што сунце почине, обилази своја жита, па са четири краја учупа по неколика струка стрви. Ове руковети носи у амбар, и тамо све закључа. —

Спасовдан.

Пастири праве крстове, лијепо испреплетају, па црвеном ризом под чаво наките. Ове крстове дижу на куће и дрвета, откуда се далеко видити може. Планинка даје пастирима бољу ужину, доста сира и крува. Оће им дати кокош, те они сами варе у пољу. Ту се пуца и весели до у вече. (Овај обичај за мога дјетинства гледао сам на Слабињи, Меминској, Јасеновчанима. Онамо око Костајнице било је тога у свакоме селу. А и послије ја сам ово гледао у онијем крајевима.

На зборове иде народ „Светоме Спаситељу“. Дају дјетету име Спасоје, и Спасенија.)

Видовдан.

У очи видовдана иду дјевојке те беру видића (сићшуно цвијеће црвенкаста перја, а има и плавога.) Ово цвијеће мећу под узглавницу да на сну виде срећу своју — свога суђеника. —

Од новијега времена дознао сам ја за „видово врело“. Ово је врело онамо иза Коларића, крај кућа Мијајловића. У очи видовдана по ноћи долази много свијета на ово врело, ту се умивају том водом. Вјерују да ова вода помаже од главобоље и очне боле. — Чудотворна је ова вода .... Прича се ово: „преко цијеле године у томе врелу нема воде, него у очи видовдана почме придолазити, и то под заод сунца. До зоре има доста воде, а узана је јама та водена, ма послије кад се сунце роди, опет врело пресуши“.

(На први глас о овоме „Видову врелу“ ја сам се дигао и отишао сам тамо, баш да видим то. Бијаше самном и поп Мојо Мајсторовић, из Дуњака. Нашао сам. Било је то послије Видовдана. Нађох доста уваљану и погажену сјетву баш тога човјека, у чијој је земљи то „Видово врело“. — Свијета је заиста много било, а рекоше ми да долазе од Вргинамоста чак и, са кордуна од Валишсела. — То је нека локвица, нађох и воде у нутра, па жабе пливају по њој ...)

Српска народна учитељска школа (овђе) слави овај дан. Служи се служба у цркви, па послије иду те прелијевају гробове заслужнијех људи за вјеру, просвјету и образованост! На реду су гробови двају владика књижевника: Лукијана Мушицкога и Јевђенија Јовановића; српскога пјесника Николе Боројевића, и њих више добротвора истога завода, као и прерано преминулијех питомаца и другова својијех. Најмлађи оплакиваии сучлан је незаборављена учитељица Милева Париповића.

Ријеч је народна: „Јелисије просо сије, дође Виде да обиђе“.

Рођење св. Јована.

У манастиру Гомирју зову калуђери храм своје цркве „Рождество св. Јоана“. Онуда ја не чух да се друкчије зове ова црква,

не зову је „Ивањдан“. Него овако зову н. пр. у Јасеновцу, Свињици, на Бијелимводама, рече се: „Идемо на збор св. Ивану“. По Банији у опште овај дан зове се „Ивањдан“. По српској војводовини познају „Ивањско цвијеће“, и овако се зове оно доље.

Често хваљени сакупљач српскијех народнијех обичаја Милан М. Делић око Корјенице овако описује Ивањдан:

„У очи св. Ивана наберу дјевојке бијелога цвијећа, па назадијевају у сито, или задјену у брвна. Свакоме чељадету намијене по цвијет. С јутра дан прије сунца иду цвијећу, те гледају каково је: да ли је весело или покуњено, увенуло. Чије цвијеће стоји весело, тај ће бити такови цијеле године; а чије увенуло, тај ће бити невесео, болестан, или умријеће те године. — Такође од таковога цвијећа плету вијенце и мећу их на кровове, на торове и пчелињаке.

Још има ова прича: „У очи Ивања бујад цвјетава, сазори и опане. Ко би уватио само једно то зрнце, што ту вечер опане, тај би све и сва знао, што је год на овоме бијеломе свијету. Е, ал' треба чово, коће се тога домчати зрнца. То није лако. Тај мора отићи онамо гђе бујад расте, па простријети девет не ношенијех повезача, ошестарити око себе дугачким ножем, па чекати ту до онога часа, кад се бујад крунити почне. Врагови су врагови, тамо нека иду у јадове јаме! — Ето нечастиви онда стану око тога кола, па урличу, и свакојако бјесне. Ако ли се чово ту не препане. онда је добро. Баш се наша чово. — Тражио небоги, коње своје, те нагиља (набасао) баш као слијепа кокош на зрно. Ударио управо у тај врагометни час кроз бујад, те му некако запело једно зрнце у натикачу. И ево ти чуда: Знаде ти тај на један пут све и сва по бијеломе свијету. ма зна он што је цар синоћ вечера, а видио и гђе је враг своја кола сатро. Све зна. Доша кући весео, није шала, мудра глава! — Код куће ста се изувати па изгубио зрнце — али изгубио и ту велику памет. Заборавио он све и сва“ ...

Ивањдањ је велики год, само сунце у тај дан поиграва на небу.

Овако је на Корјеници. И по другијем крајевима беру ово цвијеће, те тако слуте и гатају. Гледао сам ове вијенце онамо око Огулина, Плашкога, и већ по селима има тога свуда. Римци ките стреје и прозоре зеленилом, оће бујади да назадијевају, али о “зрнцу“ ништа се још не чује. —

Цвијеће ово бијело мислим да неки зову „звјездан“ и „раман“. Има оно жуто срце, а перца су бијела. Беру га дјевојчице Карловачке, дају име „Катаринке“ перјају и говоре: „Liebt mich von Herzen . . . — — — —!“ Срби не знаду ништа од тога. — Још неко жуто цвијеће зову „Ивањским“, из цвијета циједи се црвенкаста вода. (Ово је добро кажу од ране, ако се н. пр. порежеш, само ове воде уциједи па завијај, проћиће. Ја мислим да је ово име од њемачкога „Johannisblumme“ постало.)

Усјековање.

На усјековање ништа се не ради у рукама и у пољу. Светац је. У онијем крајевима око Јасеновца реку „Усјечење.“ Ни црно вино не пије се, јер је крв св. Јована проливена. — Толико држе, да је то уторком десило се, па додају: „Е — да се знати може само још и ура, кад је глава Јованова осјечена, па ту уру мировати, онда послије могло би се цијелога дана радити. — Ма не зна се право“.

Несташници хоће и да се нашале којој оштријој жени, веле: „То је твоје годовно“. — Наравно ово само по варошима бива, јер Срби не знаду за „годовна“.

У тај дан не ће купус у кацу метати, јер се поквари. С тога питају обично у јесен за „Усјечење“, па не ће на њиви купус сјећи у тај дан.

XII.

Женидба.

Наш српски књижевник сла̀вни Вук Врчевић написао је три главне светковине народне: „Крсно име, Божић и Сватове“. Ово је лијепо. Ја узимљем с вишега гледишта обичаје народне — узимљем ја на око сав род човјечански по широкоме свијету· Три су обичаја нераздружива, три су момента побратила све четири главне масти рода људскога! Овако мислим: Рођење, женидба и смрт — ово су та три појава једнака и истоветна у сви пет дијелова свијета: У Јевропи, Азији, Африци, Америци и Аустралији. Бијела маст не разликује се у томе од мрке масти; нити црна од црвене.

Наша пјесма народна ово је дивно освјештала, најкраће ја смијем само ово неколико ријечи напоменути:

Не знају се цареви;
Не познају краљеви;
Не узносе богати;
Не ниште се убоги
Сви смо равни пред Богом!

Ова човјекољубива идеја развила се је у свјетску ружу по нашем рајскоме Православију! Небопарна пјесма и стихира наше цркве православне одише мио мирис овај! Наше српско народно име, језик и вјера наша заслађива се отуда у дивнијем обичајима нашима! Па отуда и проговара Српкиња мученица отворено и јуначки:

„Волим бити морским рибам рана,
„Нег љубити свој земљи душмана.“

Оволико мислим да сам дужан био рећи напрво о овој теми нашој. Женидбу је Бог узаконио још најприје у рају. — Само у женидби благословио је Бог прве људе Адама и Јеву: „Растите и множите се и напуњавајте земљу. И владајте њоме“. Ово је закон Божиј!

Српска је народна кућа прототип овога закона божијега! У прочељу овога живота србинскога краси се Православље живом кућом српскога попе. Сав запад са ове стране, и сви угарци из средовјечнога огњишта пред кућом нашега попе са његовом вилогојном женом и анђоликом милом дјечицом — велим: све је то само слично огорелијем пањевима и догоријевајућим вулканима!... (Целибат у српскога попе готови је унијатлук!)

Лијепо Србин рече: „Женидба је људски вијек, а није овчи смијес“. Па ево да дадем овђе српске женидбене обичаје а у измјереном оквиру ове наше радње. Обичаји ови као сви остали по народу разнолики су само у извађању; али су у основи сви једнаки. Јер је и материја сва једнака и истоветна. Главне су особе момак и дјевојка; кум је глава и управа; благослов Божиј утврђује једнодушну везу брачну! То је језгра.

Из Баније.

(Прибиљежио богословац Родољуб Пајић, од Илије Крупљанина и Марка Голубовића.

Још је жив онај стари и дивно опјевани наш обичај, када су родитељи вјеравали своју дјецу у колијевци, а дјеца послије одрастала, како оно пјесма то лијепо кити:

„Они су се из малена гледали,
“И заједно ситну књигу учили“.

Е па наравно, када дјеца дорастају до свога доба, да се и родитељи договарају о будућој срећи свога подмладка: о женидби синовљевој, о удаји кћерке своје. Срећа донесе са собом да се мали вјереници и узму; али окрене то и другачије. Истом ово прво миловање међу двије породице оставља вавијек идеалну својтљивост живу и привлачиву међу овијем кућама.

Ако у селу није прилике, то родитељи воде своју дјецу обично на зборове, на славе народне. Па ту се гледа и огледа, пита и разабире. Свака страна има своје помогаче, особито жене су у томе вјеште. — Допадне ли се момку која дјевојка, онда он то каже својима, а родитељи гледају да се састану са цуром и њезином родбином. Најближе позивљу на чашу вина, а додају и лијепу ријеч: „Е ће дати Бог, па да се и спријатељимо". Момак у колу вата се до дјевојке за коју му је око запело Ако је њојзи он за вољу, играће заједно; ако ли не, онда ће се она послије неколико корачаја пустити из кола. На то пази.

Сина за женидбу мати обично љепше одијева: Ту је торбак накићен нови, рубине лијепе вежене и шупљикане, па бијеле као папир; прслук нов, пуца се сјаје; огртач је према доби године стајаћа аљина; шкрљак нови, па за шкрљаком пауново перо и цвијеће, обућа је како ко може, цокуле, или нови опанци, а чарапе вежене, У Дубици кад се чује у вече пјевања на сокаку, то они одмах познају и рећиће: „То Герзи пјевају". Ту се чује и тамбурица. У Петрињи зову их „бећарима". —

Овако мати своју кћерку задјевојчи: кити је и учи како ће се држати стидљиво и поносито. „Свакоме лијепо реци, али срце чувај своме суђенику". Дјевојка воли цвијеће, па кити кућу и прозоре. У рукама јој је дело ручно свагда, осим већ осталога посла домаћега. Она радо пјева, гђе је пјесми мјесто. Тако учи њу мајка њезина. Сви наблуђују у кући одраслој дјевојци. Старији воде ју цркви. На Перни и већ онамо ближе до Босне не иду цркви мање дјевојчице, него онда истом кад су удаваче. Нигђе се дјевојка не ће осамити, или је с родом или са другарицама, радије са женскијем родовима она се дружи.

Просци.

Када отац сабере све повољне гласове, онда диже се те иде да проси дјевојку. Обично узимље са собом угледна човјека из комшилука. Понесу са собом стакло ракије, те ће под вечер отићи у кућу дјевојчину. Ако ли су из далека, те се не познају, просци ће ја наћи господара пред кућом, ја које друго његово чељаде, и назваће Бога по адету. Ту реку: „Имали би дивана са господаром Николом, чули смо за њега и кућу његову". Стањске људе уведу у кућу, и ту се спознавају. Чељад се обично нађу у послу, уклоне се испред њи. Они сједе па ће момков отац од-

почети разговор: „Упућен сам од добријех људи, да ти имаш дијете на удају, а ја имам сина на женидбу, те ако је Бог реко, и твоја је воља, па да будемо пријатељи". Домаћин или ће дати повољну ријеч, или не ће; али попријеко неће одбити просаца. „Ето док се спознамо рећи ће, па ћу ја вами поручити." На то просци хвале своју кућу, па редају свој добри глас и поштење, изброје своје цијело имање, колико је тога у благу и амбару, у тору и обору; земље све питоме а све близо; вода пијаћа и праћа уз подумијенту. „Подрум пун вина и ракије, пчела пун пчелињак, за сами мед ватам сто ворината. Дружине у Бога и мене ето све једна крв, па нико никоме ни црне ти очи у глави". (Цурина страна нашиље „увођаче".

За први мах не ће просачке ракије пити; него страњске људе прими и погости домаћин; али кратко, па извини се: „Немојте замјерити, нијесмо се надали". Ако је абар повољан, па да доведе момка на о г л е д, да се дјеца виде, то отац сигурава сина, врже му рубац преко рамена, па води га на оглед. Или се возе, или јашу. Како је гђе обичај. Ракија у торбаку путује ш њима. — Ово је м е д е н а ракија!

У кућу улази отац, а син чува кола и коње. Ђевојку сигурану изводи снаа или удата сестра, она носи у пејару вина, па предаје своме, ако Бог да, баби. Овај прими пејар а с дјевојком се пољуби, она љуби њега у руку. Или дјевојка има плетиво у рукама, плете и стоји стидљиво гледајући на своје игле. Отац дозове момка, па њи двоје стану једно према другоме. Они се огледају, ма стидљиво очима се измјере. Нико ништа не говори. Послије огледа и загледа снаха изведе секу за руку, иду у зграду, па ту питају цуру, да ли јој се допада момак. И отац води ђувегију онамо пред кућу колима, те га ту пита опет за цуру.

Старци се скупе опет у кућу, посједају, и сједница се отвара. Пита просац: „Дакле што каже дјевојка?" Одговор је повољан. „А што каже момак?" И ту одговор повољан. Нико ништа не приговара. Цурин отац хвали дјевојку: „она зна сваке руке, што замислиш она ће створити, око трешњеве шпице руке ће савити; а у пољу копати, жети, нико бољи од ње; брате, косиће као свака мушка глава; рува има покројила би село; прегача сваке веле, све сама прела, чинила и откала; та не зна што је то сустати; њојзи све једно, а дан а ноћ, ма не знаш када очи сведе.

Има гердана и више, оно је на врату само од делета; има и себуљка свога баш лијепо: говеда. оваца и чела. Ма рода господскога: попадија наша тетка је њој; а ујак је овинцир, и ја сам сажа (charge)“.

Просац ће на то: „Е, вала Богу! у мене нема замијерке ни омразе. Ево па да пијемо медену (ракију) па ћемо бити пријатељи прави неомражени. Здрав да си ми вриједни мој пријатељу! и Бог ми те веселио!“ одговор: „Чуо те мили Бог и света Богородица!“ Сваки цврљукне по мало, па дају и дружини. Свако рече: „Помого нас Бог и небесни двор!“

Мати весела, меће столицу, па износи сира и погачу, киселу чорбу пилећу. То једу и пију ракију. Бабо дозивље дјевојку, она дође са снашом, поклони се, љуби свекру руку, прими ракију па мало окуси, прими погаче и сира. Постоји, а не једе, па онда опет одилази у зграду. Кроз кључаницу провирује на момка па ће снаши: „Боме је лијеп“ ... Мало се осмјејкују њи двије, и још нешто шапћу, а снаша њојзи: „Благо теби моја сејо, ти идеш баш у оџачку кућу“. —

Послије дижу се од столице, сви се прекрсте и Богу хвале, на стојећи уговоре дан, кога ће доћи на јабуку. Цура приступи баби, срамежљиво пољуби га у руку, а на момка кресне испод ока, и брже побјеже. Нико није видио. — Али је то добро видио испод шкрљака свога млади ђувегија. Стари то знаду по себи, ма не хватају им погледе.

На уречени дан иде отац с братом и даде цури јабуку. Понесу са собом печено прасе, пријесне говедине 5—10 фунти, погачу и ракије. Домаћин дочекује њи са јелом и пићем. Сто је пун свега. Просци замоле да се најприје посо сврши. Доведу цуру брат или сестра, она се пољуби са свекром. Овај пружи њојзи 3 до 5 форината, слабији дају 1 фр. Цура пољуби јабуку и свекра у руку, поклони се и одилази. Иза тога до три пушке опале, (нека чује село да је јабука примљена) па сједају за вечеру. Првом чашом здрави отац пријатељу: „Здрав пријатељу мој, и у добри час да будемо пријатељи“. Одговор је: „Чуо нас Бог и света Богородица“. „Амин да Бог дâ!“ — по кући се огласују.

Послије по ноћи дижу се јабучари. Дјевојка испрати њи до вратница, па ту је даривају тврдом форинтом, а мањи даде цванцику. Дјевојка пољуби њих у руку. Дјевојка послије не иде од куће никамо, она се спрема и дарове готови. Кроз неколико дана

иде свекрва да види сретну снашу. Она понесе са собом у торби погачу, тукца и пића. Њојзи се надају па изгледају када ће банути. Цура води ту бригу највише, па када спази да мајка долази, а она скоком излети пред-а њу, ту се пољубе, па уводи мајку у кућу. Стара назове Бога, ижљуби се са пријатељима, вади испод појаса јабукâ даде њима и дјеци. Свако пољуби јабуку. Мајка милује цуру, љубе се и грле.

Сједе за ужином и разговарају се. На растанку уговориће када ће на јабуку пред свештеником. Ђувегин отац већ је био код попе, те је све службене послове оприличио. Обадве стране дођу по рано кући попиној. Ту је ђувегија и цура. Отац понесе торбу, у њој погача ка' ораће коло, сира, печена тукца, ракије и барило вина. Има и коме, с цуром је водиља, неко од рода, а хоће и да попу погосте. Образа се тиче!

Најприје свештеник испита младенце, каже им, да је ова јабука пô вјенчања, нека се добро пазе, да се не би које попишманило! јер ће враћати и плаћати трошкове, а срамота остаје велика од народа. „Имали сте времена распитивати и дознавати једно за другијем“. На то вади ђувегија јабуку, у јабуци начичкано сребрније новаца до форинте, а и више, попо прими и предаје јабуку, она пољуби обиљежје и меће под појас, а вади пешкир, те ово даје попо ђувегији. Попи за дар спрема се нов велики пешкир, те му га пошаље послије.

Ручак на јабуци.

У попиној кући смјесте се сви око стола, па моле и домаћина с попом заједно да шњима сједну. (Ово ријетко бива.) Него отац осијече печења, па на погачи са стаклом вина носи и моли: „Госпо, молим вас да примите ову љубав, па већ када буде ваше доба, а ви узмите. Ја вам не знам валити. Бог вас благосовио!“ Ту се растају, и одилазе свако својој кући. Обилазе цуру често, и носе пуну торбу, а на растанку „испратње“ дарују њојзи по форинту најмање.

Прстен.

У цркви огласује вјеренике три пута. Већ иза другога огласа иде отац на „уговор“, те углаве када ће протен бити. На прстен, реку неђе „давање“, (Перна), долази отац, мати, брат

или сестра, зову и кума. Носе печено прасе, кезма, говедине 5 фунти, или за толико новаца зар 1 фор. 50 кр.; 5 ока ракије; 10 ока вина; крува пшеничнога и погачâ више. Цурина је торба осим тога, а у нутра погача, печење и вина. Пред кућом прстенције опале из пушака, домаћин изилази на сусрет, љубе се, испразне кола, па иду у кућу. Свекар предаје цури њезину торбу. У соби је сто прострт, на столу ракија, сир и погача. Посједају за сто, ма нико у јело не дира. Брат изводи сестру сигурану пред свекра. Овај даје прстен и дукат златан, а и више. Цура прими с поштовањем.

Иза тога упита пријатеља: „Имам ли што плаћати?“ Цурин отац одговара: „Не продајем ја кћери моје, него удајем ју с благословом Божијем. Нема ту плаћања, мој мили пријатељу! Вала теби ка' сребру и злату.“ Него дар примају: Отац 2 фр., мати 2 фр., брат и сестра по 1 фор. Него има кућâ које ће примити „уцјену“: отац и мати 3—4 фор., брат и сестра по 2 фор. А хоће некоји да се и погађају, пријатељ мора давати, па што затраже цурини кућани; али за то опет он од њих иште: За себе и браћу по кошуљу, за свекрву кошуљу; за удате заове по печу, а неудате по рубац на главу.

Послије кад је то све свршено, опале из пушака два пута, помоле се Богу и сједају вечерати. За вечером разговарају се, пјевају и пуцају, све се ори. Ту остану и други дан. Прије растанка углаве када ће доћи по дјевојку. Најкашње купи сватове за 14 дана. Међу тијем води свекар дјевојку у град, да јој купује „обућу“. У то иде: Загрњача, цокуле, чарапе, печа, чешаљ и огледало. На прстену цура дарива свекра и свекрву и остале са пешкирима или рупцима, а они њу са новцима: Отац даде 1 гор., највише 2 фор.; остали по цванцику. (Ово испратње на растанку поред колâ.)

Сватови.

Ко нема кума, тај га тражи са чутуром и погачом. Па одмах и свираче нађу и погоде. (Без бубња и свирале неће цура поћи.) Удаљене родове позивљу на три дана раније, а оближње у очи сватова. Момков отац најпослије иде у пријатеље, па каже да је спреман, па онда отиде свештенику те све уреди, па да нема приговора. Готово је. Први долазе свирачи. Пред кућом одсвире први поздрав господару, те му честитају:

„Бог живио ове куће господара, који је дочеко и спроводи весеље! Дај Боже! у здрављу спроводио, жив и здрав био!“ Онда улазе у кућу. Сједе око пећи, па чекају док ашчија вечеру спреми. Пред вечером протаркају пискове, натежу бубањ, те свакоме чељадету отћурликају и прикажу онако улагивајући се, да им пуна торба буде. (Тако раде и „господски“ свирачи . . .) По вечери ударају на „танац“, а чељад игра и скаче до неко доба ноћи. —

С јутра дан дочекивају свирачи пред кућом сватове, таламбас бије све село јечи. А кад рече се: „Ево кума!“

Кумови.

Кумове све дочекива пред кућом. Мектери поздрав кумовима одсвире, па пред њима тако до врата. У кући весела свирка. Кумови сједају на своје мјесто у прочеље, ђувегија међу њима. Капе су на главама. Остали сватови по реду сједају око стола. Кум је глава сватовима, он заповиједа, и сви га морају слушати и покоравати се. Ово је стари српски закон!

Господа сватови.

Сватови су часна и поштована дружина! Они су „господа сватови“. Ту је кум и прикумак; стари сват, војвода, барјактар, долибаша, ђевер и чауш. Свирачи одмах свирком здраве и поздрављају редом господу сватове. Кума овако: „Бог живио кума, који је дошо на кумство, божањство, не било му прво ни пошљедње, већ сретно и честито!“ Прикумку: „Бог живио и другога кума, у здрављу спроводио!“ Ђувегији: „Бог живио бегу, који сједи до кумова!“ Старога свата: „Бог живио старога свата одабратог брата!“ Војводу: „Вог живио сватовскога војводу!“ Барјактара: „Бог живио господина барјактара! ђевера; и чауша — нашега четвртога брата!“ — (Чауш је обично шаљив човјек, задјену му перушку за шкрљак, у руци нацак, он може рећи што хоће на шалу, пази коње и кола. Па с тога мектери пишу га у свога брата, а њих су по тројица, па тако подиче се ш њиме цигани — е су и они тобож сватови)

За ове здравице сватови плаћују циги „писанију“. Капелмајстор потеже лист бијела папира, носи пред кума, те сваки сват мора платити 5 кр. Ово кум покупи и предаје свирцимâ.

Џигерица.

Сватови на доручку једу џигерицу. Ово је на кисело спремљена ђаконија чорбаста, има бијелога лука у нутра. Пију ракије, а ко хоће узме послије и вина. Опити се не смије нико, јер се иде у цркву! Чауш спрема кола и коње, те јавља куму да је све готово, само да се пође.

Вјенчаник.

Сватови иду равно цркви, а не иду по цуру; цура већ долази од своје куће са пратњом. Овако се поредају: У прва кола сједају свирачи; у друга — војвода, или на коњу; у средња кола сједа кум, ђувегија и стари сват; вијенац затвори заставник. Отац вози „сексану“. Заставу носи зет од куће, или тетак. Ако је овијех родова више, онда толико и застава. (Заставу сватовску имају куће јаче, па посуђују другима. Ово је цвјетнаста крпа платна на копљу, у врху је јабука закићена босиљком, привежу жене бијеле и црвенкасте рупце. Ките босиљком па назадијевају око шкрљака. На ђувегији је рубац, а и по два међу неки. На Вељуну иде застава прва.)

Момак полазећи цркви прими благослов од родитеља, на њему рубине не сапињу и не вежу ништа на њему. Он већ сам што бити мора овлаш прихвати. — (Да ћу пјесму о овоме). Путем куда пролазе, износе куће наочитије веселу „буклију“. (Ово је вино у стаклу или чутури.) Свирци ударају „туш“, па онда бубало отвори своју честитку: „Бог живио онога, који је буклију изнио! Жив и здрав био, и више и(х) износио!“ Сваки сват окуси буклије, јер би замијерке било, да не узме. Пуцају из пушака у одздрав буклијашу, захвале, и путују даље.

Дјевојка.

Дјевојка опрема се на вјенчање лијепо. Најбоље што има удара на се одијело, особито лијепу нову кошуљу, па ову кошуљу послије облачи само када иде на свету исповијед и причест, а чува је до своје смрти, те ју облаче у исту кошуљу. Обично облачи се сада с пећи или с наобручате каце. (Вальда то нешто вјерује, зар због дјеце.) Ако иде преко воде, она баца иглу из ошава у воду, или понесе од матере катанац закључан, па и њега баци. Ако још иде кроз грм, она ломи гране и лишће обадвема рукама. Енђебула је њезина обично жена, сестра или снаа, ако

ли се вози онда је брат кочијаш. Код њезине куће спрема се гозба, ово се зове „пир“. А код ђувегије је „свадба“.

Вјенчавање.

Код вјенчавања много пазе на свијеће, и по томе слуте срећу и дуг вијек, како чија свијећа пламти или сузи. — Прстена два обично су потешки; вијенци су од љескове младице, па црвеном свилом превезани; рубац на руке црвен од платнићкара куповни, не порубљен. Кум прихвати свијеће, па на њихова рамена наслони своје руке, положи се к њима тако огрљенима. Вјереници нијесу тако плашиви како се чине, ситно до душе на испиту одговарају; али имају они на уму чему су их учили код куће: гледају да једно друго прије очепе; младожења стисне цуру за руку, па боље, што је живље и јаче — вјерују обадвоје. Ваља се увелике, да они долазе на вјенчање на ште срце! Проводећи око „стола“ цура просипље испод појаса јабуке, ораје и љешњике, а и проса. (Ово зар због сретнијега порода. И више има свакојакијех чаролија; али је све примитивна појезија . . .) Послије свршенога вјенчања попо им рече да се пољубе, ма ово тешко иде, јер се стиде; него с кумовима хоће. Испуцају сватови у славу мало подаље од цркве. —

Спасеник.

Сватови се спремају да пођу на пир, али цура одилази одмах својој кући. Свако бира да другијем путем повраћају се. (Боје се ћуприја. —) По сваки пут пазе када у цркву улазе: На велика врата уђу, а на јужна изађу. Прије поласка на пир удари банда веселу честитку попи у здравље, који је младенце вјенчавао и благословио, стари пољубе га у руку и, праштају се до сретнога виђења опет.

На пиру.

Сватови, ка' сватови путују, пјевају, пуцају, буклије немају краја ни конца. На догледу куће војвода ујагми „муштулук“, он одјури на прво, пред кућом испали двије пушке на муштулук, и огласује да сватови долазе. Одмах изилазе из куће, вратнице отварају, буклијом срета домаћин. Неко пије, неко коње спрема. Чауш се узвртио а виче, цури пришива: „Близој су гњати опа-

љени, а далекој и цријева прогорела". — Кум га само погледа! — Опет све мирно. Ако домаћин дозволи, они иду у кућу. (Има ту на мјестима уцјене и малога рата. Попушкарају се добрано, па сватови навале и освоје себи пута у кућу. Ово раде у „Хрватском Селу" крај Топускога. И на З р и њ у су рогобатни.)

У кући је сто прострт, на столу погача и ракија. Са домаћином се здраве и упознавају, љубе се и дају ријеч, да су дошли у пријатељску и кумовску кућу, хоће и поштовати. Домаћин моли, па да посједају за сто по адету и закону. Тако и бива. Кум сједе под сунчани исход, ђувегија до њега, а стари сват у заставу, „сучел" кума на запад. Остали се редају већ по образу и господству сватовскоме. Чауш се прибија негђе у буџак, више стоји, и збија шалу по кући. — Мектери ухвате мјеста крај пећи или до врата, па њих тројица ја стоје, ја сједе, неки и чучне. — Њих се двоје задиркивају, чауш виче: „свирај циго" — они му враћају: „Оћу брате". „Нијесам ја цигански брат" — „Пасји је бољи". — „Ви сте моји весељаци". „Вала свате господине, и сватовски чаушу". —

Тишина завлада, нико се јела не прихваћа. Кум чека да му куму изведу. Изводи је брат за руку и предаје куму. Кум се диже, па са младом се пољуби три пут у образ, онда окрене ју за сунцем три пут и предаје ђеверу. Ако њу брат прије ујагми, то мора ђевер платити брату цванцику. Снашу одводи ђевер у зграду. Ту она са сестром или својом дјеверушом и са ђевером остају, једу и пију. Банда удара и прикажу: „Бог поживио кума и куму, који је њу примио, ижљубио и окренуо. Много љета!"

Одмах кум прими чашу, позове старога свата да се дигне, и све сватове. Сви устали па стоје, а кум проговори: „Господо сватови! Најприје дужност је наша, да се лијепо захвалимо нашем честитоме домаћину, који нас је лијепо примио и дочекао, и пут отворио. Сада, стари свате, слободно нам је пити, јести и играти: само да не буде какове срамоте, правде и ларме, и, да се владамо поштено. Кућа је кумовска и братинска! Пир је — пир!"

Овако још стојећи помоле се Богу, кум или стари сват рече молитву: „Боже помози и благослови у љубави и миру." Па сједају сваки на своје мјесто и почну јести. Здјела за здјелом пуши се. Има свега баш као на божић. — Вечера и ручак састави се. Тако је у српски сватови! Домакло се у весељу већ и пô ноћи. Пирнице (гости и родови домаћиновe стране) више пје-

вају и играју. Сватови се држе много озбиљније. О по ноћи кум се јавља, узме чашу, дозовне господара и рече: „Мио куме и брате, отвори нам пут, нама је далеко поћи. Не бојим се вука ни ајдука, али водим ти срце из њедара, а знаш да ноћ није никоме у помоћ. Па отвори куме пута.“ На то домаћин ухватио се за срце, те одвраћа сав узбуђен: „Не цири ти куме, не кисне ти чоче, ама сједи и весели и мене и себе, и све око себе, кад те је Бог тако научио“. (Без суза ово се не каже.)

Није куд камо, већ кум издаје свој „манифест“ на старога свата, чита. „Мили наш господар не да, да се крећемо, већ жели нас. С тога поручујем теби стари свате, а ти свој господи сватовима, па да смо вољни гђе си ту си. Троши и разговарај се. Чак пред зору пада зламенка од растанка: Носи ашчија печенога тукца пред кума, а други печено прасе пред старога свата. Печенке пуше се и стоје тако. Нико не дира.

Свако зна, што је то. Ето, иде баба да дарива зета: носи она на тањиру кошуљу, и на кошуљи јабуку, па дарује зета. Зет устане, прими дар, а на тањир вржe пуну чашу вина, у чаши је дукат златан, (неко шкуду вржe), па тако даје уздарје својој баби. Таламбаси ударе веселу ноту и прикажу: „Бог поживио бабу и зета, који су се пољубили и даривали, баба свога зета тканом кошуљом, а зет бабу са златним дукатом. Живили и висили се!“

Онда кум потеже ножа пламенога и, сијече своју печенку, а стари сват тако исто своју. Кум оцијепи батак, вржe још чашу вина на тањир, те шаље староме свату: „Ево стари свате, да видиш како твој кум живи и весели се.“ Овај се захвали: „Хвала теби куме честити, баш видим да ти је по вољи. Хвала ти прехвала, који ти нијеси заборавио свога старог свата. И тебе куме Бог не заборавио никад ни довијека“. Па одмах осијеца од своје печенке плеће с ребрима, вржe на тањир, још и чашу вина, пошаље куму а говори: „Ево да видиш и ти куме, како твој стари сват живи и весели се. Веселио нас Бог у овај дом.„

Млада кити сватове.

Ђевер иде у кућу, па покупи капе од сватова и носи млади. Она узимље свој вијенац, расплеће га и говори:

„Вијенче мој, лијепи вијенче!
Сватовима ти си мило цвијеће“.

Ту одкида струк по струк, пољуби и кити сваку капу, а хоће и сузом да залијева. — Сада носи ђевер капе и врже свакоме свату на главу. Одмах носи тањир пред кума и моли да покупи од свакога свата за цвијеће по 5 кр. И чауш се хвата свога посла, шаље њега кум да упреже и притеже, па да дође јавити, да је све спремљено. Чауш одилази, а ето ђевер изводи младу у кућу. Најприје проводи ју око огњишта, она у накрстице пољуби огњиште, ижљуби се са дружином свом; па онда води ју у собу међу сватове.

Опроштај и благослов.

Одмах се сви дижу, посред куће стану: кум, ђувегија, отац његов, ђевојка, отац и мати њезина. Свекар први диже чашу и моли: „Да родитељи даду благослов дјетету своме". На ово отац и мати са чашом у руци одговоре: „Видим, да сте баш навалили да се опраштамо. Вала Богу! тако бити мора: Дао сам ти пријатељу, срце своје из њедара, и тако ти дајемо и дијете наше: Дај света Богородицо, да ти ш њоме дође срећа и благосов божиј! Кћери: „Сретно пођи, очи моје! неомражено дијете, никоме се не омразила". Мати јеца: „Касно лези а рано устани" ..... Грле ју и љубе ... Она љуби родитељима руке ... Сузе, да богме, отимљу мах, у глас кине срце мајчино ... (Ала је овај призор диван! Што ће рећи: „Живи се оплакивају" — то разумије само онај кога срце боли.)

Полазак.

Ђевер ухвати снашу своју за руку, па ју изведе из собе. На главу јој метне шкрљак свој. Још јој мати прилети, огрли је и пољуби, па ју она изведе преко прага кућнога и преда ђувегији. Овај узме ју за десну руку и окрене три пут иза сунца, па преда куму. Кум прими куму, сједе до ње у кола с лијеве руке и крећу се сви кући. Иду онијем редом како су и дошли. Ђувегија вози се са прикумком или са старим сватом. Путем удара свирка „путнички" (Marsch); пјевају сватовске пјесме. На путу преко воде огласи чауш своју масну: „Станите свати, млада ће — —. Ту се уставе. Ђувегија иде к води, захвати воде прегрштима па у уста, иде к млади и прсне јој воде у њедра. (Ово због млијека).

Ту још пане по која смијешна, па иду даље. Пуцају, свирка поцикује . . .

Кад су већ близу куће пјевају:

„Весели се Ђувегијина мајко!
Ево теби на коњицу Ранка“.
— — — — — — — — — —

Чауш окрене опет своју:

Весели се Ђувегијина мајко!
Водимо ти: — „Не ћу, и не марим“. —
— — — — — — — — — — — — —

Срби Слуњани имају врло паметан обичај, ако замркну на пиру, они ту и преноће, па с јутра дан воде дјевојку по дану кући. —

Пред кућом.

Из куће излетило све што је живо, носе мушко дијете млади на крило. Други носе нацак и машу, то ће млада бацати преко куће. (Неђе баца и јабуку.) Пред кола мећу врећу жита, да стане на врећу. Мајка стере платно, да шета злато . . . Даду јој под руку цио крув и меда. Одиграју „јасење“ пред кућом. Ђевер уводи је у кућу, кум прати. Проведу је око ватре, она сјарује угарке . . . Нева крај ватре рече:

„Оштрокос, дјево!“

Она одврати: „Бритка сабља, Нево!

Улазећи у собу, чауш подвикне: „Макни нојом секо, ували се за клинац“. — Она хвати руком за прљке, гђе се пређа вјеша. — Мектери праве опет своје лакрдије, драже младу; њу ђевер брани. — „У кући се изљуби са мајком и дружином, па посаде ју за стô. Изнесу преда њу млијека и скорупа, то једе. Иза тога воде је у зграду, ту шкрљак снимају, а мећу јој печу на главу. Овако воде своје „зрно шенично“, пред кума. Овај окрене ју три пут пред сунцем, и ш њоме се пољуби. Свирка удара и наздраве: „Да Бог поживи кума и куму, који су се очима виђели и у бијело лице пољубили. Живили!“ Ово је нота: „Нађ’ те дај“. Кум дарива свирце са 50 кр.

Кум сједне уз куму, остали редом, и мало вечерају.

Своде младенце.

Кум напије свијем сватовима „за лаке ноћи и од Бога помоћи, да иду почивати“. Па устају иза стола. Ђевери узму снау са ђувегијом, и одведу их у зграду, гђе је мајка настирала мекану ложницу. — Ту млада најприје изува ђувегију, а он њу, и распаше. Легну на кревет, он до дувара, она с краја; ђевер им узме руке те их загрли и покрива, па изилазе, закључају врата, и опале из пушака. Свирци продипле и пробубају још пред зградом и наздраве њима двома: „Да Бог поживи младијенце, који су сведени, да им Бог даде сретан род и честит пород.“ —

Око зграде трка и лупа. Зетови и други сватови имају свога посла: Неко разваљује кола, санице, вуку то и дрва па трпају на врата. Читаве барикаде ту се наваљају. Цикут и дражење траје до зоре. Ко маснију извали тај је зачинио шалу . . . Хоће и клинце некоји крадом од матере да поваде из кревета, а они се јадници сруше тако на земљу . . . Ово је истом парада. — Ђаволани не спавају баш ни мало. Сватови разиђу се својијем кућама, па већ долазе ручку.

У просвитање ђевери разбацавају испред врата кладе, отварају зграду. Млада и ђувегија устају и опремају се, па долазе у кућу.

Воде младу на воду.

Уранио чауш па пјева:

„Пијето пјева на зору,
Зове снашу на воду:
Мајка ј' дворе помела,
Ладне воде дон'јела,
Устај снашо на воду!“

Остали се купе, па му се ругају да не зна пјесме. Он њима одвраћа, а таре очи иза бунила: „Ако ја не знам, и ви не плаћате“. — У томе се искупе зетови, заставници, ђевери, свирачи, млада носи празну ведрицу, сви иду на воду. Она носи уза се дарове, пешкире и рупце, те ће свакога даривати, а они се тијем отиру. Млада полијева ргањем, они се умивају. Онда налијева пуну ведрицу воде, они пуцају у ведрицу, па ако ведрица остане

читава, не разбије се, а они натруне воду: набацају лишће, земље. И тако воде њу свекрви да види, какову јој је снаа воду донијела. „А прво јутро јеси чула мајко!“ ....

Свадба.

Сватови се купе. Заставе су усађене на кући, обиљежје свадбе и весеља! Сваки сват доноси торбу, ту је погача, пријесно месо, жива гуска или тукац, без пића не смије бити, наравски. — Куме носе само погачу и чутуру вина. Ужина се спрема. Свирачи су на нокту, биће наваке... Сваку сусватицу прикажу: куму једну и другу, стару сватицу и све редом.

Пољевачина.

Мектери спремили свој папир с јабуком, па предају куму. Кум побира „пољевачину“ од сваке сусватице по 5 кр. Онда иду ђевери, и они носе куму свој папир с јабуком, сваки њи врже своју ворипту, и за снау ворипту. Кум прими папир, он меће за себе, прикумка и ђувегију за свакога по ворипту. Тако и остали сватови дају по ворипту. Дође и до старога свата, овај даје своју пољевачину 1 фор., па изброји новце и предаје куму. Кум дозове ђевера, преда тањир и папир њему, а овај носи снаши цијелу пољевачину.

Дарови.

Ужина одпочиње лијепо са молитвом. Ту се једе, пије, пјева, игра се и весели до вечере. Овако се састави ручак са вечером. Та српски су сватови. Такови је српски закон! — По вечери износе дарове сватовске и кућне. Ђевер са снаом уноси дарове на маши, на шипци или копљу. Улазећи на врата здраве: „Добар вече, куме!“ па иду столу ближе кума. Одмах кум позивље сватове на мјесто. Сви посједају. Снаа диже дар, и казује коме ће, а свирац приказује: „Добар вече, о куме! прикумче, стари свате, сватовски војводо и долибаша, и сви остали господо сватови, — Лај чале! — — — — — (прави му „гувно“ ... и „стожер“ ... баш неслано; чауш ће на то лупити са вратима, сва се кућа тресе, само да се не чује та срамота,) а циго наставља: „Ево дошла снаша у овај дом и под овај кров, помого је Господин Бог, и донијела своме свекру кошуљу. Мислила да се нема у што

обући; а какова је и то снаша, ево кошуље не прорезате [1]) нема колијера, не зна ни кошуље прорезати, па куда ће јој свекар главу провући". — Још виче: „Ко ће примити дар?" Сватови се прикупе, те тару руке, а ђевер тобоже не да, да они још више гужвају и мажу, па најпослије даде свекру ову кошуљу. И тако редом раздијеле кућне дарове. Онда иду дарови сватовима, сваки се приказује уз шаљиву прикрпицу, а каже у једно и колико ће ко платити за дар. Чауша одликује највећма свирац, већ онако по своју, међу осталијем и ово: „... колико овђе нита — толико љета, колико жичица — толико годиница, колико рубâ — толико цура; колико шâва — толико снаâ.„ — И већ такове брбљавице изрига, све се хоће да погуши од смијања. Сватови су — па се не замијера. — —

Ђевери покупе новце, па на тањиру са јабуком предаду куму, а кум предаје куми са чашом вина. Послије овијех дарова износе печенку. Обично све онако као и на пиру. Кум шаље своје печенке староме свату, а овај тако исто опет куму. Лијепо рече један другоме: „Којом пружио, оном Богу служио". А сада долази ашчија износи кумовску погачу и чутуру вина — што је кума донијела — и меће пред старога свата. Овај устаје и отвара „буклију".

Буклија.

Добар вече, мили куме! Од народа позвати, и од Бога послати! Ево је дошо кум на кумство и божањство: донио крува и вина. Да му Бог да среће и мира! У колије довозио, на коњије односио. Широким путем дошо, још ширијем отишо. Вала куме, и евала! који си ти изнио а нијеси сакрио. Бога моли наш мили и драги кум: Да му Бог да вилашасте волове, витороге овнове, дугорепе краве, зубате прасце, чиле коње и бијеле челе. Он то продо, ни ћери на прегачу, ни жени на повезачу, већ трошио гроше и дукате на куме и кумчад. Јашио врана коња, па ишо од куме до куме, од приje до приje. Потрошио бијеле гроше и жуте дукате даривајући куме и приje, кумчад и унучад. — С тијем се поносио ка' соко висином, риба дубљином, зец брзином и видра мудрином. Свакда био добар јунак на врану коњу у равну пољу! Бога моли наш мили и драги кум: Да му Бог дâ плаве воке,

[1]) Кумовска и свекрова кошуља не прорезује се. Да буду дјеца мушка

упутне тежаке, широко поље и оштро гвожђе, он сије шеницу бјелицу, за њим св. Петар и Паво на златну се шљаку поштапају, росну кишу прокапају. Бога моле, моле да уроди шеница бјелица! И уродила шеница бјелица: по дну бусата, по сриједи пернета, а по вр'у класата. Ту су класи колики и ђаци, снопови колики и попови, а стрњика колика и врљика. Пред кућом ти куме, златан сто, на њему сједи Господ Бог: Некоме дијели шаком, некоме капом, а нами срећом и пуном врећом, који се овђе молимо и очима гледамо. Ево нам мили и драги кум донио крува и вина: Дао му Бог среће и мира! Ова је погача вјетром вијата, ситом сијата, и медом мијешена Ђе се ова погача мијесила — ту се мијешала свака срећа и оћећа; а ђе дошла, исто тако и у ономе дому било! Колико има на овоме крушцу шарâ, толико има снаâ, а колико писмâ, толико има синâ. Ш њима се поносио ка, соко крилима, и мати са ћерима. Оћемо се лијепо Богу молити, ка' Срби и ришћани православни, и крув ломити, ка' браћа једног крста од три прста, на четири четврти, сто комада, у сто добрије часа!

Оћемо још лијепо напити са крви Ристовом и нашом чашом причесном. Напили смо са крувом квасом, а сада ћемо са вином и добрим гласом: Ако је ово вино виновипа; родила нам брда и долина; ако ли је ракија жеженица: родила нам прова и шеница! Здрав Омере, који си до мене! И ти Кокане, ако те допане! Овај врљак иде у мој грљак, а чеп — у мој џеп. — Подигнућу брчину, па ћу попити ову врчину. —

Здрав да си ми куме, помого те Господ Бог! Ове године вјенчо, а до године крстио. — Ко нам био злотвор, убио га Господ јасном стријелом кроз плот: од шта бјежо не утеко; шта тражио — не нашо; куд ишо — не дошо; вратио се натраг кући црњи од лонца; тањи од конца; кроз камиш се провлачио! у лули ноге прекрстио. Амин. И да Бог дâ! Живио куме! (Одпјевају три пута „Многаја љета".)

Кумовски дарови.

Млада са ђевером иде у зграду и доноси на тањиру кошуљу куму, рубац прикумку, пече и јабуку свакој куми. Поклони се у кући, ђевер рече: „Добар вече, о куме! Ево сам ја са мојом снашом дошо, и теби дар донио". Она вrже тањир пред кума на

сто. Кум устане, узме чашу с вином те прелије дар на тањиру, па онда скине дар, а на тањир метне дукат. Наточи чашу вина и предаје својој куми. Она прими уздарје, окуси вина и даде ђеверу да испије, пољуби кума у руку. Чаша се опет пуна повраћа куму. Свирачи три пут ударе туш и говори: „Бог поживио кума и куму, која је свога кума даривала бијелим даром, а кум њу жутим дукатом. Живили млого љета, љубили се и даривали!“

Коло.

Кум заповједи свирцу „коло“. он ће да игра с кумом. Коло ухвати кум, ђевери и младијонци. Чауш и његови другови бацају сјенину по кући, под коло, пролијевају воду онамо, само да се млада упрља, те вичу: „Виђи младе, како је обрљана . . . куда се ваљала“ . . .“ Тако коло окрене се по три пута, па кум растави коло, а играју двоје а двоје, те дође да младијонци састану се, а кум са ђевером игра! онда кум и млада иду за сто. Свирац прикаже: „Живио кум, који се с младом прошето и видио, да није шепава.“ — За то даде њима кум 1 фр.

Кумови одилазе.

Куму је доба да кући пође. Сам наточи чашу вина, па се опрашта са домаћином: „Вала куме на љубави и части. Ја сам до миле воље свега доста надворен, а мени је вријеме да кући полазим“. Домаћин га устављa обарски! али кум се диже. Испрате га до вратница свирачи, кума и ђевер.

Испратња.

Кум се на растанку пољуби с кумом, и даде јој „испратње“ 1 фр., а свирцу свакоме по 50 кр. За тијем полазе и остали сватови, и њих прате, па сваки даде млади испратње по 20 кр.

Трећи дан.

Дође неколико сватова опет трећи дан, па свиралом иду по кума, допрате га сви у кумове. Ту се сједи, једе, пије и весеље проводе. Надмећу се шалом свакојаком: мајки подрапају повезачу; свекра вежу и пале га на ватри бајаги, да им даде најбољега вина; туке, кокоши бију; развале пећ, потргају чувилуке. Оће негђе и вола да закољу, а већ телета није квар. — Под ноћ се

разилазе са пјесмом и свирком. Ашчија замота руку, е се ожегао. Њега даривају.

Свирци најприје дошли, и најзадњи одилазе. Трећи дан у вече, или с јутра по ручку и њима је рок. Домаћин даде њима што су погодили. Како гђе, највише 3—5 фр., уза то свакоме од њих тројице 3 оке меса, погачу, и по оку ракије. Они накриве капе, удесе свој занат, опраштају се и хвале, па изиђу из дворишта свирајући и бубајући. Дјеца их испрате.

Подропци.

Сваки дућан има свој кантар, — и свака кућа свој адет. Млада ваља да се упути у домаћи живот и обичај. Јер млада је као навито коло, о њој виси сва кућа и све око куће. Дакле чељадету мора се помоћи, па да она то све надиграти и савладати може. Ту је прва учитељица свака душевна свекрва! Оне се двије друже првијех дана: Мајка носи „подропце“ у зграду, ту се млада слободније прихвати за свој залогај. А подробаца срећом преостане иза сватова баш обилато. Нико у сватове не иде од глади, јер се зна како је отац давно учупо сина: „Гђе ручаш, гледај да код своје куће вечераш“. (Па овакови је Србин гост!) А домаћин спремао је опет толико, баш да га стид није пред ситом браћом. —

Елем преостанци су слатки подропци. Хоће ово наблуђовање богме да потраје баш по коју нећељу дана. Једе млада са дружином обично; али врло срамежљиво, мало, и тркимице. — Овако једе: „У руку врже по већи комад, па заклопи доњијем прстима, а у прве прсте врже мали залогајић. (Баш канда ће се прекрстити). Па омакне шаком у уста, а други мисле да је само оно мало њезина храна“. — Од великога стида млада завати жлицом, па открене се да је други не виде, те тако чак саставља жлицу и уста. Овако ће се и прекрстити, онако „за себе“, а мука је ако мора на испиту то пред попом учинити. (Овако остану молитве испреламане, јер не ће од молитве правити „чегртаљку“! Та на свему и свачему српкиња се вјежба у стиду и срамежљивости. Готово у колијевци стидљиво она плаче . . . Бар ово се зове „гукање“.)

Млада.

Чак у готовијех туђинаца — у римаца — има некакова њихова пословица о српској млади, и њезиној стидљивости лијепој. Реку. „Срами се као влашка млада“. Да, то је свијет тај тамо „еманципиран“. те се нама ругају, ево они су „слободњачки“!.. Него мајка мало по мало развија стидљиву снашу своју, па снаша постаје десна рука својој мајци, постаје врстан члан своје куће! Сваку вече иде снаша прије лијегања те љуби свекра и свекру у лице и руке. На уранку тако исто. Пере свекру ноге често. Свакоме чељадету у кући даје она име особито, а све ради миловања и поштовања.

Имена.

Свекра зове млада „бабом“, негђе „ћајом“ или „ћаћом“; свекрву — „мајком“ — нерођена као и рођена —; заову најстарију: „Драгом“; млађу: „Драгицом“, најмлађу: „Милком“; јетву — „Невом“; млађу — „неком“. Ђевера најстаријега: „Мёдом“; млађега: „брајом“; трећега: „брајеном“; млађега од ђувегије: „братом“; најмлађега „брацом“.

Војна свога не зове именом; него рече: „Он — онај — мој“ —. И он њу тако исто. По годину, а гђе која и по више уклања се испред њега, особито гђе ко гледа, да се не би ш њиме срела или суочила. „Одмах чим га спази, а она маом машимице гледа, како ће побјећи“ — (вели Милан М. Делић.)

Млада у цркви.

По закону нашем иду младијонци осми дан, у прву нећељу, у цркву. За ово има правило: „Разријешавање вијенаца“. Обред овај ја сам гледао. Овако иде: Дођу пред царска врата када се јављају свети дари. Свештеник даде њима у десну руку запаљсну воштаницу, у лијеву — вијенце. Благослови и трисветује, па јектенију мирну, ону са вјенчавања. По томе приклоне главе и чита им молитву прописану у Требнику. За тијем причесну молитву на глас, причести их. Отпуст дана.

Али су наше околности такове, да је овај обред наш лијепи готово угасио се. — Па тако је и дошло до тога да млада чак послије на велики год изилази цркви својој. О Божићу најрадије води свекрва своју снау цркви. Ту се на цјељивају њих двоје

на радост општу љубе. По варошима иду младијонци прве неђеље у цркву, ма од обреда законитога нема ни трага ни гласа. — (На жалост!) Ето немају тога иновјерци у себе, па тако и Срби хоће да се подавају за туђинштином. (А све виче „. . . Јао! ево хоће да нас поунијате . . .“)

Па за све ово вријеме кога гођ сретe млада, она мора се ш њиме пољубити: најприје се поклони до црне земље, па љуби у уста, лице, очи, старима љуби руку.

Посао младин.

Сваку вечер мора изувати свекра и ђевера старијега, а у јутро до дана сатаре и очисти обућу, принесе свакоме своју, воду и чешаљ. За тијем ложи ватру, чисти кућу, иде по воду на бунар. Овако пјевају сватови на прво:

„Отвор' мајко, обор дворе!
Ето иде синак твој,
И за њиме снашица!
За снашицом метлица! —
За метлицом ватрица!
За ватрицом водица!“

Млада намирује благо, чисти стаје, уноси дрва, па богме и нацијепа дрва; преде, рубине пере; води коње у брначи; копа; сијено суши, помаже трпати возове; жање, гони коње у вршају. И т. д. У свачем мора слушати свекрву, што јој гођ она заповиједа: што ће радити, и камо ће ићи. Млада је мајкин „ађутанат“! — Кућу својата, на увриједе одважно одвратиће: „Овђе сам ја моју крв пролила!“ —

Пријетња.

Млада се боји свога ђувегије, мати је учи томе још код куће. Ово је постало законом: У цркви св. апостолâ заповиједа: „Жена да бојит сја, својего мужа“. Мати на поласку утврђује њу: „Бој се Бога, па мужа“. Строги људи врло грубо ураде: приправе окраћу палицу, па мећу под узглавље, ђе ће они лежати. А још црње: Неки избију кукавицу прву вече, „један пут за увијек“. — Чак на поласку зет се прашта са тазбином, а говори:

„Вала тасту
На части;
А пуници
На ђевојци:
Ако буде добра
Не ће бити модра! — “

Младин спомен.

Сватови морају нешто „украсти“ у цуриној кући, па ово предаду послије њојзи. Ђевер понесе са собом пладањ онај са кога је млада у згради јела, и чашу из које је пила. Ове ствари чува она, и хвали се мајки својој са тијем шаљивим „контрабандом“. — (Није лијепо име „крађа“; али за то не иде се на тужбу, нити се такове ствари траже натраг од њезинога рода.)

Сватовске пјесме.

Ђувегија-шепртљија.

Моје драго гаће изгубило:
Да је с плота, неби било шпота;
Да ј' из трубе, не би било руге;
Већ са себе жалосна му мајка. —

Утрудњели коњи до дјевојке.

Извир вода извирала
Из камена студенога,
Испод прага црквенога:
Препили је трудни коњи,
Трудни коњи и уморни.
Ђе су били кад су трудни?
Ишли јесу по ђевојку,
По ђевојку Анђелију.
Је-л далеко та ђевојка?
Нит' близо ни далеко;
Добру коњу за дан ода,
А јунаку за два дана.

*

Је-л висока та ђевојка?
Нит' је ниска ни висока:
Добру коњу до струмена (грива)
А јунаку до рамена.

Цура не ће за Паура.

Да зна цура што је Паурија,
  Не би ћела за Паура поћи, —
У Паура није ништа нема:
  Него једна кола окована;
И четири коња потковата,
  Два су туђа — два његова н'јесу. —

Другарице.

Ој Јованко! другарице моја,
  Другуј са мном, не говори за мном!
Другујућ смо говеда чувале,
  Другујућ смо говеда губиле:
Изгубиле Ждрала и Јаблана,
  И височу вола високога
И Драгуљу краву материну.
  Нађо(х) Ждрала — ђе сам ужинала,
А Јаблана — ђе сам пландовала
  А височу — ђе сам воду пила,
А драгуљу — ђе сам мрве тресла! —

Боља цура него одијело.

С оне стране Шибеника
Шиба трава до рукава,
Граорина до рамена,
Дјетелина до кољена,
По њој пасу три пауна.
И три тице паунице,
Чувала и(х) л'јепа сека:

На секи је прегачица,
Нит' је тката ни сновата,
Ни у брдо увођена,
Већ од злата сал'јевата.
Друмом иду три делије,
И међу се воде зборе
Који б' чему највољио;
Најстарији говорио:
Ја б' паунма највољио;
Најсредњи је говорио:
Ја б' прегачи највољио;
Најмлађи је говорио:
Најмлађи сам, најлући сам,
— Ја би секи највољио:
— Пауни ће поцркати,
— Прегача се подерати,
— Мени сека до вијека!

Ћерка и пасторка.

Мајка даје ћерку и пасторку:
  Ћерку даје за царева сина,
А пасторку за пашина сина,
  Л'јепо им је руво поспремала:
Својој ћерци од сувога злата;
  А пасторци од бијела платна.
То не прође ни година дана,
  Писмо пише царе господине:
„Бога теби пријо и неријо,
  Вала теби ца рувашцу твоме,
Ал' не вала на ђетету твоме!“
  То не прође ни година дана,
Писмо пише паша господине:
  — Бога теби пријо и непријо,
Вала теби на ђетету твоме!
  — Ал' не вала на рубашцу твоме.

Дјевојка и змија.

Ђевојка је жути невен брала,
У невену љута змија спава,
Ђевојка јој црне очи вади,
Па и(х) носи занаџији Јови:
Занаџија, тако ти заната,
На дер теби очи од змијице,
Па ти сакуј девет прстенова,
И десету бурмицу од злата,
Што ли теби и остане злата,
Окрени га себи око врата.
Ал' говори занаџија Јово:
Бога теби лијепа ђевојко,
На дер теби једно повјесамце,
Па ми откај гаће и кошуљу,
Што ли теби и остане платна,
Окрени га себи у дарове. —

Растављена браћа.

С оне стране Саве воде
 Турско момче тужно (х)оди,
И у руци капу носи,
 У капу му сузе капљу,
И он куне Саву воду:
 Саво водо Бог т' убио!
Што си мене ту дон'јела,
 Од мог' брата однијела:
Мој је братац у горици
 У горици на војници,
За капом му троје перје:
 Прво перо жарко сунце;
Друго перо сјај мјесече;
 Треће перо тија киша;
Жарко ј' сунце за сироте,
 Сјај мјесече за путнике,
Тија киша за шеницу,
 Шеница је за погаче,

Погаче су за ђевојке,
  Ђевојке су за јунаке,
Јунаци су за солдате,
  Солдати су за господу,
Господа су за правицу.
  — Правица је Богу драга!

Дјевојка видарица.

Рањен Јово у горицу оде
И однесе сокола на руци,
Соколу је Јово говорио:
Сив соколе сива тицо моја,
Подви де се небу под облаке,
Па разгони тице свакојаке,
Па ми одби перо од лабуда,
Да ја пишем у Новом ђевојци,
Нек се моли својој старој мајци:
— Да јој даде траве пребиране,
— Да превије моје љуте ране. —

Дјевојка и мати.

И ја дође, ђе сам наканио —
  Наканио драгој под пенџере,
Али драга руво размотава,
  И својом се мајком преговара,
Да би за што не би ни жалио,
  Већ за једну танану кошуљу.
Драга вели: „Драгом ће кошуља!“
  Мајка вели: „Марку ће кошуља!“
— Волим драгом у тананој коши,
  — Него Марку у зеленој свили;
— Волим с драгим у горицу ићи,
  — Него с Марком у бијеле дворе;
— Волим с драгим с лиска воду пити,
Него с’ Марком из кондира вина. —

Српче момче и цар.

У отоци дријен дрво,
За то дрво нитко не зна,
Него једно српче момчс
По грудицу убирало,
Св'јетлом цару доносило.
Св'јетли царе заспануо,
Ал' царица цара буди:
Устан' мало св'јетли царе!
Ево ј' дошло српче момче,
И дон'јело груду смиља,
Чим ћемо га даривати?
Даћемо му врана коња.
Момче очи наоблачи:
Да он не ће врана коња.

(Од почетка опет тако.)

Чим ћемо га даривати?
Даћемо му ђевојчицу.
Момче очи разоблачи,
И обрве раскоструши:
— Да он оће ђевојчицу!...

(У пјесми овој понавља се сваки редак пјевајући.)

Свекрва крвометница.

Трудак труди млада Катарива
Од неђеље до неђеље дана,
Свекрва је на двор изгонила.
Она иде у зелену башчу,
И спушта се у зелену траву.
У то доба Иво с војске дође
И говори господине Иво:
Бога теби остарела мајко!
Ђе је моја млада Катарина?
Ено ти је у зеленој башчи..

Ђе с јунаци рујно пије вино . . .
К њој се шеће господине Иво:
Бога теби млада Катарино!
Как'вом волиш смрти умријети?
Ал' говори млада Катарипа:
„Бога теби господине Иво!
„Немој врата, не квари ми злата,
„Што је мени саковала мајка,
„Већ ме удри по свилену пасу“.
Трже Иво сабљу од појаса,
Па удара по свилену пасу,
И како је лако ударио
На сабљи је чедо износио:
Да је женско, не би ни жалио,
Ал' је мушко, да од Бога нађеш.
Узима га господине Иво,
Замата га свиленом марамом
И меће га себи у џепове,
Па га носи остарелој мајци,
Ал' говори господине Иво:
На дер мајко зелену јабуку,
Којој н'јеси дала сазорети.
Каквом смрти волиш умријети?
Ножем ћу ти очи повадити . . .
Кроз дојке ти руке провлачити . .
Одведе је у гору зелену,
На ножу јој очи повадио,
Кроз дојке јој руке провлачио:
Ајде мојко у гору зелену,
Када чујеш да тичице поју
Онда'ш знати, да је данак б'јели . .
А кад чујеш да вук заурличе,
Онда'ш знати, да је ноћца тавна . . .

Смртна бола на мајчину крилу.

Ја обиђе земље и градове
Све на своме коњу крилатоме,

Нић̄е мене глава не забоље,
Већ у двору на мајчину крилу.
Није м' жао што ћу умријети,
Већ ми ј' жао коња крилатога,
Па још не знам ком' би г' оставио!
Ако би га љуби оставио:
Љуба ј' млада, она би с' удала,
Други би се с коњем поносио;
Ако би га мајци оставио:
Мајка ј' стара, она ће умр'јети;
Ван да би га сеји оставио:
Сеја ми је јако жаловита,
Па кад би га на воду надвела
Сузама би воду замутила; —
Ако би га брату оставио:
Водио б' га на доње пазаре,
И ц'јенио и што није вр'један.
— Ајде доре, нек те носи море!...

Припјев.

Вар — тудум шпиле
Вар — тудум шпиле
Шпиле шпиле — мајнер шпиле
Еј енге енге мајнер кажу
Еј енце енце
Мој трубен — цем — цем — це
Лијепа рођена!

(Ове пјесме прибиљежио је поп Лука Мандић на Мемињској, а „припјев“ овај млађи људи додају каковој пјесми. Он не знаде ништа што то каже. Ово ће бити врста пословскога језика и гласови какове музике ваљда.)

Јасење.

Пред кућом момковом накупи се свијета па увате коло. Ђеверови изведу ђевојку, она држи јабуку начичкану са новцима, стане у сред кола окренрта лицем кући ђувегиној. Пјесмовође жене и ђевојке, двије а двије поведу јасење овако:

Ој редом редом јасење!
У овом двору весеље!
Сав му се шерег весели.
Јовина мајка најболе!
Која је Јову родила.
(Сваки се ред понавља.)

Отиште се сунце од горице,
Сунце од горице!
Лијепа Мара од двора својега! (понавља се.)
Лијепа Маро ти не жали мајке,
У Јове ти бољу мајку кажу.
Лијепа Мара сокак почистила;
По сокаку куле изводила;
По кулама босиљак сијала;
На Јовину срећу намијенила; (Цио ред се понавља.)
Ако Јово добре среће буде:
С вечера ће босиљак никнути,
До по ноћи од три пера бити,
До зоре три вијенца савити:
Један вијенац: куму, ђувегији;
Други вијенац: снаши, ђеверовма!
Трећи вијенац: господи сватовма!

(Обичај овај држи се у Костајници, Дубици, Јасеновцу, Зрињу и онамо даље. Ма овамо горе помиње се у пјесми само име „Јасење“; али немају овакова обичаја. — Ја сам овај обичај уврстио у српске народне пјесме „из Лике и Баније“, па како се мало знаде за њ, то га овђе и опет додајем. Јер иде на ово мјесто.)

XIII.

Рођење.

„Расла јела зелена,
Под њом плата свилена:
На њој сока болује,
За њом Цајо тугује. Итд.
(Српска народна пјесма).

Гђе српске народне гусле зује као рој пчелица, и гђе дјеца гучу као јато голубића — ту је и наше живе куће, и српскога имена и славна племена! Ту смо ми народ! Отуда и рече се: „Србин, ако један остане на свијету, он је народ". Рођење је од Бога! Нико тако као црква православна није прославио рођење. Не прејадрено море наше су црквене пјесме, и савиле су од неба и земље нама тељижац и колијевку, а народни обичај прибрао је то све у један дан над эвима данима, у једну ријеч над свима језицима — „Божић!" У нас зове се „Божиј дан" све оно када је мајка у слами"..., а поред ње повито дјетешце у „гребенима"... огласује прву пјесму своју „.... ево ме". Бог чува дјецу!

Да! наше народне пјесме откале су повој и пелене, па утоплиле су нама вјечно рађајуће се наше народно име, вјеру, и народност, чему се диви сав велики и образовани свијет. А како ли из мрака... неки бунцају и све једначице нешто „попују" нама: „... Јесте по вјери грчкој (sic!) и ћирилици самозвани Срби". (Ај, ај!... Какова трнка — добре пчеле лете!)

Мати.

У кући примјете, да ће се се задруга подмладити, па говоре: „Наша Сока пила натруњене воде"... „Јела црвљиво воће"... „Попила је стоногу"... Ово суде по јелу, од којега

жена не може да једе, грстио јој се, оће да повраћа често. Ово су први виђени знаци благослова Божијега. Она омишља се већ по прилици својој, изгуби цвијет свој, не пере се. — Са првим дјететом кад отрудни, она то не казује, срами се. — Једва на честа питања својој свекри, и то очима ће признати, да јест нешто код ње, „ма ја пе знам — у Бога је“. Обично овако стидљиво одговара својој мајки. Цурами не ће, од дјевојака то она таји, „јер је тежак пород ако цуре знаду“. И од мушкијех то се таји, срами се. Ни чојеку своме ништа не каже. —

Бреме.

Како је наша женска ношња танка и карактерна, то се бреме даје примјетити, да је жена затруднила и обременила. Бреме се види. Други реку: „Најела се боба“. Сви у кући и на дјелу сусретају трудну жену са особитим осјећањем и поштовањем. Од тешкога рада и напора сви ју штеде и замијене. Ма од обичнога рада н посла она се не ће да клони, него се од природне тромости отимље. „Здравије је по матер и дијете“. Пјесма меће матери у уста њезипо женско достојанство, па је мати у томе и доста саможива. она воли да роди **ж е н с к о** дијете, за то и казује то на пјесмици:

„Нешто ми се по трбуву ваља:
Чини ми се да ће бити ткаља:
Или ткаља или навијаља? —
Или своме баби изуваља? —

Позната је омиљена пјесма, коју сам ја врло радо још као дијете знао и пјевао, а ово је:

Бога моли Карађорђевица,
Бога моли да роди дјевојку,
Да окуми Чарапића Васу.. Итд.

Опажање и спремање.

Обично у бремену хоће мати да опажа своје доба и на зубима, зуби је поболијевају. — А најближе доба зна она на прсима,

сисъма. Сисе набрекну, долази млијеко, удара сурутка на брадавице. Стари реку: „Биће јој лакше деветога“. — Девет мјесеци носи жена дијете под срцем својијем. Женско дијете рађа се и раније, а мушко пренесе преко рока. — Искусне жене ово знаду рачунати све на мјесецове и дане. Равнају се обично по петоме мјесецу, јер ту оживљава дијете. Матер младу спућују старе жене, те она пази на кретање дјетета: „Ако се миче чешће и јаче на десноме боку, онда је мушко; ако ли слабије и ређе а на лијевоме боку, онда је женско. Са јачим дјететом теже дише, тромија је, удара јој било у коталцу, изиђу пјеге по лицу и рукама; набрекну жиле по бедрама и листовима, стопало набуне. Појас се шири. Она је све то гојнија, пуна је у телу; него замакне под очи, испод очију модрица удара, очи упадају у главу, па наводне.

Млада мати спрема повоје и пелене, па ће сакривати ово своје дјело од другијех, она то за себе кријући ради по ноћи и већ у својој згради. Разваљује старе кошуље, па спрема крпице. Друг њезин ово спази, те се приљубљује и постају њих двоје слободнији међу собом, па и говоре о плоду своме, коме се веселе. Хоће они и да се отимљу, чије ће бити дијете: материно или очево. Отац воли мужко да је, а мати опет воли да буде женско. Овај њихов „дуализам“ окуражи њих и пред другима, наравно пред њихоаијем паровима — пред млађима. Ма пред старима се стиде обоје.

Једва се ишчекива сретни дан и час. „Баш хоће да виде, ко је право имао, када су гатали. — Старе жене припомажу томе, те је одржало се на пословици: „Лакше је дијете родити, него зуб извадити.“ — Мати одпости осмицу своју, те се најприје причести. Овако, Бога молећи! залаже она свој живот,а за своје чедо, за свој слатки плод и пород! (Жени је то Бог заповједио, и за то је њу створио; али је жена срца јуначкога!) У бремену ваља се дати жени ако нешто иште, иначе добићеш „јечмик“.

Пријеноси.

Сретна свекрва је анђео чувар своме дјетету, својој снаши, коју је онако једва дочекала. Одмах, како мати опази пријеносе, да њу сијече по крстима, свекрва је код ње. Да богме, ватру

паложи, воде пристави, да може послије дијете окупати млаком водом. На породиљи све се одријеши и раскопчава. Тако се ваља. — Уноси жератка у зграду, па посипље конопљенога сјемена, то сјеме пуца на жератку. И ово се ваља. Моле се Богу. Ко зна читати, тај узме „Сан Богородичин“, па чита њојзи више главе. Дохвати пушку и преслицу, те говори: „Ајде, у име Божије, растаји се са срцем своје матере, ако си мушко, ево ти пушке па пуцај; ако ли женско, ево ти преслице, па преди. — Ајде, изиђи на овај бијели свијет“. (Око Корјенице. Оца дозову, те држи матер. Он њу стреса, а и он мора све раскопчити и одријешити на себи. — Тежн порођаји требају вјешту помоћ и, наглу помоћ! (Ма ова се тежко добива по селима . . .)

Тако се прича за неку младицу, да је њезина мати њу бабила, па трудећи се рекла матери: „Моја мајко, ти не знаш, како су ове муке тежке.“ А мати одврати њојзи: „Мучи луда главо, а да одакле си ти.“ —

Бабине.

По селима, куда не доспијевају изучене бабице, обично рађају на стојећи. Није то ништа новога, да жена отиде на бунар по воду, ту роди, и донесе кући и воду и дијете своје. (Мени је моја мати казивала, да је она мене у прегачи тако с водом, са бунара баш далекога, донијела.) Баба њу управља и намјешта да се дијете не повриједи падајући на земљу. Рече се: „Туђу и ону земљу на коју си пао“. — (Ово рече мати или отац своме неваљанцу сину.)

Па када је растала се мати с дјететом, њу легу на сламу и покривају, пупак одреже баба и завеже, а дијете у кориту окупа. Узме растањена воска, врже на пупак, опаше старевином, и повије дете. Прекрсти га. У запећку простру матери и дјетету, саставе два гребена у зупце, па међу гребене намјесте дјетињу главицу. Из села доведу млијечну жену, те ова задаја дијете првијех дана, док матери придође здраво млијеко, а сурутку измуза она. Ова туђа дојиља то је „готова мати“ дјетету. Дјеца су њихова послије браћа и сестре по млијеку.

Да, бабиља пије вина и ракије. Ово и рибија чорба прво најпрече је средство да се она окријепи . . . Тако држе ове од гвожђа много јаче нарави, па збиља подижу они на ноге здраву

и јаку дјецу. — Срби — граничари сви су овако прошли кроз гребене, а од њих стрепило је — „седам краљевина!“ . . . (Него учени лијечници не допуштају жестоко пиће у то доба.) Већ трећега дана мати се диже из свога пругла, из бабина, узме машу и ослоња се на њу, те иде на поток, да се опере. (На Перни.) Њојзи долазе куме и родови „на бабине“. Свака жена доноси јела и пића: товарију вина, печену кокош, варену туку, уштипака, погачу, или самуна. Уз пост рибе. Дјетету: кошуљицу, чарапице, капицу или рубац, па и по талир новаца. (Корјеница). Како ко може. —

Знамење.

Како се дијете роди, одмах отац са бочицом воде чисте иде свештенику по „зламење“. Обично рече: „Нашло се дјетешце мушко или женско (већ како буде), дошао сам по зламење“. Или рече још и овако: „Жена, да простите, пала у сламу.“ — Са овом благословеном водом добије дијете име, сваки пут до крштења улијевају ове водице у корито, па купају свога „Милоша“.

Обично дијете не даду виђети никоме страњском. Ко најприје види дијете, мора пљунути и рећи „ружно је“, или: „Не буди урока“. — Бабе ујагме капу кућанима и страњскијем, носе дјетету, те се мора сваки откупљивати, а прије не ће добити капе. — Ако колијевка није приправљена, то до крштења мора отац приправити. У колијевци носе на крштење. Ту је лијеп вунени шал, да платнена шареница, испреткивана мавезом модрим и црвеним, а опточена са поткитом; јастучић навежен, настрто сламом или сијеном, па платицом покривен простирач. Упрте су оплетене вунене, па прошаране црном струком.

Лијежући дијете у колијевку сваки пут га прекрсти својом десном руком, чита му молитвицу и зијевне више њега да му санак дође. Како сведе очицама, вади из колијевке сламку па преломи и, са четири краја баци око колијевке, обично још пљуне преко колијевке од урока.

Прије зламена не реку никаково име дјетету, ма да су отац и мати напрво бирали име каково ће бити. Обично мати рада је да буде име њезинога рода, браће или сестара; отац опет држи се свога рода. Крупноме дјетету најволе дати име српске народности, које јуначко име. О томе договарају се са кумом прије

него што пођу на крштавање. Има имена какова не би ни пошто дали своме дјетету: н. пр. Тривун, Климента. (На Перни.) Ово име „Климента“ значи њима некакову наказу. — Ако је у селу неко онепоштенио се, било то ма на који хрђави начин н. пр. крађом или убијством, лажом и преваром, онда то име је срамотно. Попо разборит прима и даје име њима по жељи, а то су имена већ како је речено српска или посрбљена. Манит поп пркоси . . .

Крштено име.

Ако је познати нама ђенерао Шерцер нападао српско одијело, а школа и „канцеларија“ поњемчавала крштена имена, то се даде разумијевати већ по неситој њиховој тежњи, којој је драговољан пијонир бивао апарат римске курије. — Али се не да лако разумјети друго нешто. Не да се велим разумјети наше српске цркве прочелно станиште. По нашијем манастирима нијесу ни Грци опаснији били по српску народност, колико су српски калуђери ревновали . . . Ови људи не задовољише се тијем да они остављају српска имена, а примају на „завјету“ своме већ то некоје калуђерско име, — него они су та своја имена натуривали и по народу! —

Па отуда ујдурисали и свештеници народни, те су својој дјеци давали имена свакојака, само српско је име „просто“ било! По највише имена су српска другачије у кући била, а другачија у крштеној матици. Тако н. пр. Раде превођено је бајаги са „Рафајило“; — Рацо — стари Растко — опет је био „Рафајило“. И таковије ствари ваља се испред нас и дана данашњега! Ма то је очити ударац у жице те „господе“, који већ знаду свој занат . . .

Више н. пр. Хрвати понарођавају своју кућу са српскијем именима. У Хрвата има данас Душана, Милана, Милица и Милкица више саразмјерно него у нас Србаља. Па тако ће они подигнути у својој кући и народност, а у нас управо на правди Бога ископава се сва кућа до основа!! — —

Крштење.

Срби у опште држе се више свога домаћега обичаја, него ли што би се држати имали опште црквенога правила. Црква на-

лаже да се дијете непосредно иза рођења мора крштавати. Ма Срби тако не ће. Истом онда када мати устане из бабина са свијем, па када може дочекати свога кума, онда ће дијете крстити. Ово потраје цијелијех првијех шест нећеља, а и по више богме. Иде мати те оправи своје чедо лијепо и чисто, она по челу са угљеном мало нагари дијете, ето да не би ко „срце материно“ урекао. — Жена дојиља носи дијете, кум иде ш њоме. Послије крштења дадиља ће сјести на земљу, те повија дијете на својима ногама. (Тако севаља).

Ако дјеца помиру, онда ће дати име очево, или радије н. пр. Станко, Стојан, Стана, Стоја. И т. д. Кумово име радо дају. — Већ у породу на то мисле, те ће дјетињијем ножицама прилупити врата. Па у трудовима мати се хвата за своје косе а вјерује, да ће јој дијете косато бити. — Него има нешто што није лијепо. Ово н. пр.: Која мати има срећу те, „купус у кацу и дијете у колијевку“ — честу дјецу рађа, та хоће да се то размакне, а прибјегава јадница ружној ћоприји. Овако раде те луде главе: Када јој умре дијете од сисе, онда укопници морају ковчежић у раци до три пута повући за руком а говори: „Када ово оживило, онда и она зачела“. —

Ово је врло немио и одуран зловичај, а није то обичај. Познавалац српскијех народнијех обичаја, наш похваљени Милан М. Делић ово ми пише: „Познавао сам жену такову, па она заборавила укопницима наручити ту басну. Што ће брижна од муке? Отишла је баш послије пô године у гробље, откопала рачицу и — новлачила сандучак, већ како је она мислила, да ће јој помоћи. Али је то лаж била! Она се је иза тога облизнила — родила два сина као двије јабуке“. —

Гозба и дарови.

Од цркве долази кум, и носе новога имењака. У кући даду куму дијете на шаке, а он га предаје матери, говори: „На ти кумо ово моје кумче, а твоје миловање. Ово је прави Србин, или Српкиња, храни учи, да нам буде православан христјанин сретан и честит!“ Онда се преко дјетета њих двоје пољубе. Јаче куће зову и попу да им дође. Ту се прогосте како се може. Кум дарује кумче с новцима, а рече: „Нека купи лулу“ — женскоме: „Нека купи преслицу.“ Кума даје за уздарје куму кошуљу, или ручиник.

И у селу ваља се дати новој матери ма шта. Ово траје за првијех десет нећеља. Узеће она у туђој кући воде, па три пута прсне у њедра, да боље доји. (Корјеница.) Послије мијесе дјетету колач, „поступачу“, те ће прије проходати. Ако не ће да проговори, воде га у млин, па чекалом три пута додирну га и по глави. Брблавцу обично реку: „Тај је чекалом ударен“. Зубић први када ваде, мати узме, пољуби, па баци преко греде, гђе пане зуб, ту га и закопава. (Неће зуби бољети.) А бацају овај зуб и на таван, говорећи:

„На ти мишу коштан зуб,
Дај ти мени гвозден зуб“.

Па не ваља се рећи дјетету „мучи“, јер би могло остати нијемо, или бар теже проговара. — Од урока најпрече је ушити љуштрицу тисовине, па то нека носи о врату. Ушивају и онај восак са пупка, косицу и восак са крштења. А у први мах ово се држи под узглављем у колијевци. Ако ли мора сасне дијете, што се види на отеченијем сисицама, онда мажу та мјеста бијелим луком. Матери дојиљи и дјетету не ваља се ићи по мраку, јер може мрак да науди обадвома. — За матером „свезане душе“ не ваља се набацивати пијеском, угљевљем или земљом, јер ће дијете те ствари послије трпати у уста. Злобници тако цопрају. (Срам их било!)

Седме године облаче мушкој дјеци — гаћице, и дају му торбак. Женској дјеци — прегачицу. Сад већ ваља пређа ове мале пређе и за платно! — Мати учи дјецу молитвице, прекрстити се, и већ по закону живити. С матером посте сваки пост.

Уроци.

Ако дијете не може да спава, немирно је, куња, боли га главица, све је запражено, онда је ово дијете уречено, и зијева му се. Одмах слуте ко је урекао, па буде крив неко, само што је жив. — Одмах по бабу шаљу, баба долази те чати уроке. Зијева над дјететом, топи угљечке, па овом водом умива и напаја дијете, што претече воде, то бацају у решету на кућни кров. Занимљиве ове басница лијепа су појезија народна. Овђе неколико и од тога: (Никола Вујаковић, из Кукурузара, изговара то.)

1. „Урок сједи на прагу, а урочић под прагом, урок скочи а урочица одриче: Ајте уроци уз море, низ море, ликом се по-

штапали, вратилом се опасали, не урекли мило и драго: Док не пребројили у мору пијеска, и на гори листа, и на земљи травице, на трави капљице. Амин.

2. Сан заспо, а урок не заспо, ако ли и заспо, у сну се разабро. Два ока, два урока: једно водено, друго огњено, узе ја водено, па зали огњено. Ајте уроци по земљици, кано таласи по шеници, и по водици, и по зеленој травици.

3. Полећело девет урочића: од 9 на 8, и тако до најниже, па од један на никакови. Бјежите уроци! по вјетру сте дошли, по вјетру и отишли. Без сјемена сте и постали, без сјемена вас и нестало. Без оца зачети, без матере рођени, без попа крштени, немате станка до бијелога данка, нити имате помоћи до тавне ноћи.

4. Жарко сунце за горицу, а уроци у водицу, и у зелену травицу. Како се смирила вода на решету, на решету и на стреви, (стреја), тако се смирили уроци на Ники или Мики. (Већ каково је име.)

5. Урок сједи на прагу, урочица под прагом, што урок урече, урочица одрече: Ајд' на поље уроче! О уре уројчино, о уда удаљчино, ту ти није стана до бијела дана, нити имаш помоћи, без тавне ноћи. Ајд' у небеске висине, у морске дубљине: ђе оре не пјева, гђе гуска не гаче, ђе се крув не мијеси, ђе се Бог не моли. Ни на мору моста, ни на вуку рога, ни у камену мозга, ни на гаврану биљега, ни на мени урока. Сама рука себи рукав сашила, сама ја са себе уроке скинула.

6. Урок иде испод мене, урочица изнад мене, више мене састаше се, на сабље сјекоше се, ништа мени не могоше. Ја сан заспала, уроке не заспала, ако ли и заспала, у сну га разабрала: Часним крстом, светом Богородицом, светим крсним именом (већ које буде). Мени сан под главу, урок испод главе, нека иде преко воде Саве. Амин.

(Од бабе Симеуне Калинићке, из Присјеке.)

1. Иде урок путем, носи тикву . . . . . тиква паде, уроци полећеше: као облаци по небу; као вјетар по гори; као плини по води; као росица по травици. Измјерише небеске висине, и морске дубљине, одоше у мисије: ђе жарко сунце не сја, ђе оре не пјева, ђе кока не квоче, ђе крава не риче, ђе овца не блеји, ђе

данак не јечи, ђе кустура не звечи, ђе наћава нема, ђе планинка крушца не смотава, ђе се Бог не моли, и свог сјемена не сије. Ни на мору моста нема, ни на гаврану биљега, ни у камену мозга, ни у ћени друга, ни у тикви суда, ни на пијевцу струње, ни на магарцу перја, ни на вуку звона, ни на вучици рога, ни на Н и к и урока.

2. Адама забољела глава: Адам даде Јеви, Јева даде мору, море даде магли, магла даде сунцу, сунце магле усуши. (Ово три пута.)

3. Урок сједи на прагу, урочица под прагом, што урок урече, урочица одрече: Урок скочи, урочица спрчи, рука му се згрчи. У урока два ока, једно водено, друго огњено, пуче водено, те загаси огњено. Тко урека у пр . . . утека. Ако је мушко — пукла му мушња; ако ли је женско — пукла јој мушњица. —

Мати не смије дијете заклети.

Ој јаворе зелен боре,
Зелен ти си покрај горе!
Широм гране разавио,
Још си љепше уродио:
Јабуками по гранами! —
Соко сједи на средини,
Широм гледа низа поље,
Ђе два брат ловак лове,
Мали ловак уловише:
Два кошута и јелена.
Кад стадоше ловат дијелит,
Краљевићу срце даше.
А срдашце проговара!
„Ја сам мала ђевојчица,
„Мене мати љуто клела:
— Давор', ћери подивљала!
— Са кошутом траву пасла!
— А с јеленом воду пила! —

И благу изговарају уроке.

„Помози Господе Боже, и свети Саво, и света пречиста Богородице! Прво кравама млијеко бану, нег' ја дану. Иде војска

широкијем путем, још ширијем тече ријека, носи њима доста лијека и млијека! Иде на војску море и Думорје, и ш њима Јован и Остоја, и ш њима кућни довратак, млијечни повратак! Одоше, табор учинише, и млијеко повратише: чисто право, канда је сад од мајке пало. Амин“.

(Уза ову басну дају кравама добра напоја, соли, здраве крме, често напајају, ладовину у пландиште, купају ноге и перу вимена, пт очешљају често кевом, а стељу настирају.

Ове басне од урока сакупила вриједна српкиња, попадија Милка Мајсторовића, из Дуњака. Евала њојзи!)

„Крв није вода“ — стара је ријеч. Родове по крви познаје народ, и ишчитава кољена још опширније него и сама књига од закона. Заклетва има: „Све ми Бог убио до девета кољена“. Исте називе познаје народ; али на књизи још је подпуније.

Па овако на ова крвна кољена иде и духовно сродство. Ово је најприје наше српско кумство. И кумство узима наш народ много опширније него ли то знаде књига од закона. Тако п. пр. правило цркве православне стеже кумство на дједове и потомке; на противо Срби разграњавају своје кумство на све побочне гране! (Не устављају се само код браће и сестара.)

Оба ова рода, крвно и духовно, мјери народ једнако; него у разликовању дају кумству прече мјесто. „Пречe је кумство и од братинства“ — стара је ријеч. „Пречe је духовно и од крвнога“· (Ово је живи и здрави дух нашега православља!)

Родови по женидби зову се пријатељство. И пријатељство познаје народ по кољенима, и има своје називе за то. Ради примјера да додам неколико: Пашанци, Пашенози су, који узму двије сестре. Сестрами су мужеви свакови. Очева је сестра његовој дјеци — тетка, а муж њезин — тетак. Ујак је брат материн, жена је његова — ујна. Неве, јетрве, су двије жене за два брата. Мужева сестра је жени — заова. Мати мужева је жени свекрва, а отац — свекар. Шурјакова жена зету је — пуница. Ко узме цуру из куће, он је — зет: Тасту, баби и браћи; а сестрами је свак. Кућа је њему: Тазбина, бабалук, неђе зову таста и ђедом, а бабу — матером, врло ријетко: „пуницом“. Од два брата дјеца међу собом су — братићи; од двије сестре дјеца су — сестрићи. Братичина су она. Братучед је то исто. Ујакова су дјеца —

н е ћ а ц и. Што су тетки њезина брата дјеца, то су и мужу њезиноме: б р а т и ч и н а и с е с т р и ћ и. Нокоји хоће да реку: „нећаци“, али није тако!

(По варошима ови су називи изопачени: ту су „шогори“ и „шогорице“, „онкли“ и „старе маме“ . . . начиниле прави метеж. — Туђинштина направила је накараде свакојаке: „кузене“, „базе“, „муме“, „тантице“, итд., да им не знаш крснога имена! . . .

У иновјераца „кумство“ је споредпа ствар, баш као неђе „чича“, или „пришка“. — Коме не зна имена тако га зове. Ово је њемачки „Freund“. — И пред законом државним не знаду колико је Србину свето кумство и пријатељство, па то суци нама и не уважавају. Интелигенција домаћа у нас је скроз и скроз поњемчена, па такове су и наще варошице. По несрећи ово трује и наш народ!! . . .)

Родови по крви.

Срби

VII. Пра пра чукунђед

VII. пра прађед | VI. пра чукунђед | VII. друго кољено пра прађед.

VII. треће кољ. прађед | VI. пра праунуци | V. чукунђед чукунбаба | VI. друг. кољ. пра праунук | VII. треће кољ. прађед

IV. пра прађед | V. прађед | VI. ђед баба | VII. трород

VII. стриц стрина | VI. ђед баба | V. прађед | III. прађед баба | IV. стриц велики | V. мали стриц | VI. унуци брат сестра | VII. треће кољ. синовци

VII. синовци | VI. унуци брат сестра | V. мали стриц | IV. стриц велики | II. ђед баба | III. стриц стрина | IV. брат сестра | V. синовац синовка | VI. унуци | VII. 3. кољ. праунуци

VII. пра-унуци | VI. унуци | V. синовац синовка | VI. брат сестра | III. стриц стрина | I. отац мати | II. брат сестра | III. синовац синовка | IV. двород унучад | V. пра-унуци | VI. пра праунуци

VII. пра праунуци | VI. пра-унуци | IV. уну-чад | III. синовац синовка | II. брат сестра | VII. син кћи пра праунуци

Срби

V. син кћи пра праунуци

Срби

я

I. син, кћи

II. унук, унука

III. праунуци

IV. пра праунуци

V. њихова дјеца

VI. унуци

VII. праунуци

Срби

XIV.

Укопи.

„Смрт рока не поставља“. Ово је наша јабука! Ваља једном свијетом мијењати. Био цар или војник, богат или убог — сваки мора остављати овај лаживи свијет, и поћи Богу на истину. „Умријеће и ко се још родио није“ — лијепа је српска ријеч. Редовна је смрт наравна у кући својој међу својима и милима и рођенима. А што бива преко реда, погинути у боју за своје огњиште и слободу златну — то је српска пјесма уписала нама: „На бога, на старога крвника“.

Коме је дакле Бог наредио, да га ожали и сарани у матер земљу његова својта и родови, то се уради сваки пут са највећом побожности и пошљедном љубави! Болесник зове свештеника, да га исповједи и причести. „Да се с Богом помири“! Отац благослови своју дјечицу, прашта се од свога друга, браће и дружине. Препоручи њима своје сироте пред Богом и људима! Оставља њима сваку срећу и корист у свачему, чиме кућа живи и виђена је!

Па када наступи задњи час, да се искапи смртна чаша, ту старије чељаде прижеже воштаницу, и уклопи му у десну руку. Још му придржава руку и свијећу. (Врло се често дешава, да путник сам себи заиште свијећу. Овако се мирном душом (овуда) дочекива „грка чаша“.) Одмах се приправи млаке воде, те га окупају. Мушки купају мушке, а жене купају женско чељаде. За ово узимљу се постарија чељад. Облаче му чисте рубине, и већ његово „црркварско одијело“. Повежу руке скрштене на прси, и ноге, и подбраде га. Вржу му к а п у на главу, обично ц р в е н у капу мећу. Овако спремљене „моћи“ положе на клупу у соби. Код њега више главе гори воштана свијећа, а чељад редом чувају свога покојника. Воде што се затекло у кући то пролијевају.

Мајстори.

Позивљу мајсторе „дрвене“, те ови начине ковчег, шкрињу. склопнице, дрво. Овако се различно зове „вјечна кућа“. Други иду те јављају свештенику, па да се огласи звоном у цркви; неки диже смртну цедуљу, чедуљу, код поглаварства опћинскога. Сарањивају у правилу послије два реда када мину. У дрво међу „кости“ како је доготовљено, покривају бијелим платном, преко „покрова“ превију увлачај свиле, под ковчег вржу тањир жита.

Мушки иду гологлави, по зими завеже рупцем главу. (На Перни.) Жене и дјевојке разапну пуце под вратом, вржу црну траку око врата и низ прси. Око Корјенице зелене брке, вунице. Одмах како се чује јаук, бугарење, оближње куће остављају сваки посао, старија чељад похитају да помажу ожалошћенима ко што може и разумијева се. (Овако на Перни свете и у спровод иду.) Ако је плуг у њиви, тај исти час ће пуштати волове из плуга. (Оће доћи из села на опраштање док још дише, особито ако је било каковијех ријечи међу њима. Све се опрашта на „скрајној ури“.)

Жалост.

Ко није видио што је жалост, тај нека дође у српску кућу. Колико је тешко то виђети и чути, толико је и дивно и величанствено! Жена, дјеца, родови у саму се жалост то све створи над покојником. Они падају но њему, љубе га, бију се у прси, тргају по себи рубине, чупају косе са главе, падају у несвијест. Нико себи не оставља здравља ни вијека бољега! — (Ја сам у служби вијек свој извијо, и колико сам гођ пута морао бити очевидац и свједок овога потресајућега призора, још нијесам могао навикнути се! него ми је сваки пут то све ново било. Сваки пут сам се ја кући болестан повраћао. Стезао бих срце своје па да утјешим и разговорим тај плач и те муке; али сам ја њих и себе само још већма сузама и јецањем својијем разцвијелио . . .)

Ето, јача чељад иду те тјеше и хватају за руке, придржавају их, вуку их са покојника, лијепо тјеше и говоре: „Немој друго моја, ћерце моја, брате мој, немој сирото моја, не чини без себе, не гријеши душе! Е, вала Богу! и ја сам саранила све добарце моје: мога Богића, Цвијана, моју Стаку Наранџу, ране

моје тешке, па ме ево још живе, није ме јад прегулио, пождера. Кад редња дође, сви ћемо у црну земљицу, ка' смо од ње и постали". —

По ноћи се не бугари. Има народни закон за то. Боје се привиди и нечастивога. (Ово је јаче и од рана на срцу, а памет се поремети од веље жалости. У народнијем пјесмама ово није фраза!) Особито чувају моћи, да не би мачка или кокош нападала и прешла преко мртваца. То би злу слутило, могао би се повукодлачити . . . Грјехота је да сузе кањьу по покојнику, на ономе свијету сав мокар, па жали! —

Спровод.

Када је већ све спремљено, онда иде човјек по свештеника, овај понесе ствари црквене: крст, литију, звонце и већ торбицу попину. Попо долази, стари изилазе преда њ, љубе га у руку, јављају да су спремни, па моле га да сврши „опнјело". Послије лијепе утјехе и спомена доброга за покојником, попо се обуче у црквено одијело, па чита опијело. Ту се све умири. Јаук престаје за муку. На цјеливању и метанијама отимље срце маха: све су ране отворене! Са великом муком стишава се страшна врева и јадање. Ко је везао, тај и одријешава везе и подбрадач. Заклопац се меће у кући, или пред кућом. На заклопац мушкоме мећу комад његова одијела, џечерму, неђе и пушку (вељун); на женско вржу п р е г а ч у. Обично носе на носилама тијело. Свештеник иде пред мрцем, и мушки; женске за њиме. Попо поји „Свјати Боже".

Из куће кад понесу, они на кућни праг т р и пута спуштају и одижу носилама. Врата брзо за њима затворе, такође и бацу, па опет послије то отварају. Сјемење промијесе; воду пролијевају из посуда, те ће послије цијеле воде донијети, а посуде добро опрати. Ударају чаво у праг. Латини закољу црнога пијатла. (Топуско.)

Мртвац.

У кући намјесте мртво тијело лицем на исток. Овако га и носе у спроводу, па овако и укопавају га. Крст мећу више главе. Свако чељаде вржe по грумен земље на покојника у раку. Свештеник прелије моћи вином и уљем, а земљу на лопати мећe.

На гроб у крст положе „мртво коље“, носила. Рака је дубока човјеку до сиса, а широка је колико руками дохватити може. Крстови су обично дрвени, па лијепо ишарани малијем крстићима. Високе крстове међу старијој чељади, дјеци мање. На крст вржу крпу платна, или рубац. На црквени крст ручиник или рубац. Врло су лијепи крстови на старијем гробљима, имају око Вељуна цијело лице празничнијех биљега у нашијем црквенијем књигама. Ређи су крстови и плоче од камена; већ гђе камена има. По варошима има и гвозденијех крстова са натписима. Обично је гроб поуздигнута хумка и побусан је. Ово је у вјери нашој.)

Укопници зову се још и „мученици“. Код куће срета чељаде са водом, свако с гробља пере руке па отару. Над живим угљевљем или угарком перу руке (Перна). Двоје у један мах не ће о ручник трти руке. „Не би пчеле слагале се“.

Рака не смије, за бога, остати преко ноћи отворена, т. ј. ако не би могао укоп бити, а они раку с великом невољом потрпају гранама, или засипљу земљом, те ће другу раку копати. (Перна.)

Водица.

По сваки пут попо се с гробља враћа, да свети водицу иза покојника. Ту ваља и да посједи, па га угосте и одаре, погачу дају му, или жита насипљу, вина чутуру, плоскунић, коња му накрме и напоје. Кући га одпрати угледан човјек. Већ ако не може бити, али јака је жеља да остане попо док се ужина не сврши. Он благослови јело и пило, а послије благодари, и распусти ове „мученике“. — (На Перни, и код Слуњана.)

Пред душу.

Јаче куће за господаром закољу вола, за господарицом — краву. Свакојако доста хране спремају, а равнају се по дану и према закону. — Ово зову неђе „кармина“ (око Корјенице), а неђе „задушбина“ (Перна). Вржу чашу вина на прозор, покривају комадом крува. (Костајница.) „Ако дође покојник нека једе и пије“. — Оће донијети родови од своје куће ко што може, па тако оправљају „вечеру“. (Корјеница.) Уза чашу рећи ће: „За покој душе, која се преставила. Дао јој Бог рај и покој, а нами срећу и братинску љубав“. (Опити се не смије нико!)

Кољиво.

У прву нећељу носе кољиво у цркву. Ово је мали парастос, који одговара правилу црквеноме, барем толико. У варошима пак послије шест нећеља држе парастос. У кућу нико не долази, спроводи се строга туга. Нико не ће запјевати те године. Са блага поскидају звона, па тако жале. Него у цркви звони по осам дана. Мати, жена, дјеца јадикују око куће пунијех осам дана.

Има знакова по којима гатају, да ће неко умријети: Ако кокош пјева као пијето; ако пас по ноћи завијава; ако тару на сну умјештају: ако се неко на сну жени; ако види на сну голо чељаде; ако кукавица више куће закука: ако сојкача пијуче око куће; ако се дјеца ајмечу и пљешћу. И тога више.

(Латини немају кољива. Они своје мртве закопају лицем на запад, само попа окрећу на исток. Земље не меће у раку нико од рода. (Карловац.) На Драганићу село Лазе вози свога мртваца и по љету у гробље на саницама. Волове лијепе хватају. Ово је прастари обичај руски, само нешто другачије.) —

Удовство.

Удовици не ће узети свираче у сватове, лед хоће да потуче. — На страшноме суду стојаће прва жена поред свога чојка; а друга остраг.

На жалост материну и Бог се срди.

Кад умрије дијете Јоване,
Дуго ми га жаловала мајка —
Дуго, дуго три године дана!
На то ми се сам Бог расрдио,
Па он пита дијете Јована:
Што су твоје утрнуте свијеће?
Што ј' на теби мокра кошуљица?
Проговара дијете Јоване:
Што су моје утрнуте свијеће,
То је уздисање моје миле мајке;
Што је моја мокра кошуљица,
То су сузе моје миле мајке

(Из Плашкога, од Каменке Пувар.)

Око дјеце

Сва је спрема иста, само око дјетета мање бива. Дијете опашу **провлаком**, обично по варошима. Од сисе дијете мати замузе својијем млијеком. (Ово да лакше препражи.) И кољиво за дјететом пе ће доносити. (Плач матерпн пма у пјесмама „из Лике и Баније".)

Око свештеника.

Свештеник када умре, њега не купају, него са **уљем** отару по **рукама, ногама и по лицу**. Облаче му чисте рубине, његову доламу, па у **црквено** одијело, као да ће служити. Свештеници облаче њега; али гђе то не може бити, онда **старп** људи. **Крст** му мећу на прси, а лице покривају „**ваздухом**". Ово се и сахрани ш њиме. Звоне у цркви по осам дана. Овако и за владиком. (О калуђерима не зна народ ништа (овамо); него ја сам у „Литургици" о томе више написао, па да се може дознавати. И калуђери су људи, умирају обично, а сахране њих већ по њиховоме реду. Замотавају га у његову антерију, па зашију. И тако га укопавају. Блудња је зар од туђинскога обичаја: „да на дасци лежи, и циглу му под главу мећу". — То у нас нема!)

Срби турскога закона.

Срби стари, који су вјером превртали, они су од туђинаца примали и туђинске обичаје. Срби потурчени међу тима још су најбоље сачували одијело, језик и обичаје старе; него примјетило се је тога више и у њих. Овђе толико само: Опи сарањивају у гробље, па мећу на гроб ступац у облику чалме. (Ја сам овакове њихове гробове гледао око Позвизда. Онуда „ришћани" закопавају крстове у гроб, да се не виде. — Они ми казиваху, да не смију од Турака дизати крстове; али Турци то одбијаху од себе а говорише: „Адет ми је такови".)

Срби побугарени.

Колико је језик у Србаља побугаренијех искварен, то је познато; али колико је **ћуд** подивљала, то није лако казати. Овђе ће занимати то особито из онијех крајева у старој Србији (откуда су моји дједови у ћесарију доселили.) Ево из **Љесковца** (од учитељице Милице Петровића), једне „пјесмице" њихове:

Младу довели.

Синоћ доведемо
Некојега врага
Из бејога града.
Чим гу доведомо
Свекра искарала
А свекрву јутром,
А војна пладне (у подне)
При плотју коприве, (за плот у коприве)
Па му претом прети:
Војно мори, војно!
Ако да те ватим,
Да знаш ћу ти правим:
Кожу ћу ти лупим!
Кожу ћу навијем
На предњо вратило;
Жиле ћу навијем
На дзадњо вратило;
Па ћу да гу носим
На Новог Пазара;
Па ће да изкоче
Младе пазарџике:
Пазарете мори,
Овуј моју кожу! —
Од којега кожа?
Од мојега војна —
Од млада бивола (!! —)

(Ово је и натпис на плочи црној а у моралноме гробљу, које једе нашу душу сто пута љуће, него ли иста судба онијех Бугара „Гагауза“. који православну вјеру барем сачуваше, а на турскоме језику!)

XV.

Сборови.

„Збор зборила господа ришћанска,
Код те бијеле цркве Грачанице“. Итд.
(Српска народна пјесма).

Пјевани зборови наши од старипе одржали су се кроз све вијекове, а кроз све љуте дане много и много искушаног народа нашега — народа српскога! Зборови су наши дивни и достојанствени! Како прољеће наступи, ето се народ креће својијем црквама, на своје зборове! У најцрње дане овако је бивало. Пјесник наш велики испратио је судбу народа, када је по горама и гудурама Србин пребијао се, а вјере своје није, није остављао! Велики је народ родио свога пјесника, који је ово, тако да кажем, надчовјечно стање сакупио у познте двије три ријечи:

„Олтар му је пањ у гори,
„А икона небо са звјездами . . . .“

О храму, о слави, купе се зборови на све стране куда само Срби живе и осјећају се да су то што су. На пријед било је неколико већ о овоме; али је важно и преко важно а да бих могао се само на томе уставити и оставити. С тога не жалим ја труда свога, а да преко старачкијех кости мојијех не осладим још ово наше народно и лијепо славље!

Овако се спроводе наши зборови:

Ко је завјетан, тај иде цјешице до цркве, или се и возе. У одијелу црkварском долази мушко и женско, мало и велико, старо и младо. У старије вријеме купио се је народ код својијех домаћијех цркава, па отале са литијом и свештеником путовали би у реду и, са молитвом. (Оваковe литије гледао сам пред неколике

године код манастира Гомирја. Као небеске војске вијугаше се цвјетнасти вијенац преко онијех чаробнијех гора! У себи предочавах баснословну „Урвину планину", гђе протопоп Неђељко примаше побожне поклонике . . .) Свако носи са собом мирисаву душу своју и у торби готову храну за тај дан. У цркви је служба божија. Свештеници још с вечера исповиједају испоснике, а с јутра се причесте завјетници. Послије службе посаде се породице и знанци, кумови и пријатељи у своје сопре, те ту прихвате се и окријепе. Ове су сопре малене слике и прилике „Христове гозбе", гђе више претјецаше, него ли је зготовљено. —

Сопре су ове још и жива прилика по свијету расијане велике православне задруге: на толико мијеста одијељена дружина, а свију спаја једна мисао хришћанска, једно име, једна вјера, љубав и надежда шљубљује и води у велико коло небоданога Православља! И цркве мјесне и предјелне такове су!

Коло.

Гуслари својом струњом и попијевком дижу народ на лијепу забаву, у братинскоме колу! Од просјака нема туда ни огласника. — (Србин не проси!) Гђе је на руку, ту долазе иновјерци, па они просе. — (Врло сам ја ријетко за мога вијека чути могао од кога слијепца или шљепице, да они у глас отворају онакове своје пјесме „прошјакалице", какове се чују доље по Банату, а Вук их скупио у своју књигу. Случајно сам добио и ја овакову пјесму, те ћу је мало послије додати; али цијелу никада је не испјевају, него у одломцима.)

У коло хватају се млађи, мушко и женско, а стари стоје и сједе, те их гледају. Ту нема свирке; него пјевају двоје а двоје, на корак како се и игра. Особито онамо крај Саве и Уне по варошима коло је живо, туда се чује по која тамбурица. — Даље по селима коло је валовитије, спорије, ето да се „прошетају". — Него има и оштрије коло, па ту се може баш поштено ознојити. —

Играју коло, а држе се за појасеве, или по руке. Женске опашу се марамом, па ту се држи руком. Само у соби с сватовима, или којом другом згодом, играју и двоје а двоје: руке вржу на рамена, другом — сваки за руку. Када дође да „омауједе", онда руком примају се по појасу.

Коло свако игра се у три корака: два на пријед, а корак у поврат. У оштроме колу измахује десном ногом посавијеном у кољену. Женске не. Коловођа води коло, отвори вијенац, па у ланцу играју око цркве. Оће савити коло око одличне особе ако је ту, па колом допрате поштовано лице до пред кућу већ попину. Коме је част, тај креће се у сред кола у правцу којијем коло тече.

Слуњани, и већ горе даље, пјевају свој „дует“, пјесму само начну: н. пр. „Весели се земљо Босна равна“ — „Моја мајко, лијеп ли је Јанко“. Познате „напјеве“ одпјевају цијеле.

Ово н. пр. слушао сам на више зборова:

„Ој јаворе јаворе,
Ти си дрво најбоље,
Од тебе се гусле праве:
Да Србе славе — Шалај!“

Сарајево и Босна —
Свака мајка жалосна,
Која свога синка спрема:
Цару за војника.

О мој царе весели!
Тешко ли ме ожени:
Ожени ме пушка твоја,
О жалости моја. —

Драго моје, три жалости моје!
Прва жалост: што се не гледамо;
Друга жалост: што се не љубимо;
Трећа жалост: што се не узмемо.

Љуб' ме драго
Докле сам ти млада:
Кад остарим
За љубав не марим. —

Све с прољећа
Оћу Миле за те,
Кад на јесен:
Не ћу гаде за те. —

Ој Талијо
Гром те запалио:
Пуштај момке
Осташе ђевојке;
Изагњише дуње и јабуке! —

Синоћ киша росила:
Три ме момка просила,
А ја велим: „Оћу не ћу“
Око мене шећу.

Побратим се побратиму вали:
„Да га жена посијами рани“. —

Кад ти видим на прегачи ресе,
Срце ми се у њедри затресе.

Око Гуслара.

Слијепци носе гусле и пјевају. Пјевач сједи на склонитијем мјесту, камо не наводе коло, па ту удешава дивне пјесме своје. Око њега искупи се свијета, сви стоје па пјесму слушају. Овај збор не престаје никако; већ се обнавља док гођ пјевач не замори се, те иде да одпочине. Пред њиме је на шупље изврнут његов шкрљак, ту му дарује ко што може: „ко „крајцарак“, а неко и бољи дарак. Вођ његов види ове дарове, те му доказује ко га је даровао, а он се стидљиво захвали. Обично рече: „Вала, божија душо! Бог тебе даривао и помагао“.

Пјесме бира пјевач, или одпјева ако ко зажели на по се коју пјесму. Најволе слушати јуначке пјесме. Ту не остаје а да

не просузи око чељадету. Па утире сузе а вади испод појаса свој дар, међу му у шкрљак а говори: „Бог те чуо! рањени мучениче!“ (Овако зовемо ми ове наше пјеваче.) Сврши пјесму са својијем поздравом:

„Вита јело узви горе гране,
Дај нам Боже свима скупа здравље!
Крајцарак је мали дарак,
Ал' велика задушбина.“

Зборови се заврше обично са вечерњом. У цркву иде свако. Попо сходном бесједом поучи збораре, и зажели својијем и свакоме сретна пута и миран повратак. Благослови са крстом цркву. Омладина одпоји „Многаја љета!“ Особито од новијега времена спремају се млади Срби и Српкиње по школама у црквеноме појању, па долазе на зборове, и ту одпоју лијепо свету Литургију. И послије одпјевају по коју лијепу пјесмицу српску. „Бранково коло“ знаде раздрагати сав збор! . . . Па ишту, да и више пјевају . . . — (Да! збор је наша народна школа!) И попини гости више пазе, да у лијепоме договору о народноме бољитку зачине своје друштво!

Прошјакалица.

Мили Боже на свему ти вала!
Мили Боже и нејељо млада,
Мили Боже помози свакоме:
Сваком брату и добру јунаку,
Који оре па сироте (х)рани,
И сироте, и црва и мрара!
Дарујте ме (х)ранитељи
(Х)ранитељи родитељи!
Дарујте ме браћо моја,
Племенита и честита,
Браћо моја милостивна!
Немојте ме пролазити,
Мога дара проносити:
Мога дара убогога —
Убогога маленога;
Крајцарак је мален дарак,

Ал' голема задужбина!
Већ подјел'те и намјен'те,
Своје мртве све помен'те,
Молићу вам молитвицу
За све куће добре среће;
За тежака и волака;
За путника и војника;
За пастира гранатира;
Зарад ђака самоука,
(радосна му мајка била!)
Дарујте ме браћо мила;
Ви овако не гледали
Слијепа чеда не имали
Ни у дому ни у роду
Кано мене моја мајка
Што ме у свијет одправила:
Јој! за туђим очицама,
И за туђим ручицама,
Да се бијем и пребијам
Као вода о брегове,
Видиш брате милостиви:
Мене воде туђе очи,
Мене ране ваше руке
Ваше руке тешке муке;
Ја сам жељан бијела свијета,
Бијела данка, жарка сунца,
Жарка сунца и мјесеца,
И по свијету погледати,
И све браће око себе.
Црне земље испред себе,
Ведра неба изнад себе.
Мене воде туђе очи,
Ја с' не могу сам помоћи
А без ваше добре руке:
Нити могу узорати;
Нити могу ускопати.
То су вами б'јели дани,
Што су мени тавне ноћи —
Тавне ноћи брез мјесеца.

Видиш брате сузничара,
Сузничара тавничара,
Који не види бјела данка,
Тежке путе да путујем;
Тежке броде да бродујем;
Нит ког' знадем ни познајем;
Већ се бијем и пребијам
Од дрвета до дрвета,
Од камена до камена,
Од немила до недрага
Као вода о брегове. —
Сужањ ће се опростити
Из тавнице изодити.
А ја јадан слиеп ћу бити
До мог' часа самртнога.
Па ћу истом прогледати
На божему другом свијету,
Ако Бог да онда ћемо
Скупа гледат драгог' Бога,
И уживат' рај у миру
У дружини светој славпој:
С анђелима Божијима;
Са светима од вијека:
Са Лазаром и Милошем;
И са Савом и Душаном.
Шљепоћа је тежка мука,
Тежка мука, тежка патња!
Видите ме очицама,
Почујте ме ушицама.
Даруjте ме ручицама,
Зарад данка данашњега,
Зарад ваше добре среће.
Срећице се наносили!
Добре среће, лијепа здравља!

XVI.

Општина.

Српско самосвојно удруживање у једну опћину са једнаким правом и дужности уставило се је још цигло на — млину. Њих неколико „поредовника“ удруже се, те саграде млин. Сваки мора дати грађе и већ што треба, па онда дају и руку, колико на којега разрежу, да се учврсти брана, начини бадањ, и купи млинско камење. Свакоме одреде како је доприпашао његов ред. Има пô реда, то је дан или ноћ; а има и цио ред, то је дан и ноћ. Немарнога „обћинара“ они казне: узеће му млијечни котао, вериге, сикиру и брадву, па то продају, а новце у опћину окрену. Најпослије одузимљу и право његово, па дају другоме и бољему.

Овакови млин граде на потоку, коло је у води, на жлице пада вода кроз бадањ и славину, па окреће коло, а вретено дохвата до камења, ту је сењ и паприца. Ово двоје је од самога гвожђа, а све остало је дрвено. На Перни овокове млинове имају. А има млинова и на „ујам“. Ови имају свога господара, па овај узимље свој ујам и ушур.

Јавна власт нема никаковога права над поредовницама, ништа од власти ту не потјече, нити они позивљу власт у помоћ. Њихово је средиште тај, ко је највише доприносио. Овај позивље када што треба да се поправља и набавља, рече: „ајмо на млин“. Иду на млин у светачце, па хоће и у нећељу по подне бога „молећи“. По његовоме имену позивље се и млин, н. п. „вучетића млин“, „Еркманова ступа“. —

Моба.

Мобу купи ко нема довољно своје радне дружине. Попо купи мобу да му узору, пожању, сијено осуше и свезу. На моби нико не иште наднице; већ ако може даде им хране и пића. И мобе

се купе у светачце. Дешава се, да на празник пођу на посао, да ујагме од времена готови крушац. Ово ће „прегријешити“ у јесен н. пр. на малу Госпу, на Крстовдан, ма без веље стиске не ће купити мобе у те дане. (На Перни.) На о г њ е в и т е дане не ће ни себи ни другоме радити. Сто за један знаду примјера, да је гром ударио и запалио ко је жито садијевао. „Изгорела стожина, а жито остало“ . . . . или: „изгорело жито а остала стожина здрава здравцата“ . . . (На Перни.)

XVII.

Звијезде.

1. Мјесец.

На мијену мјесеца много пазе. Ако је млађак узвит, би ће љети суша, а зими студено, цича-зима; ако ли је подмотан, савијо рогове, биће мокро, влажно. Млада мјесеца не ваље се сјеме сијати, јер испада на њиви када зори, излеже по земљи, те не да плода. Не ваља косити, јер трава буде грка, није берићатна за благо. Не ваља виноград резати. Ваља се калемити, и шљиве садити. Колико је дана млађак стар, за толико година родиће воћке.

Кад мјесец замакне па осване и увати га сунце, онда је уштап. Грјехота је рећи: „Мјесец сја као дан". Јер онда се потопљене душе муче. Душе изиђу из воде, па на мјесечини сједе на врбама, а ко тако рече, оне куну и силазе у воду.

У мјесецу сједи Циганин, држи чекић и клијеште, удара по наоковану, кује. А да тога циганина није, мјесец би гријао и свијетлио као и сунце. — Оваково је било и сунце све до Рожањства Ристова; али кад се је Ристос родио, онда смо добили ћар и крјепост, огријало нас је сунце и његова свјетлост. Са рођењем Ристовим родило нам се сунце, које грије Ришћанина и Турчина. —

Неки опет знаду да је у мјесецу икона св. 'ванђелиста Матије; други виде само главу коњску. Оно је шарац Краљевића Марка. —

2. Сунце.

Сунце се рађа и почива. Не ваља рећи: „Сунце залази". Тако се божима створима не рече, јер није ништа за увијек, сем божије ријечи. „Залази богме нами рђа за кости, ако божије не

поштујемо". Сунце, кад се рађа, ако пред собом црвен оправља, надај се промјенљива времена: Кише, снијега, буре, вјетра. Кад почива сунце, а оставља црвен и обазире се на нас, онда се надај лијепа дана и мирна времена. Ако ли почива у облаку, у заставу велику, онда ће бити с јутра кишовито. Јутрења бура, када вјетар на росу пирне, доноси кишу. Ако се сунце раније рађа, то ће се вријеме промијенити. Дана има: мало и велико ручко, ручано, доба, попасно доба: велико и мало.

Пјесмица.

Устај срце! родило се сунце!
Устала је стара твоја мајка:
Двор помела, воде донијела,
Девет пута у дрвије била,
И десети у зеленој башчи,
Спавај, спавај снао моја,
још зоре није!
Под наранџу сина закопала . . .
Спавај, спавај снао моја,
Не дигла се ти! . . .

3. Влашиће.

Ђурђевска зора влашиће затвара, а видовданска зора влашиће отвара. Послије видовдана па до велике Госпојине путују влашићи по дану, и не виде се; звијезде се не могу по дану познати, јер их жарко сунце покрије. Уза просену вршидбу виде се опет. Почну се рађати одмах с вечера. Тако се рађају до Божића. На Божић кад почину, може се лако ован четвртак до дана испећи. Добре четири уре до дана. Од Божића до св. Ђурђа путују влашићи полак по ноћи, а полак по дану. Според њима путује њихова звијезда „путница", као и вечерњача според мјесецом. Седам звијезда у једном грунку — то су влашићи. (Имена њиова мислим да не знаду овамо.) Рађају се и почивају гђе и сунце. Они путују за сунцем.

4. Воларица и волујарица.

Воларица се рађа пред зору, има три уре до дана. Тада се волови пуштају на пашу, или се крме на јаслама. Тако

су стари пазили на своје воке, своје ранитеље. Воларица почива на три уре пред ноћ.

5. Даница.

Даница се рађа у зору, пред сунцем. Како се она роди, сунце обасјава лицем својијем, па она путује пред сунцем. Даница је сунчева чуварица, путница. — Она почива прије сунца за онолико, за колико се прије и родила.

6. Кумова слама.

Види се жута стеља преко неба. Био кум невјерни, па крао сламу од свога кума, ма не могао од Бога сакрити, просипало му се. Има туда звијезда, ма не можемо виђети, не да Бог за каштигу: „Грјехота се на кумовски плот наслонити“. Сина мога и кумче моје није **шенично** зрно раставило. Такова су они браћа! (Колико је пукло шенично зрно.)

7. Штапови.

Штапови су **три** звијезде упоредо, с вечера не могу се упазити. Они се виде прије воларице. Они почину прије мјесеца.

8. Репате звијезде.

Репате звијезде слуте рату. Ако је реп дуљи, већи ће рат бити: Иде краљ на краља. — Ако ли је мањега репа, мали ће и рат бити: Дигла се само нека патрола. — Кад се рат умири, онда и звијезде нестане. Кад звијезда полети преко неба, то је сужањ ослободио се тавнице. Не ваља рећи: „ено полеће звијезда“, боље је „за грм друже“. Још говоре: Да полети некакови отров из облака, а звијезда га претече, и неда му на земљу да пане.

(Овако учи Јован Новаковић из Дуњака.)

9. Земља.

И земља је божја звијезда, њојзи нема краја, иљаду иљада година, па ниђе јој на крај не би доша. Око земље је пјесковито море, у њ да угазиш, више никада не би свијета видио. Земља стоји, она је прибијена с куками за небо. — Сунце се окреће, а земља не; ми би вратове поломили . . . море би се пролило . . . Ето — књига то другачије окреће. А вала Богу! — Под нами

има још некаква народа. — Небеске висине, и земаљске дубљине не може нико измјерити. —

Потрес.

Земља стоји на големоме стожеру од гвожђа. За тај ступац привезао је Бог нечастивога (Бог буди с нами, па пљуне и погази.), сотона глође тај ступац, па када га преглође, онда ће опет он у рај доћи. — Богме глође дан и ноћ, па кад види да је танко, још само мрвица, а он се пропне и тргне што икада већма може, у тâј пар земља се потресе, а Анђели запјевају „Христос воскресе!“ Јадни репоња већ кала — и кад прогледа, али ти ступац нареста дебо опет ка и био цијо цјелцат. — И тако ти постаје потрес. Небој се, већ се прекрсти на о Анђелима!

Гром.

Пушка божија има вунене ноге и гвоздене руке. — Свети Илија ћера врагове, па пуца на њи, а ништа не штеди. — Врагови најволе у цркву побјећи. — И то је Илији све једно: он пуца и у цркве. — Ћера св. Илија по свој цркви тога напастника, убила га пушка небеска! — Ђакад удари „воденом“ стријелом а ђакад богме и „ватреном“. Све изгори и потрга. Скреше ти сав набој чак у земљу дубоко. — Па за девет година изиђе стрјелица сама из земље; ко је нађе, тај је сретан. Ваља стрјелица за све болести. Изгледа ка цаклени чеп, сва на ликове истурпијана. — Добро је оковати је у сребро, па носити уза се. —

Закопано благо.

Закопано благо привиђа се људима по градинама, по гробљима и већ по које каковима пустарама. Прича се о закопаноме благу вас дан. Особито Срби потурчени имају зуб на те мртве новце. — Онамо по Босни иду фратрима, па ови напишу њима књигу, зову је „плана“. Има ту нашарано свакојако име некаково; има „Исус Крист“ на више језика, само да је књига шаренија и плана пунија. Па ово лијепи Турци скупо плаћају: по два и три дуката плате. Ово је „привилегија“ на закопано благо! . . . Рамо Мујагић и Оуљо Келедић, из Позвизда, показиваху ми своју „плану“, и овако ми причаху:

На „Мрсињу“ код Корјенице, има и код Дуњака, разглашено велико благо: „пуне каце све жутијех дуката“. — Него то благо чува змај, или змија тешка; негђе опет виле, а највише леже на њему — врагови. Ови новци горе особито у очи великијех година, ма тога не види свако; него кој је сретан тај види. И на сну се прикаже велико благо, само тај не смије никоме то да каже; ако ли казује, на онај пође крадом да дигне новце, е — ту се новци претварају у у г љ е в љ е. — Ко пође да дигне новце, тај мора најприје ту нешто ж и в о закопати, најмање барем пиле. —

Прича иде о царевој кћери, коју је отац уклео, па ова створила се у змајурину, те лежи и чува очево пусто благо. Кнегиња ова под заклетвом чека да је ко дође и откупи. А није баш ни тешко, ваља да је пољуби, па је доста. Она би се опет створила ка' и била ђевојком, а њему би сви новци пуне каце припали. Него страх кости ломи, па тако стоји и данас. Не може нико усудити се на змију; јер би могао и сам створити се гадном змијурином. У богаташа сједи враг на новцима. Врже проносак под пазуво, тако носи седам дана, па сам излеже врага, —

И на „Брубну“ крај Жировца прича се међу осталијем о некаковоме „бану“ који је имао крмећу главу, пасје зубе, и козије ноге, па ту је живио. Свакога је момка убијао и пождеро, нико се повратио није жив са страже од тога врагометнога бана. Једном био ред на лијепога момка, да иде бану на стражу. Мати његова досјети се, те својијем млијеком замијесила погачу и дала сину у торбу. Овај дошао бану на стражу. Одмах бану замирисало млијеко материно, те заиште од момка да му то даде. Момак се клео да не зна ништа, можеш и мене изтргати; али ја немам ништа, већ ево погачу, што ми је мати у торбу метнула. Иште бан да види, и момак му даде. „Бан окуси, јест, млијеко је материно! Не ћу ти ништа, сада смо браћа по млијеку, само не смијеш никоме казивати, што си видио. Ајде кући.

Али је ова тајна мучила момка, најпослије отиде и под з о в и к у се сагне, дуне и прошапће: „У нашега бана крмећа глава, пасји зуби, и козије ноге“. Одмах му је лакше било. — Али пастири правили од зовике свирале, те свирали, а на свирали изговарало то исто. Послије нестало је бана тога.

На „Бочају“ крај Косиња — „Дервиш кула“ крај Приједора, у Босни, има сличне басне. —

Запис.

Често долазе и к нашему попу римци те ишту „запис“. Напише на кори крува запис, те то дају болестнику, благу, живади да једе. У Лици тужила политична власт (године 1885.) ради тога записа попу православнога . . . овако изгледа зар посрбљени запис.

Ш	А	Т	О	Р
А	Р	Е	П	О
Т	Е	Н	Е	Т
О	П	Е	Р	А
Р	О	Т	А	Ш

Има ко је чуо е су ово имена злијех духова. Ма ја не знам. Уџају гђекоји свештеници о богојављенској водици са бијелом земљом записати „нову“ годину више врата н. пр. „аѿцѕ“, а додају к томе још и ово . Овај знак бијаше предмет полицајске тужбе и судске разправе противу калуђера нашега Игњатије Мамула, на Мариндолу, ето тако прочиташе: „Српска слога свима смрт“. (Бог да прости!) Него римски свеећеници благослове креду, те пишу годину и „G. M. B.“ — своја три краља; али зашто примају тај обичај наши, ја не дознадох. — (Ја мислим, да је ово обмана самога себе и око себе, па с тога не вриједи то ни по православље нити по Српствовање! Пољепшавање тога латинскога обичаја са „православнијем“ писменима, још уза то бајаги са „српским грбом“ нашарати врата и довратке — то је изречена глупост и, позната на жалост у нас „оригиналност“ нашијех калуђера! . . . Ма грђе је то лагање пред народом и од најнечастивијега унијатлука, какови је у једно вријеме одигриван у пустоме манастиру некадашње Марче. — „Имјејај уши слишати, да слишит“).

XVIII.

Хајдуци.

„Тешко земљи ђе нема вука ни ајдука“. Ова је народна пословица оцијенила удо стање самога народа. У хајдуке одметаваше се зорнији Србин, скупио би своју дружину, те су силеџије . . . бар за неко вријеме бојали се од хајдука. И у Крајини није се у хајдуке бјежало од добра. Није, не! . . . Данас више нема таковијех хајдука по народу, бар нема (овамо) у нас. Сиротиња и потреба свакојака притисла је народ, те му се ни зуби више не бијеле! — — „Не знам ни како ми је име“. Заклопљену ту књигу живота народнога дакле ваља овђе да натпишем са именом бар од два Србина, који то у пуној мјери и заслужују. Први је јунак

Михајило Тадић.

О Михајилу Тадићу прича се по народу на све стране. Народна пјесма прихватила је његово доба и његово четовање, а причице различне тако су овога човјека осликале, да је то предмет народне историје. Од свега ја ћу овђе само неколико додати; јер вриједи више него све басне, које нами ништа ново не донашају, а и осим нас пуне су тога наше књиге до данашње.

Михајило Тадић родио се године 1822. у Љубини код цркве „Видорије“, у банској Крајини. Оцу му било име Лазо, а матери Ана. Женио се са ђевојком Илинком, кћери Јована Живковића — „Шабана“, из Јамнице. Имао је три кћери своје: Томана, удата за Раду Ресановића у Закопу; Марија, за Раду Богојевића у Љубину; најмлађа Сâва, за Марка Дупала у Рујевцу. Имао је још два брата: Глигу и Стојана.

Михајило је ишао у школу у Подовима, учио је ваљано, говорио је изврсно српски и њемачки. Био је здрав и једар човјек, бјеличаст, плаве косе, модријех очију, вишега узраста. (У јав-

номе листу „Србобран“ у Загребу године 1886. угледало је свијета Михајилов живот и јуначка дјела. С тога овђе опширније нећу давати.) Ево двије народне рјесме о њему:

Закукала Тадићева љуба.

Што с' не види видорија црква?
Што с' не чује с Горичке свирала?
Нема попа да цркву отвара . . .
Ни чобана да свиралу свира,
Све притисла тама и омара,
Канда нигђе живе душе нема!...
Ал' закука Тадићева љуба!
Љуто кука . . . мучно изговара:
Јој! мој Миле, ђе су твоје виле?
Да ми дођеш, и да ме обиђеш . . .
Вај проклета тавницо петрињска!
У балатин ти отишла пусти:
— Ал' мој Миле к мен' би исплавао.

Михајило Тадић и Мојо капитан.

На иљаду и осам стотина,
(Непописа да више година)
Два се љута смаја завадила!
То не била до два змаја љута:
Већ то била два јунака млада;
Једно био Тадићу Михајило!
А друго је Мојо капетане!
Тежки Моји дари додијали...
Све дан о дан даре примајући.
А од баћбе лулу питајући...
Даје баћбо лулу и дувана!...
А када се Мили додијало,
Одметну се момче у ајдуке:
До Дубице ледене водице. —
Мало друштво собом сакупио:
Он узима мила браца свога,
По имену Глигу маленога;
И узимље два Јовића млада,
Два Јовића од Рујевца града.

Па одоше низ линију равну,
До Дубице ледене водице.
И падоше у луге зелене
Ту су били сву нећелу дана,
Док је њима понестало блага.
Ал' говоре два Јовића млада:
Ој бога ти Тадићу Михајило!
Ево нама понестало блага,
Сад ајдемо до Рујевца града.
И одоше уз линију равну,
До оније Јовићеви двора.
Ал' говоре два Јовића млада:
Ој бога ти Тадићу Мијајло!
Како ћемо отворити врата?
Вели њима Тадићу Мијајло:
Не будал'те два Јовића млада!
Док су Мили кључи за појасом,
И Мили су врата отворена.
Па извади кључе оковане,
Па отвори дворе Јовићеве,
Па покупи и сребро и злато,
Па и банку небројено благо.
Те сједоше, те ту вечераше.
Ал' говоре два Јовића млада:
Ој бога ти Тадићу Мијајло!
Ето зоре и бијела дана,
И даница лице помолила.
Дигоше се четири ајдука,
И одоше опет низ линију,
До Дубице ледене водице,
И падоше у луге зелене. —
Лудо момче Тадијевић Миле,
Дочепа се пера и папира.
Па написа листак књиге бијеле,
Баш на руке Моји капетану:
Капетане! медена ти уста,
Немој ићи куд је шума густа...
Остаће ти кумпанија пуста! —
Кад то чуо Мојо капетане,

Он сакупи чету шережана,
Мили Боже чуда великога,
Подиже се буруntија мала.
Да увати ајдука Мијајила!
Када их је Миле опазио,
А он паде за кладу растову
Земљи паде, пушци огањ даде: (??)
Капетане мртав земљи паде!
Ма'м се врати буруntија мала,
Напуњена пуна срца јада.
Кад то чуо мештар обрстаре,
Пише књигу у Бечу ћесару:
„Свијетла круно у Бечу ћесаре!
„Погуби нам Тадићу Мијајло —
„Погуби нам Мојy капетана".
Пише њему из Беча ћесаре:
„„Богом теби мештар обрстаре!
„„А ти скупи триста шережана,
„„Па увати Тадића Мијајла.""
Кад то чуо мештар обрстаре,
Он сакупи триста шережана,
И он оде у луге зелене,
И увати Тадића Мијајла,
Па он њега у тавницу баци.
Тавни момче Тадићу Мијајло —
Тавни момче три године дана.
Њем' долази мештар обрстаре,
Па говори мештар обрстаре:
Ој бога ти Тадићу Мијајло!
Каков ли си санак усањао?
Вели њему Тадићу Мајајло:
— Господару мештар обрстаре,
— Ја сам ваки санак усањао:
— Да си права мене отпустио.
Говори му мештар обрстаре:
Ој бога ти Тадићу Мијајло,
И ја јесам санак усањао:
Да си главом мене надвисио. —
Мисли јунак Тадићу Мијајло —

Мисли јунак да ће погинути;
Па положи и сребро и злато,
Баш и банку небројено благо,
Па је даде мештар обрстару,
У ма' њега млада отпустио!...
Оде Миле опет у ајдуке,
До Дубице ледене водице.
К њем' долази Калања Јоване:
Богом теби Тадићу Мијајло,
Прими мене собом у ајдуке!
Вели њему Тадићу Мијајло:
Богме не ћу Калања Јоване,
Док ми мртве не донесеш главе (??)
Оде Јово двору бијеломе,
Па он закла стрица рођенога,
(На постељи жалосна му мајка!)
Русу њему одсијече главу,
Па је носи ајдуку Мијајлу: (??)
Један другом тврду вјеру даше,
Да се они невјерити не ће,
Док је њима на рамени глава.
Пријеђоше у турску Крајину,
Они царске сусреташе касе,
Онда царске отимаше касе,
Па дарују сиромашне власе;
Али раја издаде Мијајла!...
Ту погину Тадићу Мијајло,
Уватише Калању Јована,
Па га воде Бићу бијеломе,
Па из Бића воде у Петрињу,
У Петрињи њега објесише:
Главу њему бури окренуше,
Да му гледа како с' сунце рађа!...

То је један јунак. А други је старијега времена, име му је

Станко Сочивица.

Неће ваљда у доба великога државника и српскога јунака, славнога владике Данила, Господара од Црне Горе, преселила се породица некога Црногорца, Петровића, и населила се у

Дабашници, у Лици. Ту се родио Станко Сочивица. Он је зоран одрастао, те се од зулума и поајдучио. Кратка пјесмица нека овђе послужи, (а све остало ред је да се по примјеру пок. Луке Петровића по народу што журније и најсавјесније прикупља!):

Кара мајка Сочивицу Станка!
Сине Станко, једини у мајке,
Ја остари, ти се не ожени!
Прођ' се сине, турскије ерлија!
И прођи се каурски ђидија! —
(Два су врага, а једнога трага);
Већ се жени — води ми одм'јену:
Ја не могу смоћи ти кошуља,
Нити прати крвави долама. —.

XIX.

Привиди.

Привиди се и причује неуку човјеку врло лако. Али хоће и ученоме да се привиђа и причује Ово сам ја слушао од једнијех, као и од другијех. Покојни доктор Петар Матић познат је у нашем народу. Тако приповиједаше ми овакову једну неприлику своју: „Био сам, говораше Петар, у Бјеловару синдиком, па у то доба огласила се бијаше на Дишнику опасна унија. Посвађали се онуда људи ради неке нове цркве своје: једни хтјели да граде цркву на некоме чистоме мјесту, а други опет хтјели да назидају само готове рушевине свога старога манастира. Пркос отео маха, те они поруче у Крижевце, да им дође унијатски владика. Па је свршено. Доиста стари владика Гајо Смичиклас подигао се на тај далеки пут.

„Него ја не могао отрпити, већ узмем своју жену, те по ноћи на колима ошинемо пут Дишника. Мјесечина је била. У шуми некој забасамо; па тражећи пута збунио сам се. Ту ми се привидило: видим бијелу жену и она стоји. Никако да скинем очи, не могу да се умирим. Питам жене: да ли она види ту вилу? Жена каже да не види. И крстио сам се; али опет вила преда мном. И разговарам самог себе, да је то сјен од мјесечине у шуми. Али ништа не помаже. — Набасамо некако на прави пут, те пођосмо даље. У колима говорим са женом: „ . . . видиш жено, ти ништа не виђе, а ја и претрнуо. Јадна моја школа, филозофија и сва права . . . све је то ништа. Човјек остане у неприлици опет само тај слабачки створ! — — Јесмо помирили Дишничане, те су они оканили се, и — владику унијатскога одбили од себе. Ма нас двоје сретно смо повратили се, а да нас нико није ухватио на нашем побожноме ревновању за православије и лијепо Србинство . . .“

На Перни неки старац Ћиро Кнежевић толико пута причао ми је, да је он видио вилу код свога млина на потоку Перни: „сва је у бјелини, има гвоздене зубе“. — Други то исто држе, па додају: да виле имају на глави златну капу, рашчешљене косе низ плећа, имају крила и козије ноге. (Око Корјенице.) Привиђа се на раскрсницама, играју виле коло, лијепо пјевају, хоће да ти памет занесу својом пјесмом. — На њихово коло ко нагази, тај може смртно да оболи. — Него човјек може вилу да ухвати, ујагми јој кошуљу на купању, па она му се предаје. Неки су се женили са вилом, и пород имали ш њоме. Али она гледа вавјек како би побјегла, само ако ујагми своју кошуљу. Видарице виле познате су. —

Причути се може на сну и на јави. Ето зове те неко по имену, а не видиш никога. (Ово се је мени више пута догађало за младости моје. У доба школскога одмора ходио сам радо међу пастире, те сам се ш њима играо. Па растајући се од њих а на припеци преко пустога поља сам самцат идући, то ми се је причуло.) — Казују да се није добро обазирати, нити одазивати. То зову виле.

Има мијеста сталнијех на којима се привађа и причује. Оваква су мјеста „Шарени мост“ на води Суњи, у Уметићу. Оваке су „велешке баре“, и мост на Криваји, крај Кукурузара, онамо близу Костајнице. Туда се привиђа коза, прасац, пас, коњ. И већ домаћа животиња. Мало које село да нема своје „врзино коло“. У свијема народнијем умотворима народ познаје свакојаке привиди и различне пресенетње. Помијешао се сан и јава збуњена, па тако страх хвата за очи. —

Врло је лијепо покојни Вук натписао у својој књизи „Живот и обичаји народа српскога“ овај измишљени свијет: „В ј е р о в а њ е у с т в а р и к о ј и ј е х н е м а“. Ово је заиста лијепо, јер свега тога привида нема! Та најближе познато је да пијан човјек види у двоје, нијесу му очи парице, од једнога стакла он види — два. У огњуштини болесник привиђа свакојаке страве и наказе. — (Здрави не привиђа!)

Виле.

Виле се рађају. По љету на буковој гранчици њу мати роди, и ту је повије у зелено лишће. Обично рађа се кад сунце сија и кишица ромиња. Реку дјеца: „Родили се вила“. Пада ли јача

киша, онда реку: „Туче враг своју матер“. — Виле имају и своја имена. Равијојла је српска вила, она помаже Краљевића Марка, и сада је код њега у пећини.

Ко уломи вилину гранчицу у очи св. Ђурђа, тај је сретан. На тој гранчици мала вила сунцем се умива, а росицом напаја. Под крилом носи вила обично нож свој. Ово су ножи „из потаје“. Овако је Марко био пастир, па наишао крај бунара на вилино чедо, а њему припекло сунце у чело. Марко није знао да је то вилино дијете, али он усијече лиснату грану, па ударио више главе дјетиње, те начиинио лад над колијевком. За ову љубав вила је Марку дала јунаштво. С тога је Марко највећи јунак, а дотле није он био, већ као и други пастири.

Виле могу помоћи, а могу оне и љуто нашкодити, ко им се замјери. — Ако је коњ мршав и гриве усукане, за тога коња реку да је вилован: „Виле га јашу и тару, те не може примати меса на се“. Обилазе виле око куће, хоће украсти мушко дијете, одведу га са собом у гору, па ту га уче свачему што оне већ знају. Отворачи, врачари, цопријаши, ови долазе из те школе. Зову их и „вилењацима“. Они су болешљиви, кржљави, поплашено гледају, мало једу, и све се презају, јер се боје вилâ. — Цопријаши утварају се, да могу разгонити облаке, носе своју чаробну метлу.

Вјештице.

Вјештице су женске. На жени се познаје која је вјештица: ако је брката, густијех обрва, иде погурена, очи јој утонуле у главу — хе, то ти је вјештица. Она се може у свашто претворити: у кокош, кују, и већ тако. Проклета је, из гроба изилази, те откапа за своја недјела. Као куја с крмцима се отима на кориту за међу, јер није дала капи млијека ни сироти ни мраву. Душевна планинка сагради себи код Бога сваким својијем добрим дјелом по златну столицу.

Која је вјештица, она има своју м а с т. У бочици држи ову маст под п р и ј е к л а д о м крај ватре. Овом се масти она у вече намаже испод пазуха и испод кољена и говори за себе: „Ни о кладу ни о пањ, ни о дрво ни о камен, ни о крушку Тодорову“. Овако спремна пр'нуће на бацу, па одлети на м е т л и на К л е к. Тамо се оне састају, ту играју и враголишу. — Оне се боје поноћи и пјетлова. Лук, особито ч е ш њ а к, њима смрди.

Ко не једе бијелога лука тај је вјештица, или већ вијештац. Другога суда њима нема. —

Вјештице упадају у кућу у вече кад се лучка упали. На малу дјецу нападају, па им срце изједу. С тога матере чувају дјецу, мажу их бијелим луком, задијевају нож у колијевку. Вјештице се јако боје. На л е п и р а пазе у вече. То је вјештица, па вјештица.

Прича се: „Био чојек па имао жену ђаволасту. Ова жена била вјештица. Једном учинио се чојек с вечера да спава, а она се опремала на К л е к. Мазала се, и читала своју вражију молитву. Чојек све видио, ма само није право упамтио како она говори. Отишла она кроз баџу, а он устане, узме масти па се намаже, оће да иде за њом, да види што оне тамо раде. Јадан напако све говорио, па му било баш напако. Рече: „И о кладу и о пањ, и о дрво, и о камен, и о крушку Тодорову“. Њега понијела маст и метла, али се сав испребио, те једва за мртвијех кукавица довукао се кући, па легао крај ватре, болан јечи. — Пита њега с јутра дан жена, да што је њему? Он каже њојзи све по реду, грди њу до триста врагова Она ће њему: „Мучи чојече, проће то, али више не ћу ни ја тијем путем Сад ми не помаже“.

Вјештице носе са собом у з д у, кога ударе својом уздом, тај се створи у к о њ а, па оне јашу на њему. Овако је једна јашила, ма коњ се отргао, те је уздом њу доватио, па она се створила у к о б и л у. Отиде куму ковачу, ту је поткује у све четири ноге. С јутра дан та жена лежи а њојзи поткове пришабарене на ногама и на рукама. (Ове приче немају краја ни конца. Да пукнем од смија колико тога знаде наш Милан М. Делић; али овђе и оволико је доста од биједе . . .)

М о р а и н о ћ н и ц а.

И ово су род вјештица М о р а и н о ћ н и ц а разликују се у томе: Мора ссе, сасне, дјецу малу, а ноћница б и ј е, па остају по тијелу модрице: по рукама, по ногама, и већ по горњем тијелу. Мора леже на груди, па не да дисати. Дјеци отеку сисе, покаже се и влаге, омолушавило би се; али мати пере ту влагу, маже бијелим луком те ранице. Знаде ова бољетица и дуже потрајати.

Од море и ноћнице не можеш се сакрити ни затворити: она се претвори у лепира, у бубицу, па ће се провлачити кроз кључаницу, и туда се опет повраћа. С јутра дан она је опет чељаде. Да се може у онај хип брже свући кошуља, ухватити мору или ноћницу, те бацити је за врата, а рећи: „Дођи с јутра, даћу ти крува, соли, или што друго“ — одмах би се она познала. Која би жена те ствари на уранку затражила, ма та је мора или ноћница. —

Овако постаје ова грдоба: Дијете, које се роди у постељици, „модра кошуљица“ (на Корјеници), то је та мученица. — Она види по ноћи, такове су јој очи. Па док је цура, она је мора и ноћница, а када се уда, онда текар постане права вјештица.

Судбина.

Судбина се не може привиђати, него њу ћеш лако познати, већ какови је ко: сретан или песретан. То му је суђено када се од матере роди. Срећу и несрећу дијели Урис и Пилат. Ријеч је: „Што ти Урис на рођени дан урече, а Пилат одпили, тако ће ти бити свега вијека“. Урис сједи за јеловим пањем, а Пилат негђе у гори, па се сваки час дозивљу. Ево овако: „О Пилате!“ виче Урис; Пилат: „Што је Урису?“ „Ево се ове уре роди толико и толико душа, што ћемо им дати?“ А Пилат: „Нека им буде тако до вијека, као томе госи, што то се провезе у кочији на четири вранца“. —

Мало кашње опет виче Урис: „О Пилате! Ево се ове уре роди толико и толико душа, што ћемо им дати?“ А Пилат одпили: „Нека им буде као тој двојици, што то их проведоше на вјешала“. —

Вукодлак.

Вукодлак или вампир привиђа се у мртвачкоме одијелу обично у бијеломе покрову замотан од главе до пете. Преко кога мртваца још у кући на клупи скочи мачка, тај се послије у гробу повукодлачи. Он сваку ноћ у исто вријеме долази у кућу, те по кући лупа и све преврне. Али како пјетлови узму честити на по ноћи, а он се опет повраћа у свој гроб.

Ово се знаде па обично остављају чељад иза вечере неколико јела — његов дио — а он то налази и поједе. Нерастворенији у гробљу, то су готови вампири. С тога узимљу

глогов колац иду на такови гроб, и ту боду тога вукодлака. Ако је обронио се гроб, ако је крст накривљен, и већ такови знаци ако се нађу, онда ту је вукодлак. — (И у староме „Буквару" читали смо овакову лудорију . . .)

Циганде.

Циганде живе у пећинама тамо негђе у Мрачају, у земљи гђе дан не освиће, и сунце не свијетли. Са свијем су као и други људи, само имају пасју главу, гвоздене зубе, и око на врх чела. С тога се зову још и Пасоглави, Псоглави. Најволију ждерати људе, а особито онакове, који су икада дрењина зобали. — Циганде изилазе из своје пећине, ходају по гори и њуше траг људски. Нос им је тако оштар, да могу траг чак и од три дана нањушити. „Брате, баш ка' и турска вижлад". — О Циганди приповиједа се по народу на сваке руке. За његову палицу ко би прихватио руком, тај је уловљен, већ да одсијечеш руку. Неки чобанин избио око циганди; али се преварио те ухватио руком за његов штап, па прилијепио му се прст. У крајњој невољи брже извадио нож, осјекао свој прст, и само тако је „упрцао" — (прича Милан М. Делић.) —

Репати Турци.

Турака има репатије, има реп као пашче. Они долазе и у наше земље, па не може сједити, него подмота реп, пресомити ноге, па тако чучи. Њима мирише крштена душа, слатка им је наша крв. — (Да, наши потурчењаци пијесу такови).

Водити облаке.

Лед правити и облаке водити — то је глупа прича по забудаљеној свјетини. Ја сам слушао од шокачкога попа пок. Миле Левака у Храстовици, крај Петриње, он се јадаше на своју љуту незгоду од тога страшила. Рече: „Био сам у Загорју капеланом, па затекло ме зло вријеме, а пјешице имао сам далеко до куће. Излио се сав облак на мене, испребијао ме крупан лед, па једва што се мичем путем. — Упазили мене сељаци онако ошмурана, те подигоше вику око мене, дигли се са кољем, таман да ме умлате. „Је водил време!" Вичем ја измучен још њима, да ја нијесам био у облаку, али то не помаже. Једва домакнем у кућу и закључам врата за собом".

Послије морао је јадни поп Миле побјећи из Загорја, а још није био сигуран своје главе, него је прошао у затвореним колима. — И на Перни причаху ми људи сличан покор. Пало страшно вријеме, а они десили се у Глини једне сриједе на сајму. „Глас пукао, вели Паво Кљајић, да је шокачки поп, из Маје, водио облаке, те су људи пуцали у облаке, па тако да је поп рањен, те лежи у кревету“. — (По Хрватској бутун ова је вика на њихове попове.)

И босански Турци су на гласу, да некоји од њих воде облаке. Тако прича се на Перни за некога старога Турчина из Пећи, да је овај дигао се и повео облак на Перну. Донио се до над Растовац, (врх у Петровој Гори). Али ту су њега уставила звона из свете Госпе. (Овако се зове црква на Перни.) Послије Турчин причао: „Она два пса (звона два) одбише ме својијем лајањем, ма неће тако проћи другим вакатом“. —

На Перни звоне на облак. У пређашњој кумнанији Уметићкој ударили су двадесет и пет штапова звонару из Кукурузара, што није звонио на облак. (Па нема чуда, да и православни по Крајини примају то глупаво зановетање. Хоће да пишу и они своме попу на терет, ако вријеме побије љетину; ма ово узимљу с моралне стране. — Него шокачки су попови учевни и, један на другога кивни, те тако пострада јадни народ . . .)

Родио дијете.

По народу вуче се врло ружна прича о некаковоме папи, те с пуном збиљом отвара који тај брблавац ту гњусну машкараду. — Срби нијесу овај гадалук измислили; него је и то као многа друга привид набачена овамо међу нас! Неспретно и причају то: „Тако свађали се Грци с Латинима, па да осрамоте Латине, Грци преобукли своју цуру, дали је под мушко на школе. Она изучила школе, те постане папом. Додали цури свога шкрибана, па њих двоје познали се. — На богојављење идући кроз Рим на воду, ето ту је родио диете“. — (На здравој књизи овај привид и згољна басна о „Ивани написи“ давно је исправљена. Заслугу највећу за то има Цариградски патријарх Фотије, који је даном и годином први доказао, да је то злобна лаж!)

„Помози ми лагати . . .“

У ово наше доба, гђе се надамо чистој истини и народној просвјети, ту се баш без душе лаже и, лажи се турају по на-

роду онако „по дужности!“ — Тако из Лике огласила се нека дјевојка по имену Јека Тишма. Ова је цура родом из Дноποља, близо Лапца, а оваκο ју написаше: „Она не једе ни не пије, не говори већ седам година. Остало јој иза болести. Она ради око своје куће лаганије послове, има своје прање, трбува је прирасла, дојке усале, тјела ледена, очи су јој веселе, радо се смије. У уста воде не меће, само руке полијева. У цркву радо иде; но боли ју послије глава. Ово свједочи (баш!) учитељ у Небљуси.

XX.

Прело и перушање.

На оба ова посла домаћа састају се чељад млађа. На прелу раде о пртишту и сукништу, а на Перушању перушају курузе, или чијају перје. И ово је врста мобе. Прела настају у јесени, па трају до поклада, негђе чак до цвијети. (Плашки.) А перушање почима онда, када се курузи оберу. Перје се чија по зими. Састају се вечером, па раде до неко доба ноћи, често и до зоре. Дјевојке не иду саме, него с матером, стрином, снашом, или са удатом сестром. Обично састају се онђе, гђе је нова млада, или дјевојка удадбеница, те јој помажу око готовљења њезинога рува.

На ове уже зборове долазе момци и дјевојке, ту су они слободнији, него на великијем зборовима код цркава. Па овђе се они познавају и услобађају се више. Дешава се и то, да овђе дјевојка прими од момка прстен, ма потајно, да други то не виде. (Плашки.) Ту се пјевају различне пјесме, старији редају казиваће пјесме и приповијетке, шала и игра долази на ред. Ако се још и гуслар ту деси, тај зна шаљиво и развеселити друштво. Пјесмом драже момци дјевојке, а ове опет њима одшале.

(Ја се врло добро сјећам из дјетињства мога оваковe мобе код мога дједа пок. попа Ђурђа. Иза великога стола у соби дружинској по зимнијем вечерима састајала би се младеж из нашега села, и они би ту чијали перје гушчије и тучије. Нико не би смијо преко стола накашљати се, пирнуту, кинути. Ово за то да се перје не би одпирнуло. Дјед ходао би око својијех чијача, па би њима казивао „Кратку науку“ и већ молитве. Они у глас говорили би за њим. Н. пр. „Тко си ти? — Ја сам Србин, хришћанин. По чему си ти Србин? — По крви и језику, којим ме је мати учила говорити, и по светоме обичају. А по чему си Хри-

стијанин? — По нашем Господу Исусу Христу, који је за нас крв своју пролио, и на крсту откупио од ђавола и вјечне тамнице“ итд.)

У таковој кући домаћин почасти своје радине, ко чиме може. У бољој кући варе цицвару, пеку јање (Плашки). У доњијем крајевима куда вино роди, доноси њима мошта све на ведрице, па ргањем пију. — А гђе је слабија кућа, ту понесу прел.е са собом варива, меса, па ту варе и госте се, па онда се разилазе. „Купус у леђа, а кабаницу на леђа“. Уз часни пост доносе куруза и гра’а. Још се по дану и закону равна и весеље њихово. Тако н. пр. послије поклада не ће даштати, гонетати, то се не ваља уз пост; а не ће ни пјевати; већ приповиједају ко што зна, али одабрано!

Пјесме на прелу.

(Из Цлашкога,)

Прелице су прелице,
Међу се се спомињале:
Што ћо прело вечерати?
Дјевојчице: јањетине;
Удовице: браветине;
Млади момци: коњетине. —
Чим ће прело присмочити?
Дјевојчице: погачице;
Удовице: просенице;
Млади момци: зобенице. —
Што ће прело припијати?
Дјевојчице: рујна вина;
Удовице: чисте воде;
Млади момци: мутне локве. —
Ђе ће прело преспавати?
Дјевојчице: у чардаку:
Удовице: на подове;
Млади момци: у трапове.

Прело се је састајало,
Млади момци и дјевојке,
Међ’ собом се спомињали:

Ко би коме најволио?
Лијепа А н ђ а говорила:
Да би С т е в и најволила.

Грличица гргутала:
На јабуци према луци;
На јавору према двору;
На јасену према селу:
Да њу зову за пупавца.
Она не ће за пупавца,
Веће оће за голуба!
Који шеће по шеници,
У жутије чизмичица,
У модрије димличица.

Текла вода по имену Сава,
По њој расте широпера трава,
Не пасу је коњи ни волови,
Већ је газе два голуба млада:
Голуб Мане, голубица Мика.

Лијепи Мићо с војске иде.
Што ли носи? што ли иде?
Купио је свитак свиле!
И постоле црљене!
Коме ће и(х) даровати?
— Својој Анђи за љубав!

Дуге ноћи ледене!
Што ће Петар брез жене?
Ено Кате готове
Нек је води по томе —
Нема Ката дара
(Четир рупца шара...)
То је доста дара. —

Лети Марко брдином,
Лети Стоја долином,
Умеђу се трњином,
Не раде убити:
Већ се раде љубити!

Сједи Мара на букову пању,
Лети Раде намигује на њу.
Не намигуј, Соколе!
Сад су људи сотоне —
Рећи ће људи:
— Раде Мару љуби.

Сједи Мика на вигњу,
На њу Јово намигну:
Недочешља! оћеш поћи за ме?
— Од' отале један одрлија:
— Није 'вака госпојица за те! —

Лети Перо потоком,
За њим Ана поскоком:
Стани, стани драгане!
На ти таву кајгане!
На кајгани погача,
На погачи јабука,
На јабуци шећера:
Да мој драги слађе вечера!

Лети Миле странчицом,
Накићен је гранчицом,
Наслони се на 'нај бор
Ђено Сока мете двор:
Вај ти Соко миљен мој!
Оклен теби прстен мој?
— Дао ми га братац твој —
— До к јесени ђевер мој!

Клетва дјевојачка

Драги драгу душо!
Драги драгу ружо!
Био заручио.

Припјев:

Там ти рам ти
Рам ти трај,
Трај рај рири
Ром дом дом.
Заручио ружо,
Заручио душо,
Па је оставио.

Клећу њега душо,
Клећу њега ружо;
Да се земља тресе:

Тамница му душо,
Тамница му ружо,
— Моја њедра била;

Бјеле руке душо,
Бјеле руке ружо,
— Алке око врата;

Локотови душо,
Локотову ружо,
— Златни прстенови!

Диван и дуван.

(Из Дабра.)

У крај мора сазидана школа,
То не била у крај мора школа;

Већ то било прело ђевојачко!
Ђе'но иду момци на диване,
На диване пушити дуване...
Мисле људи да је дуван шала:
Дуван шала — води на вјешала!..

Шинуло Турчина.

(Из Дабра.)

Разболе се Раме на Биљегу;
Пита њега остарела мајка:
Би ли Раме ране преболио,
Да ти берем по Самару биље?
Да ти носим воде Јањатуше?
Ил' Купине врела лађанога?
Вај бога ти остарела мајко!
Не бер' траве, ти не губи дана,
Нит ми бери по Самару биље,
Нит ми носи воде Јањатуше,
Ни Купине врела лађанога:
— Сватило ме у срце јуначко! —

Момци одшале ђевојкама.

Пишмана цура.

(Из Дабра.)

Ђевојка се криво Богу клела:
Да се она удавати не ће,
Да ће чуват' ћаћина говеда;
Даће прести мамину кућељу.
Кад је дошло доба од удаје:
Покрепала ћаћина говеда!...
Изгорела мамина кућеља!...

Док је Мила сама излазила,
Није знала ни зелена трава.
— А сад знаде и по гори цв'јеће:
— Да ме Милка оставити не ће!
— Волим брати све по гори цв'јеће,
— Нег' љубити што ми срце не ће!

Сјетуј мајко! велику ђевојку,
Сјетуј ми је до јесени мајко:
О јесени предаји је мени,
Ја ћу знати боље сјетовати:
— Десном руком — љесковијем прутом.

Ој ђевојко, шлинга ти се каља. —
Нек се каља сама сам „шлингала“ . . .
Н'јесам дала жита из амбара!
— Ваган жита: четири воринта. —

Припијевање.

(Из Дољана.)

Прелице су прелиле
Међу се се спомињале,
Која б' коме најволила.
Сока је говорила:
Да би Сими најволила:
Који ти је Соко брат,
Да т' је Симо тако драг?
Како м' не би био драг,
Кад је у њега бијел браг!
И вран перчин почешљан!
И уплетњак налимат!
На три мјеста пререзат.
Златном жицом превезат.
Ко ово двоје мрази
Тога појели врази,

Томе не било добра
Ни пред црквом гроба,
Венуло му срдашце!
Као суво дрвашце!

Шарени свијет.

Дугодолке лијепе ђевојке;
А Дољанке — тешке враголанке;
Врховкиње — куђне разметкиње;
Дабаркиње — јадне назаткиње. —

Видио сам цурицу
Ка' румену ружицу,
У колу јој пара нема:
— На мотици др'јема.

Откад сам се оженио:
Кошуље сам пожелио;
Гаћа нијесам ни видио;
Биљац ми је прогорио;
Кроз-а-њ ноге промолио. —

Нова тара,
Нови нити,
Вас дан бакти:
По сто лакти. —

Жетелице.

Обично жене и дјевојке иду жети свако жито. Ако је прело и курузно перушање врло весело, а оно је жетва све надвисила! Шенична жетва још пролази како тако: ту ко дожање први, шаљиво га зову „косбашом“. Ова ђевојка саплете вијенац од шеничнога класа, па тако овјенчана носи свој вијенац у вече на

глави кући. Овај вијенац чува се у кући на првоме мјесту, гђе има икона, онда ту.

Него просене су жетелице баш помамне. Има у то доба нове ракије, па оне се нацврљукају. Ту су пјесме на реду, богме и маснијех буде . . . Жене су слободније, а ђевојке се стиде, те неће оне прекардашити. — На мушке поцикују, вриште, хоће и да лове које дијете. Ако га ухвате, одмах ће му — „гаће дријешити“ . . . Ма свако се чува, и клони се од тијех помамнијех жетелица. — (Мужице око Суње доста су ме пута у страх натјеравале, а ја ишао у школу онамо.)

На курузноме перушању јагме се, ко ће прије наћи црвен кукуруз. Ко први нађе, тај више пије, и може први ићи спавати. — Гледају на курузе: ако су клипови добро зрнати и увршени, онда говоре: „Богме је маја на бадњи дан свој зајам ваљано увршила“. Ћелави клипови обратно значе. Одмах ће у пјесми корити домаћина и домаћицу. „Зајам се мора поштено вратити!“ „Ко ће криво — убио га Бог!“

Гуслар.

Тешко вуку кога шврäке ране,
И јунаку кога дјеца бране;
Тешко баби на зетовој рани
Просеници у љесковој грани;
Удовици самој спавајући,
Ма и калуђеру у њу гледајући,
А магарцу с коњма путујући.
Тешко злату на каљаву врату,
А скерлету на објещењаку;
Скерлет-капи на манитој глави;
Доброј пушци у страшивој руци;
Дјевојчици на немилој руци;
А јунаку вина не пијући.
Ма и пијевцу на леду стојећи;
А телету за пећи лежећи,
Уској преги на широкој гузи. —
Ма у млину гусле не помажу!
Младој спащи јалов ђувегија.
Још је пјесме ал' је на далеко:

Сунце је ниско, конак далеко —
Ал' сам јако небог отруднио,
Грло своје јесам погубио,
Љуто ме је забољела глава:
Да је мени једна купа вина
То би главна љекарија била.
Да је вина и друго би било,
Ракија би еглен отворила,
Млада снаша срце развеселила. —

XXI.

Диоба.

Диоба — куће и имања — грозни је преврат учинила по цијеломе народу нашем. Ударац је тај љуто ранио народност нашу српску! Али ако је и рањена најосјетљивија страна — још није ова рана са свијем смртна рана. То није! Сами народ уприличио је то најљепше розломљеноме круву. Реку: „Крув кад се разломи, више се не састави!" Сва утјеха је у овоме: „Ако је подијељено огњиште и кров — остала је једна крв, име, вјера и језик; остала је крсна слава; свето кумство и побратимство! Нијесмо отишли један преко мора, а други преко Дунава; већ смо размакнули само подумијенте... Држимо мобу, сузници смо; сиротињу вида: наполица и изор; зајам је на орању и копању, на сјетви и на жетви. Жене, ако из једне здјеле не једу; али оне скупа преду, скупа пјевају и коло играју"... (Тврда је вјера, да ће народ из свога рођенога живота иобичаја и овај друштвени ударац најбоље и најсретније извидати, али вјере и закона неће изгубити!!)

XXII.

Чарања.

(Из Цлашкога ол Каменке Пувар.)

Дјевојка — кад кани на збор ићи, она се спрема за збор. Још у очи тога свеца вади своју робу, коју ће с јутра дан облачити, па меће комад по комад ја на тару, ја на сто, или на врата, врже на свако мјесто по неки комад. Ово за то: Да се и к њој иде кано к тари, столу, а на врата — да јој се свака врата радо отварају. —

С јутрадан на уранку она се умива а говори ову басмицу: „Ја се не умивам гором ни водом, већ Божијом јакости, сунчаиом сјајности, и јуначком милости". По лицу: „жаркијем сунцем"; по очима: „чистијем бисером"; по челу: „сјајнијем мјесецом". „Тко ме види — да ми завиди, тко ме срете — да ми се поклони; тко ме чује — да ми се зачуди".

Кад се чешља, сплећући косу говору: „Ја не сплећем косе, већ сплећем свијету уста: да о злу мучи, а о добру бучи". Онда покупи одијело са таре, стола и врата, те све врже на витао, окрећући витлом говори: „Ја пе окрећем моје робе, већ окрећем све момке за собом". Па онда се облачи. — Гердан привезујући, или скапчајући на себи, говори: „Ја не сапињем пуца ни споне, већ сапињем свијету уста да о злу мучи". У обућу врже под десну ногу сребрен новац, па кад изилази из куће најприје се са срмом на прегачи потаре по челу и лицу а рече: „Бјежите дјевојке! ето међу вас Златнице: златније крила, сребрније ногу, најкашње скочила, а најпрва доскочила!" Надноси се на каблину, или завири у пећ. Ово од урока. Свака је ђевојка лијепа, па боји се урокливије очију. — Још заграби десном руком шаку проса, иде к плоту, те по плоту посипље и говори: „Колико овђе проса и проштаца, толико ја имала просаца. Колико

овђе поплетњача (мотака на плоту), толико ја имала говорњача" (који је хвале, проводаџиније.)

Још се окрене к сунцу и прекрсти се: „Помози света Богородицо;" Уз пут одломи гранчицу а говори: „Ја не кршим гранчице, већ кршим момцима — срдашце".

Идући путем до цркве говори: „Путем идем, пут пуца под-а мном; ведро небо над-а мном, а момцима срце за мном". „Травом идем — трава вене, и момцима за мном срце вене". Улазећи у цркву преко прага крсти се, мисли у себи: „Ја улазим под црквени ступ, а сав пук (народ) под мој скут; а ја сама над сав пук". У цркви стане и поведе очима по народу а мисли у себи; „Ја гледам вас кроз прсте, а ви мене кроз срце: кад ми прсте измјерили, онда мени замјерили". —

Код кола у збору говори у себи: „Еј, еј, Све су цуре као вране и швраке, а ја сама кано краљ: изводе ме кано краља, гледају ме кано бана, кано сунце на истоку. — Бе, бе — све су цуре цвне орце, а ја сама жарко сунце. Све су цуре ликом опасате, котлом умазате, а ја сама свиленијем пасом и добријем гласом". Прилазећи колу, или хватајући се у коло, она говори у себи: „На најгорњу гранчицу стадо, ђегод хтједо ту и падо".

XXIII.

Цопрање.

(Из Корјенице.)

1. Момци и ђевојке знаду цопрати једни око другијех. Тако н. пр. Момак гледа да од печенице одреже са сурле једнако онај нос, па на ове двије шупљинице погледа цуру за којом мисли. Ово и цуре ураде. Жабицу „кишњачу“ увате на дрвету, па затворе у прошупљену шкатуљицу. Ово туре у мравињак, ту мрави изједу зелену жабицу, а остану саме кошчице. Из главе узму оштру кошчицу, па овом гледају да боцну за киме већ иду. — Момак узме набијену пушку, растави огањ, цијев и усад, па врже око пута сваки комад, тако да ђевојка између тога прође. Послије брже боље састави опет пушку, па испали. Онда ће цура његова бити. —

2. П р о н о с а к. Прво јаје од бијеле кокоши, без биљега, узме момак или ђевојка, ово јаје свари у младу нећељу прије сунца, огули га. Бичем косе с д е с н е стране главе пререже ово јаје, врже поле око пута, куда ће проћи већ које, послије састави опет поле, па у три залогаја то јаје поједе.

3. К р в и д е в е т к а п и — из прста — до малога — у лијеве руке. Чврсто свежи прст тај, па из јагодице иглом пушти крви и увати девет капи. Ове крви подметни да у чему попије, онда је оцопрано, било једно или друго.

4 Д л а к е и з г л а в е. Дочепати се прилике, па истргнути три длаке из главе. Ове длаке замота у мокру крпицу, метне под лонац, па још боље пријарује, да све кључа. Жлицом брани да не искипи, а говори: „Како ово у лонцу врело и кипило, онако њему и срце и крв, док ме не видио.“ (Овако три пут.) За тијем извади испод лонца крпицу и длаке, то зашије у каницу коју носи. Има прича на ово: „Тако була заљубила се у мла-

дога Сѐбина. Мо Србенда не марио те буле, у капи воде шдркнуо би је. Једном була прати своју циганку, на да ова гледа да ишчупа из његове главе три длаке. Али се Србо досјетио своме јаду, те уклањао се. Смисли момче, и извади из кожуна три длаке, па даде тој циганчури те длаке.

„Богме ето ти страшне напасти: кожун оживио! Узео се кожун надимати, све већма и већма . , . Од један пут подиже се кожун, к'онда га ђаво понесе, ма отиде као на крилима, урве оде та мјешина тој були. — Вели момак: „Срећа моја, те не дадо својије длака, а и ја би био ето тако побудалио". —

5. Дјетелина од четири пера. „Нађи дјетелину, па гледај да по тајно у цркву под трапезу тушнеш. Ту остане до три службе. Послије извади и обнеси око себе три пут, врзи под прстен и носи са собом. Тијем прстеном дотакни се момка, и он ће одма за тобом окренути се."

6. Земље са гроба. Удовица нека узме земље са гроба свога покојнога чојека, па за киме мисли, нека само преко њега пребаци ту земљу. Ово ће помоћи.

Подбрадач. Скини подбрадач са мртваца, прогледај кроз-а њ на момка и говори: „Кад се она душица повратила, онда се и ти од мене одвратио." (Три пута.) Са дјетета од сисе скини подбрадач, носи уза се и у збор, а говори: „Онако момци умирали за мном, као ово дијете за материном сисом". (Обично се држи да дјеца тешко умирају.) По збору погледа кроз подбрадач (крнјући наравно) и рече: „Све су дјевојке шврake, вране, црном крви пошкрапане, а је сама соколица: момци сви соколови, сви мени одвољели."

8. Комад земље. На божић гледа да уграби комад земље, или снијега, и то из десне стопе, гђе је стајао момак (или цура) с тијем склони се на страну, брже пропушта то кроз каницу, гђе је пало нека остане.

Сô из печенице. Бравчету даде соли прије него што га кољу. Ову сô истресе из вилица, замота у крпицу па сједе на њу. Узме преслицу и окрене само три жице, говори: „Ја окрећем ове три жице, да се и ти Столе за мном окрећеш. Овако ти памет окрећем, као ове три жице божићњице". Послије гледа да по жени којој (ма од свога рода) подметне момку, да он у чему поједе.

10. Колач. Најбоље по ђевојку, која је тешке среће, да нађе ону жену, која јој је била на бабина, и задојила је, па да ова укува колач. Овај колач обноси цура око момка за којијем већ мисли. Послије она овај колач у три пута једе.

На ђурђевдан такова усједилица изгледа, не би ли јој што који од поштенијех момака пружио. И цуре момцима тако.

11. Цвијет. Први цвијет на воћки ваља се у млади петак прије сунца здрмати три пута и рећи: „Ја не дрмам цвијетом, него са свијем свијетом, да ме сав свијет — мене Смиљу ђевојку — жели и љуби, и да ме проси". (Тако три пута.)

12. Три зрна гра́а. Узме тркљанца гра́а три зрна, иде и преће на огњишту а говори: Ово ја не прећем гра, по његово (име) срце. Овако му пуцало и горело (срце) за мном, док ме на своју десницу не легао." С јутрадан тај гра врже у рукачицу, налије водом, и мјесто заклопца ископа бусен тратине, окрене траву у нутра и поклопи. Па овако тури вр' главе под кревет, говори: „Не мога никуда ганути (момак) као ни ова водица у рукачици, док мени не доша".

13. Колач. Ђе мати и кћи к једну доје, или двије сестре, од њиова млијека умузе толико, да може ковртањић укувати. У младу нећељу прије сунца кувају, и одмах на млину три пута окрене, онда на сунцу испече. Овај колач носи цура у њедрама, кроз-а њ гледају момке, а још дају од тога колача да момак у чему поједе.

14. Смртна свијећа. У колачић савије смртну свијећу, избере из јарице шенице девет зрна кукоља, и девет зрна љуља, ово зрневље назадијева у тај восак, па у млади петак гледа кроз-а њ на момка, за кога би рада, говори: „Стојане, свакуда ти мрак и облак, а код мене ти сунце и мјесец. Кад мене видиш, ти љуљаш, ма добро ме не видиш: ево ти љуља овђе. Кад ме не видиш: ево ти кукоља, па ти кукај док ме не видиш".

Овако три пут рече, обнесе око себе, и метне под лијево пазуво. Тако три пут понавља, сваки пут у млади петак.

15. Огледало. У младу нећељу узме ново огледало па се види, па упери да се и момак огледа, већ за кога би она рада. Послије сакрива огледало у шкрињу у робу. Удаде ли се она за тога момка, онда ће огледало разбити или закопати, па да се нико више на њ не огледава.

16. Крадено. Цура ће украсти од ма које удовице чунак, срдашце и цијев, па на мах стала и сама тара. — Ово срдашце расцијепи, па ове поле намјести да момак кроз-а њи прође. Послије састави опет, обавије црвеном свилом, то држи у својој шкрињи у роби. Момак ће се помамити за њом. Натури ли се која друга да јој отимље момка, а она узме цијев (крадену), изврати кокошиња цријева, па омота око цијеви. Онда из прикрајка гледа на цијев на њи, а говори: „Како је ово цријево извраћено на овој цијеви, тако и ти (име) моме Столи извраћена била: ђе се год сретали, било вам тијесно као у овој цијеви, једно у друго извраћено гледало. Кад ова цијев листала, онда те и обљубио". Ово три пут рече, цијев зачепи, па жмирећи онђе гђе стоји укопа. (Него што је са чунком? Ја мислим да је то тако: ово срдашце је често од гвожђа, па у овоме случају употријеби она сами чунак мјесто срдашца)

17. Столица. Када литију носе по пољу, ту се намјести столица, и свети се водица, обично на водени понеђељак, и на Спасовдан. Испод ове столице узеће бусечак земље. Ову земљу бацају преко момка, а момци преко цура. —

18. Видић. О цвијету овоме била је ријеч напријед. Овђе рећи ћу више и ближе још о томе. Цвијет овај и своју сбућу врже дјевојка себи под главу, покрај себе врже чашу воде, преко чаше своју каницу, комадић крува, чешаљ, лука, нож, одледало, бритву, устру, и сапуна, па кад лијеже она говори: „Дођи к мени мој суђени: ако си нреко воде — ево ти моје канице, пријеђи и дођи к мени; како се зовеш, и како ти је име? Ако си кроз гору — ево ти ножа, па просијецај гору, и дођи к мени; ако си жедан — ево ти воде, па се напиј; ако си гладан — ево ти крува и лука, па једи, ије; ако си не исчешљан — ево ти чешља, пасе ишчешљај; ако си не обријан — ево ти устре, сапуна и огледала, па се обриј."

Платно. Кад ђевојка сатка платно, она га не мјери, него смота у трубу, у очи младога петка врже под главу, па кога на сну види, за тога ће се удати.

20. Каница. У очи ђурђевдана распасује се, и врже каницу на куку, и рече: „Ово не виси каница, него мој суђени, сву ноћ висио, о мени мислио, нити мога лећи, ни спавати, док мене не видио. Прво он мени бану, него душом дану; прво они

мени дође, него ја спавати пође; прво он мени докаса, него се пасом опаса; прије вјетра сјевера: прије огња пламена; прије гавранова гласа, вучијега каса, зечије брзине, и мишије мудрине“.

21. Повезача. Нову и не ношену повезачу у очи св. Ђурђа стере ђевојка под младу трешњу, па сјутра дан прије сунца иде и затресе трешњом и говори: „Повезача не ношена, ђевојка не прошена, а ливада не кошена: повезачу понесоше, ливаду покосише, и ђевојку запросише“. Цвијеће, што спане са трешње, то на повезачу покупи и носи уза се.

22. Ватра. У очи младе нећеље преће цура ватру, у ватру врже соли и барута, па говори: „Ово не пуца сб, већ његово (име) срце; ово не пламти барут, већ његова крв. Не имао је чиме утрнути, док к мени не дошао“.

23. Жито. У очи св. Ђурђа вежу цуре на житу своју срећу: на једноме струку срећу, а на другоме несрећу. Које до сјутра више израсте, оно је срећа. Свилом вежу око струка.

25. Млађак. Када први пут упазиш млађака мјесеца, звекни са новцима, па ћеш имати сав мјесец новаца.Ко болује н. пр. од главе, нека испод рукава гледа на њ, и три пута говори:

О мјесече, млади млађаче,
Стари старјаче!
Када тебе ујела змија
Иза јелова пања:
Онда и мене забољела глава. —
Нити тебе ујела змија
Иза јелова пања,
— Нити мене забољела глава! —

25. Побактуше. Жене, инокосне, скупљају обично „побактуше“. Овако зову (горе на Корјеници) цуре и младе да набијају кетен и конопље, (кудељу). То су побактуше. Ове пјевају ту пјесму, која се кратко зове „Побактуша“. Домаћица мора своје набијаље почастити, и то захтијевају оне у овој пјесмици:

Побактушо, госпо наша!
По авану, по тавану

Ак' имала, па нам' дала:
Весело нам кетен прела;
На синове покројила;
И на свога господина;
Ак' имала, па не дала:
Болесна га кетен прела, —
На сироте покројила . . .
И на мртва господина . . .

26. Брдо (од таре.) Што год пожденеш на сајам да продајеш, а ти прешдени преко брда а реци: „Колико у брду зубаца, толико на овоме благу купаца". (Брдо од таре, натре, стана.)

27. Змија. Ко би рад да продаје добро и корисно, нека на Благовијести гледа да ухвати змију, откини јој главу, па на велики петак метни у земљу, посади у њу три конопљена зрна. Па кад конопље израсту, ишчупај и огули, па ово умијешај у друго влакно, и од тога оплети камџију. Што год с том камџијом ожденеш у сајам, силни купац навалиће и, ништа се кући не поврати.

28. Буве. У очи Божића узми божићније мрва, па с тијем ајде близо њиве нечије за кога знадеш да те мрзи, ту стани на међи, бацај те мрве по мало на његову земљу а намијени: мувама, бувама, стјеницама, птици, мишу, јастријебу, лисици и т. д. Свакој злоћи баци по зрнце од мрвица. Реци уза то: „Ја подмири ову животињу вечерас с вечером, а ти (име) подмируј цијеле године с ручком и вечером".

29. Крупница, слана. Кад крупница удари, онда се из куће баци метла, столићи изврнути на двориште, само маша не смије остати, њу по сваки пут бацај, па нека звечи. Јер крупница дивани све једну те једни: „Ајде, ајде брже! сад ће маша звекнути, па онда нема ништа". — У тој несрећи још кидају „врбицу" па у накрст бацају у ватру. Мачке тјерају од ватре особито на честу грмљавину. Добро је крупницу коју уграбите пред кућом па у њедра метнути. (Као дијете ја сам ово радио.)

30. Страшна молитва. „Мој ђед (прича Ђуро Грубор) још као мало дијете вавијек је у сну плакао и дрктао. а нијесу га могли пробудити, док сам није престао. Звали му попа, поп му очатао страшну молитву, ма више никада није страве имао".

31. Вук. Вук има међу очима три вражије длаке. С тога му не пуцај међу очи, јер ти пушка не ће саставити. У пушци је враг, па враг не ће своје. — Брат је на брата био од шале празну уперио и, и убио га је. У пушци је враг. С тога чувај се и празне пушке! —

32. Кућа. Када хоћеш кућу да саградиш, врзи у сваки ћошак сребра, па ће ти кућа вавијек бити новчана.

Градиш ли кућу на бријегу, а ти укувај погачу, отисни је с онога мјеста низ брдо, да се окреће као коло. Ако пане погача на лице, гради слободно; ако ли буде лице доње, не гради је на томе мјесту никако, јер ће ти бити кућа несретна.

33. Конопље. Којој жени предиво слабо рађа, нека отиде, кад се посију конопље, у девет долина: Из сваке далине заграби земље и сјемена, па то све однеси у своју конопљену долину. Тако ће род опет бити добар. —

34. Пас. Да те псето не уједе пролазећи мимо њ, дивани: „Лаја не устаја, режа не уједа“.

35. Пртена жица. На вечери у очи Божића навија женско на преслицу повјесмо, сједе у врх ватре па опреде дугачку жицу. Жица се ова сама препреде, тако је држи, па иде и завезује за најгорњу гривну од верига. Једно веже, а друго пита: „Што завезујеш?“ Одговара онај: „Завезујем од вука, од ајдука, од цопрњице, од змије, да благо не коље“, На свако ово зло завеже пређом на веригама уза.

Ако ли се гђе ббаго заноћи, те не можеш га наћи, ту је прво одмах вериге завезати. „Веже вуку уста“.

36. Новаца доста. На Божић прије јутрење иду се умивати, па вржу сребрн или златан новац у воду. Обично сва кућна чељад послаже на хрпицу свако свој новац, па се редом умивају. За то: Да ће преко цијеле године имати доста новаца. (Из Бјеловара, прибиљежио Перо Крајиновић од контролора Лазића).

37. Вјештицу гонити. На покладе вјештице наваљују, ваља их отјерати. Ова басница помаже: „Прелеће вран преко куће наше, није вран него је бран. Брани Боже кућу нашу од год до год, с нами Бог Господ! Вјештица, мора, лези рома дома: бати су ти пути, земља ти је узда. Да си од Бога проклета, светијем Илијом сапета!“

38. Нокти. Кад се нокти одрежу, треба их метнути у њедра или под појас. За то: „Да послије смрти на ономе свијету можеш ватрицу наложити и огријати се“. Причају: „Умрло дјетешце, оно није имало мира док није нашло материне нокте забачене под кућнијем прагом, а нити није метала под појас. Тако се дјетешце огријало касно.“

39. Да дјеца не помиру. Набави од девет Стоја девет праменова вуне, оплети уже и повијај с тијем дјецу. Онда ће ти живити. (Из Баније, прибиљежила Маца Прица.)

40. Појас на мртвацу. Кад умре чељаде, не ваља га распаса закопати. На ономе свијету не би могло ништа убрати, ни метнути у њедра.

41. Овца. Овца не да рђи доћи до куће. Кад рђа хоће да се настани у кући, овца јој вели: „Иди одатле, ту ћу ја“. Рђа иде на друго мјесто, овца опет: „Не ћеш; ту ће моје јање“. Рђа: ја ћу овђе. „Богме нећеш, ту ће моје млијеко“. Опет рђа: а ја ћу овђе у буџаку. — „Нећеш: ту ће моје руно“. И тако ти овца отјерала рђу од куће.

42. Душа и тијело. Опако чељаде умрло, растало се тијело и душа. Душа изазивала своје тијело: „Изађи де тијело моје, да те видим, како ти је? Кад си самном друговало, нијеси на ме ни мислило: рано јело, не умивало се; под катански цркви ишло, и друге оговарало“. —

43. Гусјенице. У младу нејељу прије сунца отиди у башчу, или шљивик, гђе већ има гусјеница. Увати гусјеницу, узми црне вуне конац и, вежи гусјеницу по сриједи; онда вежи други крај мушку дјетету за десни палац од ноге. Тако нека одвуче на међу и онђе скине с палца узицу па остави скупа с гусјеницом. Одмах и не обазирући се нека отскаче кући својој. (Од Анице Милковића, родом из Водотеча.)

44. Рана. Кад се ко опржи, те се рана прави, онда се вида овако: Прекрсти три пут рану и реци: „Поручила огорела баба огореломе старцу, да јој пошаље огореле масти од огореле горе. Кузме и Дамјан воду варе, па ватру гасе“.

45. Од урока. Ни на мору моста, ни у камену мозга, ни на гаврану биљега, ни на моме (Нинку) урока. (Три пута).

46. Од осница. Улије у здјелу воде, па с огњилом о кремен креше над водом, и говори: „Питоми Јован креше диви огањ, данас крваво, с јутра бијело, про шјутра цијело. Овако и очи запаљене, само с том водом три пута обајаном треба три пута очи испирати.

47. Од главобоље. Чита ову басну: „Адама забољела глава: Адам предаје Јеви, Јева води, вода крају, крај роси, роса сунцу. Сунце суши па исуши“. (Три пута, и умива га.)

48. Војник. Када полазе на војску, мати опрема сина, а зла се боји, да не би погинуо од пушке. Многи ушива у прслук свој „књижицу“, ту је написано: крсна слава и здравица; сан Матере Божије, молитвице, често и „муштра“.

Спремају и кошуљу: Девет удовица састану се, па за једне ноћи опреду и откају платно, скроје кошуљу. Ова се кошуља носи на голоме тиелу, не свлачи се никако, већ опет код куће. Ове „моћи“ ко носи, тај не смије гриешити: лагати, варати, красти, отимати, опијати се, у блудњу ићи, псовати, не убијати. Пуцати у боју на непријатеља — „то је дужност“.

49. Звона црквена. На Ђурђевдан прије сунца одлети цура, или јој мати, па одреже мало од конопца испод звоника. Ове урежњаке ђевојка обнесе око себе голе и говори: „Како је год матере цркве глас, онако и мене ђевојке био; како год звона јече, онако јечало у срцу јунакâ, док мене не видили“.

50. Свитњак. Укради свитњак из гаћа онога чојека, који се три пута ђевојком женио. У очи Ђурђевдана вежи овај свитњак до голе коже око себе, и цијелога љета носи тако, а не скидај. Тако ће се та цура прије удати. — Још и ово: Свитњак добављати од онога, који је објешен, па то носити уза се. Нико ти на суду не ће доскочити моћи.

51. Цјепчица од крова. Момак урани на св. Ђурђа, па од крова ђовојчине куће очене мало даске. Ову цјепчицу носи уза се. И цуре тако ураде на момковој кући. —

52. Уврати. Са троје уврати узми мало траве, врзи под појас, и говори три пут: „Ја са троје уврати себи просце наврати“. Још боље: Нека ваљано купи лишће по грму, и то нека носи у шталу под благо. Уза овај лист најприје ће помоћи ова басница! —

53. Д и ј е т е. Кад дијете не про'ода у своје вриеме, н. пр. не срете своју годину, или барем послије навршене године не ће да се на ноге диже и крочи. У овоме случају ово раде: Истргну љетораст од ма каковога дрвета, па носе цркви, тај љетораст међу под црквени праг, прелазе преко тога у цркву и друга чељад, ма не знају за ту шибу. Послије службе изилазе из цркве. Ко је иодметнуо шибу, тај је и дигне, па носи кући. Са овом шибом ошину дијете по три пута, а говоре: „Устај лиени на голијени". Одмах ће брже проодати то дијете. (На Дуњаку.)

XXIV.

О кравама.

1. У младу неђељу иду цркви, па за великога уxода, када се носи света тајна, брже изиђе из цркве, учупа траве на прагу црквеноме, те носи кући. Ову траву дају кравама да прије воде. (На Дуњаку.) Још и ово: Када се крава отели, одмах и то прије него што теле меће под краву, нека из сваке сисе умузе у посуду веренике; али нека овако ради: штрцне кроз ушице од мотике, кроз карику од верига, па кроз прстен. У ову веренику врже соли, па то чува, и про цијеле године нека даје крави од тога по мало са другом крмом. (На Тоболићу.)

2. Мушко или женско теле. Која крава води н. пр. у неђељу, сриједу или суботу, та ће отелити женско теле, јер ови су дани женски. Остали су дани мушки, па ће и теоци мушки бити.

3. Телећи папчићи. Да се вереника и теле не урече, туваља одрезати у накрст мало од телећијех папчића, па ово у соли крави давати.

4. Сачувати крави млијеко. Кад се краве отеле, прво него што теле стане сисати, умузе се мало веренике, проврти се праг од штале, ту се улије вереника та, и зачепи. У рог кравин уврти се тисовине и тамјана, па зачепи са чистим воском.

5. Од усавице. Младачној крави уда виме забрекнути, начини се у вимену као брус. Ту раде овако: Узме брус на бадњи дан и врже га под стоњак на крају столице. Ту остане сва три дана божићња. Послије диже сто, па диже и овај брус, оштрило, и чува преко године. Ако се крави виме убруси, онда са овијем брусом мане се по вимену у накрст, намаже божићњом масти. Овако ће виме опет одмечати.

6. Од цопрњице. На бадњи дан у вече отиде планинка у шталу, понесе проса; сланине, бијелога лука и чађи. Ово задње

троје смијеша скупа и стуче у каковој посуди. Па са овијем намаже кравама виме и сисе, Просо узме и просипље у накрст по штали три пут и говири: „Цопрњице, вјештице, када ово просо покупиле, онда и мојијем кравама нашкодиле". Ту затвори врата и иде опет у кућу. Још и овако: Прије телета из сваке сисе нешто штркне варенике на длан, потаре с тијем краву по крстима и иза рогова и говори: „Кад цопрница пребројила на мојој крави длаке, онда мојој крави нашкодила. (Из Тоболића, од Стевана Будића.)

7. Да се вареника не проварује. Донеси са троје раскрснице по камен, три камена, и из три врела воде. Воду ову узвари, камење угрије, врзи то у стап и покри старијем лачама. Над тијем говори: „Оде војска накарад, оде за њом кнез, оде кнегиња, оде вода ријека, оде моме благу вареника. И поврати се војска, поврати се кнез, поврати се кнегиња, поврати се вода ријека, поврати се моме благу вареника"." (Три пута). Или читај ово: „Оде вареника на војску, оде, не ста, вареника дође, а не стане дође". Три пута, па соли дати благу. (Стеван Будић.)

8. Мала и слаба вареника, Узми у кесицу нешто соли, иди к трави вратичу, чупкај ш њега три пут по мало, мећи то у сб и три пут дивани: „О вратичу, о по Богу брате, поврати ми моме благу млијеко од вјештица, од цопрњица, и од три пут девет удовица, од урока и злије очију, од узималица и од свакије злочиница·" Тако код купине, она прикупља; тако код грабића, он пригграби; тако к лијесци, она излијечи. Онда на уврати, које су најближе кући, оне суврате; иди к вратилу, па кроз вратило онуда куд се платно провлачи, проспеш у кесицу три пут соли, и диваниш: „О вратило, о по Богу брате, поврати ми овоме благу млијеко и т. д. као горе. Најпослије идеш к води, то све носиш и пукнеш три пут о воду, и три пут диваниш: „О водицо, по Богу сестрицо, опери ми моме благу млијеко и т. д. као горе. Ово се све изаспе у наћве, ситно сасијече, и благу подај. Само пази да дајеш не на празна, већ на пуна вимена. Сваки пут присипљи још соли три пут, и промијешај. другачије не користи. Тако уради све дотле, докле год благо не буде давало доста и добре варенике, (Исти.)

9. Узимање варенике. „Ко туђу муку жели, никад своје ужити не ће". Овако проклиње народ и оне, који узимљу туђу вареннку, а ево што раде неки безбожници! У очи Ђурђева

дне, кад сунце почине, свуче се г о л о, накупи бреме дрва, упрти и обнесе око свега села и носи кући. С јутра рано прережe уже, на коме је дрва носила, па вржe те комаде око пута, и тако пропушти све благо кроз то уже. Онда ископа бусен земље са прогона, то вржe у стап, и вежe уже око стапа. Од овијех дрва додаје по комадић на ватру, кад се вареника узварује. Па кад салијева вареницу у стап говори: „Помози мили Боже! и мајко божија! Прво мени масло бану, него жарко сунце грану. Прво мени масло дође, него тица летећи воду прође. Прво мени масло докаса, него се ја опаса. Прво мени масло до'уча, него сав свијет руча. Прво мени масло бану, нег' ја дану". Иза овога ду'не три пут у стап, мете гола и дивани:

„Гола мела гологлава, све голо гологлаво масло измела" Увати се за стражњицу и вели: „свему селу гута, а мени ово ликачка бота". А кад измете и метне масло у воду, онда ону воду с масла узме и, сапере ш њоме стап. па стапајући излијева у рукачицу. Ово све ради се у младу субсту по светоме Ђурђу. У младу неђељу (Томина) рано ону воду из рукачице пролијева на прогон и рече: „Свему селу спирине и смућалине, а мени сласт и маст".

Још и овако: „Пропушти туђу краву кроз божићњу сô, па то даје својој крави. Одрежи туђој крави реп (киту) и свежи око стапа. Тако. Онда је са свијем одузето млијеко, канда би је гром убијо", (Исти.)

XXV.

О пчелама.

1. Када пођеш на Благовијести отварати пчеле, а ти узми заворањ, клин из опјена у кола, и кључ из врата. Са овијем сворњаком и кључем отварај лета. Па кад отвориш сва лета, метни свакој пчели мало меда на лето. Онда окрени им леђа и погледај овђе, гђе си рад, да ти се рој увати. Само сагни се, па између ногу мораш погледаги.

2. Р о ј е в и. Како примјетиш да се рој пушта, а ти узми онај заворањ са истијем кључем, па куцкај једно о друго да звечи. Тако се пчела брже увати за грану. Неки узму машу и кустуру из наћава, па тако звече. Или узму два камечка, па с тијем ударају.

3. П р в и р о ј. П р в и рој даривај са д в а гроша. Ова два гроша однеси у цркву онда, кад се већ све пчеле изроје.

4. В у ч и ј а л у б а њ а. Код пчела држе неки вучију лубању, или зуб, или од коже одрезати зијев. Држе комадић дрвета, или зида, што је гром негђе одбио.

5. Д и ј е т е м е ђ у п ч е л а м а. Ко има дијете, у очи Божића узме га и носи у пчеле, открије му кошуљицу, па са тупијем крајем удари у сваку трнку и говори: „Не јела вас туђица, ван мога дјетета стражњица". — Па носи машу и вериге и закопај у мравињак. У зору ајде и заграби оне хрпе, те носи заједно са машом и веригама то кући. Са овом гвожђаријом куцни у сваку трнку и реци: „Што ноћас откинули мрави од моје маше и верига, то и ове године откинула туђица, цопрњица, и свака друга напаст од мојије чела".

XXVI.

О живади.

1. Да се живад, кокоши, туке, гуске, раце, здрава и сретна излеже, на то је „Божић почетак сваке ћуприје“. (Вели Стеван Будић.) Овако уради: На Божић до сунца закољи кокош', очисти, врзи на страну перушину и дроб, па то чувај, а кокош на ражњу испеци. Елем кад је већ печено месо, а ти сазови сву дружину и, то месо изједите. (На Перни дају господару да он сам изједе.) Све кости, перушину, дроб, што се не једе однеси на мравињак, па ће бити живади као мрави.

2. Од јастријеба. Кад се пилићи излегу, па прије него што су зобали, трпај све у лонац, поклопи заклопцем, и преврни лонац. На дно из вана врзи каменчића, изнеси пред кућу и говори: „Што је под лончићем, оно мени, а што на лончићу, оно врани, јастријебу, лисици и свакоме злочињи, што квар оће да почини“.

Још и овако: Усијеци шипков штап, па на Божић прије сунца једно уплеће у плот тај штап, а друго пита: „Што то уплећеш? — Уплећем лисици зубе, јастријебу, врани и швраки кљунове, да на моје кокоши не иду.“

3. Свако јаје живо. Да ти се свако јаје излеже, а ти кад насађујеш кокош реци: „Колико у рају калуђера, толико и ође мућака.“ Јер у њиовијем књигама стоји, да калуђери морају дрвене опанке носити, на љесковој грани спавати, и циглу под главу метати. (На Тоболићу.)

4. Од кварова. Да ти живад не иде у кварове, а ти уради овако: Што гођ сијеш код куће, а ти од свакога сјемена по нешто метни у кесицу. То завежи мртвијем узлом, баци под праг, куда живад иде на сједала ноћивати.

5. Црни пијетао. Добро је имати црнога ороза брез биљега код куће. Па не ће долазити нечастиви.

6. Црна кокош. Ако благо борта, добро је продати црну кокош, па те новце метнути у благо.

7. Тучи проносак. Узми проносак тучи, па када насађујеш кокош, а ти с тијем проноском три пут у накрст јаја промијеси, врзи двије сламке у накрст на јаја. Тако не бој се јастријеба; јер је јастријеб с вражије стране, а враг већ знаш да не ће на крст. Да, кад се пилићи већ скидају, треба их три пута у решету обнијети око верига.

8. Пијетао слути. Кад ти ороз цјевајући иде у кућу, неко ће у тој кући прије године дана умријети. Једном тако припео се ороз жени на крило и запјевао. За осам дана умрла јој цурица. (Биљешке Ђуре Грубора, из Тоболића.)

9. Говор. Кад ороз запјева на сједалу, он вели: „Шјутра — ки данас.“ „Како реку“. „Лијепа моја коко“.

XXVII.

О благу.

1. На преображење не ваља се ништа давати из куће, особито из блага ни по што. Благу не дај соли у тај дан, про цијеле године у онај дан у који је преображење било.

2. Тањир. Из пладња ништа не дај благу, јер онда топи крв.

3. Вериге. Са веригама не ваља се мавати, јер се онда краве ритају кад се музу.

4. Купљено блашче. Када купиш на пријузи, или на улару, прими воѣице у десни скут од аљине, би ће сретније. Доведи пред кућни праг, па подај с лопара соли, удари клупком у главу, измјери реп, па тај конац закопај под огњиште. Тако ти блашче не ће отимати се и бјежати на стару ометину.

5. Прасе. Купљеноме прасету подај најприје квасца, па ће бујати као квасац. Најбоље да му даје најсладокусније чељаде, да и прасе буде сладокусно.

6. Враг. Враг се може у све претворити, до ли овце и пчеле. Свачему се вели: „да крепа“, само чељадету и пчели то се не рече, него „умрло је“.

7. Рамавица. Онуда не ваља се на једној нози касати, куда благо иде, јер ће и оно рамати.

8. Псето. Ни по што немој изјести оно, што речеш ћени дати, нити се полакоми за онијем што си пошао да му бациш. Куне те ћено ако му не даш, а он у те гледа код столице. Жена била у Тоболићу, па она не би појела за живу главу, што је ћено видио, нити оно, што би он радо јео.

9. Говор. Коњ вели: „Не бојим се брза ода, ван тешка воза.“ Вô вели: „Не бојим се тешка воза, ван брза ода“. Овца: „Десет година бих дуље живила, да ме не стриже“.

XXVIII.

О сјемену.

1. У очи св. Ђурђа колико гођ имаш сјемења, а ти толико укрши љесковије љетораста, унеси у кућу да преноћи под кровом. На Ђурђевдан до сунца провуци ове гранчице кроз пушницу три пута и помећи по сјемењу, (Тегови, на Тоболићу.)

2. Водица. Приправи богојављенске водице и божићњу свијећу. Ајде у очи св. Ђурђа с тијем око усјева. Моли се Богу онолико колико знадеш, и на свакоме рогљу прекрсти се и метаниши три пута, пани на гола кољена и пољуби црну земљу. Прекрсти је божићњом свијећом, шкропи свете водице у накрст и говори: „Црна земљо, ја даривам тебе светом водом, а ти мене родом!“

3. Пометне лаче. Кад одпочимаш сијати, прометни све сјеме кроз пометне лаче. — У сјемена не ваља се дирати, јер ће птице на љетину. — Свако сјеме добро је у накрст шкронути светом водом. — Добро је оставити јаје, које се на велики петак снесе, па ш њега сијати.

4. Сјетва. Кад полазиш на сијање, а ти са свакога прага исијеци наноса, па метни у сјеме, још луга са четири рогља око огњишта. Под сјеменом завири у пећ и реци: „Кад тица пребројила у мојој пећи петњаке, онда и на мој усјев дошла“. Преко прага пријеђи жмирећи. Ајде на њиву, прекрсти се, метаниши три пута, пољуби земљу, десном руком у накрст бацај прво сјеме.

5. Од миша и птице. Да не иде миш и птица на љетину, а ти на Божић прије сунца покупи жлице једаће у решето. Једно нека носи око куће и звони са жлицама, а друго стоји код прага, када виде онога, онда сјече брадвом по прагу. Онај га пита: „Што сијечеш?“ Овај одговара: „Сијечем мишима зубе,

и тицама кљунове". Тако по три пута онај звечи око куће, и овај сијече.

6 Одгојати. Кад се истресе на Божић цицвара из котла, онда иде једно на греду па гребе котао. Друго га пита: „Што иједш?" А онај одговара: „Ијем из свога жита сваку гојат: травурину, кукољ, грашицу, купину, снијет, репув и т. д."

8. Вршај. Кад овршеш, онда сваки умјет, којијем си жито умивао, остави на таван. Ако ти птице навале на усјеве, а ти узми тај умјет, ајде око њиве и маши, хајкај тице ван. То мора бити рано док још птице спавају.

8. Довршаница. Кад се све жито доврше, онда вежу нланинку за стожер и, ту је држе, док гођ не обећа да ће дати довршаницу. Обично погача врућа, сира и пијћа.

9. Анђели. Кад анђели аминкују, онда што гођ речеш, оно се спети. На свакоме послу тежаци „амникују" по три пута. Косци н. пр. стану у ред, па у глас узвикну: „Амин". —

Приче.

I. Наш је Божић кашње од крањскога за то: Путовали њи два заједно дуго и дуго. Наш је имао опанке, а онај чизме. Нашему спане опанак, па стао те запетљавао. А крањски га није хтјео причекати, ван оде на прво, а наш ето тако ти заостане. —

II. Не ваља се испод руке јести т. ј. док један дроби, остали ваља да чекају. Не једе се, докле сви не сједу.

III. Кад се у млијеко (кисело) дроби, не мијеша се по свој здјели; него свако испред себе може бабрцнути. —

(Од Васе Чокеше, из Примишља.)

XXIX.

Грубе цоприје.

1. Н а к р в. Ко на зло срце устане, те хоће да неку дружину посвађа, тај узме трн, тобоже да се од паса брани, а овамо улази у ту кућу, и с тијем трном такне у вериге. Одмах ће се сва дружина завадити: хоће међу се да се покоље.

2. Ж р в а н о д р а к а. Када се двојица свађају, зао човјек узме жрван од рака, и баци међу њих двојицу. Они ће се и потући. Овај жрван подметни под стежајицу од кућније врата, па кад гођ које чељаде отвори врата и пријеђе преко прага, оно ће се ту осрамотити, пушта вјетрове. —

3. Г л а в о б о љ у н а м е т н у т и. Увати жабу, пресијеци је уздугуљ по половици. Сваку полу вежи за ногу н е п р и м к о м жицом, па објеси то на купину: сваку полу врзи око пута. Кроз те двије поле пропусти чељаде коме каниш нашкодити, и кад буде пролазило кроз те чини, а ти говори: „Скупио се ка' ова купина, објесио се ка' ова жаба". Онда га глава мора заборјети. —

Још и горе: У очи младе нећеље узми из пуне вучије (водена посуда) чепове, па разрежи јабуку на с л о в ц е, кроз то пропусти чељаде. Онда све покупи и објеси на дим, нека се суши. Овако се и уцопрано чељаде суши.

4. Н е р о т к и њ а. Од мулина деснога копита настружи рога, и то носи уза се. Докле носиш то уза се, дотле немаш свога порода. Ако ли зло себи желиш, а ти то у нечему поједи или попи, па си до гроба јаловица, а на ономе свијету змије ће те посати.

5. О т р о в н и ц а. Овакове пију м ô р а, и с тијем размећу под срцем свој плод.

6. Н а в о ћ у. На Божић у јутро у сваку воћку удари по чава од крепанога парипчета. Можеш и у који пасји дан мало насјећи, па ће се воће осушити. Пасија су дана само два у го-

дини, обадва падају између Дуова и Петровадне, а ти су: уторак и сриједа.

7. Велике чини. У очи младе нећеље донеси са најновијега гроба земље, па с тијем посипљи већ на кога хоћеш.

8. Омраза. Врзи под пасије корито што гођ у млади четвртак, ту остане до нећеље, а онда подај човјеку и жени како гођ да њи двоје то поједу, па су омражени.

Још и ово: Од црне кокоши сварити јаје у мбру, и то у младу нећељу, то јаје устром разрезати и, кроз те поле пропуштити чојка и жену. Послије те поле бацити међу псе и мачке, да се они покољу. — Узети два прошца, којима кора горе гледа. Одрезати ове коре, па комадић пошкропити мачијом крви, а други пасијом, онда завезати један окрвављени комад у крпицу од чојковије обојака, а други комад опет у крпицу од женине повезаче. И кроз те завежљаје њи двоје пропусти, онда састави ово и баци у какову јамурину. — Од пометне метле извуци мотку, узми комадић дроба, овај се дроб са том шибицом изврати, и шибица се кроз дроб провуче. Овај дроб закопај под посије корито, а шибицом удари оно двоје. Послије ту шибицу бацај на сметљиште, да се одма љубав њиова смете.

9. Чување. Узми три љуске од весла; од црна вола са свакога рога устружи неколико; кончић непримке жице; коре од сувога „ролима“ (калема), и од црна ороза перце. То све носи уза се, па се не бој никакове ћуприје ну нагаза. (Непримка жица зове се она нит, која иде уз тару кад се у четири нита тка.)

10. Кокош бијела. Окренути може жена свога чојка за собом овако: У младу нећељу узме јаје од бијеле кокоши, и то јаје до сунца свари и огули, Одабере бич косе своје са десне стране главе, па с тијем прережe то јаје по поли. Онда кроз ове поле пропушти чојка, а јаје опет састави како је било. Ово јаје она изједе на три пут и рече: „Куда прошло ово јаје, туда и његова сва мисао, ум и памет“.

11. Измирење. Чојк закоље женско пиле, и кад се престане кокица копрцати, он одреже кљун не растављен и задњицу, па овај „прстен“ натакне на кљун, онда испори пиле и узимље воље и срце, а већ с месом како оће. Ово састави и у младу суботу у вече по мраку обнесе око куће три пута, само пази да је жена у кући. Тада закопа воље под праг и каже три пут:

„До сада била твоја воља, али од селе моја“. Срце привеже под лијеву сису, и носи тако, док се не осуши, и каже: „До сада било жено твоје срце, али од селе моје“. Онај кљун и протен остави гђе не ће нико наћи, и рече: „Како ово пиле свој кљун у свој прстен — тако и ова жена свој језик у свој прстен . . .“ Ма ћеће му она више ништа ни вајмање уз нос рећи, па он окреґао што му драго ш њоме. — Жена закоље орошчића, па све ґако уради.

12. Узвијојла . . .

Ја идем широкијем путом,
Тресем деснијем скутом:
Све дјевојке као вране и шврак —
А ја сама као тица препелица;
Све дјевојке под ноге —
А ја сама на поге;
Све дјевојке као јад —
А ја сама као град;
Ґледали ме као бега;
А штимали као цара;
Ка дјевојку на изводу —
Жарко сунце на исходу.

---

13. Отров. Одрежи све своје нокте и спржи, па пушти из прасета крви и умијешај од тога три зрнца колико просена. Надијевај им какова гођ вражија имена н. пр. Сатанац, волменос и т. д. па та зрнца и воде у отвореној посуди однеси на некрштено гробље, наравно у очи младе нећеље. Про ноћ ће доћи враг купати се у тој води, и запу’нуће она три зрнца, јер он зна, што ти каниш щ њима. Па чим он то запуне, одма се залегу у њима врагови. А ти сада подај то да поједе у чему онај кога оћещ да полуди! . . . У њему ће они мали врагови расти и, кад буду већ ка’ мали миши, онда ће болесник са свијем повилењати. — Ако ли му попови дуго чатају стращне велике молитве, онда ти се врагови из њега правдају и кажу: „Нас не може нико ишћерати, до ли онај ко нас је овђе метнуо“. Траже ли тога отровника, онда се они и щ њиме правдају, питају га:

„Зашто си нас слао овамо, и сада опет нас изгониш? — И тако се правдају, док их тај отровник не ишћера. —

14. Младијонци. Када пођу момак и ђевојка на вјенчање, узми катанац, отвори га па врзи око пута катанац и кључ, кроз то их пропушти, па опет закључај. Докле гођ не отвориш катанца и њи натраг не пропуштиш — они ће у ладан кревет лијегати и устајати. — Нападне ли ђувегију неспавалица, онда ево помоћи: Окрени главу гђе су ноге, свуци гаће па врзи под главу. Још и ово: врзи два крчала под главу; или: „Преврни стожину, или стожер, што горе то доље. — Од дрвета живога, око кога се садијева сијено, уз брдо отеши љуштрицу, па то врзи у кревет гђе већ спавате. — Уцопраћеш момка, када пође на вјенчање, овако: Узми ражањ од божићње печенице, па вр'ом преброји сватове с тијем ражњем, најзадњега број момка, онда шиљак од ражња удари у земљу, и тако докле остане, онај је уцопран.

XXX.

Гатања и врачања.

1. Врело. Да је на трепавици начинити уза, одма би настало врело онђе ђе је бациш.

2. Пчеле. Кад на челе навали туђица, онда иситни бусен са најновијега гроба, па то баци на туђицу.

Кад се челе не ће да роје, а ти прије сунца убери три љескове гранчице па ш њима крени овце, и онда ударај с тијем гранчицама у трнку. —

3. Обажињити змију. Случава се, да змија лежи у житу, а жетелица српом пресијече жито над змијом. Ово је „обажињати змију". За ово жито држе, е ће оно некоме приспјети у смртно кољиво; али не ће ни жетелици тој добра донијети. Прича иде и даље: „Само коњ види сву ту кобну змију, он врче на њу. Него не дао Бог да је чељаде види, на мах би умрло од стра'а, колико је она грђана: Глава јој је већа нег' највећи кота'."

4. Огњевити свеци. На огњевите свеце, особито на „Огњену Марију" ето, дела се молећи Бога — али богме са великијем ризиком! —

5. Гуштер. Да те гуштер не уједе, чувај га се. Ако ли увати он зубима својима за месо, не ће више пуштати, па ти њега сјекао или палио. — Него помоћи може мљечика. Најприје ће помоћи дјевојачко млијеко. — (Зову га и „зеленбаћ" на Тоболићу.)

6. Од леђа. Кад гођ почимаш жети, а ти обнеси срп око себе, па те не ће леђа бољети. — Задњи сноп до себе не дај свезати. И ово од леђа.

7. Оспица. Сваку оспицу тари запаљеним поткитом. Назебу кади запаљеним свитњаком, и корицом од крува.

8. Благо. У петак се благу сȏ не ваља давати. —

9. Нож. Ако не сестру, брата, оца или матер ножем потегнеш, не мари Бог за те пуније четрдесет дана!

10. Сијено. Кад се сијено за млада мјесеца коси, онда је грко. —

11. Звијезда. Како погодиш звијезду, која је твоја, онда ћеш умријети. — Свако чељаде има своју звијезду. Кад ко умре, онда и његова звијезда пане. —

12. Од урока. Да не уречеш, ма шта оно било, а ти на Божић одрежи нокте. Па кад гођ помислиш, да би мога' урећи, а ти погледај на своје нокте, и помисли на лишће у гори, и на слапове у воде, а реци: „Не било урока од мојије ока". Нокле режи прије сунца, па замотај у крпицу и врзи у шкрињу. — Када умреш, онда душа купи нокте, гђе си их бацао. С тога ваља врћи нокте у њедра. Обично суботом режу се нокти, па не ће зуби бољети.

13. Жетелица. У прољеће нека се жетелица провуче испод купине, којој су обадва краја у земљи, па је не ће леђа бољети.

14. Мртвац. Док је мртво тијело у кући, не снажи се по кући ништа, а чим се изнесе, мора се на мах снажити.

15. Путник. Кад неко од вамилије полази из куће на пут, не ваља се чистити, док макар про воде не пријеђе. Ето, да му се не догоди какова неприлика. Зачистити некога баш је убет.

16. Чини. Ко намеће чини, па именује некога, који би знао скинути, онда тај ти не може помоћи; него мора се тражити чељаде из далека, које није познато наметачу.

17. Враг. Враг иде онуда гђе заклопца нема. С тога мораш поклапати воду и свако јело! другачије треви се ђаво ту окупати, па то послије јако шкоди.

18. На велики петак. На појишту накупи камења, па метни више врата, куда благо пролази. Ово да буде више масла.

19. Нероткиња. Жена, која нема дјеце, нека отиде са својијем чојком у очи младе неђеље, гђе се два регемента дијеле, ту нека скупа преноће, па ће имати. (Него ово је застарело . . .) — Има врачара, који се утварају да они познаду траву некакову, па ову траву ваља варити у води, и с том водом опрати се од пупка доље — те не ће имати дјеце. (На Тоболићу кажу да има тај врачар, али му ја име овђе још штедим! . . .)

20. Тежак порођај. Жену у трудовима добро је куцнути са онијем, што си од змије отео, да она не поздере.

21. Од татова. Прибави не отворене букагије са парипчета, које је вук увалио. Па ове букагије сваку вече, када се бојиш крађе или паљевине, а ти обнеси око стана. Ти ти злочинци не могу изићи из тога кола, и ако уљезу у њ.

22. Коњска глава. У челами ваља држати коњску главу, особито од кљусета, које је вук ујео.

23. Оштре очи. Да по ноћи видиш као и по дану, и да пси на те не ће, ради ово: Кад се кучја први пут штени, подметни јој своју аљину, да се на њој оштени Од те аљине послије начини обојке. —

24. Сретни грош. Коме благо слабо иде руци, нека прода проса, но што купац заиште, и пиле, прије Благовијести излежено. Онда у цркви нека измијени новаца. Ове троје новце помијешај са другима новцима, за које мислиш куповати благо.

25. Воћка. Ако ти не ће воћка да рађа, а ти на Божић у јутро запријети јој: „Ако нећеш рађати, ја ћу те посјећи“.

26. Ора'. Пресађуј ораово дрво сваке прољеће и у јесен све до девет пута, па не ће имати љупине.

27. Длан. Ако те сврби десни длан — даваћеш; ако ли лијви, то ћеш добивати (новаца.)

28. Језик. Кад имаш пришт на језику с десне стране, то те оговара мушко; с лијеве — женско.

29. Око. Ако ти туче биљег у оку десноме, видићеш некога милога; ако ли у лијевоме — ти ћеш плакати. Нешто ће ти се догодити, што ти не ће бити мило.

30. Уво. Пјева ли ти уво, чућеш глас: Десно уво, добар, лијево — неугодан. Рече се на то: „Казаћу му ја“. Неко опет другачије држи, већ како је утубио, па тако и гата.

31. Штуцање. Ако ти се штуца, неко те спомиње. Од шале рече се: „Ко ме спомиње, пао с кобиле. Погађају му име, па ако погоди, онда ће престати.

32. Привид. Ако ти се привиди н. пр мачка, псето, или какова наказа у вече кроз прозор, само реци: „У кољено те . . . па пљуни“. Отићиће.

*

33. З а л о г а ј. Ако ти испане залогај из уста — „Неко ми је од рода гладан“.

34. С у н ц е. Кад сунце у облак почине — биће кише. — Кад се варнице ватају на котлу — би ће вјетра, — Ако кокош запјева по пут ороза — нешто ће се зло догодити. — Ако ти змија дође пред кућу, ко је из те куће први види, тај ће те године умријети. — Не ударај ништа са метлом, јер ће ти се смести. — Особито д ј е в о ј к а н е смије ударити н. пр. псето, мачку ни чим, а по жива бога са својом н о г о м то нека не уради. Јер се не ће удати! — Цура не смије звиждукати као дечаци, јер ће јој нарасти брци.

35. Р а с и ј о н и ц а. Ако остане неки слог, разо, не посијан, ло се зове р а с и ј о н и ц а. Гатају овако: Умријеће господар, или неко друго чељаде у тој кући; неки опет суде то жетелици, на коју дође да расијоницу жање.

36. Ч е л и њ а к. У челињаку држи змијећи свлак, па не ће туђица на челе. „Челе стоје на чаралици“. И свете воде треба код њи држати. — Ко се чуди па може урећи, томе се рече: „Ето ти нешто . . . на носу“.

37. М и ш и. Нико не смије у кући звиждати, онда се вабе миши у кућу. — Ко држи капу на глави у кући, реку му: „Ето ти миша под капом“. — Ако миш просијече сукнищте или пртиште, нешто ће се зло догодити. — Чије рубинче или аљину прогризе, тај ће те године умријети. — Ко има од пашчеће коже обојке — тај види и по ноћи.

38. Т а б а н. Ако те сврби табан — путоваћеш. Ако ли леђа — шибаће те; ако ли стражњица — ето ће „правити мост“ (батине).

39. З у б. Ко на с н у зуб извади а не боли, неко ће у роду обољети; ако ли боли — онда ће умријети.

40. Д и ј е т е у к о л и ј е в ц и. Мрак на дијете не смије доћи. С тога морају окна одмах с вечера затворена бити, да не иде ноћ у кућу. Дјетиње пеленице не смију на плоту омркнути. Мати са м л и ј е к о м не смије ићи по мраку. Воде с мрака не ваља пити. Ако ли није друга, онда се вода на свијећу наноси, и три пут се зашестари са посудом.

41. К р у в. Не ваља се крув на столици окретати од себе него к себи т. ј. начет крув средином окрене се међу чељад. —

Не ваља се резати од себе, него к себи. Преко руке не ваља се пили, нити некоме нешто давати. Под капом се не једе. Крув се прекрсти ножем, па онда се реже. — По мрвама не смије се газити. Ако пане комадић на земљу, ваља дигнути, па пољубити. Мрве се истресају куда се не гази. Посуде, жлице, здјеле, не смију иза вечере остати не опране. Ђаво долази па лиже. —

42. Жаба. Жабу је грјеота тући — умријеће ти мати. Тако исто и жуну не смијеш убити. Врану је грјеота убити; већ ако се навраћи на пилиће и јаја.

43. Крумпир. Немој крумпир садити глувне неђеље, да ти не буде глув; нити цвијетне, да не иде превише у цвијет; нити водене, да не буде воден. Већ сади велике: Да буде велико зрње.

44. Дожињалица. Родиће љетина гђе се једе дожињалица. Тако н. пр у просеној жетви то слиши. Жетелице ватају планинку, вежу је, пале на ватри, пале сламу па бацају под-а њу. Никако је не пуштају, док она њима не обећа да ће им дати дожињалицу. Ваља да коље ороза, или које друго живаче, па пече и вари. (Тоболић.)

45. Воће. Када на велики четвртак или петак киша иде — не ће бити шљива, и што буде, биће пишљиво, црвљиво. —

46. Грмљавина. Ако на Петровдан грми, не ће бити љешника. Ако у јесен грми, не ће бити нагле зиме.

47. Близнице. Биле шљиве или друго воће, да су по два зрна сраштена, то жене не смију јести. Јер ће се и оне онда облизнити.

48. Вазам. Ако „вазам“ дође нашему васкрсу на јаја — богме та ће година бити оштакла, слабо ће родити љетина, биће помора. —

49. Осињаци. Кад гођ има много осињака — надај се љутој зими.

50. Зец. Носећа жена не смије јести зачевине — јер ће јој дјеца зечки спавати (отвореније очију.) — Носећој жени подај што она заиште — јер ћеш добити јечмик.

51. Благо. Кроз благо не ваља се пролазити; нити благо гонити око ватре. Немој бројати једним прстом, већ мотком, или свом руком.

52. Л о н а ц. У врх ватре не ваља се лонац метати — јер онда коњи посрћу.

53. Ш в р а к а. Ако шврака око куће крекеће — биће гостију. Ако је кљун кући окренула, доћиће м у ш к о; ако ли реп — онда ж е н с к о.

54. О м а н. Траве о м а н а и о д о љ а н а добро је благу у соли давати; коњма ушити у ајам; женскадија ушива у појас — да не нашкоде вражије очи.

XXXI.

Болести и лијекови.

(Из Тоболића, од Ђуре Грубора.)

1. Свака болест има своју траву, само од смрти нема траве. Али ко ће за све траве знати, која коју болест вида? Тога нема на свијету. Један Бог на небу зна све и сва! Него у меду има свакојакије трава, пчеле сносе мед из свакојака цвијећа. Зато се мед узимље за лијек скоро од сваке болести. Па ваљда те је у меду и она трава, која мени помоћи може. Обично од протисли мед се привија на листу дувана. Овако се сложи ето добро и зло, па поможе.

2. Од срдобоље. Узми лишћа од купине, добро осуши и то ситно сатари, ка' дуван у нос. Ово у чему поједи, на мах ће срдобоља пресјећи, ка' да би руком однио. —

3. Од красте. Кад се дијете окрастави, ошондрави, овако раде: Узми старе сланине, назадијевај у њу зоби, па то на лучу топи, а подметни у посуду воде нека у ту воду капље. Послије намажи с тијем, гђе красте већ има.

4. Од змије. Уједе ли змија или шкорак, врзи на ту рану упарене аптовине. Свакојако око ране одмах подвежи чврсто, да се ијед не разилази по тијелу. Добро је закопати у земљу цијелу ногу или руку, гђе је рана.

5. Од вратобоље. Натопи ракијом руњаву страну од лисичије коже, па с тијем врат умотавај и топли.

6. Од отока. Љесковије жила ишчупај, опери, сасјецај, и метни у лонац, па налијевај водом и побуси. Пази да трава у лонац иде, а земља горе. Провари по дуго, док уврије за три прста најмање, онда истави и тако да преноћи. По чашицу ракињску узми свако јутро и вече. Покваси крпу у тој чорби, те по отоку трљај да се свуда покваси. И тако ће отока нестати за неколико дана.

7. Од огњуштине. Попане ли те огњуштина, те булавиш свашта, а оно прво је: Да ти мећу на чело киселу или слатку репу. Још и ово: Дознати ваља у који се дан болесник родио, онда у очи тога дана донесу воде са три врела сунцу окренута. У ову воду баци девет комада гвожђа, па са овом водом умивај болесника. Што воде преостане, то пљусни по крову кућном. Пију церову воду. (Перна.)

8. Вода устављена. Коме вода стане, тај нека добави мозга од шврака. Овај мозак врзи у воду, ма само толико, колико конопљено зрно, па то попи и, протопнћеш. — Још и ово: Курузове прве браде узми, осуши у сјену, па то вари на води и попи.

9. Од падавице. Крви од гаврана три капи у води размути, и испиј то.

10. Од бијеса. Чељадету пуштају крв испод језика. Псету одсијеку реп: „Јер сав бијес иде у реп.“ (Овако кажу.) Још и ово, Псе, ако су се клали са бијесним пашчетом, посипљи са живом жеравицом, да чупа цвркне. Онда настружи чађи и плијесни зелене из котла бакренога. Ово замети псима, нека полочу. (На Перни.)

11. Од грознице. Узми кукавичију сузу, па кроз њу проточи воде. Ово испи, грозница ће проћи. — Кроз шунаљ камен тако исто. — Свари мељa дивијега, па то пиј млако. Смртна грозница проћиће.

12. Од зубобоље. Настружи ораове мезгре, па то привијај на руку више лакта, и то са оне стране, гђе зуб боли. Дигнуће се шклобук, и зуб ће престати. Мећу неки тамјана на зуб; али од тога поруше се зуби.

13. Од ува. Кога уво заболи, тај нека добави чуваркуће траве, уциједи па улијевај у болесно уво. — Низ усијану кустуру из наћава лијевају неки масла.

14. Бадљеви. Кажу да су бадљеви у капцима испод трепавица црвићи, па ови црви досађују: капци отеку, и очи закрваве. Ове бадљеве знаду чељад ножићем повадити.

15. Власци. Власци се залегу у ранама, у очима. Ове црве ваде на просену сламу, привијају сламу на рану.

16. Ране. Отворају сами себи ране на ногама. Ово ураде они, који се отимљу од солдачије. Привију на здраво тијело некакову траву, жута цвијета, (рекоше ми да се зове љубић.)

Натискају стучену ову траву у ораову љупину, па поклопе на кожу голу, гђе већ оће, и то чврсто привежу. Послије неколико дана то се одвеже, а кад тамо, али се дигао шклобук, из њега цури жута водица. Па та рана да се још и већма раструје, поспиље се сатрвеним листом од купине. Оћеш ли да те ране зарастају, а ти намажи на крпицу нетопљена масла, груде, и то на рану привежи. За пет дана неће ране више бити, већ ка' и било, читаво здраво.

17. Бола у ребрима. Жига ли те испод ребара, а ти ово пази: У тави тако за пô јаја масти растопи, сасјецај шљеза, добро упари на ватри, и онда на крпи привијај гђе боли. Тако више пута мијењај. За неколико дана болести нестане.

18. Рука преломљена. Зови чојека који znаде руку или ногу намјестити. У варенпци свари гавеза, кетенова сјемена, лоја и смоле, то развуци по крпи, и умотај око ране. Ово се свака три дана мијења.

19. Од очију. Узми воска, бијелога или жутога, угрије крај ватре па растањи колачић. Превијај к себи, и дивани: „Ја восак савијам да се бола развија, и са овога крштенога тијела одлети". Онда метни восак на око, и реци: „Рука руци рукав скројила — рука и овоме чељадету (име) лијек — очима".

20. Костобоља. Узми доста траве мишакиње и кунице, са мравињака земље по више, ма непарно. Ово провари у великоме котлу тако да за прст увари, онда искрени у наћве, па ту нека се болесник добро испари. Тако неколико пута. — Врло је добар за то и виновник ом. —

21. Вртоглавица. Благу се пушта крви из ува, одсијече се ува, или се разреже с врха уво, па шибицом се туче да крви отече. Одмах ће престати вртоглавица. — Коњма не ће радо пуштати крви, јер се позна, па губе цијену. —

22. Сакагија. Коњчету увуче се траве лисца у врат и у груди. На ту рану исцури гној.

23. Леђаница. Ако псето не може задњијем ногама да одмиче, него закреће и пада, е то је леђаница. Ту ваља репа осјећи, крви истече, и болест прође.

24. Око прасаца. Ако се прасци оцрвају, (покољу се, па се те ране уцрвају.) Узми чичка, исциједи воде из капица, гђе се цвијет прави. Овом водом залијевај рану, а чичак премотај, па му круну укопај у земљу. Таки ће црви поиспадати. — Ушкоп-

љено прасе лијечи се овако: Шкопац узме прасе десном руком а за десно уво, лијевом га руком привати за стражњи крај. Овако на десну руку окрене га око себе три пут, па пушти. Кашње испече она јајца, изреже и, даде прасету да поје. Тако ће брзо пребољети.

25. Кад се порежеш. Овако уради: Врзи рану у цијелу воду. Накупи по пећи и петњацима прие и паучине по кући (ово су дјевојачки рупци . . .), па то привијај на рану. Врло је добар за то прдавац — (гљива огубана и усушена, има прашине.) Само чувај да ти у очи не пане. Ове прашине наспи на рану и, замотај. Говори ову басницу:

„Данас дан крвав,
Шјутра бијел,
Прошутра цијел:
Света мајко, мајчице,
Света Богородице!
Устави ми крв!“

(М. Чокеша.)

XXXII.

Скидање чини.

Чини могу бити мале и велике. Најтежа је болест која се завјенча. Под вијенац за бога не ваља њи под каковом болести! Јер та́ се болест послије не да скинути Врачара не зна одмах какова је болест. С тога — врачарица — гледа болесника најприје, домишља се, али се то не може на очи погодити. — Него обично узму те чатају своје баснице. Најпрву чата ову:

1.) Бјежи с Петрова тијела (или које буде име) и наметнуто, и нагажено, ђаволско, виловско, цопрњско, и чини, и уроци. Ни с оцем грађено, ни с матером рођено: ни на Петрову тијелу не било рођено".

Овако чата, па на једну од овијех маћа̂ врачарици се зијевне. Ха, то је ... ту каже Петру какова је болест. Одмах узме у посуди воде, па над овом водом баје овако:

2.) „Сад Кузман и Дамјан Бога не цијенише, и наслаше вјетар на планину, и талас на воду. Кузман и Дамјан светише се, Бога цијенише: неста вјетар на планини, неста талас (талац реку) на води, неста на Петру болести (те и те, коју је погодио.)

3. „Текла вода текутова ријека, на њојзи су три златне гранчице: На једдној поп поја; на другој калуђер сједи; на трећој Анђео с Господом Богом и Мајком Божијом помоћницом брани Петрово крштено тијело од болести (те и те.)

4. „О Отуме од Отуме, ајд' Отуме од Отуме с Петрова крштенога тијела. Ај' гаде нечисти! Грађен без оца, рођен без матере, крштен без попа. Имена ти не дам. Ај' гаде нечисти! Побрала те небеска вишина! разнијела те горска ширина! прождрла те морска дубљина! Ај' гаде нечисти, с Петрова крштенога тијела: Ту ти није станка, до пијевчева првог запјевања".

5.) „Три дивице, три сестрице, свака носи по метлицу да умјеће с' Петрова крштенога тијела ... (Већ болест познату.)

„Три дивице, три сестрице, оне сједе у горици, на крижопућу изазивљу Горјанина: Горјанине! за по богу брате! ти ми ајде до Петрова крштенога тијела, па га уљем помазуј, и тамјаном покађуј и, на Петру здравље посађуј. Горјанин се потужио: „Да не може од голоте и од босоте“. Оне њега заодјеше: од росуља пâс му начинише; од букова листа дебелога оправу; од жутога блата обућу. Одјеше га — обуше га — послаше га. Иде тамо Горјанине. Нит' га уљем помазује, нит' тамјаном покађује, нити на Петру здравље посађује. Већ одсијеца главу у зелену траву.

„Кад то видле три дивице, три сестрице: оне лете преко поља, као звијезда преко неба, уватише Горјанина. Растргаше! Пак иду на олтаре(!). Моле бога милостивног: да им бог дâ уља и тамјана“. Па га уљем помазују, тамјаном покађују, и на Петру здравље посађују“.

Е, иза овијех басница над водом меће у воду живо угљевље, врже их пет. Све меће један по један и намијењује га: 1. од Божије; 2. од вражије; 3. од виловске; 4. од цопрњске; 5. од болести коју је погодио. Ако је од Божије — тај угљен потоне, и — онда тај болесник мора умријети за неколико дана. Ако ли је од вражије, па и тај угљен потоне, још има помоћи. Ма од Божије, јок!

Иза овога чуда од угљевља врже болесник свој сребрени новац у ту воду. (Без тога није потпуна молитва, а новац тај иде дакако врачарици.)

И сада истом долази право лијечење: Овом се водом опчињени умије над посудом, али тако да пада на траг. И када се је умио, онда врачарица извади новац, а воду и угљевље баци на кров, и дивани ову басницу:

1. „Колико стала ватра у води, вода на крову, за толико на Петру крштенику и бола“. За тијем врачара метне у цријеп, рб, ватре, озго воскоцједине и мравињака, или окапине од сијена. Са овијем кади болесника, а дивани ову басну:

2. „Бјежи отале (болести) ка' и челе по цвијету, ка' и роса по трави, ка' и вјетар по планини, ка' и талац по води“.

(Ово до овђе вриједи за сваку болест. Али саме чини скидају се нарочито са својом припремом) Овако се приправљa: Узме пређе од пометнијех, баченијех, нита, па овом пређом измјери опчињенога колико је широк око главе, онда овај комад

одреже, и од тога комада прави чини. Обавија том пређом око три средња прста у десне руке: Почме од кажипута, па се опет к њему дође. Ово се зове једном начинити чини. Овако уради три пута полагано. На прво чата ову басму:

1. „Чини мини: Минте с овога крштенога тијела за горицу, ђе се сунце не рађа, ђе крштено тијело не долази, ђе се Бог не моли. И на врага, и на вражија врата, и на онога, ко вас је ту посла“.

На друго чата ону басму под 2., а на треће — ону под 5. И кад ову дугачку басму ишчата, онда смирује чини по трећи пут: ту разреже ножем на кажипуту, онда на трећем до малога. Па кад је то учинио, одмах чим изговори у басми „Растргаше“, и он растрга чини над главом боланога, па узме половицу у лијеву руку, а половицу у десну, и — баци крај болесника на земљу.

Још није свршено. Иза тога мјери болесника оном пређом колико је он дугачак. Ту болесник причепи десном ногом крај од пређе, а врачар га мјери; онда откине и тај комад, прави чини а чата басме исте. Трга над њим све ка' и прије. Послије мјери колико је широк. Болесник рашири руке, он га мјери и чата све ка и прије.

Најпослије покупи чини и, баци на десној нози у ватру. Да, а сада узме врачара младе „ктине“ (земље), тај бусен разломи и метне на два краја да се може између њи проћи. До те земље врже на једну страну четри, а на другу пет комада гвожђа. (Најбоље су старе поткове.) До гвожђа на сваку страну по чашу воде, и за сваку чашу прилијепи ужежену божићњу свијећу; иза свијеће дођу чини: на једној страни — сукнене, а на другој пртене. Десно прави четри, а лијево пет пута чини. Клипице, на којима прави чини, требају по двије са сваке стране. Ове клипице морају бити суве: једна је страна дренова, а друга је — јасенова.

Све ово ради у кући за то: јер болесник мора између тога пролазити гô голцат тамо и амо три пут. Дотле врачарица стоји пред кућом и вајек чата вани ову басмицу:

„Скидам чини земљане,
Скидам чини гвоздене,
Скидам чини водене,

Скидам чини ватрене,
Скидам чини сукнене и пртене".

(Елем — овако се скидају чини. Ово све то су велике чини, а мале чини ето узме неколико од тога. Кажу: „ко више плати, томе се више и чата".

Подрасли.

Подрасли се осијецају. Овако иде: болесник леже потрбушице, ноге пребаци, а руке рашири, посом у земљу. Тако врачар мјери пређом, коју је опрело дијете, коме још зуби нијесу падали. Узме дуљину од зврка, цвијета, на глави па до пете; с том истом жицом мјери га онда у шир од врха средњега прста па до другога. Ако је много шири него дуљи, онда има подрасти. Ако ли је што краће н. пр. ако дуљина вата од нокта средњега, па до које прегиби, члана, средњега прста друге руке — онда нијесу подрасти.

Гђе су подрасти утврђене, то се овако осијеца: врачар узме брадву, па сијече више десне руке, ниже ногу, више лијеве руке, више главе. (Свагђе три пут.) Друго које чељаде пита га: „Што сијечеш?" А он одговара:

„Одрасницу,
Подрасницу,
Надималицу
И напувалицу:
Од Кузмана и Дамјана!
И Мајке божје,
Божје помоћнице!"

Други рече и овако: „Одраст, подраст, надималицу, напувалицу, Томијану, Маргијану, свете дивице, Мајке божје, помоћнице." За тијем подрасти таре, упари на масти пелима и шљеза, те привије на подраст. — Сваки врачар најволије уторком врачати, јер му долази слично басмица: „Данас је уторак, сваке ћоприје заторак". (Вјешти су овоме послу Срби М. Чокеша и С. Будић.)

Зову ову болест још и далак, отечена слезена. Тару комињачом, или оклагијом, говори: „Пијето цјева да сване,

далак тарем да са'не. Привијају тиквино лишће: од један до девет. И тако од девет до један. Пију воду одповртнице. (Кукурузари.)

Од поганице.

Врачар гњечи поганицу око ивера на кољену, или већ гђе она по глежњевима и чланцима накладе се, па не мож прегибати кости, већ те сапиње и мучи, прстима гњечи и говори ову басму:

„Поганице пого, закљињем те Богом, и шјатијем Духом: Ајде ки мравак по травици; ки тјеница по водици; ка и листак по горици; ка и магла по Уму (ово је планина близо Плашкога, види се далеко, магли се често); ка и пљева по гувну — у морске дубљине, у горске планине, ђе ороз не пјева, ђе се служба не дела. Поганицо, морам се на те опоганити." — (Ја сам гледао на Позвизду у Босни јад и невољу на турској чељади; тешко отечена кољена, лактови; коњскога свраба, и такове наказе. — И на Перни знаду за Поганицу. По имену Никола Вучетић зна гњечити ову болест. Мени се чини, а не сјећам се више право, да они лијече поганицу комовом ракијом и камвором.)

Од поганице на очима.

Врачар узме перце из перушке са овијем крсти болесне очи и говори ову басмицу:

„Бијела метла, бијела носи Сока, да очисти Петри ока: Отац, и Син и Дух шјати. Црна метла, црна носи Сока, да очисти Петри ока: Отац, и Син, и Дух шјати. Жута метла, жута носи Сока, да очисти Петри ока: Отац, и Син, и Дух шјати".

Од урока.

Врачарица баје, и говори ову басмицу: „Сан заспа (Илија) мој, сан заспа, урока не заспа! У урока два ока: једно око водено, друго око ватрено, отисну се око водено, на потрну око ватрено. Два урекла три одрекла: Отац, Син и дух шјати. Амин. Урок сједи на прагу, урочица под прагом: Урок скочи, урочицу спрчи. Скочише, одоше ка пљева по гувну, ка магла по Уму, ка вјетар по планини, ка талац по води." (Марта Чокешина, из Примишља, на гласу је врачарица од урока.)

XXXIII.

Игре.

Игре су дјетиња забава. У новије вријеме отпочеле су и школе миловати и допуштати игре различне. Ма за мога дјетинства ми смо се морали крити од нашијех учитеља, и тако смо се играли. (Ја се сјећам да је мој учитељ мене нејачкога још у основној школи својом „шибом“ казнио због игре! Наопако одпочимао сам и ја са њемачком школом, те ме још и сада језа подузима од тога кобнога „ . . . Niederlegen“.

Јест, дијете се игра већ у матерњој утроби, па и послије не може без своје игре да живи. По тијело и по дух игра је корисна! И према овој природној потреби наше народне игре јесу и подијељене према добу и узрасту, према сполу и мјесту, према дану и добу године. Па отуда и долази да има народнијех игара толико и толико, да их управо не можеш избројити, нити пописати!

На игре обраћао је своју пажњу већ покојни Вук, и његов друг, опет српски Вук Врчевић. Из овијех крајева лијепа је збирка младога Србина Моје Медића. Мени су помагали често спомињани Милан М. Делић; Ђуро Грубор, и Тошо Огорелица. Него чини ми се да се увлаче од школе неке позајмљене туђинске игре. По нашијем варошицама давно су превладале н. пр. њемачке игре. (Ове туђе игре ко тај, ваљда родољубиви учитељ у Загребу мало поправи и надјене име, то се даје школској младежи. Ови дјаци понесу те игре својијем кућама. И тако намеће се то на име народне игре, а то она ље није!)

(Штета је отуда велика, јер тако пропадају нам наше народне игре, као што је тога већ за моје памети много угинуло. Врло корисна је игра била н. пр. „Гађање нишана“. Ове игре нестало је. — Тако је нестало и „Обдуље.“ — И шта тога све није у на-

роду утрла немилостива рука својом „Тутелом“ и заповједајућом „командом“. Па вјера је тврда, да пам народну памет и вољу никако не ће надомјестити п. пр. „Kloster brennt“ — „Wo schleift man die Scher“ — „Der Spottkönig“ и друге, а зовите их како хоћете!!“)

Ево овђе само неколико игара, за које се ја још омишљам да су опе српске народне игре, а да ли још држе се, то ће скупљачи доказати послије, биљежећи све игре по нашијем селима!

1. Чабар воде и чабар соли.

Када се црн облак наноси, онда пастири код блага искупе се, стану у ред лицем окренути к облаку, скину шкрљаке и сви у глас (а на душак) вичу по три пута, и у накрст машу шкрљацима: „Ја попи чабар воде, и позоба чабар соли, наумак, наразмак, размакни се црн облак.“ (Кукурузари.)

2. Шащ.

Дјеца састану се, које старије чељаде даје њима да реку на душак девет пута: „Шаш деветерошаш, како се је лијепо раздеветерошашио.“

3. Попови.

Рецп девет пута на душак: „Прође девет попова кроз девет бобова, вели сваки поп: „Добар боб“.

4. Писмо.

Тако исто ово: „Ја прођох око раста, и метну прст на писмо“. Или ово: „Ремен — уз букву те јемљем“. Или ово: „Два мачка гредом греде, једном име кундрац, другом макокундрац: Шиц кундрац, ћера те макокундрац“.

5. Зец.

У вече према свијећи старије чељаде прави зеца, а дјеца гледају. Овако уради: Пружи сложене прсте на састави обадвије руке. Оба палца врже у накрст, то су уши зечије, а први прсти су уста, или доњи су то прсти. Сад пада сјен на брвна, он

миче ушима, а зијева већ прстима. Мала дјеца виде, па боје се тога зеца, а старија дјеца смију се, те и сама прокушавају.

6. Сламка.

У очи Божића играју се „сламке“. Послије вечере сједе сви око стола, па свако чељаде вуче сламку. Из сламе под столом вуку. Ко извуче најдуљу сламку: тај је сретан. „Толики ће кетен бити“.

7. Коликање.

Коликати може се њих више, мушко и женско. Узму љешника најрадије, јер су спретни. Ораје већ теже сакривају, јер су крупни. И кестени нијесу згодни. Један ће коликнути, стиснуо у шаку љешника, колико хоће, па рече: „По колико?“ Други погађају редом и реку: „По тако, или по лијо“. Ко погоди, тај је добио; а ко не погоди, тај даје оноликo коликащу.

Реку и овако: „Ли суд?“ — „Мој суд!“ Опет онај: „Од колика вијeдра?“ Овај погађи: „Од три, пет, девет“ и т. д.

8. Жмиркање.

Њих више играју се, може мушко и женско. Сламком одлуче ко ће да жмири. Ко извуче најкраћу сламку, тај иде на жмиру. Рупцем завежу му очи, па утврде баш тачно, да их не вара, да не види испод рупца. Сада овај батрља по кући, они га драже, вуку га за рубине, а он пружио руке и хвата њих. Кога ухвати, улови, тога држи чврсто, скида рубац с очију и предаје томе. И тако иде редом док не сустају. Реци пик, кад га ухватиш, то вриједи. (Корјеница.)

9. Пити вино.

Мушки се играју. Један узме своју капу, врже на земљу. Они други чекају готови, па да се одпочме игра. Онај одпочимље крај своје капе: скаче око капе, маше ногама, а они други нападају и, хоће да му капу уграбе. Уграби ли који ту капу, онда је противници сви „јаре“. Па колико који капу одјари, толико је чаша вина попијо. Удари ли шудла кога ногом бранећи своју капу, а нико му је дотле није кадар био уграбити, хе, онда иде овај на шудлу и меће своју капу пред ноге, па је брани.

(Ово је прољетна и јесенска игра, игра се на пољу.)

10. Како прсти говоре.

Дијете само игра се на своје прсте. Почме од палца на десној руци, а лијевом меће на сваки прст, те бајаги прсти говоре: „Овај вели ајд'мо вечерати; до њега: ајд'мо де; средњи: чекаћемо оца и матере; до њега: ко би њих чекао, или: пас би их чекао; мали: Не дорастао ако им не кажем. За то су различни прсти.“

11. Пипавица пипа.

Састане се више играча мушкијех, један сједне, а други пруже прст и мећу на његово кољено, тако да им нокти се састају. Сада онај свакога пипа, штипуца, по прстима, а на свакоме прсту долази по једна ријеч од ове басмице:

I. „Пипавица пипа на куле на виле, на свилене појасиће, на медене колачиће: чија редња коње пасти? Мога браца Радованца! Зовите га вечерати. Он не може вечерати, ни по кући погледати — штаглавац, маглавац, скочи баба оглавац, изгуби торбовац. Тко ми нађе торбовац, дам му шаку луга до зетова гувна: Јуриш на војску.“

II. Или ову басмицу: Одинар додинар додвацара ревинар, ревинар шиволар тисолар, ти се пењеш на кантар, кантарџија Ђулегија: зврц. (Тоболић.)

III. Или ову: Енци бенци на каменци, ту не сједе три младенци, ери бери музи кери: креч. (Тоболић.)

На кога падне задња ријеч „јуриш на војску“, или „зврц“, или „креч“, тај иде по далеко на страну, на шудлу. Ови остали у скупу сада узимљу сваки које туђе име н. пр. вô, коњ, овца, коза, срна, јелен, лав, вук, сто, кућа, раж, просо, шеница, јечам, пир, крумпир, гра'. Онда иде неки од њих ономе на страни, Шудли, па му каже ова сва имена њихова, и придодаје још које ново име. Шудла погађа имена. чије име погоди, тај мора Шудлу на кркачи носити до њих. Ако ли не погоди, већ рече име додано, онда мора до њих касати на једној нози.

(Игру ову зову око Костајнице као горе; у Тоболићу зову је „Пипуле пипукале“; на Корјеници: „Штиполе виполе“. Има и у басници првој по која друга ријеч н. пр. у Тоболићу реку: „чији ред пити мед“. На Корјеници: „Скочи баба у јарад, те из-

губи тоболац — Ајде Јово на војску". Сада онај који је говорио „Штиполе" пита Јове: „О шуко, шуко! „Уху", Опет онај: „Ал' волиш пријахати, али прикасати? Ако рече „прикасати", онда каса као коњ; ако ли рече „пријахати", онда га пита: На коме? Он одабере једно име н. пр. на вуку, или већ које рече. Сада иде тај, и носи га на кркачи. Ту га питају: Што носиш? — Одговара: врећу. Што је у врећи? — клупко. Што је у клупку? — игла. Што је у игли? — конац. Што је у концу? — бува. Сви реку: бубни ш њоме о земљу. Свршено је, па опет изнова.

Негђе говоре мјесто штиполе овако: „Једноголе, двоголе, троголе, четврголе, петоле, шеголе, шегимањ, дегиман девелија делија, трча прча, цар на војску отрча".

По варошима има нешто од ове игре, зову то: „Пишљивога лонца". Упрти на кркаче дијете па га носи по кући, а други тако питају, а цурица која носи све тако одговара, па на постељу или које мекано мјесто баца своју „буву". (Ја сам овђе у Карловцу ову игру гледао.)

12. Титрање.

По двије ђевојке могу се титрати: било то на јабуке, или на камечке. А може и једна сама собом. (Наравно, да се играју мање цурице, јер велике не доспијевају од свога посла на то, а и замјерало би се овима! Него по свецима могу на часак и велике ђевојке позабавити се.) Помијешају се и дечаци међу цурице, те се заједно титрају. Овђе ради правила ове игре нека остане на цурицама. Једна узме име „Муња" а друга „Гром".

„Већ сам стала те гледала
Гђе се муња с громом игра,
Муња грома надиграла:
С двема трема јабукама
И с четирма наранџама."

(Срп. народна пјесма.)

Муња — носи црвене јабуке, а гром — жуте. Скупа иду, или сједе. Баца свака по јабуку у вис, па дочекива у руку; баца двије јабуке и дочекива; и до треће дође па све три баца, а дочекива. У накрст хватају једна друге јабуке. Овђе мора дланом

једна другу куцнути по рамену, али за тога и јабуке дочекати и ухватити. Која се маши, не ухвати јабука, та плаћа. За први пут је „прочка“. Послије губи сваки пут по јабуку. Свршено је. И па камечке овако се игра. (Око Коренице зову ову игру „Пиљање“.) камечака узме свако по пет. Најприје разастире камечке испред себе. Онда узимље један, баци у вис, граби са хрпе један, па дочека онај у вису у шаку; овако обреди док сва четири дигне. Други ред граби по два; онда три, најпослије заостали један. Ако се камечки размакну на широко, све мора приграбити у шаку, а онај у вису још на вриеме дочекати. Први пут она „лица“ — туче своју другарицу дланом, пљесне је пет пута а дочекива свој камечак; други пут је уштипе пет пута. И овђе је прва прочка, реку „проц“. Ко се маши, не похвата, тај одступи, па други се пиља.

(Ово је прољетна и јесенска игра. Гатају да ће бити кише кад се дјеца пиљају. С тога уз вршитбу, косидбу и жетву не смију се пиљати. И траву не смију рукама чупати, јер киша бије.)

13. Титрање још и овако:

Од младе бујади уреже се по пет титара за свакога играча, дугачке су као плетаће игле. Играчи посједају у коло, а држе титре у руци. Ко баци титре у вис, и ако се преврну у зраку, те их тако заједно и дочека у шаку, тај одпочимље први игру. Овако се титра:

Све титре врже на длан, с длана се мало одбаци, па дочека на преврнуту руку, опет поодбаци па дочека на длан, или међу прсте. Пазити ваља само да непар уватиш, па је једна добивена Ко ли ухвати пар, или ништа, тај губи све. Ред иде за сунцем, па кад се сви обреде, онда гледају ко је више ко ли мање уватио. Све, што је мање од пет, то сретнији ударају по толико „пацака“ овијем. Извуку жилу од бујади из земље, па овом жилом туче по длану.

14. Царање.

Узме се сирова љескова клипа, дугачка за прст, расцијепи, а коре немој гулити. Играчи бацају ове клипице на стојећи на земљу, па гледају на лице и наличје ако је бијело горе

окренуто, онда тај је ц а р; ако ли су обадвије црне, то је „капрол". Не једнако значи „шврака". Сада игра одпочимље т у ж б о м, о с у д о м и к а з н и. Капрол тужи цару да му је шврака учинила квара, наводи своје кварове н. пр. уватила пиле, попила јаје, озобала кукурузе и т. д. (Ништа не смије рећи што шврака не може учинити.) Сада цар осуди шврaку на толико и толико батинâ, заповједи капролу да изврши казну. Капрол узме у т у р у смотану риду, и удари по длану. За тијем још цар савјетује шврaци, да не иде у кваро̑ве, јер ће други пут теже бити.

15. С в и њ к а њ е.

Више њи дечака састану се, од жиле букове начине о б л о коло, ово се зове „прасица", негђе и „крмача". Сваки има б а т и н у чврсту, дугачка од руке, а негђе опет носе к р и в е, попут ноге, штап одугачак, па у дну појака стопа. Батину ову зову доље око Брђана „Маџараљком". — Сада ископају доста дубоку и широку јаму, ова се јама зове „кућа". Сви бацају редом маџараљку онамо кући, па ко најближе добаци, тога је кућа. Овај стоји пред кућом, а они други ћерају прасицу у кућу, кућанин дочекива и одбија од куће. Ко саћера прасицу у кућу, тога је кућа. Кућаин први иде са осталима па заједно наћеравају опет прасицу. И тако се сви изредају, или посустају, те је свршено.

16. К о т у р а њ е.

Начине к о л о округло, од чврсте жиле праве, да се лако не разбије. Исто тако као и у „свињкању" обиљеже мјесто одакле игра одпочимље. Са кривама одреде ко ће на шудлу. Сада један котурне коло, а овај на биљези стоји, те дочекује и одбија коло. Онај гледа да коло ухвати руком на лету, још боље одбија га својом кривом натраг. Ако ухвати, онда стаје он на биљегу, а онај први иде на шудлу. Нарочито мјесто имају за ову игру, и то се зове и сада „Котуралиште". (Крај Брђана.)

17. М и ш а њ е.

Играју се момци и ђевојке. Направе од рупца „миша". Једно између њих узме тога миша, сви остали сједе, па тај иде свакоме, редом за сунцем, и сакрива тога миша. Сви држе руке

пред собом, свако се чини невјешто, а неки се и осмјејкују, као да је у њих миш сакривен. Све шути као заливено. Сада овај што је сакривао миша, иде од једнога до другога те пита: „У кога је мој миш?“ Тај именује у тога или онога. Ако ли је збиља ту миш, онда тај може рећи како хоће, па му за то ништа не суде. Ко не погоди мора дати з а л о г, па овај залог одкупљује послије како му „суд“ донесе. Обично досуђују „пацке“. Сплетен рубац у туру, па тијем удара по длану.

(На Тоболићу и око Корјенице узму мјесто оваковога миша какову другу ствар н. пр. прстеп, пуце, или ма што, али на ово се сви најприје сложе. Игра тече све мирно, а када иде огледати руке, е да ли је ту миш, онда шалу праве: они стискују руке, а овај завирује у очи, пипа руке по жилама и прстима. Ту се обично грохотан смиј отвори, па мишара баш ноштено испрате смијући му се. Ђевојке веће хоће да се и препадају, боје се руге, са страхом иду се оне мишати. Овако се играју „Прстенка“ око Дубице и Глине.)

18. К о п ч а њ е, и л и К о в ч а њ е.

Копчају се само дечаци. Ископају јамицу колико може п у ц е стати. Може се играти њих више. Отвора се игра овако: Ударе б и љ е г у, па отале сваки баца своје пуце онамо к јамици, ко је најближи до јаме, тај онда први копча, други редом за њим, како су им пуца попадала. Ко укопча у јаму, тај је добио, ко пред јамом устави се, тај иде те к в р ц а пуца у јаму. Што у јаму пане, то је његово, остала пуца опет бацају. Пуце намјести на прва два прста десне руке, а кврца са палцем. Нешто се смије на биљези понагнути, али н е прекорачити.

Ова игра зове се у П е т р и њ и још и „ћокање“. Може се играти и на новце. (Пуца ископчана пастири нанижу на теркије, па проведу кроз прслук свој око врата и по њедрима, ко више има, тај је гиздавији. Овако надомјештају и л и к е и џ е ч е р м у).

19. Л о п т а њ е.

Мушки играју се, њих више може бити. Начине л о п т у, обично од говеђе чупе. У прољеће чисте благо, па ову чупу скупљају, у води млакој квасе и ваљају међу дланима. Лопта је колико јаје гушчије, а и мања може бити, само да је и погодна

за бацање. Неки уваљају и по који камечак, (ма ово је зазорно код другијех, особито ако је лопта сувише тврда.) Неки завежу чврсто свакојакијех крпа. У варошима купују готове лопте, зову је и „Пила“. (Карловац.) Ископају онолико јамица, колико је играча. Једнога одреде да жмири. (Ово обично иде бројањем, или хватањем у штап, чија рука дође најгорња, онај жмири. Овај иде на страну, па ту жмири. Они између себе раздијеле јамице, свакоме по једну. Јамице зову се по бројевима н. пр. прва, друга, трећа и т. д. Сви стану на своје мјесто у коло, па питају жмиру: „коју ћемо јамицу?“ Одговори, рецимо „трећу“. Сада удара жмиро лоптом на трећу јамицу, ако га погоди, он иде шудлити, ако ли промаши, онда он бјежи, а трећак њега гађа. И тако редом тече док се не обреде, или заморе се па је крај. —

(Овако Миле Делић од Корјенице описује. У другијем крајевима иде и друкчије, ма основа је једна.)

20. Ножање.

Дечаци играју се са ножем: узму нож коричњак, заклопити нож, коричаш, најприје прими за корице, па три пут тако баца, да се нож у земљу забоде. По томе хвата за врх ножа, пребацује да се забоде; онда с длана преврне, па са шаке; са свакога прста, а прихваћа палцем; из зуба; па иза ува; са тјемена. Сваки пут нож се мора побости. да стоји.

Колико су пута рекли да се сваки обреди, толико и ради сваки. Најпослије баци нож колико игда може далеко, по њ мора да иде и то жмирећи онај, који је највише машио се, па најбољега носи на кркачи до мјеста, гђе је нож бачен био, и назад. (Корјеница.)

(На Тоболићу и већ доље к Дубици нешто је запимљивији свршетак. Овако ураде: Огуле ножем тратину, па запарају бразду, сада осуђени иде те жмирећи пара уза ту бразду, ма обично не погоди, него отиде на страну. Ово земље што је искривудао, то ваде ножем, ставе осуђеника преда се, мора зинути, па прстом машука испред уста, а они му бацају ту земљу у уста.

21. Топкање.

Дечаци састану се, одреде мјесто топања, од прилике колико је гувно. На томе колу ископа сваки себи „дом“, у размаку од пет — шест корачаја. Топ су начинили, овелики као људска глава. Топ је и овђе од чупе говеђе, или од крпа и узимачина. Онда иду даље од топалишта, ударе шиљак, па поизмакну се и бацају топ к овоме шиљку. Ко најмање добаци, тај иде у коло. Ту у колу стану сваки у свој дом, па први који је добацио до шиљка најближе, тај баца се топом на овога сред кола. Убацивање то зачиња цијелу игру: овај варака са топом, онај се врца, сагибље се, скаче на једну страну, па на другу; онај види то па добаци топ другоме, коме је на руку и, да га удари топом. Ко се маши, не погоди га, онда тај иде на његово мјесто, па сада опет тако ударају.

22. Ћулање.

Момци се ћулају са својима капама. Ред је овај: Ударе шиљак, па на десетак корачаја далеко сваки своју капу добацује до шиљка. Благо томе, ко је најближе добацио; али јадник је онај, који је заостао стражњи. Јер овај мора ићи на шудлу, врже своју капу пред своје ноге, они нападају, хоће да му капу ногом одћулају, а он брани својима ногама. Ако му ујагмише капу, онда та капа љуто клапа. Ако ли он у томе „опече“ кога ногом, онда је сретан: онај иде те се ногата гологлав, а ови га лијепо под својима капама озноје до мочијонице.

Још и овако: Сви скину своје шкрљаке, па праве турањ: вржу све капу на капу, и то је турањ. Онда тркимице прескачу овај турањ. Ако ли запне коме нога, те се турањ преврали, то навале сви као обадови, па нико не пита чија је капа, већ разнесоше сав турањ на ногама до ђавола.

(Доста сам ја капа овако подерао и, отуда оцу свому слабо весеље учинио . . .)

23. Уметање.

Момци умећу се са каменом, хоће и озбиљни људи. Овако иде: Састане се њих више на тратини, ископају „бабу“ — јаму, донесу камен отежак а према снази њиховој. Ето тако од те бабе дижу камен на раме, па бацају ко ће боље и даље.

Сваки се оштима, нико не ће да је гори од другога. Могу се и затркивати, али бабу не смије нико прекорачивати. Ко јаче и даље одбаци — тај је јунак!

(„Уметаљка“ и сада се зове код куће моје једна равница. Онамо нема камења, него понесу маљ отежак, па са овијем маљем умећу се. Има пословица: „Не ваља се сједити на маљу, јер ће ти дјеца килава бити.)

24. Скока јуначкога.

Ово је иста игра, само нема ни камена ни маља; већ иду те скачу то ципце, то затркивањем. Прескачу кладе, јаме, јаруге, високе пањеве и т. д.

25. Дерати јарца.

Ухвати се чврсто рукама за огранак, па се преврће између руку стражнијем тијелом напред и назад. Исто тако хвата се ногама за огранак, опружи руке и главу, па тако виси баш подобрано. Над јамама и провалијама ово је момачка игра! „Дерати прче“ (на Корјеници.)

26. Стајати на глави.

Ову игру изваћа сваки сам собом. Иде овако: На тратини састане се више дечака, ту се надмећу: „ко ће боље“. Неки придржавају се рукама за тратину, одбачају се на руке, ноге не може да удеси, па да стоји равно и сложено. Најбоље изведе онај, који подмота руке дланима под главом, па стоји равно ногама по неколико часака. Не смије бљечити на земљу, него у кољену савије једну ногу, онда другу, па дочека се на земљу и скочи равно као свијећа, а не посрће. (Овај је погодио!)

Пењати се на дрво коме је врх пребијен, па ту исправити се тако на главу. Ово вриједи! (Неки Јово Кукавица, из Црквенога бока, бијаше баш јунак у овој игри.)

27. Правити коло.

На рукама ходити, а ноге у вису имати, то је почечак. Онда са руке на ногу исправљену дочекивати се, тако на другу руку и ногу, па у шестар котрљати се по више хвата — то је „правити коло“.

28. Розање.

Колико је играча, толико донесу штапића, па у равноме реду поударају штапиће у земљу. На сваки овај штапић налијепе мокре земље бусечак, и то је сада „ороз“. Сваки чува свога ороза, ту стоји. Ко је први, тај баци одебелу батину на туђега ороза, како му је воља, сруши ли цијела ороза, или само бусен ш њега, онда га носи тај кркаче на плећима од свога ороза па до његовога. Промаши ли ороза, онда тај промашени ороз иде те баца. И гако редом.

29. Клисање.

Припрема је овакова: Урежу одебео штап од лакта, ово је „клисача“, а други је од прста, ово је „клис“. Ископају „град“ — јамицу, или ударе кочић, па то је град. Подијеле се у двије странке: једни бране град, а други нападају. Они се зову „мајстори“. Клисају овако: Клисачу спусти, а клис врже на шаку, мало га затитра, па у вису удари клисачом што боље може. Ако ли му ухватише клис на лету, онда је тај ван, а други надолази те удара он. Падне ли клис на земљу, онда га добацивају онамо ка граду, а из града то одбијају. Ако је клис тако близу града, да клисача премашива ту мјеру, онда је и тај ван. Ако има н. пр. за дванајест клисача простора од града до клиса, у овоме случају баци клис на срећу, клисачу попријече испред града. и не бране. Ту ако за клисачу мање буде, то је и тај играч — ван. Ако ли је даље клис, онда га диже и удара клисачом. Ово се зове „одјарити коња“. Гђе клис пане, онда отале противници носе грађане на кркачи до у град. И тако први играч је ван, а долази други. Сваки пут ријешава се спор мјером, и овијем кркачењем.

(За мога времена клисали смо се у Костајници мало једноставније. И дјевојке онђе играју се клисања. У Петрињи зову ову игру „Рижа играти се“. У Карловцу ово је „Галијаш“. Истом на Тоболићу и у онијем крајевима ова је игра лијепа).

30. Зејање.

Више њих могу се играти. Један држи одугачак штап, овај се зове баба. Сви хватају се у штап, од земље почимљу, на редом шаку на шаку. Оздо до половице то су зецови, они

горњи су пси. Баба завезује очи псима, онда иду зецови, те се посакривају. Сад баба пушти псе, те траже и хватају зецове. Ако баба види, да пси нијесу близо зецовима (не реку „зечевима") онда она виче: „На кућу зејо! — На кућу зејо! На овај поваб зецови бјеже кући, кад дођу у кућу, њих баба својијем штапом по ногама шиба. Тако опали баба и оне зецове који су похватани, а и псе који нијесу ништа уловили. (Тоболић.)

31. Зујање.

Изаберу „бабу" и „батала". Остали посједају једно другоме у крило па машу главама полагано, ухвате се шакама за главе и говоре: „Овако баба брашно сије, кад је гладна"; машу главама живље и говоре: „Овако — кад је сита". Баба сједи отраг, а сви су остали пчеле. Батало иде око њих. Баба пита: „Тко то бата око моје куће?" Батало одговара: „Ја куме, ја". Баба: „Немој ми украсти челице". Батало: „Оћу богме једну за вечерицу". Сада батало дође пред бабу и каже: „Помози Бог куме!" Баба: „Бог помога куме". Батало; „Посла ме Косанбан, да ми даш једну челицу за вечерицу". Баба: „А ти носи". (Узимље батало и више пчелица а према играчима.) Него прије куцне прстом по глави сваку пчелицу најближу до бабе. Ови дижу се, те иду к једноме цвијетку и тамо зује. Онда опет батало околишива и говори као и прије. Најкашње води и бабу, а рече њој: „Посла ме Косанбан, да дођеш и ти на вечеру". Баба се диже, а пчеле наваљивају на њу па је зврцају, зврцају са свију страна. У то батало доноси цвијет и даде баби, па тако се пчеле умире. Баба се брани од пчела, бјежи, ако може запали какову крпицу, да је пчеле не уједају, најбоље ако може да добјежи натраг на оно мјесто, гђе су се играли. (Тоболић.)

(Мало другачије играју се „чела" око Комоговине и по онијем крајевима. Овако од прилике: сви полежу по земљи, а капе вржу изнад главе, те спавају вентом. Пчелар пита: „Ко то туда бата?" Батало одговара: „Ја куме ја". — „Не укради куме челице". — „Не ћу куме не дао Бог". А за тога покупи све капе, те сакрива. (Послије иду тражити капе, а ко не нађе, мени се чини да се носе, но не сјећам се више. Давно ми је било, а можда те је и ова игра онамо игубила се; јер не могадијах је добити ни од кога. —)

32. Козање.

Овако изрежу *козаљку* на клупи у кући, или и на столу:

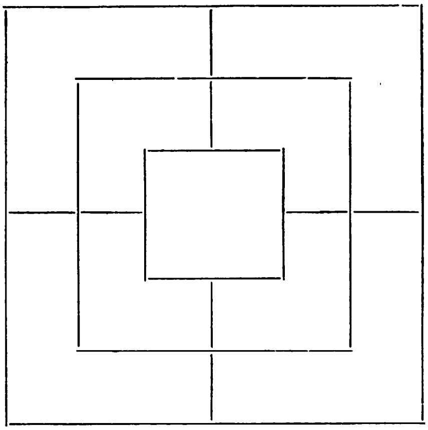

Козати се могу само по *двојица*. Сваки узме по *девет* зрна гра'а, *различне* сваки боје, па да се разпознаје што је чије. Међу редом зрно по зрно, *углове* сваки гледа да ухвати. И како је који три своја зрна поставио у један ред, он носи туђе зрно, само пази да узме зрно које му смета. А кад покрију сву козаљку, онда повлаче редом. Скакати се не смије; већ редом. Само када спане који на *три* зрна, онда може и скакати. На *два* зрна игра је готова.

33. Сô вагати.

Четири момка удесе те *сô важу*. Овако иде: двојица спуштају се к земљи и праве *вагу*, клекне сваки и одбочи се на руке, а главе преврну, један доље а други горе. Друга двојица нроваљају се на овој вази, па гледају да ли је вага добро намјештена. Не смије да крива ни тамо, ни овамо. У реду је вага. Сада вагаши стану близо ваге: један окрене главу доље, а ноге горе; други хвата га по појасу па лијеже на узначице на вагу. Овако преврћу се на вази, а сваки дочекива се на ноге.

Послије лијежу ови, а они доњи тако исто праве сô, те важу свој товар. Када се заморе, онда је игра свршена.

34. Мост правити.

Играју се моста њих више: мушко и женско. Једнога одреде који ће бити мост, а други су мајстори. Обично хватају се у штап, па ко је шаком најгорњи, тај је мост. Сада мајстори стану у два реда и хватају се у шаке. Тако стоје, и чекају док дође мост. Овај се погури па пролази испод шака, а они га прикврцавају по леђима. На дубокој води хоће баш да га и поштено гњекну.

Овако се редају, док се сви не наситe тога шаљивога моста.

35. Кукуруз.

У јесен доносе куруза па се даривају, те скупа пеку и зобљу. С опрезом прима се овај дар, јер би могао бити краден. Сада узме те броји ретке: на једноме рече даден, а на другоме краден. На задњем ретку одлучује ова једна ријеч, те зна: да ли је даден, или краден. (Не ће краден куруз примити!)

36. Зврк.

Зврк је дјетиња игра. Старија браћа узму ора', што већи, то бољи. Проврти овај ора' на три мјеста: у врху, на дну, и с бока. Ишчисти жгарицу и љушчице са свијем чисто. Направи вретено, на сред вретена веже узицу, па провуче вретено кроз ора, а узицу кроз бок. У врху омота главицу вретена, па да не испада и. да се окретати може. У дну вретена начини крст од клипице расцијепљене, па причврсти, да не спада. На узицу веже клипицу, па да му узица не може утећи у ора. Сада присуче цијелу узицу да се омотава око вретена у ора'у, па онда једном руком држи око ора'а, а да рука не паочи вретена, па мало трза другом руком за крај узице. Вретено се окреће и зврчи.

(Зврк је весела забава за младе јунаке. Хоће и дјевојчице да се забављају са браћом; али мати покара своју кћерцу: „Дангубо, камо ти преслица?“)

37. Млин.

Млина се играју мушка дјеца. Иза нагле кише када се поточићи отисну око куће, особито на брежуљцима, онда иду те праве млин. Направе млинско коло са вретеном и већ жлицама од курузовине, ољуштре тврду кору, оширока пера начине, па

у ова пера удара вода. Учврсте брану, да вода падати може. Ту намјесте своје млинско коло. И тако промеље овај млин, док гођ воде тече. (Доста сам пута сав мокар и обрљан дошао кући са оваковога мога млина; али није ни очев пријекор богме изостао, ма мати ме је бранила.)

38. Пупак палити.

Пупак се пали на прелу. Пупак је оно влакно, што иза повјесма заостане у врху преслице. Преље се журе, која ће прије спрести своје повјесмо, али спрести чисто, да ништа на преслици не заостане. Која задријема, оној пале пупак. Мале цурице траже од матере или сестре, да оне пале пупак. Њима мало откину кућеље, вежу на клипицу, па то упале. (Овако се дјеца забављају још и уза друге игре дуго у ноћи, а не ће заспати. Па хоће богме и мали брацо да пали пупа(к), а мати му рече: „Ти нијеси цурица, ти си јунак, чојак, теби пушку“. — Направе му пушку од лучке, вежу концем на оба краја, па он то прометне про себе, скине с рамена па наноси, циља на млађу чељад, а рече: „пу! пу пу пу!“)

39. Клизање.

Дјеца се клизају по љету на обронцима, куда је киша сапрала земљу. Изиђу више јарка, па озго отискивају се низ брежуљак. Сједу на прашину, па на туру спузну у јарак. Управљају с ногама, да се не пребаце про главе, и с рукама веслају. Јунак је, ко ће на стојећи отиснути се, а да се не пребаци. Ноге саставе у петама, а раширују прсте. Или: једну ногу мало напрво намакну, а другом крмани уз пету. Слободно је и раскорачити се: десну ногу посавије у кољену, а лијева поукочи се.

40. Шака бака.

Траже шарену бубицу, што се зове: Шака бака. Играју се мушки и женски. Врже бубицу на отворен длан, па говори: „Прр, шака бака, откуда ћу се ја оженити!“ Дотле говори, док бубица не полети, па онда гледа за њом, на коју страну лети. Отуда ће се оженити. Овако и цурице ураде, само говоре оне себи: „куда ће се удати“.

XXXIV.

Надмудривања.

1. Двојица се играју: Миле и Милка. Миле започима и вели: Ајде, што гол ја речем, а ти реци: „И ја теби". Опа пристаје: Ајде де. Миле: Приповидим ти приповијест. Милка: И ја теби. Он: Од шарена телета. Она: И ја теби. Он: Дође вук и одгризе Шуши реп. Она: И ја теби. (Миле удари у пљесак и гроотом се смије: ха, ха ха! Милка се досјети да је он њу преварио, и не ће више да се игра.)

Златан ступац.

2. Опет двоје се играју. Бранко и Миљана овако се надмудривају: Бранко вели: Волиш ли ти златну ступцу, или прњаву старцу? (Златан је ступац чељадеће блато, а ово друго је ватра.) Миљана не зна још ове загонетке, а љепши јој се учини златни ступац, па ово одабере. (Бранко јој се руга и каже јој, што је то. Она се срди, па не ће више одговарати, док не упита матере.)

Каца меда.

3. Богдан и Ранка надмудривају се овако: Богдан пита: волиш ли ти ићи у кацу балеге, или у кацу меда. Ранка не нада се, да он њу вара, па одговори: Да она воли ићи у кацу меда. Он сада ријешава ову загонетку и каже њојзи: Добро, ја волим у кацу балеге, а када изиђемо, онда'ш ти лизати мене, а ја тебе. („Срам те било" — па бјежи)

Доскочице.

1. Љубиша и Ранко — мудра су њи оба, али да виде ко ће коме доскочити. Љубиша затече свога друга те вели: „Мали

нешто .... ти се вари на љесковој грани“. Ранко саспе дим у дим: „Док мали дође, велики оглође.“ —

2. Жарко и Радана. Први је мудар, он гледа већ „и по звијездама“; али је и Радана с матером се разговарала, па се не да преварити. — Жарко вели: „Виђи де мјесеца!“ Радана: „Изије брабоњак од зеца“. — Него Жарко је бржи на језику па заинтачи: „Ја се пропе, ти га оте, ја се вати, ти га лати“. —

XXXV.

Приповијетке.

1. Дјеца чула од старије, сједу па приповиједају овако: Кад је Исус био у јаслама, покрила га је Богородица сламом, да се не види. Вô је у ту сламу пувао, па је Исусу било још топлије. Ма коњ дошао, те му сламу погризе. Богородица сада вола благослови и рече: „Док ти радиш ијо, и ти сит био. А коња прокуне и рече: Вавје(к) пасао, никада се не напасао". — А тако и јест.

2. Ко у ливади удара кочиће, или баца у траву камење, па да косац косу пребије, тај ће на ономе свијету ове кочиће вавје(к) стражњицом извлачити, а никада не ће моћи извући.

2. Натрашке се не ваља ићи, јер колико корачаја на леђа начиниш, толико'ш корачаја своју матер дубље у пакао наћерати.

4. Што ћено, псето налиже, то треба светом водом прати, ако ће из те посуде чељаде опет јести, или пити. Мачка није толико погана. Псећа пара иде сто лаката дубоко у земљу. Врана, шврака, гавран, јастријеб, чавка, мачка, миш, пух, змија, жаба, и т. д. — све је то нечисто, не ваља појести. И врепци не једу се, да не добијеш задуву. Крањци једу сваку стрвину, хоће и међеда.

5. Анђели би те јели, а врагови те не би врли.

Вр'ао калуђер пшеницу — а пшеницу је богме најтеже вријећи — па кале угријао се и ознојио. Преврћући сламу натрпало му се ту осја и прашине по бради, по очима и по коси дугачкој; те онако љутит баци виле и повиче остављајући вршај: „Натемате било! Анђели би те јели, а врагови те не би врли". —

6. Задруга.

Био имућан старац, кућа баш оџачка, па имао три снае. Старија снаа била планинка, све до светога Марка. О Марковдану планинке се мијењају. И овај ти стари газда постави прве године своју најстарију снау за планинку. Ма она планинарила на своју руку: сваки пут у наћвама она ето само шаку брашна оченула, умијесила себи колачић, па тај колачић бацила у прпу, те је то брже боље појела. Овако сваки пут она урадила, као бајаги мислила: мала је ствар, то се не ће ни познати.

Али се је богме та мала ствар љуто опазила: Тако је до идуће жетве њима нестало жита, те бабо јадни морао продати вола из јарма. — Глад очију нема, а жива уста оће да једу. „Гувно на страни, пуно насади, па сједи те плачи“ Стара је ријеч.

Елем дошао и други свети Марко, те ће господар другу снау врћи, па да она планинари. Тако и било. Али и ова урадила све као и њезина јетрва. Крале жене брашно и, дотирале онај лијепи плуг, брајне. — Опет стари газда гони вола и другога, те продаје за жито, а сиротица није вичан био жита куповати. Лијепо је било овоме газди, баш као и ономе што је говорио: „Лако је болесна увриједити, и жалосна уцвијелити.“ Баш је тако.

Па тако редом дошао ред и на трећу снау. Старац жив већ умире од стра'а, што ће бити ш њиме.

Ајде, нова планинка мајарила и планинарила, брашно просијавала, крув кувала и, под пекву метала. Све као и оне двије старије. Старцу зебло срце, а и дружина није друкчије мислила. — А нева и нека мучно изгледале када ће њима опет осванути св. Марко. — Тако пролазио дан за даном, нејеља за нејељом, па узмицала и година. Баш на око ишло све као и прије: Млада планинка узимала сваки пут по прегршт брашна, али није она пекла погачица, већ је она поштено урадила. Имала неки бадањ празан у кући, посуда је чиста стајала и покривена. Ваљда је каца била од шљиве или винска. на те године неродио воћар, преметнуо и виноград, а каца чувана за сретнију годину. — Ма не ће, ако бог да, свака бити „бобова година“. (У Лици ово реку.)

Слушајте само што је урадила млада планинка. Ово је урадила: Сваки пут ускинуту прегршт брашна сипала је у ову кацу па опет лијепо поклопила. Нико видио, нити се чему нада

је мучала као да је заливена. Богме амбар испражењен, задњи самар отишао у млин. — Ово казали газди и, већ се почели договарати, да иду те опет вола продају. Жетва далеко, само „сукурдан“ [1]) је долазио, а ријеч је сгара: „Плаво жито плава вола изједе“. Дуљити и оклиевати ту се не може, јер жива уста оће бар крушца да омаду. Ма на уста живот улази, а пуста! свачија су (уста) на сласт окренута. Овако је, тако ми умрлога дана! —

Елем стари газда притеже своје прњаве опанке, узео вола пријузу, те одилазио на сајам. Већ ено га гђе одмиче од куће за нујан и невесео. У то ће млада планинка за њиме, те га почме дозивати: „О бабо! о бабо! врати се!“ — Ма што ћеш дијете моје? — „Врати се бабо мој једини на траг, нека Дикоња остане код куће“. Бабо се ајде, поврати, и снаа му каже све како је радила, па дође каци и одклопи поклопац. Када бабо видио пуну кацу брашна, он зачуђен оде говорити: „Дијете моје, Бог те благословио! Ово су дакле у брашну онолики колачићи, колико су твоје јетрве покрале, док су мој јарам осушиле. И ти си могла сакрити све ово брашно као и њих двије, а ко би ти ушао у траг. — Ја се бога ми, нијесам могао досјетити прије, па ни сада не бих се био досјетио. Хвала Богу, те Дикоња не отиде баш невидом. Са овијем брашном доплешћемо до првога снопа. — Ти ћеш дијете моје, одселе кућарити и планинарити, а нека прости Бог и свети Марко! Док ја живим, тебе ја не пуштам од наћава! — А ти с том памети својом сретна била и напредна! Покрп дјецо, кућу чува. Ово сви упамтите! Овако су и наши стари кућу текли, па нијесу крушца куповали“.

[1]) Ово значи оно доба године, када боб цвјетава. Ријеч је: „Најгоре циганину — свирцу — кад сукурдан настане.“ Ту нема сватова, да се нешто позаслужи.

ЗАВРШЕТАК.

Овђе ваља да завршим ову радњу моју. Примамљиви овај поглед по народу отео ми је маха, те сам давно премашио мјеру, коју поставих у почетку. Ја сам замишљао, е ће ту доста бити неколико чланака, па да дође до књижице приличне. Али је са овом материјом то са свим друкчије. Мени је требало ево пунијех тридесет и пет чланака, па и у толико је сабијано и стезано само. Чисто жалим, да сам морао оставити много и много, скраћивати опет тако, што би занимало.

Па и са оволико грађе добива наша српска књижевност и пак гласа а од овога дуго и дуго окованога србинскога појаса — од овога дивнога соја и образа, који је искључен био од живога свога стабла — од јуначкијех „Граничара“, којим је најпослије и српско име ту утонуло било . . . вјера народна сва изблиједила била, . . . и само је још мирила кроз рите и празновјерице . . . . .

„— — — — — —
Са издртога рува
Колајна му сја“. —

Исправци.

Страна		ред	мјесто		чнтај
IX.	оздо	13	рујеђи	—	ријечи
XI.	„	8	апсолутнно	—	апсолутно
XIII.	„	9	слонки	—	слешки
XV.	„	1	Даранку	—	Даринку
XVI.	озго	8	виргинмост	—	вргинмост
XVI.	„	11	Габан	—	Табан
XVII.	„	6	Етњатија	—	Итњатија
XXII.	оздо	18	Патровиће	—	Паштровиће
XXVI.	озго	2	Мапко	—	Марко
XXVIII.	„	17	Касха	—	Пасха
XXIX.	„	1	Оорјенице	—	Корјенице
4.	„	17	костреши	—	кострети
7.	„	13	пулњашом	—	пулијатом
17.	оздо	13	сједиште	—	средиште
55.	„	18	јунаку	—	јунаци
104.	„	7	Мишчентић	—	Мишчевић
115.	озго	6	јаја	—	јаје
131.	оздо	10	гор	—	фор
144.	озго	18	учупо	—	учио
145.	„	9	свекру	—	свекрву
145.	„	16	јетву	—	јетрву
145.	оздо	1	двоје	—	двије
145.	„	1	сјеливају	—	цјеливању
149.	„	7	ца	—	на
149.	„	1	рубашцу	—	рувашцу
150.	озго	8	ти	—	ми
154.	оздо	2	окренрта	—	окренута
157.	озго	5	свекри	—	свекрви
176.	„	1	Сборови	—	Зборова
181.	оздо	3	то	—	што

Страна		ред	мјесто		читај
181.	оздо	2	што	—	то
192.	озго	17.	изплавао	—	испливао
198.	„	4.	рашчешљене	—	љаие
198.	„	19.	нриваћа	—	привиђа
199.	оздо	10.	мећи	—	међу
206.	озго	16.	прелице	—	прелиле
211.	оздо	10.	брат	—	враг
211.	„	7.	брат	—	врат
216.	„	15.	говору	—	говори
217.	„	4.	цкне орце	—	црне овце
218.	„	5.	лоиак	—	лонац
219.	озго	1.	мо	—	ма
221.	оздо	16.	одредало	—	огледало
258.	„	7.	стаче	—	скаче
261.	озго	5.	камочака	—	камечака
275.	оздо	1.	нада	—	надао
275.	„	1.		—	Снаша
276.	озго	9.	вола	—	вола за
276.	„	10.	од куће за	—	од куће.

Ситнијех грјешчица наћиће се и више. Па то ја не замијерам, јер се истом отвара наша српска књига у Загребу, и тако ће се упутити и наши честити слагари а у нашу лијепу народну књигу. Овдје свакојако ја могу збиља похвалити славни тискарски завод „Народније Новина“. А што ова књига још не виђена, прелази у нову годину — хе, то је удес не предвиђени.